
MÖ 270 - MS 70
Bizimkiler
Roma
Bizimkiler - Roma
4.Kitap
Arda Kısakürek
Evin Esmen Kısakürek
Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

BİZİMKİLER

Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

4. KİTAP

M.Ö. 270 – M.S. 70

Roma

Yazarlar

Evin Esmen Kısakürek

Arda Kısakürek

BİZİMKİLER 2
4. KİTAP 2
Roma Panteonu 5
Anadolu'da Keltler 9
İskenderiye Feneri 10
Kartaca 12
Kartaca-Roma Savaşları 16
Bergama Krallığı 18
Anadolu Karışık 21
Hannibal 22
Çin 25
Üstünlük Roma'da 28
Göçebe İmparatorlukları 31
Hunlar 33
Han Hanedanı 38
Galatlar 40
Roma'nın Anadolu'ya ilgisi 41
Roma'nın Doğuya yürüyüşü 44
Hannibal'in ölümü 47
III. Makedonya savaşı 50
Lex Scantinia 51
Yeni bir Yahudi Devletine Doğru 52
Harem İktidarı 55
Hindistan ve Kastlar 57
Düdük Kimde 59
Katliam 61
Asya Eyaleti 63
Çapul Ekonomisi 67
Köleler ve Plepler 69
Korsanlar 75
Zengin fakir mücadelesi 77
Mithradates Eupator 80
Galya 83
Caius Marius 84
Romalı Avı 87
İç Savaş 90
Sulla 94
Korsan devleti 97
Spartaküs 100
Pompeius 105
Pontus Roma'nın 108
Roma Kudüs'te 110
Cicero 112
Hunlar Çöküyor 116
Julius Caesar 117
Parthlar 120
Caesar-Pompeius Mücadelesi 122
Caesar Anadolu'da 125
Anadolu'da düzenleme 128
Senatoda Suikast 130

Suikastcıların sonu 134
Parthlar Batıya Doğru Genişliyor 137
Antonius-Octavianus 139
Roma Edebiyatının Altın Devri 143
Anadolu Vassal Krallıkları 145
Hahamlar 148
Eski Ahid 151
Augustus 155
Anadolu Eyaletleri 158
Lex Julia 161
Augustus Dönemi Anadolu 163
Augustus'un ölümü 167
Roma Yeniden Şekillendi 170
Roma kanunları 175
Roma kanunları 178
Roma'da kadın ve erkek 182
Augustus dini şekillendiriyor 185
Anadolu Kent Örnekleri 187
Wang Mang 191
Roma İmparatorluk Ailesi 194
Kleopatra ve Antonius 197
Veraset kimin olacak 200
Tiberius 202
Weser savaşı 205
Germanicus 207
Livi'dan sonrası 209
Caligula 212
Claudius 214
4. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar 218

Roma Panteonu

Panteon

Roma'da çok sayıda tanrı vardı. Zamanla pek çok tanrı daha panteon'a katıldı. Roma'da muzaffer bir general, tanrılar gibi saygı görür, tanrılar gibi resmigeçit düzenlerdi. Roma'da resmigeçit düzenlemek bir gösteriş merakından değil, dini bir inanıştan kaynaklanmıştır. Roma, muzaffer bir şefi, büyücülük gücü fazla olan, tanrısal bir kişi olarak görmüştür. Resmigeçit, bu gücün devamını sağlayacak bir ritüeldir. Başarısız şef ise, büyücülük gücünden yoksun bir kişidir. Bu nedenle, başlangıçta, başarısız şefler öldürülmüştür. Bazı tarihçiler, bütün Roma krallarının acıklı bir şekilde öldürülmüş olmasını, dinsel bir âdetin yerine getirilmesine bağlarlar.

Jüpiter

Ares / Mars, the God of Severity, with his sword and shi
At his feet, his bodhisattva.

Latinler, Roma çevresine gelirken, kuvvetli bir olasılık ile büyük tanrıları Jüpiter'i beraberlerinde getirmişlerdir. Jüpiter, evrenin yüce tanrısıdır ve Yunanlıların Zeus'una eşdeğer bir tanrıdır. Hatırlanacağı gibi, Yunan tanrıları, Olympos tanrıları, ilahi bir klanın (boy) un üyesi idiler. Evreni kendi aralarında paylaşmışlardı. Dünya ise, ortak mülkleri idi. En başta üç kardeş geliyordu: Zeus, Poseidon ve yeraltı dünyasının sahibi Hades. Roma'da da, buna benzer yapılanma görüyoruz. Jüpiter'le birlikte, Mars ve Quirinus bir üçlü halindedir. Mars savaş tanrısıydı, Quirinus ise barış tanrısıydı. Her ne kadar, savaşçı ve barışçı diyorsak da, bu tam böyle değildi. Örneğin, toprakla uğraşanlar, Mars'tan tarlalarını tehdit eden

afetlerle de mücadele etmesini isterlerdi. Quirinus ise, cephe gerisini düzenlediğinden (lojistik), onun da savaşçı bir yanı vardı.

Minerva

Roma panteonu çok geçmeden, yabancı tanrıları da içine almaya başladı. Minerva antik bir tanrıça olup, başlangıçta Etrüskler tarafından kabul edilmişti. Sonra Romalılarca kabul edildi ve daha sonra da Athena ile eş tutuldu. Minerva, Athena ile eş tutulmasına rağmen, hiç bir zaman politik ve savaşçı, bir tanrıça olmadı, işçilerin tanrısı olarak panteondaki yerini aldı. Zaman içinde, Jüpiter – Mars – Quirinus üçlüsünün yerini Jüpiter – Juno – Minerva üçlüsü aldı. Etrüsk döneminde, tanrıça Diana da kabul edildi. Daha sonra da Diana Artemis ile eş tutularak panteona girdi.

Diğer Roma tanrı ve tanrıçalarından bazıları da şunlardır: Talih ve kehanet tanrıçası Fortuna; Juno gibi döl bereketini sağlayan ruhları içinde toplayan Venüs. Ancak Venüs'teki ruhlar daha önce bir kadında yerleşmiş ruhlardır. Zamanla Venüs de Athena ile eş tutulmaya başlanmıştır. Yunanistan'dan Athena, Artemis ve Aphrodit gelmişlerdir. Onlara Apollon, Poseidon, Neptün ilave olmuştur. Neptün önce akarsu tanrısı iken, sonradan okyanus tanrılığına geçmiştir. Zamanla, Demeter, Hermes de Roma panteonuna girmişlerdir.

Romalılar, pratik insanlardı. Kendi tanrılarına efsaneler oluşturmak, onların yapabilecekleri bir şey değildi. Onlar da, Yunan mitlerini alıp, kendi tanrılarına uyguladılar.

Venus

Roma'da, özellikle bir ritüel olarak din ve dini tapınışlar, ailevi ve ulusaldı. Aile reisi, tüm aileyi ve köleleri, evin ocağı etrafına toplayarak, dua eder, tanrılara yiyecekler sunardı. Bu ritüel, aile birliğinin ve bağlarının devamı için tereddütsüz daima yapılırdı. Bu aynı zamanda, ataları hatırlamak ve geçmişle bağları kuvvetlendirmek demekti.

Aile tapınışının yanında, resmi tapınışlar tam birer usul ve adap manzumesi idiler. Kamusal tapınışları, birer devlet memuru olan rahipler yaptırırdı. Kral varken, kral başrahipti. Krallık kalkınca, yerini " Kurbanlar Kralı " denen bir görevli aldı. Dini açıdqan Kraldan hemen sonra, Flaminler (Üfleyici) gelirdi. Flaminler üç adetti ve kutsal ateşi yakmakla görevliydiler. Flaminler ayrıca Jüpiter'in, Mars'ın ve Quirinus'un özel hizmetkârlarıydılar. Flaminlerden sonra Pontifex'ler gelirdi. Pontifex'ler, başlangıçta, köprüler yapmakla görevliydiler. Zamanla, resmi tüm dini törenleri yönetir oldular. Krallık kalktıktan bir süre sonra, " Pontifex maximus " başrahip unvanı ile tüm rahipleri yönetir oldular.

Pontifex Maksimus Antik Roma dininin en üst makamındaki kişinin unvanıdır. Pontifex Maksimus kelime anlamı " köprü kuran " demektir. Bu deyişin, daha ilk yerleşimcilerin Tiber

üstünde binbir zorlukla kurulan ve kollanan köprüleri yapan ve Tiber tanrıları ile ilgilenerek köprüyü gazaplarından koruyan ilk yönetici-rahiplerele ilişkili olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Başlangıçta sadece patrici sınıfına ait bir dini pozisyondu. Pontifex Maksimuslar " Pontifler Kurulu " diyebileceğimiz bir dini yapılanmanın da başıydı. Pontifler Kurulunun diğer üyeleri Vesta rahibelerini temsil eden ve kurulun tek kadın üyesi olan bir Vesta Rahibesi, Roma dininin önemli tanrılarının kültleriyle bizzat ilgilenen (Jüpiter, Mars, Quinurus) üç büyük Flaminler ve Rex Sacrorum (Kurbanlar Kralı) dan oluşmuştu. Rex Sacrorum'un eşi de rahibe idi ve Regina Sacrorum (Queen of Sacred Rites, Kurbanlar Kraliçesi) adını alırdı. Rex Sacrorum, Sivil veya askeri görev yüklenemeyen, kurban törenlerini ve dini takvimleri hazırlayan, kutsallıklara karar veren, büyük ritüelleri düzenleyen, oldukça etkili bir pozisyondu.

Rahiplerin başı olan Pontifex Maximus bu kurul üyelerini seçme yetkisini elinde bulunduruyordu. Sözcük olarak her ne kadar köprü yapan anlamına gelse de Pontifex Maksim deyişinde '' muktedir kişi '' anlamı vurgulanır. Agustus döneminden sonra açık seçik politikleşen bu pozisyon giderek İmparatorun yetkileri arasına devredilmiştir.

Avcılık döneminde, şifacıların iyi bir ot ve kök toplayıcı olan kadınlardan çıktığı anlatılmıştı. Şaman din adamı da hem kadın ve hem de erkek olabiliyordu. Hatta erkek Şamanlar çoğu zaman törenlere kadın giysileri içinde çıkmayı tercih ediyorlardı. Şifacının ve Şamanın aynı olduğu bu en eski dönemlerde az da olsa bir kadın önceliğinden bahsetmek mümkün olur sanırız.

Daha sonra yerleşik düzenle birlikte sınıf ve servet farklılaşması ortaya çıktıkça ve savaşlar gittikçe amansızlaştıkca, erkek yönetime gelip oturmuştu. Erkeğin bu yükselişi özellikle ailenin, devletin ve dinin yönetiminde görülüyordu. Erkeklerin bu yükselişi öncelikle şifacıların yani kadınların tapınaklardan uzaklaştırılması sonucunu getirmişti.

Daha önce tapınaklara sığmayan veya alınmayan fakir hastalara halkın yiyecek vererek baktığı, kadın şifacıların da ilaç yerine geçen ot v.s ile tapınak dışındaki hastaları tedavi etmeye çalıştıkları anlatılmıştı. Böylece tıp zamanla mistik özelliğini kaybederek dinden ayrılmaya başlamıştı..

Tapınak dışına atılan kadınlara ebelik ve çocuk hastalıklarının tedavisinden başka bir tıp alanı bırakılmamıştı. Ama Tapınaklarda tedavi olamayacak kadar fakirlere de yardım ediyorlardı. Bu düpedüz Tapınak Rahiplerine karşı gelmek idi. Geleneksel reçete ve bitkilerle tedavi yapmaya çalışan bu kadın ebeler ve veya şifacılar zamanla aşağılanmaya ve büyücülükle itham edilmeye başlandılar. Roma'da bu kadınlara " saga " deniliyordu. Sagalar zamanla zehirci, fahişe ve büyücü olarak aşağılandılar.

M.Ö. 300 yılları civarında, Roma'nın kamusal ve kişisel servetlerinde eşi görülmemiş bir gelişme olmuştur. M.Ö. 338 deki Latin savaşından sonra 5.525 km2 olan Roma toprakları, M.Ö. 264'e gelindiğinde 26.805 km2 ile İtalya yarımadasının %20 sinden fazlasına ulaşmıştır. Yine M.Ö. III 'cü yüzyılda, Romalı yurttaş sayısı 750.000 ile 1.000.000 arasındadır. Bu dönemde, Roma kenti 150.000 kişilik nüfusu ile Batı dünyasının en büyük kentlerinden biriydi.

Anadolu'da Keltler

Seleukos tahtında I. Antiokhos bulunuyordu. Anadolu'nun hâkimi Seleukoslar hala Bitinya'ya (Bithynia) söz geçirememişlerdi. Nihayet, M.Ö. 278 yılında, Seleukos kralı I. Antiokhos ile Bitinya kralı Nikomedes, Bitinya'nın bağımsızlığı antlaşmasını imzaladılar.

Nikomedes, önemli şehirlerine yönetici olarak kardeşlerini atamıştı. Yine, aynı dönemde, Yunanistan ve Makedonya'da bulunan Kelt boylarından ikisi, Gelibolu'ya geçmişti. Bu boylar hem Gelibolu'yu ve hem de Lysimakheia kentini ele geçirdiler. Nikomedes, bağımsızlık antlaşmasını imzaladıktan hemen sonra, kardeşleri ona karşı isyan ettiler. Nikomedes, isyanı kendi ordusu ile bastıramayacağını düşünerek, Gelibolu'daki Kelt boylarının birinin şefi olan Leonnorios (Leonor) ile anlaştı. Kelt ordusu, Bosfor (Bosphorus, İstanbul boğazı) üzerinden Bitinya'ya geçti. Nikomedes, Keltlerin yardımı ile hem kardeşlerini yendi ve hem de Nikaia'yı (İzmit) ele geçirdi. Bu sırada diğer Kelt (Galat) boyu da Hellespontos'u (Çanakkale boğazı) geçmişlerdi. Bu iki kelt boyu, çoluk çocukları ile yaklaşık 20.000 kişi kadardı ve birleşerek Sakarya ile Kızılırmak arasındaki topraklara yerleştiler. Bu tarihten sonra buraya, yani kuzey Frigya'ya Galata (Galatia) denmeye başlandı. Bundan sonra, Galata'ya pek çok Galat (Kelt) gelerek yerleşti. Buraya yerleşen Keltler, üç boy şeklinde organize olmuştur. Tolistoaglar Pessinus (Ballıhisar), Tektosaglar Ankara (Ankyra) ve Trogmeler Taviyon (Nefesköy) çevresine yerleşmişlerdir. Bu Galat (Kelt) boyları, yaklaşık yüzyıl Ön Anadolu'yu talan ettiler. Çevrelerindeki kentleri vergiye, haraca bağladılar. Aldıkları bu vergi veya haraca sonraları " Galaktika " dendi. Seleukoslar zaten zayıflıyordu, ama Keltler bu zayıflamayı hızlandırdılar. Galatlar kendi aralarında siyasi bir birlik oluşturamadılar. Galatlılar, çeşitli ordularda ücretli askerlik te yapmaya devam ettiler.

Tektosaglar İç Anadolu'ya yerleşmişlerdi. Artık bir daha bu ülkeyi terk etmeyeceklerdi. İki bin yıl önce Hititleri güçlü bir devlet yapan, etrafı dağlarla çevrili bu büyük ve yüksek yayla bundan sonra Galatların yurdu olacaktı.

Galatlar Boğazlardan geçerken bazıları Byzans (Bizans) kentinin karşı kıyısına yerleşerek, orada kalmayı tercih ettiler. Buraya bundan sonra " Galata " dendi. Bu sırada Karadeniz'in kuzeyinde ve Ukrayna'ya kadar Tuna nehri kıyılarında pek çok Kelt krallığı ve prensliği kuruldu. Ayrıca, Gelibolu ve Trakya'daki Galatlar da Antigonos Gonatas ile anlaşarak, onun ordusunda çarpışmaya ve yardım etmeye başladılar.

Nikomedes, baş şehrini Nikomedia'ya (İzmit) taşıdı. Nikomedia, Lysimakhos'un orduları tarafından yıkılan Astakos'un yanına kurulmuştur. Nikomedes, Seleukoslara karşı denge

kurabilmek için Mısır ile hep yakın ilişkiler içinde olmuştu. Bitinya'da ilk Bitinya sikkesini de o bastırtmıştır.

M.Ö. 274 yılında, Galatlar Toros geçitlerine varınca, Galatlarla Mısır kuvvetlerinin birleşeceğinden korkan Seleukoslar, bu tehdidi bitirmeye karar verdiler. Antiokhos savaş filleri ile kuvvetlendirilmiş ordusu ile Galatların üzerine yürüdü.

Galatlar, Makedon askerleri gibi sıkı Falankslar oluşturmuşlardı. 40.000 piyade ve 20.000 süvari vardı. Falankslar kalkanlarla kaplı, dışarı çıkmış mızrakları ile dikdörtgen kirpilere benziyorlardı. Falanksların ön sırasındaki piyadeler bronz zıhlar giymişlerdi. Arka sıralarda zıhlar yoktu. 20.000 süvari piyadelerin yanlarında yer almıştı. Ayrıca Galatların 80 savaş arabası ve 160 adet iki atlı arabası vardı. Seleukos ordusu ise savaş Fillerini kullanmayı iyi biliyordu.

Saldırıya geçen Galat süvarilerinin atları tanımadıkları Fillerin kokusunu alınca paniğe kapıldılar. Aynı şekilde saldırıya geçen savaş arabalarının atları da filler karşısında kaçınca, Galat savaş arabaları kendi piyadelerini dağıttı. Dağılmış Galat ordusuna son darbe yine fillerden geldi. Filler önlerine geleni ezerek, askerleri hortumları ile tutup kaldırıp yere vurarak, sivri dişlerini önlerine çıkana saplayarak yürüdüler. Savaş Antiokhos tarafından kazanılmış, Galatlar ummadıkları ve alışık olmadıkları bir mağlubiyet almışlardı. Bu Seleukos zaferinin bir önemli yanı da, Suriye yolunun Galatlara kapanması olmuştur. Seleukos zaferi Galatları durdurmuş ancak yıldırmamıştır. Daha Galatlardan Anadolu'da çok söz edilecektir.

İskenderiye Feneri

M.Ö. 274 yılı cıvarında Mısır tahtında Ptolemaios II vardı. Bu firavun, tahtını kuvvetlendirmek için, bütün kardeşlerini öldürttüğünden, bir ironi olarak, " Philadelphos " (kardeşlerini seven) diye anılır. Bu firavun zamanında İskenderiye her bakımdan olağan üstü gelişmişti. Ptolemaios II, Eski Ahid'i, İskenderiye'ye yerleşip İbraniceyi unutan Yahudiler için Yunancaya çevirtti. Bu çeviriye " Septant " dendi. Daha önce gördüğümüz ve

Keltlerce öldürülen Keraunos, bu firavun'un oğluydu. Ptolemaios II, dünyanın yedi harikasından biri kabul edilen İskenderiye fenerini de yaptırdı.

Dünyanın en büyük deniz gücünü elinde bulunduran Ptolemaios II, İskenderiye fenerini gemicilerin sağ sağlim evlerine dönebilmeleri için yaptırtmıştı. Yunanistan ile çok yoğun ticareti olan Ptolemaiosler için bu fener bir zorunludu.

Yüksekliği 117–135 m arasındaydı. Muhtelif kaynaklarda bu yükseklik için tam bir anlaşma henüz sağlanmamıştır. Ancak 40 katlı bir bina kadar yüksek olduğunu varsayabiliriz. M.Ö. 285–246 tarihleri arasında yapılan feneri antik dünyanın 7 harikasından biri yapan yüksekliğinden çok geceleri 70, gündüzleri 35km uzaklıktan görülebildiği iddia edilen ışığıydı. Bu ışık fenerin tepesine yerleştirilen tunç ayna veya aynalarla elde ediliyordu. Fener gündüz güneş ışığını odaklayıp yansıtarak gece önünde yakılan ateşlerin ışığını yansıtarak gemicilere yol gösteriyordu. Böyle bir düzeneğin gece 70 km mesafeyi aydınlatması abartma gibidir, ancak hesaplar 50km kadar bir huzme olabileceğini varsaymaktadır. Hatta bazı efsanelerde bu huzme ile düşman gemilerin yakıldığı bile anlatılır.

Fener depremler fırtınalar sonucunda üstten başlayarak uzun yıllar içinde yıkıldı. Arapların Mısırı aldığı yıllarda bile fenerin kullanılabildiği ama Arapların başkentlerini İskenderiye'den Kahire'ye taşımaları sonucunda dev aynalar yok omuş ve bakımsızlıktan yıkılmaya terk edilmiştir. En sonunda kalan alt gövde de M.S. 1480 de Memlukların aynı yerde yaptıkları kalenin inşaatında kullanıldı.

Fenerin resmi eski Yunan ve Roma paralarında Fenere ait bilgiler birçok antik kaynakta aktarılır. Ancak fenerin hala ayakta kalabilmiş bölümlerini M.S. 1166 da Arap gezgini Ebu Haccac el-Endülüsi gezmiş ve çok detaylı ölçüler vererek anlatmıştır. Yapılan hesaplama ve temsili resimlerde bu kaynak önemli bir yer tutar.

Anlatmakta olduğumuz dönemde dünyanın en büyük deniz gücü Ptolemaios'un elindeydi. Bu donanma, denizin asayişini sağladığı için ticaretten pay alıyor, uzak denizlere giderek keşiflerde bulunuyor, sahil kentlerini vergiye bağlıyor, Mısır'ın önemli bir savunma gücü ve gelir kaynağı olarak görev yapıyordu.

M.Ö. 266 yılına gelindiğinde Pontus Kralı öldü. Pontos (Pontus) kralı 1. Mithradates, öldüğünde, daha önce krallığına ortak ettiği, oğlu Ariobarzanes hükümranlığa devam etti. Onun esas işi Keltlerle sürekli savaşmak oldu.

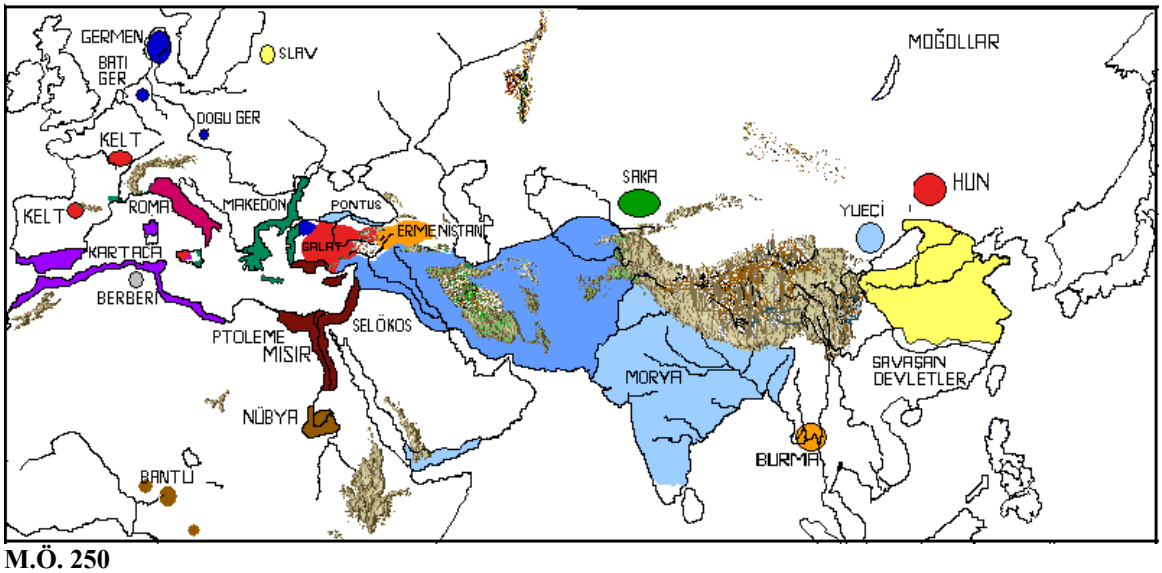
Bergama devletinin kurucusu Filetairos, M.Ö. 263 yılında ölünce, yerine yeğeni 1. Eumenes geçti. Seleukosların, buldukları ilk fırsatta, hakları gördükleri Bergama'ya saldıracakları belliydi. 1. Eumenes, Lysimakhos'tan kalan hazinenin bir kısmını harcayarak, ordusunu paralı askerlerle daha da kuvvetlendirdi.

Hakikaten, bir yıl içinde, Seleukos kralı 1. Antiokhos, Bergama'ya saldırdı. Savaşı 1. Eumenes kazandı. Bundan sonra, Bergama ile Seleukosların bağları tamamen koparak, Bergama biraz daha yayıldı. Eski Aiol kent devleti topraklarının büyük bir kısmı Bergama'nın (Pergamon) eline geçti.

Pontos kralı Ariobarzanes'in, M.Ö. 255 yılında, ölümünden sonra, Pontos tahtına 2. Mithradates geçti. M.Ö. 255 yılı, hem Pontos kralının ve hem de Bitinya (Bithynia) kralı Nikomedes'in öldüğü yıldı. Nikomedes ölürken, arkasında kentleri kalkınmış bir Bitinya

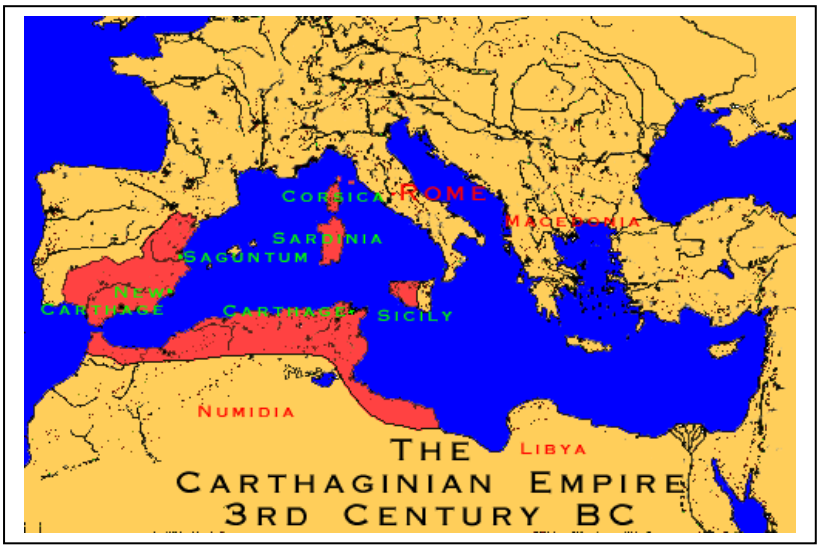
bırakmıştı. Nikomedes'in ölümü üzerine Bitinya kralı, oğlu Ziaelas oldu. Genelde, Ziaelas, babasının siyasetini devam ettirmiştir. Onun döneminde de Bitinya devlet sınırları, az da olsa büyümeye devam etmiştir.

M.Ö. 250 yılında Baktria Seleukos devletinden ayrıldı. Yine bu tarihlerde Parthlar eski Pers topraklarını ele geçirmeye başladılar. Bu konu ilerde tekrar ele alınacaktır.

M.Ö. 250

Kartaca

Şimdi, biraz da, bu süreçte Roma'da olup, bitenlere bakalım. İtalya'nın fethi, Roma'yı, o zamanki dünyanın en büyük devletlerinden biri haline getirdi. Roma kenti de gittikçe siyasi bir merkez oluyordu. İtalya'daki tüm ticari merkezler ele geçirilmişti. Federatif yapı içinde, federal bölgelerin kendi aralarında ticaret

yapması yasaklanmıştı ve böylece, Romalı tüccarlar ticaret tekeli oluşturuyorlardı. Yunanistan'la ticaret çoktan gelişmişti. Mısır ile ilişki kurulmaya başlandı. Roma'da tüccarlar çok kuvvetlenmişlerdi, batı Akdeniz hegemonyasının kurulmasında Kartaca en büyük engeldi. Tüccarlar için rakipsiz bir dünya daha iyi bir dünyaydı. Roma, Kartaca'ya boyun eğdirmeye karar verdi.

M.Ö. 264 yılında Kartaca savaşları başladı ve 100 yıl sürdü. Romalılar, Kartacalılara Pünik (Fenikeli) dediklerinden, bu savaşlara Pön savaşları da denir. Roma da, Kartaca da hem kolonist ve hem de fetih temayüllü oligarşilere dayanarak yönetiliyorlardı. Bu sebeple, iki taraf halkına felaket ve yoksulluk getiren bu savaşlar, emperyalist nitelikli savaşlardır.

Kartaca, M.Ö. 800 yılında, Fenikelilerin, kuzey Afrika'da kurdukları bir kenttir. " Kaart hadtha " yani yeni kent demektir. Kartaca, zamanla, deniz ticaretine dayanan büyük bir devlet olmuştur. Sınırları içine, bütün batı Akdeniz kıyı ve adaları giriyordu. Kartaca'ya her yandan zenginlik akıyordu. Batı Afrika'dan siyah köleler, altın ve fildişi; İngiltere'den kalay; Kuzey denizinden amber, Kartaca'ya ulaşan zenginlikler arasındaydı. Geniş topraklarını, zorla askere aldığı yerli halktan ve paralı askerlerden oluşan büyük bir orduya dayanarak elinde tutuyordu. Kara ordusunda savaş filleri, önemli bir yer tutuyordu. Donanmasında ise, beş sıra kürekleri olan, o zamanın en büyük gemileri vardı. Siyasi iktidar, köle ve arazi sahipleri ile tacirlerden oluşan, ufak zengin bir azınlığın elindeydi. İktidar çekişmesi, bu ufak gurup içinde, toprak sahipleri ile tüccarlar arasında oluyordu. Bütün makamlar satın alınabilirdi. Parası olan, düdüğü çalıyordu. Diktatörlük yetkisine sahip beşler kurulu, sistemi yöneten yüz yargıç ve halk meclisi, Kartaca'nın siyasi kurumlarıydı.

Kartaca, o dönemin en gelişmiş kentiydi. Kentin etrafı kuvvetli surlarla çevriliydi ve kentin içinde, tuğladan yapılmış 6 katlı apartmanlar vardı. Sayfiyelerdeki villalarda, eve ait küvetli banyoların olması, tuvaletlerin ve karışık su sistemlerinin bulunması, gömme dolaplar, mimarinin tarzı, Kartacalıların, 20 ci yüzyıl konforuna yakın bir konforda yaşadığını göstermektedir. Ancak, Kartaca'da hayat, Roma'ya nazaran çok daha ferdiydi. Kartaca'da, büyük yönetim binaları, tiyatrolar, büyük hamamlar, gimnazyum gibi halkın ortaklaşa gidip, ortaklaşa eğlenebilecekleri, birbirleri ile fikir alış verişinde bulunabilecekleri yapılar yoktu.

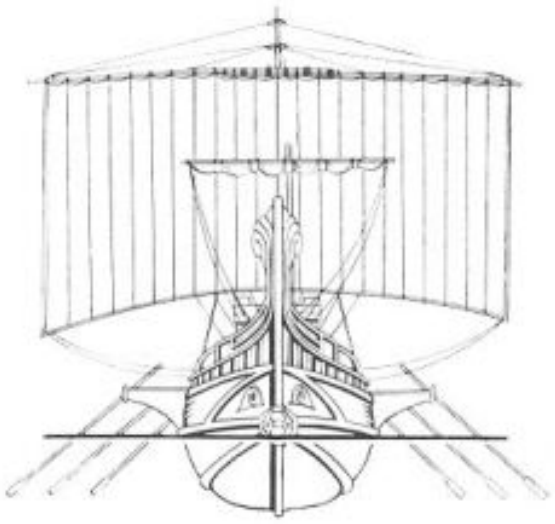

Roma Kartacası

Kartaca yöneticileri, devleti yönetirken, zaman, zaman şiddet ve vahşete başvurmuşlardır. Bunun örneklerini, ileride göreceğiz. Ancak, bu, hiç bir zaman, Romalı yazarların taraflı yazılarında ifade edildiği mertebede değildi. Biz, Kartaca tarihini Romalı yazarlardan öğrendiğimiz için, bu tip iddialara temkinli yaklaşmak zorundayız. Romalılara göre, ruhban sınıfı, bu şiddet ve vahşeti, halka durmadan aşılarlardı. Tanrıça Tanit'e (Fenikelilerin Astartesi) köleler ve mahkûmlar kurban edilirdi. Tanrı Moloch'a (Baal) ise, yeni doğmuş çocuklar kurban edilirdi. Kartaca'da yeni doğmuş çocukların, tanrılara kurban verilmesi konusunda da elde yeterli delil yoktur. Ancak, bizim

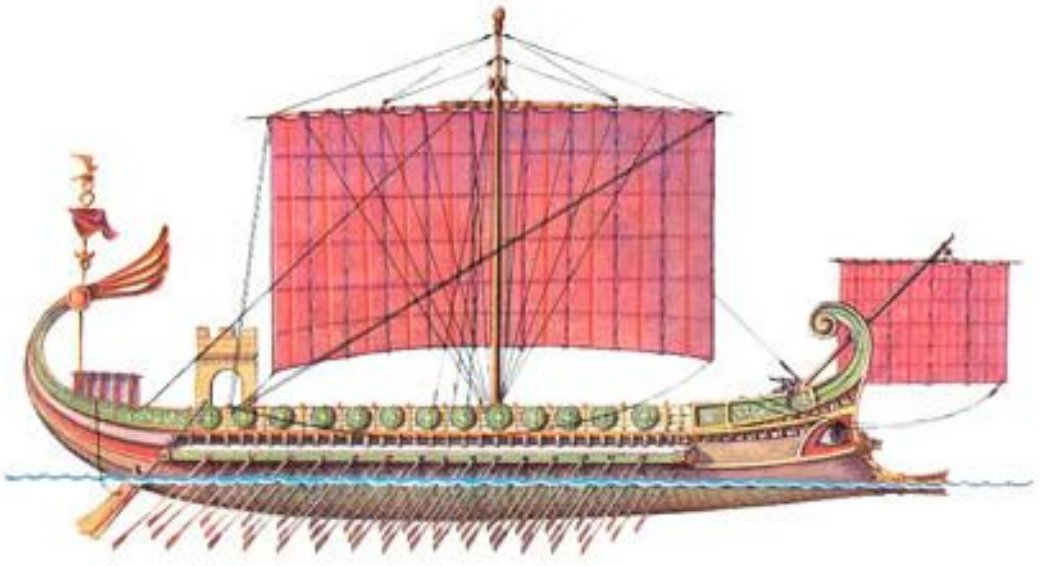
kişisel kanaatimiz, diğer pek çok toplumda olduğu gibi çocuk kurbanlarının uygulandığı yolundadır.

Kartaca bir ticaret ve ziraat imparatorluğu idi. Kuzey Afrika'da, binlerce bölgede, zeytinlikler kurmuşlardı. Zeytin sadece iç kullanım için ekilmiyordu. Zeytin ve zeytinyağı, en önemli ihracat malıydı. Zeytinyağı, kandillerde de kullanıldığından çok değerli bir maldı. Zeytine Kartaca ekonomisinin can damarı olarak bakabiliriz. Kartacalılar, tarımın nasıl yapılacağını standartlaştırmış ve hatta bu konuda el kitapları yayınlamışlardır. Kartaca tarımcısı Mago bir tarım dâhisiydi. Bugün bile o topraklarda, Mago'nun yazdığı tarzda tarım yapılmaktadır.

Üç kürekli savaş gemisi önden görünüş

Bir deniz imparatorluğu olan Kartaca'nın, çok sayıda gemisi ve çok kuvvetli bir donanması vardı. Kartaca, gemi yapımında daima bir adım önde giderdi. Ayrıca, tüm işlerinde olduğu gibi, gemi yapımını da standartlaştırmış ve iş talimatlara dökmüştü. Tekne yapımında kullanılan tahtalar, standart tarzda işlenir, her biri montaj talimatına uygun numaralandırılırdı. Dolayısı ile tekne yapımı için özel usta olma gereği ortadan kalkmıştı. Belli bir eğitimden sonra, gemi kolayca yapılabilinirdi. Yani, gemi yapımında, Kartaca, seri imalata geçmişti. Kartaca donanması aynı zamanda, Akdeniz'de ticaretin güvencesiydi. Denizlerde polislik yaparlar ve korsanlığın önüne geçerlerdi. Kartaca, Akdeniz ticaret yollarını açık tutuyordu.

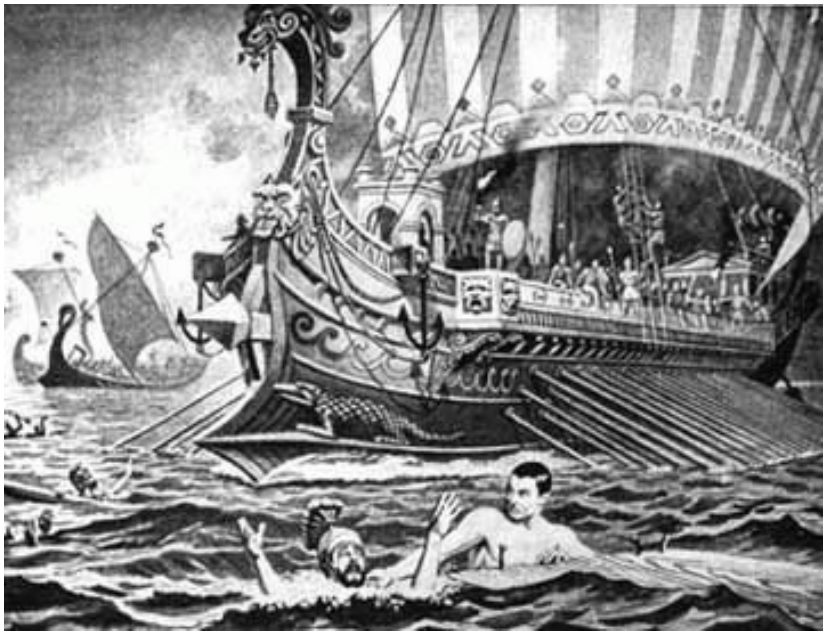
Üç Kürekli savaş gemisi

Sicilya ve Sardunya, her ikisi de Kartaca için çok önemliydi. Sicilya, Kartaca'nın elindeki en verimli topraklara sahipti. Ayrıca, Akdeniz'deki deniz kapısının anahtarıydı. Sardunya'da ise altın, gümüş, bakır madenleri vardı, topraklarından mineraller fışkırıyordu. Akdeniz ticareti, Kartaca'nın elindeydi. Zeytin, zeytinyağı, şarap, tahıl, üzüm ihraç eden Kartaca, transit ticaret te yapıyordu.

Roma, şimdiye kadar kurulmuş büyük devletlerden ve imparatorluklardan birçok bakımdan farklı idi. Bir monarşi değildi, büyük bir fatihin yarattığı bir devlet de değildi. Diğer taraftan, Roma, bir cumhuriyet olarak ortaya çıkan ilk devlet de değildi. Ondan önce, Atina, Perikles devrinde, bir takım bağımsız devletleri etki alanı altına almış, bir konfederasyon bile kurmuştu. Kartaca da geniş topraklara sahipti. Ama Roma'yı bir cumhuriyet imparatorluğu olarak diğerlerinden ayıran olgu, Roma'nın her durumda büyüyebilme yolunu bulabilmesiydi. Roma, bu büyüme döneminde taklitçi olmadı. Roma kendi kanunlarını kendi koydu.

Pyrrhus'un (Pirüs) Yunanistan'a geri dönmesinden sonra, Sicilya'daki Yunan sitesi Messina, bir korsan gurubunun eline geçti. Sicilya'nın hâkimi ve Sirakusa'nın müttefiki olan Kartaca, korsanları kovup (M.Ö. 270), Messina'ya bir Kartaca garnizonu yerleştirdi. Korsanlar da Roma'ya başvurdular. Messina kentinin, Kartaca'nın eline geçme havadisi, Roma halkını heyecanlandırdı. Tüccar Appius Claudius ailesi, ticari çıkarları tehlikeye düşer korkusu ile Roma'yı Messina davasına karıştırdı. Halk meclisi, Konsül C. Appius Claudius'a Messina'yı kurtarma görevi verdi. Roma, savaş ilan etmeden, Siraküza ve Messina'ya karşı askeri harekâta girişti. Kısa bir süre sonra kapalı savaş, açık savaşa dönüştü.

Kartaca-Roma Savaşları

Başlangıçta, Romalılar ağır bastılar. Sicilya'da başarılı sonuçlar aldılar. Denizlerde üstünlük Kartaca'da idi. Kartaca'nın, 5 sıra kürekli ve mahmuzlu gemileri vardı. İki yüz yıl önce, Salamis savaşında en büyük harp gemisinin üç sıra küreği olduğunu hatırlayalım. Romalılar denizlerde tecrübeli olmamalarına rağmen, büyük bir gayretle, Kartaca'nınkinden büyük bir donanma inşa ettiler. Gemilere, denizcilikte ustalaşmış Yunanlıları yerleştirdiler. Deniz savaşlarına bir de yenilik getirdiler. Düşman gemilerini kanca ile yakalayarak, bordalayıp, savaşmayı icat ettiler. Kartaca gemileri, Roma gemilerini mahmuzlamak ve küreklerini kırmak üzere yaklaştıkları zaman, Roma gemileri kancalar atarak iki gemiyi birbirine bağlıyor ve sonra da Roma askerleri düşman gemisine atlayarak geçiyorlardı. Böylece, Mylea'da M.Ö. 260 da ve Ecnomys'de M.Ö. 256 da Romalılar, denizlerde de Kartaca'yı yendiler. Sonra, büyük bir ordu ile Afrika'ya ayakbastılar. Kartaca çevresini talan ettiler. Halkın büyük bir kısmını esir alarak, köle olarak Roma'ya yolladılar. Ama Roma ordusu yani köylüler sızlanmaya başlardı. Topraklarından çok uzak kalmışlardı. Romalılar da, Afrika'da, M. Attilius Regulus kumandasında küçük bir ordu bırakarak, geri döndüler.

Kartacalılar, Regulus'un küçük Roma ordusunu ezdiler. Bu ordunun kalıntılarını toplamaya gelen Roma donanmasını da yolda batırdılar. Bir başka Roma donanmasını da esir aldılar. Denizlerde hâkimiyet tekrar Kartaca'ya geçti. Roma'nın tüm donanması yok olmuştu. Kartacalıların 400 gemilik kaybına karşılık, Roma'nın 700 gemilik kaybı vardı. Roma, neredeyse sıfırı tüketmişti. Hazine boşalmıştı, köylüler savaşmak istemiyorlardı. Bu sırada, tüccarlar kendi paraları ile yeni bir donanma yaptırmaya giriştiler. Bu sırada, yanlışlıkla Roma sularına giren bir Kartaca savaş gemisi, Romalıların eline geçti. Roma gemi yapımcıları, kopya etmek için gemiyi sökmeye başlayınca, hayrete düştüler. Her parça, montaj kolaylığı açısından işaretlenmişti. Gemiyi kopya etmek işten bile değildi. Romalı tüccarların parası, Kartaca'nın sistematiği ve gemi yapımcılarının fedakârlığı ile 45 günde 220 gemi yapıldı. Denize iner inmez de, bu donanma, Kartaca donanmasını acı bir yenilgiye uğrattı. Kartaca da M.Ö. 241 yılında, görüşme masasına oturdu. Yapılan anlaşmaya göre, Kartaca, Sicilya ve kıyılardaki adalardan vazgeçiyordu. On yıl boyunca, büyük bir savaş tazminatı ödeyecekti.

Romalı esirleri geri verecekti ve İtalya'da asker bulundurmayacaktı. Roma, Sicilya'yı eyalet yaptı. Şimdi, Batı Akdeniz, Roma'nın savaş ve ticaret gemilerine açıktı.

Kartaca, savaştan bitkin çıkmıştı. İtalya'dan dönen askerlerinin ücretlerini ödeyemedi. Onlar da baş kaldırdılar. Askerlerin baş kaldırısına, Libyalılar ve köleler de katıldı. Baş kaldırı sınıfsal bir niteliğe dönüşmüştü ve bu haliyle Roma'yı da tehdit ediyordu. Roma senatosu, hemen Kartaca'nın yardımına koştu. 100 bin kişinin ayaklandığı baş kaldırı 3 yıl sonunda ancak bastırılabilindi. Hem bir iç savaş niteliğindeydi ve hem de sınıfsaldı. Bastırılması çok kanlı oldu.

Zaten, en kanlı savaşlar daima iç savaşlardır. Komşunun komşuyu kestiği, dün dost olanların, bugün düşman olduğu savaşlar nedense çok gaddarca yapılır. Bu dün böyleydi, bugün de böyledir. Diğer taraftan, iş sınıf mücadelesine gelince, hâkim sınıflar hemen kendi aralarındaki düşmanlıkları bir tarafa atıp, tüm güçlerini sınıfsal tehlikeye yönlendirirler. Kimse, ezilenlerin, ezen durumuna gelmesini istemez. Kölelerin başkaldırısı da kimse tarafından istenmez. Kartaca'da da olan budur.

Yirmi yıl boyunca Roma ve Kartaca barış içinde yaşadılar. Bu arada, İtalya'nın kuzeyinden Keltler (Galatlar, Goller), zaman zaman güneye yürüyerek Roma'yı tehdit ettiler. Roma onları Telamon'da bozguna uğrattı ve Alp dağlarına kadar genişledi. Ayrıca, Adriyatik kıyısında İlirya'ya (İlliria, İllyria) kadar ki topraklara hâkim oldu.

Bergama Krallığı

Zeus tapınağından devlerle savaş

Seleukoslarla, Mısır çekişmeye devam ediyorlardı. Ege kıyılarını eline geçiren Mısır'a karşı, Seleukoslar, Rodos ve Makedonya krallıkları birleşerek, ortak harekâta giriştiler. Mısır, Efes, Milet ve Ege kent devletlerinin pek çoğundan geri çekildi, ama Kilikya, Pamfilya, Likya ve Karya'yı bırakmadı.

M.Ö. 246 yılında, Seleukoslar her yerde Mısır ile dövüşüyorlardı. Seleukoslar, Kapadokya ve Pontos ile anlaşarak, Mısır'a karşı ancak denge kurabildiler.

M.Ö. 242 yılında Seleukos kralı Antiokhos II nin (Theos) ölümü üzerine iki oğlu arasında veraset savaşları başladı. Seleukos II (246 – 226) (Kallinikos, Şanlı unvanı ile anılır) esas kraldı ve problem büyümesin diye kardeşi Hieraks (Atmaca) ile anlaştı. M.Ö. 241 yılında, Antiokhos Hieraks, II. Seleukos'a ortak kral oldu. Kendisine Anadolu'nun yönetimi bırakıldı. O da, bir süre sonra, kardeşine karşı ayaklanarak, Anadolu'yu bağımsız olarak yönetmeye başladı. Bu olay Seleukosları daha da zayıflatmıştı. Yapmakta olduğu iç mücadele nedeniyle,

Kral 2. Seleukos, Pontos'la ittifak arayışına girdi. Seleukos'un kız kardeşi Laodike ile Pontos kralı 2. Mithradates evlendi. Seleukos, Pontos'a çeyiz olarak Büyük Frigya'yı verdi.

Zeus tapınağı

1.Eumenes'in ölümünden sonra, Bergama'nın başına 1. Attalos geçti (M.Ö. 241 – 197). Kimse Keltlerle başa çıkamıyordu. Bergama dâhil, neredeyse tüm şehirler Keltlere haraç vermekteydiler. 1. Attalos haraç vermeyi reddetti. Bunun üzerine, Tolistoag kabilesi Bergama üzerine yürüdü. Kaikos (Bakırçay) ırmağının kaynağına yakın bir yerde, Galatlar (Keltler) ve Bergama ordusu karşılaştı. Yapılan savaşı Bergama ordusu kazandı.

Tolistoaglar, Bergama'dan öç almak amacı ile Tektosaglar birleştiler. II. Seleukos'a karşı ayaklanan kardeşi Antiokhos Hieraks da, Bergama'yı ele geçirebilmek için, Keltlerle işbirliği yaptı. İyice kuvvetlenen Kelt ordusu, Bergama topraklarına girdi. Attalos, Keltleri, Bergama'nın güneyinde karşıladı ve kesin bir zafer kazandı. Bu zaferinden dolayı, 1. Attalos'a Soter (Kurtarıcı) unvanı takıldı. Galatların bu mağlubiyetinden sonra, Anadolu uzun bir süre, Galat baskısından kurtuldu. 1. Attalos'un bu zaferi, kendinden sonra kral olan II. Eumenes tarafından, meşhur Zeus sunağı yapılarak ölümsüzleştirilmiştir.

Attalos'un başarılarına rağmen, Bitinya kralı Ziaelas'tan yardım alan Antiokhos Hieraks, Attalos'a karşı mücadelesini sürdürüyordu. Ancak, Ziaelas bir Kelt şefini öldürttü. Bunun sonucunda da Keltler tarafından öldürüldü (M.Ö. 230). Bitinya kralı Ziaelas'ın ölümünden sonra tahta oğlu 1. Prusias geçti (M.Ö. 230 – 187). Prusias, Rodoslularla anlaşarak, Bizans'ı (Byzantion) kuşattı. Bizans'ı alamadı ama çevresini ele geçirdi. Daha sonra, kent ile dostluk anlaşması imzaladı. Ayrıca, Prusias'ın Bergama kralı ile de savaştığını biliyoruz.

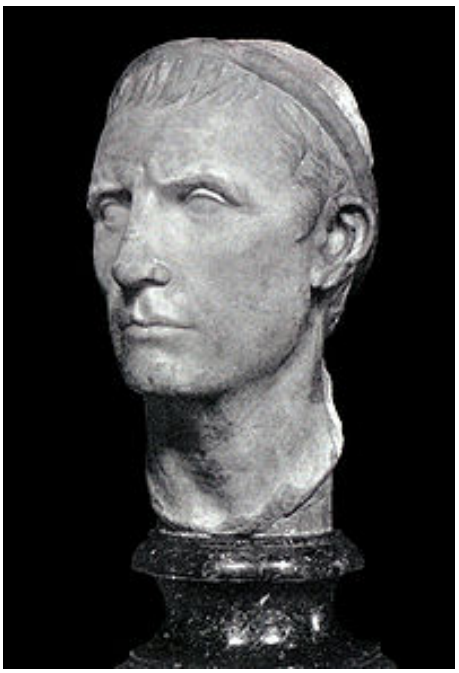
Uzun savaşlardan Bergama karlı çıkmıştı. Sonunda Bergama toprakları, Boğazlardan Toroslara, Ege denizinden Frigya'ya kadar olan tüm alanı kapsamıştı (M.Ö. 227).

Bu sırada Kibele rahipleri tarafından idare edilen özerk Pessinus kent devleti Bergamalıların eline geçti. Kent Bergamalıların egemenliği altına girdiğinde ve hatta Galatların saldırısında

bile, Kibele rahiplerine, sınırlı da olsa, özgürlük verilmişti. Galat hâkimiyeti zamanında da Pessinus özerkliğini korumuştu. Şehrin yönetimini bir rahipler kurulu üstlenmişti. Beş Frigyalı ve beş Galat rahip ve bir de başrahip bulunuyordu. Pessinus dini bir merkez olması nedeniyle kendisine tanınan özerkliğin yanı sıra gördüğü saygı onları hemen hemen dokunulmaz kılmıştı. İşte bu sayede bölgedeki dost düşman herkesle bağımsız ticari ilişkiler kurmuş ve çok zenginleşmişlerdi.

Pessinus kentinin özerk durumu işgalciler değiştikçe, değişmiyordu. Tabii bunda en önemli faktör Kibele'nin ve dolayısı ile kendi kendini iğdiş eden Kibele rahipleri Koribantların saygınlığı ve manevi gücüydü. Pessinus'un özerkliğini kaybetmesi için M.Ö. 25'de Augustus'un Galatia eyaletini kurması gerekecekti. Bundan sonra Pessinus özekliğini kaybederek tamamen Roma yönetimine girmiştir.

Bergama toprakları genişlerken, Makedonya'da ise kral V. Filip, Yunan ana karasındaki Aka birliğine karşılık, Makedonya birliğini kurmuştu. Aka birliğine Atina, Sparta ve Yunanistan'ın büyük bir kısmı katılıyordu. Filip, Makedon birliğinin eski zamanda olduğu gibi tüm Yunanistan'da siyasi bir birlik kuracağına inanıyordu. Ancak Aka birliğine dâhil olan pek çok kente, Roma dost olarak askerlerini yollamıştı. Roma çoktan Yunanistan'ın işlerine karışmaya başlamış ve İlirya'ya dost olarak da olsa adımını atmıştı.

Antiokhos III

Seleukos tahtına geçen III. Seleukos (M.Ö. 225 – 223), Ön Asya'yı, Bergama krallığından geri almak için, Anadolu üzerine yürüdü. Ancak, Torosları geçerek girdiği Frigya da, Galatlar tarafından öldürüldü. Seleukos tahtına ise III. Antiokhos geçti.

Seleukosların, Ön Anadolu'yu, Bergama krallığına bırakmaya hiç niyetleri yoktu. III. Antiokhos, Yukarı Asya genel valiliğine Molon'u, Ön Anadolu'ya genel vali olarak ta Akhaios'u atadı. M.Ö. 223 ve 222 yıllarında, büyük bir ordu ile Ön Anadolu'ya giren III. Antiokhos, karşılaştığı her yerde 1. Attalos'u yenerek, bir yıl içinde, Seleukos topraklarını, Bergama'dan geri aldı.

Batı Akdeniz'de ise, sular tekrar ısınmaya başlamıştı. Kartaca, iç isyanı çok zor da olsa bastırabilmişti. Şimdi, Kartaca tekrar kendini kuvvetlendirmeye çalışıyordu. İspanya'daki gümüş madenlerine el koyarak, onları işletmeye başladı. Bu arada, İber'de 150.000 kişilik bir ordu hazırladı.

Roma'da ise, bu savaşlar sayesinde pek çok insan zengin olmuştu. Roma, deniz aşırı toprakların fethinin yararını görüyordu. Sardunya, Korsika, Korfu alınarak eyalet haline getirilmişti. Ticaret ve zanaatçı çevreler, yönetici sınıfın da katılımı ile savaş istiyordu, daha fazla yer istiyordu. Köylüler ise, bu genişleme siyasetine muhalefet ediyorlardı. Bu şartlarda, Halk partisinin etkisi artmaya başladı.

M.Ö. 223 yılında, Roma'da, Ager Gallicus'un köylüler arasında bölüşülmesi kanunlaştı. Peşinden Galya'nın bir kısmı fethedilerek, koloniler oluşturuldu.

Anadolu Karışık

Pontos kralı 2. Mithradates, M.Ö. 220 yılına kadar tahtta kaldı. 2. Mithradates'in ölümü üzerine, Pontos tahtına 3. Mithradates geçti. Bu kral, o esnada Anadolu'da yapılan hâkimiyet mücadelelerine karışmayıp, tarafsız kalarak, topraklarını korumuştur.

Tam bu esnada, Yukarı Asya genel Valisi Molon isyan etti. Molon'un kardeşi Aleksandros Pers satrapıydı. Molon ve Aleksandros'un ortak ordusu güneye doğru indi. Susa'ya gelince de Molon kendini kral ilan etti. Molon Fırat nehri boyunca kuzeye çıkmaya başladı, niyeti Orontes ve Antakya kentlerini ele geçirmekti. İsyanı duyan Seleukos kralı III. Antiokhos'da, isyanı bastırmak üzere geri dönmeye başlamıştı.

III. Antiokhos'un ordusunda bir Tektosag piyade taburu bulunuyordu. Büyük İskender'in zamanında, İskender ordusuna asker vermek karşılığında bazı Yahudilere Mezopotamya'da toprak vermişti. Bu Yahudiler o zamandan beri Seleukos ordusuna asker veriyorlardı. Şimdi Seleukos ordusunda Galatlar ve Yahudiler yan yana silah arkadaşı durumundaydılar.

İki ordu karşılaşıp, savaşa tutuştular. Savaşı III. Antiokhos'un ordusu kazandı. İsyan eden valilerin sonu canlı canlı çarmıha gerilip, orada ölmekti. Yakalanacaklarını anlayan Molon ve kardeşi intihar ettiler. Galip gelen Antiokhos, Molon'un askerlerinden sağ kalanları af edip kendi ordusuna kattı. Şimdi Molon'un Anadolu askerleri, Galatlar ve Yahudiler yan yanaydılar.

Suriye'ye geri dönmüş olan III. Antiokhos isyanı bastırmıştı. Ama o yokken, bu sefer de, Ön Anadolu'da Akhaios isyan edip, kendini kral ilan etti. Akhaios, önce bir sene kadar, Mısır ile görüşmeler yaparak, Seleukoslara karşı kuvvet kazanmaya çalıştı. Daha sonra, hem topraklarını genişletmek ve hem de ordusuna yağma fırsatı verebilmek için Pisidya üzerine yürüdü.

Bu esnada Pisidya'nın (Göller bölgesi) iki kenti birbirleri ile savaşıyorlardı. Selge kenti hem çok güçlüydü ve hem de 20.000 kişilik bir orduya sahipti. Selge, diğer Pisidya kenti olan Pednelissos'u kuşatmıştı. Pednelissos, Ön Anadolu kralı Akhaios'tan yardım istedi. Akhaios Pamfilya'da idi. Ordusu yeterli değildi. Perge, Aspendos ve Etenna (Pisidya'da ki bir kent) kentlerinden asker alarak ordusunu güçlendirdi. Sergelileri yendi ve onlardan yüklü bir tazminat alarak, Sardeis'e (Sardis'e) döndü.

Akhaios'un Pisidya'da olmasından yararlanan, Bergama ise Galatlardan ücretli askerler alarak, ordusunu tekrar kuvvetlendirdi. Kısa bir süre de, Aiolde Mirina (Myrina), Kyme, Smyrna (Smyrna), Foça (Fokaia) kentlerini; İonya'da Lebedos, Kolofon, Notion kentlerini; Hellespontos'ta Lampsakos, İlion, Alexandria Troas kentlerini ele geçirdi. Begama Çanakkale boğazına hâkim olmuştu. Bunun üzerine, Akhaios, Bergama'ya karşı tekrar harekete geçti.

Hannibal

Hannibal

M.Ö. 218 yılında, Roma'da senatörlerin ticaret yapması ve büyük gemilere sahip olması kanunla yasaklandı. Tüm bu kanunları halk temsilcileri çıkarıyordu. Bütün bu ilerici atılımlar, senatoyu rahatsız ediyordu. Senato, halkın içeriye odaklanmış olan ve gün geçtikçe zenginler aleyhine dönen dikkatlerini, dış sorunlara çevirme için bir çare olarak, İkinci Kartaca savaşlarını başlattı. Roma senatosu, Kartaca ile yaptığı anlaşmaya uymayarak, İspanya'daki Sagonte kentini korumasına aldı.

İspanya'daki Kartaca ordusunun komutanı, 25 yaşındaki Hannibal idi. Hannibal, çok iyi eğitilmiş ve tam bir Roma düşmanı olarak yetiştirilmişti. O da, Roma ile savaşabilmek için bahane arıyordu. Sagonte'yi kuşatıp, ele geçirdi. Romalılar, Kartaca'dan Hannibal'in kendilerine teslimini istediler, Kartaca reddetti. M.Ö. 218 yılında Roma Kartaca'ya savaş ilan etti.

Roma tam Afrika'ya çıkartma yapmayı planlarken, Hannibal, fillerin de olduğu büyük bir ordu ile İspanya'dan İtalya üzerine yürüdü. Hannibal'in 20.000 savaş fili vardı. Aslında, sakin hayvanlar olan filleri savaştırabilmek için, savaş öncesi onlara alerjik bir toz verilip, kaşındırılıyor ve böylece filler sinirli oluyorlardı. Savaştan önce, fillere içirilen şarap ta, onlara deli bir cesaret veriyordu. O günün filleri, bugünün tankları gibi idi. Bazen, savaş filleri iyice azar. Kendi ordusuna saldırırdı. O zaman, fil sürücüsü, filin başına elindeki kargıyı saplayarak, onu öldürürdü.

Kartaca ordusu, Güney Galya'dan geçip, Alplere vardı. Kimse, böyle büyük bir ordunun Alpleri aşarak, İtalya'ya gireceğine inanmıyordu. Roma, Hannibal'in deniz yoluyla geleceğinden emindi. Ama Hannibal büyük bir taktik ustasıydı ve ordusuna her emrini dinletebilen büyük bir komutandı. Kartaca ordusu, Po ovasına indi. Ancak, bu zorlu seferde ordusunun yarısını kaybetmişti. Hele fillerinin, neredeyse tümü, bu zorlu yürüyüşe dayanamamış, elinde birkaç savaş fili kalmıştı.

İtalya'da, Hannibal'e Keltler hemen katıldılar. Keltlerin, Romalılarla görülecek hesapları vardı. Hannibal, peş peşe, Roma ordularını yendi. Roma, korku ve heyecan içindeydi. Partiler

birbirlerine düştüler. Roma'nın sadece ordusu çökmemişti, morali ve birliği de tehdit altındaydı. Artık, Roma'ya giden yol, ardına kadar, Hannibal'in önünde açıktı.

Hannibal Alpleri geçiyor

Hannibal, doğrudan doğruya, Roma üzerine yürüyecek yerde, İtalya'daki Roma federasyonunu dağıtmayı tercih etti. Böyle davranmasındaki en önemli neden, ordusunu ve hazırlıklarını, Roma'yı kuşatıp, alabilecek yeterlilikte görememesi olabilir. Hannibal, İtalya içerisinde dolaşıyor, yolu üzerinde Roma ve Latinlere ait ne varsa yakıp, yıkıyordu. Roma, Hannibal üzerine ordular yolluyordu. Roma, Hannibal'i kentten uzak tutabilmek için, durmadan kedi fare oyunu oynuyordu. Romalı generaller dışarıda dolaşıyor, Hannibal'i Roma kentinden uzak tutmaya çalışıyorlardı. Roma orduları gidiyor, ama geri gelmiyorlardı. M.Ö. 216 yılında, Kan'da (Cannae), Hannibal, 80.000 kişilik bir Roma ordusunu çevirerek, neredeyse tümünü yok etti. Kan yenilgisinden sonra Roma'nın durumu daha da felaket oldu. İtalya'daki bütün halklar Roma'ya başkaldırdılar. Roma garnizonları her yerde yok ediliyorlardı.

Bu sırada, Mısır ile Seleukoslar arasındaki 4. Suriye savaşı sona ermişti (M.Ö. 221 – 217). III. Antiokhos, M.Ö. 216 yılında, 1. Attalos ile anlaşarak, Akhaios sorununu çözmek üzere Anadolu'ya girdi. Mısır yani Ptolemaioslar ise Akhaios'u destekliyorlardı.

III. Antiokhos, büyük bir kara ve deniz ordusu ile Anadolu üzerine yürümüştü. Önce, Mısır'ın elindeki Kilikya'nın sahil kesimlerini aldı. Peşinden, Korakesion'u (Alanya), Likya kentlerini ve Karya kıyılarını ve sonra Efes'i ele geçirdi. Buradan, Ön Anadolu'nun içerisine doğru döndü ve Sardeis'e geldi. Sardeis'le tüm kuvvetlerini birleştirdi. Sardeis yakınlarındaki savaşı Seleukoslar kazandı. Akhaios esir düşmüştü, öldürüldü.

III. Antiokhos, Batıya doğru ilerlemeye devam etti. M.Ö. 216 yılında, Çanakkale'yi alıp, Trakya'ya geçti ve Lysimakheia'ya yerleşti. Bu arada, Smyrna (İzmir) ve Lampsakos (Lapseki) kuşatmaları devam ediyordu. Bu iki kentin elçileri ise Roma'daydılar ve kendilerini kurtarmak için, yardım talep etmekteydiler.

Seleukosların, bu zafere rağmen, Ön Anadolu'da, durumları hiç de parlak değildi. Topraklarının büyük bir kısmı Bitinya (Bithynia) krallığının, Bergama krallığının, Karya, Likya ve Kilikya'da Mısır'ın elindeydi. Seleukosların elinde ise Lidya, Frigya, Dağlık Kilikya, Likaonya (Likaonia) ve Pisidya kalmıştı. Seleukoslar, Anadolu'da bir kara devleti durumundaydılar

Bundan sonra Antiokhos M.Ö. 204 yılına kadar sürecek bir dizi seferle Seleukosların Doğu sınırlarını genişletip, güvenceye aldı. Elinde Galatlar dâhil her toplumdan oluşmuş büyük bir ordu vardı. Seleukos otoritesini yeniden Ege denizinden İndus nehrine kadar hem yaydı ve hem de sağlamlaştırdı.

Hannibal Roma savaş canlandırması

Çin

M.Ö. 256 yılında Çin'de Chou İmparatorluğu resmen sona erdi. 4 cü yüzyıla gelindiğinde, Çin'deki devletlerin sayısı 7 'e inmişti ve Chou (Şeu) imparatorunun, ne birliği sağlayacak ve ne de hükmedecek gücü kalmamıştı. İmparatorluk mevkii giderek sembolik bir duruma gelmişti. M.Ö. 256 yılında, bu 7 devletin prensleri " kral " unvanını alarak, sadece sembolik açıdan varolan Chou imparatorluğuna her açıdan son verdiler. Krallıkların ilanı, gelecekte, kralların birinin İmparator olmasının da yasal zeminini hazırlıyor ve halkı bu fikre alıştırıyordu.

Zheng (Shih Huang)

Ch'in (Qin, Çi) devleti, artık, son 40 yıldır, durmadan toprak kazanıyordu. M.Ö. 249 yılına gelindiğinde, Ch'in (Qin, Çi) toprakları, tek tek Çin'deki tüm devletlerin topraklarından büyüktü. Son 14 yıl içinde Zhao ve Chu orduları Ch'in (Qin, Çi) ordularını defalarca mağlup etmişlerdi, ancak Ch'in'in (Qin, Çi) kaynak bolluğuna dayanan gücü, bitmek bilmez bir savaş makinası gibi çalışıyordu. Ch'in (Qin, Çi) gittikçe hem savaşarak büyüyor ve hem de bentler, kanallar yaparak üretimini arttırıyordu. Ch'in (Qin, Çi) devletinin rejimi liyakatlilerin egemenliğiydi. Ch'in (Qin, Çi) devletini yöneten bürokratların büyük bir kısmı, Ch'in (Qin, Çi) dışından, diğer devletlerden gelmiş ve bulundukları mevkii çalışkanlık ve kabiliyetleri ile hak etmiş kişilerdi. Yine, M.Ö. 249 dolaylarında, uzun süren savaşlardan sonra, zayıf düşen Qi'de savaşma isteği kalmamıştı. Devletin her kademesi ve halk barışın özlemini çekiyor, artık savaşmak istemiyordu.

Geleceğin ilk imparatoru olan kral Zheng, 12 yaşında Ch'in (Qin, Çi) tahtına çıktı. M.Ö. 230 ve 221 yılları arasında olağanüstü hızlı yapılan fetihler sonucu Han, Wei, Chu, Zhao, Yan ve Qi devletleri, birbiri peşinden Ch'in'in eline geçti. Aslında, son 10 yılda gelen başarılar, yukarıda anlatıldığı gibi, son 100 yılın çaba ve başarılarının sonucuydu.

M.Ö. 221yılında, Qi devleti, hiçbir direnme göstermeden Ch'in'e (Çi'e) teslim olmuş ve Çi (Ch'in) hükümdarı Zheng bütün Çin'e egemen olmuştu. Zheng, Shih-huang adıyla İmparatorluğunu ilan etti. İlk iş olarak, feodal soyluları prensliklerden uzaklaştırıp, başkentte topladı. Çin'i illere bölüp, illerin başına bir askeri vali ve bir de sivil vali atadı. Kendine

doğrudan bağlı bir üçüncü memur kullanarak, iki valiyi denetim altında aldı. Böylece, bozkırda Hunlar siyasi bir birliğe doğru yönelirken, Çin'de de merkezi bir yönetim kurulmuş oldu.

Ch'in'in (Çi'nin) ilk imparatoru, Shih Huang-ti, ilerde yerel yurtseverlikler ve bağımsızlık istekleri tekrar doğmasın diye, savaşan devletler dönemine ait, devletlerin belgelerini yok etmiştir. Bu nedenle, bu döneme ait eldeki kaynaklar çok azdır. Bulguların bölük pörçük olması, Çin eski tarihinin tam bir bütünlük içinde verilmesini önlemektedir.

Son zamanlarda, Ch'in (Qin, Çi) devleti, geleneksel üç kuşaklı aile tipini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ch'in (Qin, Çi), baba otoritesini azaltarak, devlet otoritesini daha kuvvetli hale getirmek istiyordu. Diğer taraftan, bu aile tipinin parçalanması ile daha fazla çiftlik kurulması mümkün olacak ve bu da devlet gelirini arttıracaktı. İki veya daha fazla yetişkin oğlu olup da, fazla oğullarına evden ayrılarak kendi mülklerini kurabilmeleri için yeterli payı vermeyen halktan kişilerin vergileri iki katına çıkarıldı.

Ch'in (Qin, Çi) devleti, kendi sınırları içinde, sınırlı da olsa, bu politikada başarılı oldu. Ama Çin'in geri kalanı bu politikayı eleştiri bombardımanına tuttu. Sonuçta, aile toplumun merkezi olmaya devam etti. Konfüçyus, aile sadakati aleyhine davrananları azarlar: " dürüst insanlar çok başkadır. Bir baba oğlunu gözetir ve bir oğul da babasını " der.

Ch'in (Qin, Çi) hanedanının imparatorluğu uzun sürmedi, M.Ö. 221 den M.Ö. 206 yılına kadar hükmettiler. Ama bu hanedanın iki önemli mirası kaldı. Birincisi, Çin'e isimlerini verdiler, Ülke Çin olarak adlandırılmaya başlandı. İkincisi Ülkeye imparatorluk fikir ve yapısını kazandırdılar. Ch'in (Qin, Çi) hanedanının mirası 2000 yıl devam edecektir.

Ch'in (Qin, Çi) imparatorluğu döneminde, feodal yapının yerini merkeziyetçi bir bürokrasi aldı. Çin, idari olarak eyaletlere (36 eyalet) ve devletlere bölündü. Bunlara merkezden valiler veya majistralar tayin edildi. Aristokrat yani hükmedici aileler, köklerinden sökülüp, Başkent Xianyang'da oturmaya mecbur edildiler. Bütün unvanlar kaldırılarak, köleler dışındaki halk soylular ve halk olarak iki ana gruba ayrıldı. Ayrıca kiracı durumundaki köylülere de toprak verilerek, mal sahibi haline getirildiler.

Vergi, yazı ve ölçü standartlaştırılarak merkezi yönetim güçlendirildi. Tabii ordu da, İmparatorluğun tek ordusu haline geldi. Çin'in yüzyıllarca bağımsız derebeyliklerine ayrılmış olarak yaşamış olması, bölgeler arasında farklı gelişmelere sebep olmuştu. Farklı bölgelerde farklı lehçeler konuşuluyor ve her bölgede, o bölgeye has, belki bölgenin en eski sakinlerinden artta kalan sözler kullanılıyordu. Bölgeler arasında yazı üslubu açısından da önemli farklar vardı. Bu nedenle, tüm ülkede yazıda standartlaşmaya gidildi ve kullanılacak kelimeler için listeler hazırlandı. Dil birliği bu listeler ve hazırlanan lugatlar sayesinde ilerleme kaydetti.

Nakliyede önemli bir yer tutan arabaların da değişik bölgelerde tekerlek genişlikleri farklı idi. Yollar ise, derin tekerlek izlerinden oluşuyordu. Böylece, bir bölgenin arabasının bir başka bölgede kullanılması imkânsız hale geliyordu. Araba tekerlek açıklıkları konusunda da standardizasyona gidilerek, bu önemli sorun da çözüldü. Bütün bu standartlaştırma çalışmaları, tabii ki Çin'in merkezi yönetimini kuvvetlendiren unsurlardı.

Çi (Ch'in)'ler, bir yandan Çin'i birleştirirken, bir yandan da kuzey sınırlarını, göçebeler aleyhine genişletmeye başlamışlardı. Ordos, Hunların ilk yerleşim bölgesidir ve çok zengin

otlaklara sahiptir. Çi (Ch'in)'lerin baskısı, göçebelere bu otlakları kaybettirdi. Bu arada kıtlık ta başladı. Genelde bağımsız yaşamayı seven göçebe boylar, zor koşulları karşılayabilmek için, bir şefin yönetimi altına girmeyi kabullendiler. Etrafında, ortak çaba göstermeyi kabul ettikleri şef Teoman (T'u-man) idi. Teoman'ın liderliğinde oluşan Hun siyasi birliği, başlangıçta ufaktı. Ancak, yine de Çi (Ch'in)'ler için önemli bir tehditti. Çi (Ch'in)'ler, eski duvarı onarıp, genişleterek, birbirine bağlayarak, sınırlarını Hunlara tamamen kapamayı düşündüler.

Hunlara karşı yapılan uzun ve kesin sonuçsuz mücadeleler sonunda, İmparator, kuzey akınlarını kesecek " on bin li " uzunluğundaki duvarın yani Çin settinin yapımını emretti. Aslında emredilen, daha önce çeşitli kuzey prensliklerince (feodaller) yapılmış olan sıkıştırılmış toprak setlerin birleştirilmesiydi. Çin setti sonunda, 2400 Km uzunluğunda, yerine göre 5 ila 15 m yüksekliğinde, 5 ila 8 m eninde sürekli bir duvar haline aldı. Büyük Çin setti M.Ö. 214 yılında bitirilir. Ancak, bu gün gördüğümüz Çin setti, daha sonraları Ming hanedanı zamanında yapılan son revizyonudur. Bugünkü Çin setti, Sarı denizin kuzeyindeki Liatung körfezinden başlar, Kansu eyaletinin batısına kadar uzanır. 3000 km uzunluğunda, altı metre yüksekliğindeki bu duvarda, her iki yüz adımda bir, on iki metre yüksekliğinde kaleler vardır. Başlıca karayollarına isabet eden kırk kadar kapısı bulunur.

Çin seddi

Üstünlük Roma'da

Roma ekonomik olarak bunalımdaydı. Ekonomik güçlükleri aşmak için, Baba Cato'nun etkisiyle " Lex Oppia " kanunu çıkarıldı. Kanun kadınlara yönelik bir kanundu. Bu kanun M.Ö. 215'de yapılıp, kadınların direnmesi sonucu, M.Ö. 195'de feshedilmiştir. Özetle " Kadınların edinebilecekleri altın miktarını belirleyen, kadınların birkaç renkli giysi giymesini yasaklayan ve şehir merkezine ve merkeze yakın kasabalarda atlı arabalara binmelerinin de yasaklandığı " bir kanundur.

Romalı kadınlar

Roma'da ekonomik problemler çok büyümüştü. Uzun ve yıkıcı Kartaca savaşlarında çok sayıda insan ölmüş ve bunların dulları büyük topraklara sahip olmuşlardı. Zenginleşen bu dullar fahiş fiyatlı süs eşyalarına aşırı düşkünlükleri ile göze batar bir hal aldılar. Lükse düşkünlükleri bu malların fiyatlarının daha da yükselmesine yol açtı. Baba Cato hem bu çılgınlığı frenlemek, hem de hazineye Kartaca savaşlarının yol açtığı açığı giderecek gelir sağlamak için bu kanunu Senatodan geçirdi. Kadınların ellerindeki altın fazlası " Savaş Fonu " olarak hazineye aktarıldı. Dönemde, Roma'da kadınların hiçbir politik gücü olmamasına karşın, bu kanun, kadınlara karşı açıkça açılmış bir savaş gibiydi. Üst sınıfa mensup kadınların, doğrudan etkilendiklerini ve her fırsatta politik hoşnutsuzlukları körükledikleri ve

seslerini yükselttiklerini biliyoruz. Politik olarak olmasa da, halka açık yerlerde kadınlar birçok protesto gösterisi yaptılar. Bu protestolar sürdü gitti.

Hannibal İtalya'da her açıdan üstündü. M.Ö. 211 yılında, Hannibal Latium'a girdi. Roma'yı bir tepenin üzerinden görebilecek mesafeye gelmişti.

Ama Roma, geçen sürede, iç çelişkilerini bir yana bırakıp, bütünleşmeyi becerebilmişti. Çaresiz ve kendinden başka dostu kalmayan Roma, fedakârca yeni bir ordu kurdu. Politikasını belirledi. Federasyonu dağıtmak isteyen Hannibal'e karşı, onu müttefiklerinden soyutlama planını yürürlüğe sokacaktı. İtalya'da iktidar Hannibal'deydi. Roma, dar sınırlar içinde, sadece kentini savunabiliyordu. İtalya için iktidar Kartaca ise, muhalefet Roma idi. Her iktidar sahibi gibi, yapılan ufaklı, büyüklü hatalar Hannibal ve ordusunu yıpratıyordu. Zaman, Roma lehine çalışıyordu. Ayrıca, Kartaca ordusu da yabancı topraklarda olmaktan ve devamlı savaşmaktan yıpranmıştı, savaş gücü sürekli düşüyordu.

Tam on yılda, M.Ö. 215 den 205 'e kadar geçen sürede, Roma planını gerçekleştirdi. Hannibal çekile çekile ordusu küçüle küçüle, sonunda İtalya'nın güneyinde, ufak bir alana hapis oldu. Roma, Sicilya'yı aldı. Ve genç bir Roma komutanı, P. Kornelius Scipion, İspanya'daki Kartaca ordusunu yok etti. Kartaca senatosu, Hannibal'e yardım etmemişti. Onlar, Hannibal'in aşırı kuvvetlenmesinden korkuyorlardı. Hatta belki Roma'yı yenmesini bile istemiyorlardı. Hannibal, İtalya'da Roma'yı meşgul etsin yeterdi. Hannibal geçtiğimiz son on yıl içinde, defalarca Kartaca'ya başvurarak, taze kuvvetler, maddi yardım ve silah talep etmişti. Ama Kartaca sadece seyrediyordu. Sonunda, olgun bir meyve gibi düşmeye hazır olan Roma, kendini toparlamış ve tehlikeyi atlatmıştı.

Savaşın on üçüncü yılında, Roma, planın son aşamasını uyguluyordu. M.Ö. 205 yılında, Scipion ordusunu Afrika'ya geçirdi. Bir tahıl ambarı olan, Bagrades'i talan etti. Kartaca açlığa doğru gitmekteydi. Kartaca senatosu barış önerisinde bulundu. Ama Kartaca halk meclisi savaştan yanaydı ve Hannibal'i geri çağırarak, Kartaca kentinin savunmasını ona verdi. M.Ö. 202 yılında, Kartaca yakınlarında yapılan Roma Kartaca savaşında (Zama), Hannibal yenildi.

Barış koşulları çok ağırdı. Kartaca'ya, Afrika'da ufak bir toprak parçası kalıyordu. Kartaca, Roma'dan izinsiz kimseyle savaşamayacaktı. Ordusu terhis edilecek, donanması da olmayacaktı. Roma ordusu Afrika'dan çekilene kadar, ona, Kartaca bakacaktı. Ayrıca, ağır bir savaş tazminatı ödeyecekti. Kartaca, nesi var, nesi yoksa hepsini kaybetmişti.

Hannibal ise, Roma ile hesabını hala kapatmamıştı. Doğuya, Antiokhos'un yanına kaçtı. Hannibal, bundan sonra, Romalıların eline sağ geçmemek için, zehir içip intihar edene kadar, her yerde, Roma ile savaşanlara yardım edecekti.

Roma'da Kartaca zaferi büyük şenliklerle kutlandı. Scipion, Afrika'dan çok zengin olarak döndü. Artık, Roma'nın bir numarası idi ve Afrikalı diye anılıyordu. On beş yıl savaş, Roma'yı iktisaden çökertmişti. Ama tacirlerin zenginliği, bu savaşlar sonunda daha da artmıştı. Şövalyeler de, savaş malzemesi satımından ve kolonilerde aldıkları ayrıcalıklardan dolayı hızla zenginleşiyorlardı. Ayrıca, Halk partisi silinmişti, siyaset sahnesinden çekildi. Roma politikasını, karşılarında duracak bir güç olmaksızın, zengin asiller ve şövalyeler çiziyordu. Bu da yayılma politikası idi. Bu açgözlülük politikası idi. İkinci Pön savaşlarından sonra, Roma, Sicilya'yı alarak, Batı Akdeniz'in polisi ve vergi toplayıcısı olmuştu.

Roma batıya egemendi. 63 yıl süren savaşlar sonunda, Kartaca'yı silip, batıyı ele geçirmişti. Şimdi sıra doğuda idi. Roma, doğuyu çok daha kısa bir sürede, kendine bağımlı hale getirecektir. Doğuda, irili ufaklı, bir sürü devlet birbiri ile mücadele ediyordu. Doğuda halk, başı, sonu olmayan ve hiç bitmeyen savaşlardan, çoktan yorulmuştu. Devletlerin iç ve dış çelişkileri, onları zayıflatıp, yenilgiye hazır hale getiriyordu. Roma, bu durumu iyi değerlendirdi. Sadece silaha başvurmadı, usta bir diplomasi ile doğu devletlerini birbirine düşürerek, M.Ö. 200 yılına doğru, doğuyu ele geçirmeye başladı.

Bu dönemde yaşamış olan Plautus (M.Ö. 254 – 184), Roma'nın yetiştirdiği en büyük komedi yazarıdır. 100 adet komedi üretmiş olmasına rağmen, bunlardan ancak 20 tanesi günümüze ulaşabilmiştir. Roma'nın ilk büyük trajedi yazarı olan Ennius da (M.Ö. 239 – 169) bu dönemin edebiyatçısıdır. Scipio Africanus tarafından desteklenen Ennius'un en önemli eseri, 18 cilt olan, Annales (Yıllıklar) dır. Bu eser destan tarzında olup, Aeneas ile başlayıp, M.Ö. 171 yılına kadar olan olayları kısaca özetler. Bu eserde, Ennius, Heredot'un kullandığı heksametron veznini, ilk defa Latince'de kullanmıştır. Ennius'a Latin şiirinin babası derler.

Roma'da, Grek anlayışının tersine, tarih yazmak bir bilim olarak değil, siyasetin bir parçası olarak görülmüştür. Bu nedenle, Roma'da tarih yazarlarının büyük bir kısmı, aynı zamanda siyaset adamlarıdır. İlk başlarda rahip listeleri vardı. Rahipler, kısa bir şekilde, önemli olayları yazıyorlardı. Bu alışkanlıkla, Roma tarih yazarları, başlarda, eserlerini yıllıklar tarzında verdiler. Bu alışkanlık, daha sonraları da bazı tarihçilerce sürdürülmüştür. Fabius Pictor, Roma tarihini ilk kez düz yazı ile yazan kişidir. Yıllıklar (Annales) tarzındaki eseri, Grekçe kaleme alınmıştır. Roma'nın ilk dönemlerinden, 2'ci Kartaca savaşları sonuna kadar olan süreci ele almıştır. Eserinin bazı kısımları bu güne ulaşmıştır.

Göçebe İmparatorlukları

Vahşi atlar

Göçebe imparatorluklarının Moğolistan'dan çıkması bir tesadüf değildir. Göçebe imparatorluk atlı imparatorluktur. Göçebelerin atları olmasa idi, kuvvetli olasılıkla onların tarihte adı bile işitilmezdi. Moğolistan tam bir hayvan yetiştirme yeridir ve gücü de buradan gelmektedir. At en yoğun bir tarzda Moğolistan yaylalarında yetişir. Çöllerde, ormanlarda, tarım topraklarında, ırmak kenarlarında bu yoğunlukta at yetiştirmek mümkün değildir. Bu nedenle, Sibirya'da, Çin'de, Avrupa'da, Mezopotamya'da, Hindistan'da atlı imparatorluklar kurmak veya devam ettirmek de mümkün değildir. Bu nedenle Türkler yerleşmek yerine buraları yağmalamayı tercih ettiler. Yerleşince de ya asimile oldular veya atlı güçlerini kaybettiklerinden yerleştikleri yerlerden sökülüp geri atıldılar.

Moğolistan'daki mevcut duruma bakarak, geçmişte, Göçebe imparatorlukların doğduğu topraklarda, doğa koşullarının normal olduğu zamanlarda, 4 er milyon at, deve ve sığır ile 20 milyon çıvarında koyun olduğu söylenebilinir. Türk imparatorlukları en az 4 milyon atın varlığı ile kurulmuştur. Bu at sayısının bazı koşullarda 12 milyona kadar çıkabildiği düşünülmektedir.

O dönemde 300.000 kişilik atlı bir ordu muazzam bir güçtür. Savaşa giden göçebe savaşçıların yanlarında 3 at götürdükleri düşünülürse, 1 milyon atı olan bir ordudan söz ediliniyor demektir. Bu kadar çok sayıda atı ne Çin, ne Hindistan ve ne de Avrupa besleyebilir. Bu kadar çok atın, olsa olsa, İran ile Türkiye yaylalarında bir ölçüye kadar

beslenmeleri mümkün olabilir. Tüm Avrupa'da otlak bakımından en zengin yer olan Macaristan ovası en çok 3 milyon çıvarında hayvan (at, koyun, inek toplamı) için yeterlidir. Bu nedenle Macar ovaları en fazla 50.000 ile 70.000 arasında atlı ordular için yeterli olabilirdi. İşte bu neden, ileride incelenecek olan Attila'nın Galya ve İtalya seferlerini yaptıktan sonra neden orada kalmadığını da açıklar. Bu nedenle önce Hunlar, sonra Macarlar Avrupa'ya akınlar yapmış, ama orada yerleşmeyi düşünmemişlerdir.

Atlı güce önem verilirse, atlara otlak açmak zorunda kalınır ki bu tarımın ihmali demektir. İleride göreceğimiz gibi Selçuklular döneminde İran ve Anadolu'da tarım gerilemiştir. Yine bu nedenle Türkler ve Moğollar Irak ve Suriye de uzun süre barınamamışlardır.

Atlı orduların otlak problemi, akınların da kısa sürmesine neden olmuştur. Ot tükenince, atlar güçten düşmeye başlar, bu geri dönüş için işarettir. Böylece yerleşemeyen ve hatta uzun süre kalamayan göçebe imparatorlukların atlı orduları, akın yaptıkları yerlere bir daha bir daha akın yapar olmuşlardır. Bu da sütünü almak için ineği beslemeye benzeyen bir tarz ortaya çıkarmıştır. Akın yapılır, her şey alınmaz, tekrar üretim yapılacak kadarı bırakılır. Bir daha gelişe halk direnmesin diye savaşmayan öldürülmez, işkence yapılmaz, kadınların ırzına geçilmez. Vahşet diğerlerine örnek olsun diye sadece direnenlere uygulanır. Yörelerin kaç yılda kendilerini toplayacakları bilindiği için yeni akın yılları verimliliğe ve iklim koşullarına göre belirlenir.

Ordos Bronz heykel

Göçebeler ve tabii Türkler, sanıldığı gibi yerleşiklerin topraklarına gitmeyi ve hele orada kalmayı sevmezler. Onlar mecbur kalmadıkça sevdikleri topraklardan, bozkırdan ayrılmayı düşünmemişlerdir. Bugün bizim nasıl yaşanır dediğimiz toprakları onlar her şeyden fazla severler. Kendi yaşam tarzlarını severler ve bunu kıskançlıkla korumaya çalışırlar.

Çin'in Ordos bölgesi çok eski zamandan beri Türklerin ve benzeri Göçebe kabilelerin yaşam alanı olmuştur. Orada bulunmuş olan arkeolojik kalıntılar, örneğin pantalonlu savaşçı heykeli, bölgenin bu söz konusu kabilelerce paylaşıldığını göstermektedir.

Hunlar

İpek yolu

Hun budunu meydana getiren çeşitli boylar, Tu-ku (T'u-ko) boyunun siyasi önderliğinde birleştiler. Bu, Tan-hu (Şan-yü) denilen kağanın boyuydu. Tan-hu'nun boyu gibi beş boy, toplulukta soylu ve ayrıcalıklı konumdaydı. Siyasi birlik, Tu-ku boyu ve Teoman kağanın etrafında oluştu. Teoman birliği kuran ve ilerideki gelişmeklerin temellerini atan kişidir. Zamanla ve tam bilemediğimiz nedenlerle, boylar arasında Teoman'a karşı bir hoşnutsuzluk belirdi. Teoman'ın hassa alayına kumanda eden oğlu Mete (Mo-tun), boy ve budun ileri gelenlerinin genel onayı ile bir av sırasında babasını ve yakınlarını öldürerek yerine kağan oldu. Mete (210 – 174), Tan-hu (Şan-yü veya Tanju) unvanını aldı. Bundan sonra, Tan-hu unvanı, bir hükümdar unvanı olarak, bozkırda yüzlerce yıl kullanıldı. Bundan 14 asır önce Göktürklerin kurucusu Bumin han bile Çin kaynaklarında Tan-hu diye geçer. Zamanla Tan-hu unvanı yerine Kagan (Kağan) unvanı ağırlık kazandı. Kağan veya Tan-hu, en büyük Şamandır, aynı zamanda. Tan-hu'nun gökten ve Şamanlıktan gelen ayrıcalıklı yerini otoriteye çeviren, başkomutan ve yönetici olarak elde ettiği başarılardır. Mete'nin, babası Teoman'ı öldürerek elde ettiği unvan, işte böyle bir oluşumun sonucudur. Teoman da her ne kadar bir Tan-hu ise de yeterli başarıyı gösterip, boyları memnun edemediğinden oğlu görevini devir almıştır. Ölmesi de önemli değildir. Daha önce bahsedildiği gibi yaşamakla ölmek arasında bir fark yoktur. Ve oğlan babayı öldürerek hem görevi devir almış ve hem de babasını daha mutlu olacağına inandığı göğe yollamıştır.

Mete önce, doğusundaki Moğol-Tunguz boylar topluluğu olan Tung-hu'lara saldırarak, onları bağımlı hale getirdi. Hint-Avrupalı sayılan Yüe-çi'leri yendi. Çin'i haraca bağlayarak, göçebelerin ek gıda sorununu çözdü. M.Ö. 6 yüzyıldan önce bile Ceyhun ve Seyhun bölgesinden Volga nehrine ve oradan da Baltık denizine uzanan bir ticaret yolu vardı. Bu

yolun bir kolu İran'dan geçerek Akdeniz'e ulaşıyordu. Çin'i batıya bağlayan ve ipek yolu denen bu yolun denetimi, ticaret ve kazanç açısından her zaman önemli olmuştu. İpek yolunun denetimi için verilen savaşlar, Çin Hun savaşlarının en büyükleri olmuşlardır. Bu yolu denetlemek için, dağlık ve ormanlık bölgede yaşayan ve ilkbaharda kervanlara saldırarak onları yağmalayan göçebe kabileler kontrol altına alınmalı yani bağımlı hale getirilmeliydiler. Mete, kuzey ve batıya yöneldi. Baykal gölünden İrtiş yatağına kadar olan bozkıra egemen oldu. Daha batıda Ting-ling (Töles), Ko-k (Kırgız), Wu-sun, Ho-chieh (Ogur) ve daha pek çok boyu kendine bağımlı kıldı. Türkistan'ı egemenliğine alıp, yerleşik kent devletlerini vergiye bağladı.

Mete'nin kurup, geliştirdiği bu boylar konfederasyonuna ilk göçebe Türk İmparatorluğu denilebilinir. Aslında, Hun siyasi birliği içinde Türkler, Moğollar, Tunguzlar ve pek çok karma boy vardır. Ancak yönetici sınıfı Türk olduğundan, göçebe imparatorluğu Türk devleti saymak yanlış olmaz. Hun devleti, soylu, özerk ve unagan-bogol olmak üzere, hiyerarşize olmuş boy ve budun topluluğudur. En üstte büyük Tan-hu vardır. Fakat büyük Tan-hu, bütün boyları, budunları ve orduyu doğrudan yönetmez. Genellikle, yanında kendi boyundan kurulmuş, bir hassa birliği vardır. Tan-hu, hassa birliğini, kendi boyunu ve doğrudan kendi boyuna bağlı unagan-bogol boyları yönetir. Geri kalanlar ise akrabalık sistemi içinde yönetilirler. Bu tarz konfederasyonları aile olarak yönetmek Türklerde görülen bir devlet yönetim metodudur. Bütün göçebe Türk devletleri hep bu yöntem içinde organize olmuşlardır.

Türkler bozkırda avcı ve toplayıcı olarak dolaşırken, daha önce görüldüğü gibi sürek avları gibi nedenlerle gevşek konfederatif yapılar kuruyorlardı. Bu yapılar çok toplumlu, çok dilli yapılardı. Yani bir nevi imparatorluklar gibi çok ulusluydular. Daha sonra yerleşiklere karşı mücadele ederken kurulan konfederasyonlar da böyle çok uluslu (değişik toplumlu) yapılanmalardı. Ayrıca Türkler bahsinde gördüğümüz gibi Türklerin kendileri ne etnik ve ne de dinsel, bir ırk veya bir devlet veya bir ulus değillerdi. Bu nedenle de kendilerinden farklı ırk veya toplumlar arasında ayrım gözetmezlerdi. Bunun yanı sıra savaşçılıkları ve asabiyetleri (kabile bağları) onlara karşı saygı, korku, güven ve hürmet duyulmasına sebep oluyordu. Bütün bunlar birleştiğinde ise Türklerin İmparatorluk kurma eğilimi ortaya çıkıyordu. Ancak Hun İmparatorluğuna gelene kadar Türklerin bu İmparatorluk kurma temayülü, ufak denemeler dışında hiç kuvveden fiile geçmemişti. Hun devletinin kurulması ile birlikte, Türklerin İmparatorluklar çağı da başlamış oldu.

Bundan sonra Türkler çeşitli imparatorluklar kurarak Çin, Hindistan, İran, Mısır gibi pek çok büyük devleti yöneteceklerdir. Bazen kendi başlarına, bazen Moğollar ile ve bazen Moğol ve Tunguzlar ile birlikte kuracakları bu imparatorluklarda, aslında kendileri hep azınlıkta kalacaklardır. Türk tarihinin hiçbir döneminde, ortak bir sınır içinde tüm Türklerin toplandığı bir dönem olmamıştır. Çok ileriki tarihlere kadar yani günümüze kadar (M.S. XX. Yüzyıl), ta Türkiye Cumhuriyeti kurulana kadar, Türklerin çoğunlukta olduğu bir devlet yoktur. Türklerin İmparatorluklar kurarak çeşitli ulusları yönetmeleri, hem daha fazla karışmalarına neden olmuş ve hem de onları ırkçılık bilmez bir alışkanlığa ulaştırmıştır.

Daha önce anlatıldığı gibi oluşumu ve yaşamı itibarı ile ırkçı olamayacak olan Türkler, bu imparatorluk deneyimlerinden geçe geçe daha da çok uluslu ve enternasyonal görüşlü olmuşlardır.

Hun devletine tekrar geri dönersek, kurulmuş olan devlet, Çin'in kuzeyinden Türkistan'a kadar çok geniş bir bölgeyi denetliyordu. Bir yandan da Çin ile sürekli ekonomik ve diplomatik ilişki içerisindeydi. Tabii ki bu devleti yönetmek kolay değildi. Ve hele göçebelerin, birbirine olan

gevşek bağları düşünülürse, konfederatif Hun devletini yönetmek iyice zor bir işti. İşte Mete, yönetim zorluğunu yenebilmek için merkezde bir çekirdek bürokrasi geliştirmişti. Hun devletinin merkezi Orhon ve Selenga bölgesiydi. Daha sonra buraya Türkçe " Ötügen " denecekti. Mete kurduğu çekirdek bürokrasi için Çinlileri kullanmıştı. Çince yazan bir sekretarya oluşturdu. Ordu yönetiminde, danışman olarak Çinlilerden yararlandı. Mete'den sonra, Çinlilerin ordu yönetimini aldığı zamanlar bile olacaktı. Ancak Mete'nin hükümranlığı sırasında Çin'in bürokratik etkisi sadece merkezdeydi. Boy ve budun yönetiminde etkisi görülmüyordu. Mete'nin kurduğu devletin bürokrasisi, kabile sistemi üzerindeki ince bir zardı.

Geniş Bozkırın yönetimi için, boylar sol ve sağ olarak ikiye bölünürler. Askeri ve idari olarak ta, sol, sağ ayrımına gidilir. Güneşin doğduğu yön olarak kabul edilen sol, bu nedenle sağdan üstündür. Hun devletinde sol ve sağın yönetimi, sol ve sağ krallara verilir. Sol kral (Çin'ce Sol Hsien veya Türkçe tercümesi sol bilge elig), büyük Tan-hu soyundandır ve veliahttır. Sol ve sağ krallar, ya Büyük Tan-hu'nun kardeşleridir veya çocuklarıdır. Onlar, hem boyları yönetirler ve hem de orduların başkomutanlarıdırlar.

Göçebe devletin ordusu, kendine bağlı boyların eli silah tutanlarından oluşur. Bu nedenle hem sürekli bir ordu vardır ve hem de yoktur. Orduyu meydana getirecek boylar ve onların fertleri ordadırlar, ama gerek olmadan ordu anlamında bir araya gelmezler. Bu nedenle, kralların, doğrudan kendilerine bağlı olan, hassa birlikleri önemlidir. Sol ve sağ kralların da kendi hassa birlikleri vardır. Sol ve sağ krallar (eligler), bu çekirdek orduya dayanarak öteki özerk boyları ve unagan-bogol boyları yönetirler. Hunlarda, Tan-hu boyundan başka ayrıcalıklı ve soylu sayılan dört boy daha bulunur. Bu boyların ikisi sağda yani batıda, ikisi solda yani doğuda yerleşmişlerdir. Bunlar Tan-hu soyuna akraba ve yönetime fiilen katılan boylardır. Örneğin, bu boylardan Hu-yen boyu başbakanlığı elinde tutar. Hun ordusunun kaynağı sadece özerk ve unagan-bogol boylar değildir. Savaşta yenilen ve köleleştirilen boylar da asker vermekle yükümlüdürler.

Ordunun düzenli yönetilmesini sağlamak amacı ile Mete Han onlu düzenleme sistemini getirmiştir. Bu onlu sistem, daha sonra, Cengiz Han tarafından daha da geliştirilecek ve Moğol feodalitesinin kökenini oluşturacaktır. Ordu, her birinin başında şefleri bulunan 10, 100, 1.000 ve 10.000 kişilik bölümlere ayrılır. Bu onluk sistemin şeflerine, sırası ile onbaşı, yüzbaşı, binbaşı ve tümen başı denir. Bir aul (büyük aile) 10 kişi sağlamakla yükümlüdür. Boyun yükümlülüğü 100, budunun 1.000 dir. Tabii bu sayılar beş aşağı, on yukarı değişirler yani tam kesin değildirler. 80 kişide 100 sayılabilinir. Her boy, budun kapasitesi kadar ancak ondalık sisteme verebileceği en yakın sayıda er verir. Sağ ve sol eliglerin altında, 11 askeri şef bulunur. Böylece sağda 12 ve solda 12 olmak üzere 24 askeri oluşum, sistemi meydana getirir. Bu 24 askeri oluşumun şefleri, genelde, Kaganların prenslerinden, büyük askeri kumandanlardan ve dört soylu aileden gelir. Ancak bunlar arasında, karmaşık hiyerarşik bir yapı vardır. Bu onluk askeri yapı aynı zamanda mülki yapının da temelini oluşturur. Her ne kadar bu yapının anlatılması merkezi bir yapının oluştuğu izlenimi verirse de, bu aslında böyle değildir. Hunlarda onluk yapılaşma merkezi bir yönetime yol açmamıştır. Çok sonraları, Cengiz Han döneminde, hakiki bir merkezi yönetimden bahsedile bilinecektir.

Hunlar döneminde, genellikle askeri şefler aynı zamanda boy beyleridir. Boy örgütlenmesi ve boy dayanışması, eskisi gibi devam eder. Barışta erler, askeri şefin kumandasındaki askerler değillerdir. Boy şefinin yönetimindeki çobanlardır. Boy şefinin, askeri şef olmadığı durumlarda, bu er çobanlar, yabancı (boy şefinden farklı) bir şefin yönetimine girerler ve savaşa giderler.

Hunlar zaman zaman, düzenli olmamakla birlikte kurultay toplarlar. Bu kurultaya, kağan ailesi, büyük askeri şefler, boy ve budun beyleri katılırlar. Kurultayda boy ve budun ilişkileri görüşülür, devletin politikası koordine edilir. İşlerin iyi gidip, başarılar sağlandığı ve zenginliklerin boy ve budun beylerine aktığı sürece sorun yoktur. Ancak, gevşek konfederatif yapı, işler bozulduğunda, gerekli önlemleri alamaz. Boy ve budunlar kendi çıkarlarını, devletin çıkarının üstünde görürler ve dağılmalar başlar.

Hun devleti, boy ve budunlardan asker ve vergi toplar, bunun dışında onların iç işlerine karışmaz. Boy ve budunlara, asker karşılığı, ganimet ve yağmadan pay verir; verginin karşılığında ise koruma ve düzen sağlar. Unagan-bogol kabileler bile verdikleri verginin, askerin ve yükümlü oldukları hizmetin dışında, özerkliklerini korurlar. Kendi ekonomik faaliyetlerini sürdürürler. Hunlar döneminde, bey ve karabudun arasında bir servet farklılaşmasının oluştuğu bellidir. Ancak, yine de tüm boy üyelerinin gelirden faydalandığı ve kimsenin muhtaç duruma düşmediği de bellidir. Çin özgür köylüleri, toprak kirası yüzünden, aşırı borçlanıp, çoluk ve çocuklarını köle olarak satmak durumuna düştüklerinde, büyük kitleler halinde Çin settini aşıp, Hunlara sığınırlar. Çin imparatorları bu göçü, kaçarken yakalananları idam ederek, kaçanların geri iadesi için Hunlara baskı yaparak durdurmaya çalışırlar. Ama Çinli akını devam eder. Daha önce de anlattığımız gibi, göçebe sistemi güvenlidir, dayanışma ve bölüşüm hat safhadadır. Bu sistemde insanlar geleceklerini ve soylarını güvende hissederler. Ve hele, Hun devletinin güçlü olduğu dönemlerde, bozkırda büyük bir iç huzur ve barış hâkim olmuştur. Hun sınırları içindeki kölelerin bile yaşam koşulları, özgür Çin köylülerinden daha elverişlidir. Hun devleti sınırları içinde, işler tersine dönene kadar geçen geniş bir zaman içinde, boy dayanışması ve boy içi demokrasi devam etmiş ve insanlar mutlu yaşamışlardır. Bu mutlu yaşamı, göçebenin koşullarında düşünmek gerekir. Aslında kimsenin hayatı kolaylaşmamıştır, mutluluğun kaynağı güven ve eşite yakın paylaşımdır.

Daha sonraları, Çin haraca bağlanınca ve İpek Yolunun denetimi ele geçince, bu durum değişmeye başladı. Karabudun fakirleşti, beyler zenginleşti ve çelişkiler arttı. Artık beylerin sürülerini boy üyeleri değil, köle çobanlar güdüyordu. Köle emeğinin sömürülmesi gittikçe artmaya başladı. M.Ö. 49 yılındaki Çin kaynakları, 10 bin baş hayvana ve 7 bin ata sahip çok zengin Hun ailelerini sayarlar. Hunların Tunguz kökenli prenslerine ait Noyun-Ula da açılan mezarlarda bol miktarda ipekli kumaş ve zengin eşyalara rastlanmıştır. Böyle bir mezardan 85 altın plaka çıkartılmıştır.

Göçebenin, yerleşikler olmadan tüm ihtiyaçlarını gidermesinin imkânsız olduğunu görmüştük. Hayat standardının artışı, yerleşiklerin varlığı ile mümkün oluyordu. Bu nedenle, göçebe bir devlet de ancak yerleşik bir devlet varsa yaşayabilirdi. Çin olmadan Hun devleti var olamazdı ve bu çelişki hep sürdü gitti. Göçebe devlet için iki yoldan biri tercih edilmeliydi. Ya yerleşik devlet işgal edilip, yerleşik düzene geçilecek; ya da yerleşik devlet haraca bağlanacaktı. Tarihte bu iki yolun da zaman zaman tutulduğu görülmektedir. Yerleşik düzene geçen göçebe devletlerde, aslında, yerleşik düzene geçen yönetici sınıf oluyordu. Boy ve budunların göçebeliği devam ediyordu. Böylece kısa sürede yöneticilerle, boy ve budunların arası açılıyor. Göçebe kendi hayatına devam ederken, yönetici sınıf ve toprağa yerleşen ufak bir topluluk, işgal ettiği toplumun kimliğini alarak onlarla bütünleşiyordu. Bu bozkırın ana kurallarından biriydi. Bozkır ve onun çevresinde, göçebe kimliği ancak göçebe kalınmakla devam ettirile biliniyordu.

Daha sonraları, göçebenin uzun göçleri sonucu, Avrupa'ya ve Hindistan'a varıldığında, yani artık göçebe yaşamın mümkün olmadığı topraklara varıldığında; yerleşik düzene geçilirken;

kimlik kaybının yanında, kendinden daha önce yerleşmiş olanların kimliğini kendi kimliğine uydurma da ortaya çıkacaktır. Tabii ki göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçerken, yaşam biçimi, ekonomi ve bunlara bağlı olarak davranış biçimleri ve değer yargıları da değişir. Ancak yine de, uzun bir süre, göçebe örf ve adetleri hüküm sürmeye devam ederler. Avrupa da, Anadolu dâhil, göçebe yerleşiklerle birleşip bir sentez oluşturdu. Bizce, eski yerleşiklerin göçebede en fazla etkilendikleri husus, göçebedeki güven duygusudur ki, bu da boy dayanışmasının bir ürünüdür. Yerleşik düzene geçilince, kabile dayanışmasının dayanabildiği ölçüde, güven duygusu da var olmaya devam etmiştir. Kabile dayanışması parçalandığında, güven duygusu da uçup gitmiştir.

Yerleşik düzene geçilmemiş, göçebe devlet korunmuş ise, yerleşik devletin, örneğin Çin'in ve daha sonraları Roma'nın haraca bağlanması gerekir. Haraca bağlamak, kendi güdümüne almak, kimliğini ve değerlerini kaybetmeden tutulacak en akılcı yol gibi görülmektedir. Hunlar, Çin'i vergiye bağlayınca, bir anlamda fazla uğraşmadan, Çin'in iç kargaşası ve çelişkileri Hunları meşgul etmeden, ihtiyaçlarını Çin'den karşılar hale geldiler. Hunlar için çalışan bir devlet, bu yeterli değilmi. Tabii böyle bir durum, daima kuvvetli olmayı gerektiriyordu. Vergiye bağladığın devletin senden korkması gerekirdi. Kuvvetli isen, vergiye, haraca bağlamak, göçebeye, daima en çıkar yol olarak görülmüştür.

Bu sırada Çin'de, Ch'in İmparatoru Shih Huang-Ti'nin, tepki çekip, muhalefet yaratacak, insafsız bir yönetim tarzı vardı. İmparatoru en korkutan şey bilgelerdi. Çin'deki bütün bilgeleri toplatarak ya onları öldürttü veya uzak ülkelere sürdü. Pek çok bilgin de, kaçarak saklandılar. Buna ilave, teknik olanlar hariç, neredeyse tüm kitapları toplatarak yaktı, imha etti. Ch'in Shih Huang- Ti 'nin böyle davranmasındaki temel amaç, eski feodal düzene bir daha dönülmesini önlemekti. Tüm gemileri yakıyordu. Ama eylemlerinin sonucunda, gün geçtikçe, hayatından endişe eder ve korkar hale geldi. Elden, ayaktan uzak, gizli bir hayat yaşamaya başladı ve giderek te ölümsüz olmaya aklını taktı. M.Ö. 210 yılında, başkent Xianyang'dan uzakta Shandong eyaletinde, hayat iksirini aramak için çıktığı bir yolculukta öldü.

Han Hanedanı

Han hanedan sınırları

İlk Ch'in İmparatoru Shih Huang-Ti'nin ölümünden sonra, imparatorluk hızlı bir dağılma sürecine girdi. İmparatorluğun meşru varisi, sarayda, hileli bir tarzda öldürüldü ve yerine, yeteneği sınırlı bir prens, tahta çıkarıldı. M.Ö. 209 da isyanlar tüm Çin'i sarmıştı. Her yerde köylü ve köle isyanları vardı. Bu kargaşa içinde iki kişinin taraftarı diğerlerinden çok fazlaydı. Bunlardan biri olan Hsiang Yu aristokratlarca destekleniyordu. Eski soyluların ve büyük köle sahiplerinin çıkarlarını savunuyordu. Diğeri, Liu Pang, köylü bir aileden gelen, orta kademede bir subaydı. İşler o kadar karışmıştı ki, M.Ö. 206 da Çin ordusu kendi başkentini tahrip etti. Hsiang Yu ile Liu Pang arasındaki mücadele 4 yıl daha sürdü. Sonunda, M.Ö. 202'de zafer Liu Pang'ın oldu. Liu Pang, Kao Tsu (Kao-çu) (Büyük Ata) unvanını alarak, Han hanedanını kurdu.

Han'lar, Ch'in'lerden yarım kalan işi, yani Çin'in birleştirilmesi işini tamamladılar. Bu dönemde çeşitli etnik kökenden gelen öğeler karışarak, kaynaştılar. Bu kaynaşımla birlikte tek bir dil de ülkeye hâkim oldu.

Han imparatorluğu M.Ö. 202 de M.S. 220 yılına kadar dört yüz yıl sürmüştür. Han'lar iki bölümde incelenir: Batı Han imparatorluğu (M.Ö. 202 - M.S. 9) ve Doğu Han imparatorluğu (M.S. 23 - M.S. 220). Bu ikisi arasında çok kısa bir süre Hsin hanedanı imparatorluk yapmıştır (M.S. 9 – 23).

İlk Han imparatoru Han Kao Tsu, Çin'in idari yapılanması ve merkezi bürokrasi gibi pek çok kurum ve usulü Ch'in (Qin, Çi) hanedanından almış ve muhafaza etmiştir. Öteyandan Ch'in (Qin, Çi) hanedanının bilgeler (Ju, usta, filozof) ve tarih yazıcıları üzerindeki aforozunu kaldırmıştır. Bunların içinde kabiliyetli olanlarını çağırarak, görevlendirmiş, bir kısmına, tahrip olan klasikleri tekrar yazma görevi vermiş, bir kısmından da devlet memuru olarak yararlanmıştır. Çin bu dönemde, liyakat temeline dayanarak seçilen devlet memurları tarafından yönetilmiş ve bu tip yönetim tarzı, ilk defa Çin'de uygulanmıştır.

Han İmparatoru, Konfüçyus şerefine, Kung ailesine önemli kurbanlar sundu ve zamanla bu uygulama yaygınlaştı. Konfüçyus, devlet yönetiminin kutsal koruyucusu haline geldi ve Konfüçyusçuluk bir dini kült olarak güçlendi.

Çin settinin yapımcısı ve merkezi devletin kurucusu Shih-huang-ti'nin M.Ö.210 yılında ölümünden sonra, Çin merkez bürokratları arasında çıkan kavgalar, eski feodallerin arazilerini ele geçirmek için yaptıkları ayaklanmalar, çeşitli güçlerin Hunlarla ittifak arayışı içine girmelerine yol açtı. Bütün bunlar Mete'yi Çin'e egemen olmak yolunda cesaretlendirmişti. Mete, M.Ö. 201 yılında Şansi eyaletini işgal etti. Şansi başkentini kuşattı. Çin imparatoru Kao-çu (Kao-tsu) Şansi'nin yardımına koştu. Pai-teng savaşında, Mete, Kao-çu'yu Turan taktikleri uygulayarak çembere aldı. Artık Çin İmparatorunu yok etmek ve kuzey Çin'i işgal etmek kolaydı. Fakat Mete, bunu yapmadı. Kuşatmayı kaldırarak ve Kao-çu ile ordusunu serbest bıraktı. Mete Han, Çin'i istila edip, tarımcıları köleleştirerek ek besin sorununu çözmek yerine, bunu haraç ve ticaret yoluyla sağlamayı yeğ tutmuştu. Sonuçta, Çin imparatoru Kao-çu, bozkır bölgelerinin Hunlara kalması, ipek ve yıllık vergi ödeme, saraydan bir Çinli kız verme koşulları ile serbest bırakıldı. İlginç olan, ilerki asırlarda Atilla'nın da Roma'ya karşı aynı politikayı uygulayacak olmasıdır.

Mete Kağan, Çin istilasından vaz geçerken, boy beyleri, karısı, danışmanları da istilaya karşı çıkmışlardı. İleri gelenler, Çin'in ipekli kumaş ve besininden yararlanmayı, ama Çin'den uzak durmayı tercih ediyorlardı. Bu davranış, kalabalık nüfuslu, tarıma ve kentlere dayalı bir ülkeyi yönetmenin, bozkırdakinden farklı bir siyasi örgütlenmeyi ve belki de Çinlileşmeyi gerektirmesi kaygısından kaynaklanıyordu. Bu kaygı, bozkırda hep vardı. Zaten, tersini yapıp Çin'e girenlerin Çinlileştiği de bilinmekteydi. İleriki tarihlerde, Orhun yazıtlarında Bilge kağan: " Çin'in yumuşak kumaşına aldanma... Çin'e doğru gidersen Türk Budun öleceksin. Ötüken'de otur. Çin'e ticaret kervanı yollamakla yetin. Bunu yaparsan ilin (devletin) sonsuza kadar yaşar " diye öğüt verecek, yol gösterecekti.

Pai-teng savaşından sonra, Çin ile Hunlar arasında başka savaşlar da oldu. Ancak kesin bir sonuca ulaşılamadı. Sonunda, Çin, Hun akınlarını ve yağmalarını durdurabilmek için, tam bir ticaret serbestisine ve haraç vermeye razı oldu. Çinli bir prensesle, Mete evlendirilerek, anlaşma sağlamlaştırıldı. Bu anlaşma, iki taraftan da yeni hükümdarlar iktidara geldikçe yenileniyordu. Ancak, her iki tarafın da bu anlaşmaya sadık kaldığı söylenemezdi.

Mete Kağanın hatırası, Türk halkı üzerinde derin bir etki yapmıştır. Hatta " Oğuz Kağan " efsanesinde ki Oğuz Kağanın Mete Kağan olduğu iddia edilir. " Oğuz Kağan " destanı, " Ergenekon " destanı ile birlikte, Türk topluluklarının mitolojik geçmişi ile ilgili olan ve yıllar yılı dilden dile aktarılan ortak ve önemli kültür öğesidir.

Galatlar

Galatlar İç Anadolu'ya yerleşmişlerdi. Daha önce gördüğümüz gibi, üç sayısı veya üçleme bütün kültürlerde kutsal kabul edilen bir birleşimdi. Kuvvetli olasılık ile insanlar, kendilerine göre uzun deneyimleriyle üçteki dengeyi hissetmişlerdi. Keltler kutsal üçün yanına bir de dördü koymuşlardı. Dört, üçün (teslis) düzene koyduğu ikiliği göstermekteydi. Yunanlıların Tetrarhi adını verdikleri bu birleştirme tipine antik dünyada çok rastlanmıştır.

İç Anadolu'ya üç Kelt kabilesi yerleşmişti. Her Kelt kabilesi dört boya bölünmüştü. Böylece yine bir tetrarhi oluşturulmuştu. Toplam 12 kabile oluşmuş oluyordu. Her kabilenin başında " Rex " denen bir kral vardı. Hatırlanacağı gibi Bir Hint-Avrupa sözü olan rex de kral anlamında pek çok yerde kullanılmıştı. Kabileleri sadece rex yönetmiyordu. Kabilelerin başında rex, yargıç ve askeri bir şef vardı. Yani krallık yetkisi, adlî ve askeri görevler birbirinden ayrılmıştı. Bu kutsal üçleme ilerde kuvvetler ayrımı ilkesinin babası olacaktır. Seçimşle verilen bu görevler belli bir süre için yapılırdı.

Galatlar birbirlerine çok bağlıydılar ve ortak yönetimleri bir konfederasyon olarak yürütülüyordu. Ancak yerleşik düzene çoktan geçmiş olan Galatlarda bu konfederasyon yapılanması göçebelerdeki gibi gevşek değil sıkı bir yapılanmaydı. Konfederasyonun bir meclisi vardı. Her kabileden 25 kişi seçiliyor, böylece toplanan 300 meclis üyesine 12 rex de katılarak 312 kişilik meclis çalışıyordu.

Bütün bu yapılanma şekillerine bakarak drüidlerin (Kelt rahipleri) etkisinin azaldığı sanılmamalıdır. Drüidler eski güçlerini koruyorlardı.

Galatlar, başlangıçta yerli halk ile karışmamışlardı. Kentlerin dışında kendi arabalarında yaşıyorlardı. Galatlar hatırlanacağı gibi doğuştan tarımcı ve zanaatkârdılar. Önemli icatları vardı. Kolun kuvveti ile savrulan büyük tırpan, tekerleklerine demir çember geçmiş 4 tekerlekli bozkır arabaları, dört tekerlekli sapan, tarla sürgüsü, merdane, at kılından tahıl elemekte kullanılan elek Galatların gittikleri yerlerde yerli halka öğrettikleri aletlerdi. Toprağı marn ile gübrelemeyi ilk onlar bulmuşlardı. Fıçı yapımı, çocuk beşikleri onların zanaatkârlığının bir sonucuydu.

Galatların yakınına yerleştiği Grek sitili kentlerde, çalışmak nerede ise ayıp olarak görülüyordu. Kent yaşamında Grekler zanaatkârlara gereken önemi vermiyor, bu işle uğraşanları küçümsüyorlardı. Galatlar bu görüş açısına şaşarak bakıyorlardı. Onlar toprakla uğraşanlara, genel olarak çalışanlara çok önem verirlerdi. En saygı duydukları mesleklerden biri de zanaatkârlıktı.

Roma’nın Anadolu’ya ilgisi

Hatırlanacağı gibi, M.Ö. 216 yılında, Sardeis yakınlarında yapılmış olan savaşı Seleukos kralı III. Antiokhos kazanmış, Akhaios esir düşüp, öldürülmüştü. Seleukoslar, Anadolu’yu bu durumda bırakıp, dikkatlerini tekrar Doğuya çevirdiler. M.Ö. 212 ile 205 yılları arası Seleukosların doğuda kuvvetlenmesi ile geçti. III. Antiokhos Baktria’yı ele geçirerek tekrar bir eyalet haline getirdi. Eyaletin başında satrap olarak Euthydemus geçmişti. Euthydemus, uzun süre hükmedecek olan Euthydemind hanedanını kurdu. Baktria’nın Grek asıllı kralları Kabul vadisi, Pupjab ve İndus dâhil olmak üzere Kuzey Hindistan’ı hâkimiyetleri altına aldılar. Kuzey Hindistan, ilerde Baktria Yue-çiler tarafından ele geçirilene kadar Grek krallara bağlı yaşayacaktır.

Seleukos kralı III. Antiokhos, Mısır’a karşı, Makedonya ile de iş birliği yapmaya başladı. Bu sırada Makedonya kralı V. Filip di. M.Ö. 202 yılında, III. Antiokhos, Mısır’a saldırdı. M.Ö. 200 yılında, Ptolemaiosları büyük bir yenilgiye uğratarak, Gazze’ye kadar tüm Suriye’yi aldı. İsrail, önce Ptolemaios krallığının bir parçası idi. Daha sonra, M.Ö. 200 yılından itibaren Seleukos (Selevkos) krallığının parçası oldu.

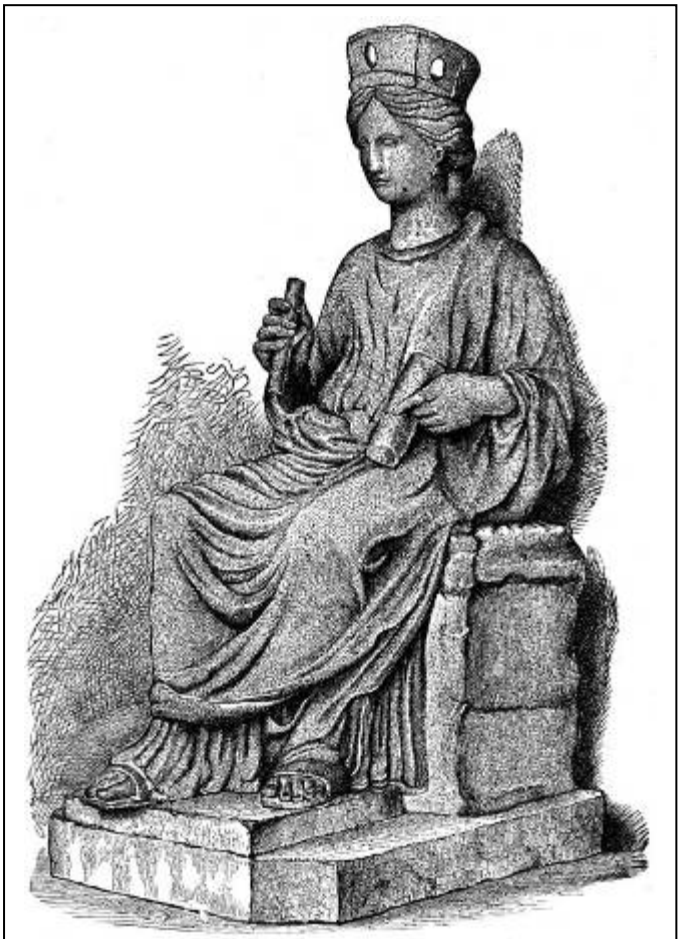
Yahudi ve Yunan felsefi düşüncesi, karşılıklı etkileşimle ve çekişmelerle, yeni sentezler üretiyorlardı. Kısa zamanda, Yahudiler, bilgeliğin Yunan zekâsının değil, Yahova korkusunun bir eseri olduğunu ileri sürdüler. Süleyman’ın Meselleri’nin yazarı, bilgeliğin, Tanrı’nın dünyayı yaratırken geliştirdiği ana plan olduğunu söylüyordu. Dolayısı ile bilgelik, Tanrı’nın yaratığı ilk şeydi. Daha sonraları bu fikir Hıristiyanlara çok cazip gelecektir. Yahudiler, insan yaşamına doğrudan müdahale etmesi düşünülmeyen, yüce bir Tanrı anlayışının tohumlarını atıyorlardı. Yahudi ve Helen kültürü çeliştikçe, Yahudi dini görüşü de radikalleşiyordu. Süleyman'ın Bilgeliği yazısında, gerçek bilgeliği Yunan felsefesi değil, Yahova korkusu oluşturur denir. Yunan Tanrı’sı insan aklının eseriyken, Yahova kendini insana vahiy yoluyla tanıtmaktadır. Yahova ile insan arasında derin bir uçurum vardır. Hâlbuki Yunanlılar, aklın insanı Tanrı ile akraba kıldığını, dolayısı ile Tanrı’ya insanın kendi çabaları ile ulaşabileceğine inanmaktaydılar. Zaman, zaman tek Tanrıcılık, Yunan felsefesinin cazibesine kapılmıştır. Ancak, daima tek Tanrıcılık, çevresini kendine benzetmeye çalışır.

Olayların akışına geri dönersek, bu sırada, Seleukoslar, Mısırla savaşıyorlardı. Makedonya kralı V. Filip, bu durumdan yararlanarak, M.Ö. 202 tarihinde, Bitinya ile anlaştı ve Marmara denizinde Anadolu yakasında bulunan bazı kentleri ele geçirdi. Makedonya kralı, Kios ve Mirleya (Myrleia, Mudanya) ele geçirdikten sonra, bu kentleri Bitinya krallığına terk etti. Bitinya kralı Prusias’de, Mirleya’ya (Mudanya) kentinin adını karısının adı olan Apameya

(Apameia) olarak değiştirdi. Makedonya ise, Mısır'dan Kilikya'yı aldı, Karya'da bazı üstler elde etti. Ve Rodos donanmasını yenerek, Milet'i ele geçirdi (M.Ö. 201).

Bu son gelişmeler, hem Bergama ve hem de Rodos için çok tehlikeliydi. Onlar da Roma'dan yardım istediler.

M.Ö. 216 yılında, 2. Kartaca savaşları sırasında, Hannibal'in Roma'ya karşı Kan'da (Cannae) zafer kazanmasından sonra, Makedonya Hannibal ile anlaşarak Roma'ya savaş açmıştı (M.Ö. 215 –205). Roma ve Makedonya arasında yapılan bu savaşlar 1. Makedonya savaşlarıdır. Roma Kartaca ile savaştığından, Makedonya'yı İtalya'dan uzak tutmak istedi. Roma, Rodos, Bergama ve Aiol kentleri ile anlaşmalar yaparak, Makedonya'yı Ege kıyılarında meşgul etmeye başladı. Makedonya kralı V. Filip ise Bitinya ile anlaşarak, Bergama'ya saldırmış, ancak sonuç alamamıştı. Roma, M.Ö. 205 yılında, V. Filip ile Fonike antlaşmasını imzaladı. Hannibal yalnız kalmıştı.

Pessinus ana tanrıçası (Cybele)

Roma'nın, Anadolu ile ilk olarak ilgilenmesi enteresan bir şekilde olmuştur. 2. Kartaca savaşları esnasında, Hannibal, Güney İtalya'da Bruttium'da iken, tüm İtalya, Kartaca işgalinden korkuyordu. Halk, savaşlar altında ezilmiş, çok acı günler geçirmişti. Halkın dayanma gücü neredeyse bitiyordu. Din adamları halka bir ışık yakmaya çalıştılar. Din adamları, eski günlerden kalma Sibyl (Cybele) kitaplarında, gözden kaçan bir bilgi bulduklarını açıkladılar.

" Yabancı bir düşman İtalya'yı istila ederse, Roma'nın tek çaresi Pessinus Ana Tanrıçasını Roma'ya getirtmekti. Ana Tanrıça Roma'ya geldiğinde, işgalci İtalya'dan sürülebilinirdi ".

Roma senatosu, Pessinus Ana Tanrıçasını Roma'ya getirtme kararı aldı. Beş senatör, Bergama'ya gittiler. 1. Attalos'a durumu ve dileklerini ilettiler. 1. Attalos izin verdi. Senatörler de, Frigya'nın kutsal kenti Pessinus'a (Ballıhisar) giderek, Ana Tanrıça heykelini aldılar. Pessinus'un büyük rahibi ve rahipler kurulu, Tanrıça " Buradan kaldırılıp götürülmeyi kendim diledim. Bütün Tanrıların bir araya gelmesine layık tek yer Roma'dır " dediği için, Tanrıçanın Roma'ya götürülmesine razı olmuşlardı. Bu heykel, bir göktaşından yapılmıştı ve çok uzun zamandır, kutsal Tanrıça olarak Anadolu'da kendisine tapılıyordu. Ana Tanrıça bir gemi ile Roma'ya götürüldü. M.Ö. 4 Nisan 204 de, Roma kenti, Ana Tanrıçayı büyük bir törenle karşıladı. Bu Ana Tanrıça onuruna, daha sonra, Palatinus tepesinde bir tapınak inşa edilecekti.

Kibele'nin veya Romalı takipçilerinin verdiği adla Cybele kültünde " Galli veya tekil söylemle Gallus " kendi kendini, bir ritüel ile hadım edenler demektir. Bunlara daha önce Koribantlar dendiğini görmüştük. Bu rahipler aynı zamanda " sanguinaria " olarak da bilinirler. Bugünkü söylemle trasgendered insanlardır. Bu rahiplerin başındaki başrahip " battakes " daha sonraları " archigallus " olarak anılır oldu. Bu kutsal kimlikle örtüşmüş hadımlığa verilen adın Frigya'da ki Gallus nehrinden türediğini iddia edenler olduğu gibi, Sümer'den (Gallu yani büyük adam) alınma olduğunu ileri sürenler de vardır. Efsaneye göre Gallu Sümer'de Tanrı Enki'nin hizmetkârlarıdır.(Sümer yaratılış ilahisi).

Bir inanışa göre de ilk Kibele (Cybele) tapınağı Gallus nehri kıyısında kurulmuştu. Gallus nehrinden (Sakarya'ya dökülen Göksu deresi) su içenler delirerek kendilerini hadım ediyorlardı.

En fazla öne çıkan kabul Galli'lerin Kibele kültüne inanan ve kendini bu nedenle hadım eden rahiplere Roma'da verilen ad olduğu ve Frigya'nın bulunduğu bölgede yaşayan Galatlara izafe edildiğidir. Bu rahiplere Pessinus de denirdi.

M.Ö. 202 yılında, Roma en büyük düşmanı Hannibal'i Zama'da yenmişti. Roma artık tüm Batı Akdeniz'e sahipti. İşte, aynı tarihlerde, genişleme istidadı gösteren Makedonya da Bergama ve Rodos'u tehdit ediyordu. Makedonya'nın genişleyip, kuvvetlenmesi tabii ki Roma'nın işine gelmiyordu. Doğuda, kendi kuvvetine denk bir devlet, Roma için baş belası demekti. Ayrıca, Makedonya kralı V. Filip, Hannibal'e yardım etmişti. Roma kendine karşı olanlardan eninde sonunda öcünü alırdı. Makedonya şimdi de, Mısır'daki iç karışıklıklardan yararlanarak, Mısır'ın Anadolu'daki topraklarını, Karya ve Lidya'yı almaya çalışıyordu. Böylece Roma ile Makedonya arasında 2. Makedonya savaşları başladı (M.Ö. 200 – 197). Bu savaşlarda Bergama ve Rodos, Roma ile müttefiktiler. M.Ö. 197 yılında, Thesalia'da Kynoskefalai'de, Makedonya kralı V. Filip ağır bir yenilgi aldı. Yunanistan artık Roma'nındı.

Roma’nın Doğuya yürüyüşü

Romalı hanımlar

Bu sırada Roma’da, Lex Oppia’nın yarattığı huzursuzluk hala devam ediyordu. Üst sınıfa mensup kadınlar, Lex Oppia’dan doğrudan etkilenmişlerdi. Her fırsatta politik hoşnutsuzlukları körüklüyor ve seslerini yükseltiyorlardı. Halka açık yerlerde kadınların birçok protesto gösterisi yaptığı ve II. Kartaca Savaşının başarısını takiben Roma kenti dışındaki kasabalarda renkli giysilerini giydikleri ve atlı arabalarına bindikleri yani kanunun delindiğini tarihçiler kaydederler. II. Kartaca savaşları sonunda ise, yazılı olmasa bile, üst sınıf kadınların kişisel servetlerini kendilerinin yönetmesi başladı. Nihayet bazı Tribün üyelerin desteği ile Senato Lex Oppia’yı feshetti.

Yazar ve ünlü hiciv ustası Juvenal kanunun kaldırılmasına yol açan kadın hareketini şöyle anlatır. “ Matronalar, Oppia yasasının yürürlükten kaldırılması için M.Ö. 195 yılında sokağa döküldüler. Büyük bir kalabalıklar oluşturdular “ Homo sum! (Ben İnsanım) “ diye bağırıyorlardı ”.

Bu sırada, Rodos, Bergama Smyrna, Lampsakos ve diğer pek çok Ege kent devletinden gelen bilgiler ışığında, Roma, Ön Asya’da tüm olup bitenleri biliyor ve takip ediyordu. Ama Roma, savaşlardan yeni çıkmıştı. Yeni bir savaşın yükü altına girmek istemiyordu. Roma, diplomatik

yolları tercih ediyordu. Seleukos kralı III. Antiokhos ise, Roma ile bir çatışmanın kaçınılmaz olduğunu görüyor ve planlarını buna göre yapıyordu. Roma ile savaşırken, arkadan vurulmamak için, antlaşmalar yaptı. Kapadokya kralı Ariarathes (M.Ö. 220 –163) ile ve Mısır firavunu V. Ptolemaios (M.Ö. 204 – 181) ile barış ve saldırmazlık anlaşmaları imzaladı.

Roma, Yunan sitelerinin özgürlüğünü ilan etmişti, ama aslında yaptığı, kent devletlerinin demokratik partilerini ezerek, iktidara oligarşik partileri çıkartmaktı. Örneğin, Sparta'nın başında Nabis bulunuyordu. Nabis, zenginleri Sparta'dan kovmuş, mallarını, köleler, yoksullar ve ücretli askerler arasında dağıtmıştı. Roma, Nabis'i sıkıştırdı. Nabis'de, geri adım attı. Sparta'dan kovulanlar geri döndüler. Azat edilen köleler, efendilerine geri verildiler. Ordu terhis edildi ve donanma yakıldı. Kısa bir sürede de Nabis öldürüldü. Sparta'da oligarşi, demokrasi yandaşlarına misillemede bulunup, kan kusturdu.

Yunanistan ana karasından elçiler, Seleukos kralı III. Antiokhos'a (Antiochos) geliyorlardı. Onların bir kısmı, Yunan kent halklarının Romalılardan memnun olmadıkları, Roma'nın Yunanistan'da zayıf olduğunu ve eğer Antiokhos Yunanistan'a gelirse, büyük bir destek göreceğini söylüyorlardı. Bu söylenenler, tam gerçeği yansıtmıyordu. Evet, demokrasi yanlıları Roma'yı istemiyorlardı. Ama kent devletlerinde iktidar, zengin asillerin elindeydi ve onlar iktidarlarını Roma'ya borçluydular. Geniş halk kitleleri ise, Roma'dan korkuyorlardı. Bu abartmalara inanan III. Antiokhos, ufak bir kuvvetle Yunanistan'a geçti. Yunanistan şatafata alışıktı ve şanlı, güçlü resmigeçitlerinin tanrıları yanına çekeceğine de inanıyordu. Antiokhos'un yanında getirdiği ufak kuvvet hiç de tanrıları yanına çekecekmiş gibi görülmüyordu. Yunanlılar umduklarını bulamamışlardı. Diğer yandan Makedonya, Roma'ya yenilip, toprak kaybetmişti ama Roma mı, Seleukoslar mı sorusunda V. Filip'in tercihi Roma idi. V. Filip, Roma'ya yardım etti. M.Ö. 191 yılında, Thermopylai'deki (Termopili) savaşı Roma kazandı. Antiokhos, hemen, Euboia (Eğriboz) adası üzerinden Anadolu'ya kaçtı.

Roma, bu zaferden sonra Seleukosların peşini bırakmak niyetinde değildi. Roma donanması, Rodos ve Bergama donanmaları ile birleşti. Ama denizlerde, hala, Seleukos donanması daha üstündü. Seleukoslar denizde, Ege kıyılarını ve adalarını kontrolleri altında tutuyorlardı. Seleukos donanmasının bir parçası, Fenike kıyılarından Hannibal komutasında Ege'ye doğru hareket etti. M.Ö. 190 yılında, Rodos donanması, Pamfilya'da Side limanı önlerinde Seleukosların bu donanmasını pusuya düşürerek yok etti. Sonunda Roma ve müttefiklerinin donanması ile Seleukosların donanması karşılaştılar. Lebedos'la Teos arasında Myonnessos'ta, yapılan deniz savaşını Roma kazandı. Seleukos donanması tamamen yok edildi. Bundan sonra, Seleukoslar Trakya'yı boşaltarak geri çekildiler ve Ege denizindeki denetimlerini kaybettiler.

Tarihin en önemli ve yetenekli generallerinden biri olan Hannibal, karada gösterdiği başarıları, denizde gösterememiştir. Hannibal, düşmanının psikolojisini ve olası taktiklerini iyi analiz edebilen ve her şeyden önce, kendine güvenen ve amacı uğruna sonuna kadar giden, azimli bir generaldi. Deniz kuvvetlerine kumanda ederken, onun bu nitelikleri amiralliği için yeterli olamamış olsa gerektir. Seleukos kralı Antiokhos, Hannibal'i donanmasının başına geçirerek doğru bir iş yapmamıştır.

Roma kara ordusu, Cornelius Scipio kardeşlerin komutasında, Trakya'ya doğru ilerliyordu. Bu arada, Roma'nın deniz zaferini kazandığı ve Seleukosların Trakya'yı boşalttıkları haberi geldi. Roma ordusu da Anadolu'ya doğru yöneldi. Romalılar, Hersonessos'u (Gelibolu) işgal ettiler. Marmara denizini geçerek Ön Anadolu'ya girdiler. Roma ve Bergama orduları

birleştiler. Seleukos kralı Antiokhos'da hazırlıklarını yapmış, bekliyordu. Ordular, M.Ö. 190 yılında, Magnesia'da (Manisa) Sipylos dağı eteklerinde saf tuttular.

III. Antiokhos'un ordusu, sayısal olarak, Roma ve Bergama ordusundan iki kat kalabalıktı. Seleukos ordusunda 82.000 asker, 54 fil, deve birlikleri, zırhlı süvariler ve savaş arabaları vardı. Seleukos ordusunun her şeyi vardı. Roma ordusu ise 30.000 kişiden oluşuyordu. Bu ordu küçük ama iyi eğitimli, savaşlarda pişmiş ve kendine güvenli cesur bir orduydu.

İki ordu karşı karşıya bir süre beklediler. Kış yaklaşıyordu ve Romalıların orada kakılıp kalmaya niyetleri yoktu. Roma ordusu biraz yaklaştı, Seleukos ordusu alana yayıldı. Önce bir ok düellosu başladı. Roma ordusundaki Giritli okçular, yaralı sayısı artınca geri çekildiler. Savaşa Seleukoslar filleri sürdüler. Hâlbuki Roma fillerle savaşmayı Pyrrhus ve Kartaca savaşlarından öğrenmişti. Filler ağır mızraklarla karınlarından vurularak veya bacakları kesilerek durduruldular. Bir ara Roma sağ kanadı bozuldu, geri kaçmaya başladı. Fakat geri kaçan kurtulmuyordu, Roma kaçakları kendi kesiyordu. Kaçanlar tekrar savaş meydanına döndüler, Roma ordusunun boşlukları kapatıldı.

Savaşı Roma kazandı. Savaş yerinde 60.000 ölü vardı. Seleukos ordusundaki paralı Yahudi askerlerin büyük bir kısmı da savaşta Roma'ya esir olmuşlardı. Roma bu esirleri tutsak olarak götürecekti. Seleukos ordusu içindeki 8.000 Galat askeri de çok iyi dövüşmüş olmalarına rağmen, yenilen ordunun bir parçasıydılar.

Savaşı kaybeden Antiokhos, sonuçtan şaşkındı. Önce Sardeis'e, oradan Apameia'ya (Dinar) kaçtı.

Antiokhos barış istedi. Ama barışa ancak Roma senatosu karar verebilirdi. Romalı komutanlar, Cornelius Scipio kardeşler, Roma senatosu karar verene kadar, Seleukoslarla mütareke imzaladılar (M.Ö. 189). Bu silah bırakışmasına göre: Seleukoslar, Toroslara kadar olan Ön Anadolu topraklarından çekiliyorlardı; 15.000 talen tazminat ve Roma tarafından seçilecek 20 rehine veriyorlardı; Hannibal'i Roma'ya teslim edeceklerdi; Roma senatosu kararına kadar, Seleukoslar Roma ordusunun besin ihtiyacını karşılayacaklardı. Bu sırada Roma ordusu genel karargâh olarak Efes kentine yerleşmişti.

Roma senatosu karar vermeden önce, Roma, Seleukoslar, Bergama ve Rodos temsilcileri arasında, barış koşullarının teknik müzakereleri başladı. Bu sırada, Roma, Anadolu'da işleri yoluna koysun diye, konsül Manlius Vulso'yu Anadolu'ya yolladı. Konsülün, Anadolu'da yürüttüğü siyaset Galat seferi adıyla tarihe geçti. Konsül, kentlerle, dengeleme siyaseti uyarınca bir dizi antlaşma yaptı ve bu esnada cebini de iyice doldurdu.

Konsül önce Efes'e geldi. Orada bir ordu hazırladı. Yanına, Bergama kralı Eumenes'in iki kardeşini de alarak yola çıktı. Son savaşta Galatlar, Antiokhos'a yardım etmişlerdi, şimdi, ordu Galatları cezalandırmaya gidiyordu. Her ne kadar amaç, Galatları cezalandırmak ise de, bu sefer, Ön Anadolu'yu harmanlayan bir sefer olmuştur. Karya, Likya, Pamfilya, Pisidya'dan geçilerek Büyük Frigya'ya gelinmiştir. Yakınından geçilen veya konaklanan tüm kentlerden para ve buğday alındı. Haracı vermeyen kentler yağma edildi. Büyük Frigya'da, önce Galat boylarından Tolistoaglar, sonra Ankara yakınında Trokme ve Tektosaglar mağlup edildi. Pek çok tutsak ve ganimet alınarak M.Ö. 189 yılı sonbaharında Efes'e dönüldü.

Hannibal'in ölümü

Hannibal, Seleukosların kendisini Roma'ya teslim edeceğini öğrenince, Bitinya kralı Prusias'a sığındı. Prusias ve Hannibal beraberce Bitinya'nın düşmanlarına karşı savaştılar. Bu sırada, Hannibal, şimdiki Bursa kentini kurdu.

Bu esnada, Roma senatosu, barışı görüşmüş ve 10 kişiyi görevlendirmişti. Bu 10 senatör, konsül Gnaeus Manlius Vulso ile birlikte, Büyük Frigya'da Apameya kentine geldiler. Seleukosların, Bergama ve Rodos'un temsilcilerinin katıldığı son müzakereler, bu şehirde yapıldı ve tarihe Apameya (Apameia) barışı adıyla geçecek antlaşma imzalandı (M.Ö. 188). Apameya antlaşmasına göre: Seleukoslar, Torosların kuzeyinde kalan toprakları Roma'ya terk ediyorlardı; Seleukosların savaş filleri Bergama krallığına veriliyordu; Seleukosların savaş gemileri, 10 tanesi hariç, yakılıyordu.

Roma, bu barışla kendine kalan toprakları, müttefikleri Bergama ve Rodos krallıkları arasında bölüştürdü, kendine toprak almadı. Bu durumda Bergama Trakya'da Lysimakheia, Gelibolu, Marmara denizi çevresi (Bitinya krallık toprakları hariç), Büyük Menderes ırmağının kuzeyine, ayrıca Misya (Mysia), Lidya, Büyük Frigya, Hellespontos Frigya'sı, Likaonya (Lykaonia) topraklarına ve Mityas, Tralles, Efes ve Telmessos kentlerine sahip oldu. Rodos ise Likya ve Ege adalarını elde etti. Savaştan önce, bağımsız durumda olan kent devletleri, bu statülerini devam ettiriyorlardı. Ayrıca, Bergama veya Rodos topraklarında olsa bile Konsül Gnaeus Manlius Vulvo'nun dostluğunu satın alan kentler de bağımsız bir statüye kavuşuyorlardı. Savaş öncesi Bergama'ya vergi veren kentlerle, savaş sırasında taraf değiştirip Seleukosları destekleyen devletler, kimin egemenlik sahasındaysalar, o devlete vergi vereceklerdi. Fakat baştan beri Seleukoslara vergi vermeyen kentler, vergiden muaf tutulmuşlardı. Seleukoslar, bu yeni durumda, Anadolu'yu tamamen terk etmiş oluyorlardı. Seleukosların elinde Kilikya'nın sadece ufak bir bölümü kalmıştı. Seleukos devleti artık hem bir Asya devletiydi ve hem de bir kara devleti niteliğine bürünmüştü.

Kapadokya kralı IV. Ariarathes (M.Ö. 220 – 163), Seleukos kralı III. Antiokhos'un damadıydı. Ayrıca, Konsülün Galatlara karşı yaptığı seferde, Galatlara yardım etmişti. Konsül ise, Kapadokya' ya vergi yüklemişti. Ancak barıştan sonra, Bergama kralı Eumenes ile Kapadokya kralı ilişkilerini geliştirdiler. IV. Ariarathes, Eumenes'in kızı Stratonike ile evlendi. Eumenes de, Konsüle ricada bulunarak, Kapadokya'nın vergisini yarı yarıya düşürttürdü.

Bitinya ise, Seleukoslarla olan yakınlığının bedelini ödüyordu. Misya'yı (Mysia) Bergama'ya terk etmek zorunda kaldı. Barıştan kısa bir süre sonra, Bitinya hem Makedonya'dan ve hem de Hannibal'den yardım alarak, Misya'yı tekrar ele geçirdi. Ama Bergama artık Ön Anadolu'nun en kuvvetli devletiydi. M.Ö. 184 yılında, Bitinya, Hellespontos Frigya'sının, Bergama'ya terk etmek zorunda kaldı. Bu arada Galatlar tekrar kuvvetlenmeye başlamışlardı. Bergama kralı Eumenes, Galatların üzerine yürüdü ve o toprakları da Bergama'ya kattı. Böylece, şimdi, Bergama ve Pontos sınır komşusu olmuşlardı. Bitinya üzerinde Roma baskısı artıyordu. Roma, mutlaka, Hannibal'in kendilerine teslimini istiyordu. Roma'ya esir olarak

gitmeyi istemeyen Hannibal, evinde zehir içerek intihar etti. Roma en büyük düşmanından kurtulmuştu.

Bu dönemde, Pontos kralı 1. Farnakes di (M.Ö. 185 – 169). Farnakes, M.Ö. 183 yılında, eski Milet kolonisi Sinope'yi ele geçirip, başkent yaptı. Pontos'un genişlemesi, komşularını huzursuz ediyordu. Anadolu'da yeni ittifaklar oluştu. Rodos, Bitinya, Bergama, Kapadokya ve Paflagonya, Pontos'a karşı, birlikte hareket etme kararı aldılar. Pontos ise Ermenistan ile anlaştı. O esnada Ermenistan kralı Artaksias (Artaxias) idi.

M.Ö. 190 yılında Seleukosların Anadolu'da gücünün azalması sonucu, Artaksias Ermeni devletini kurmuştu. Onun kurduğu hanedan M.S. 1 yılına kadar Ermeni krallık tahtında oturacaktı.

Pontos kralı 1. Farnakes, M.Ö. 180 yılında, önce Galatya'yı, sonra da Kapadokya'yı işgal etti. Müttefikler barış istediler. Roma da barış görüşmelerine katıldı. Ama Pontos saldırmaya devam ediyordu. Bunun üzerine, Müttefikler, dört bir yandan karşı saldırıya geçtiler. Pontos barışa razı olmak zorunda kaldı. Hem, daha önce istila ettiği yerlerden çekildi ve hem de savaş tazminatı ödedi.

Bitinya kralı 1. Prusias ölmüştü. Bitinya, en geniş sınırlarına 1. Prusias döneminde erişmiştir. M.Ö. 182 yılında ölünce, yerine oğlu 2. Prusias kral olmuştur (M.Ö. 182 – 149).

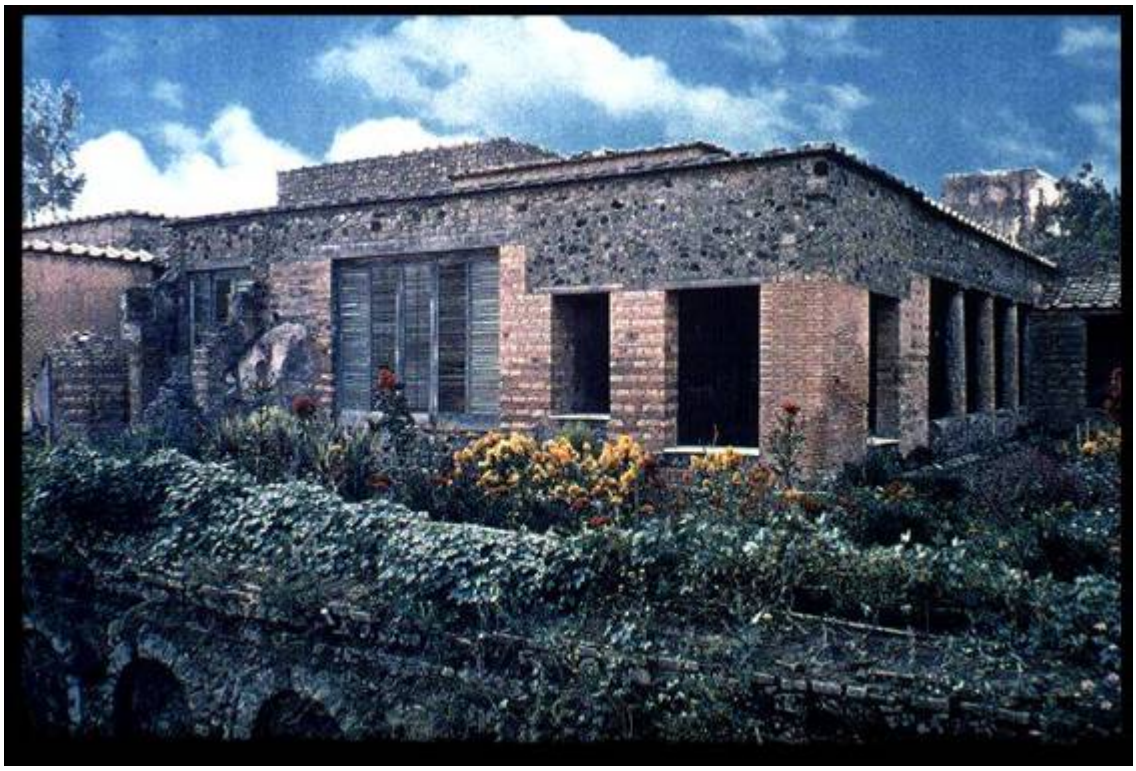
Baküs fresk

Bu sıralarda Roma'da eski bir kült tekrar alevleniyordu. Bilindiği gibi şarap tanrısı Dionysos Roma'da Bacchus (Baküs) adını almıştı. M.Ö 2. yy başlarında büyük yaygınlık kazandı. Kadın ve erkeklerin bir arada katıldıkları Bacchus ayinleri seksüel öğelerin abartıldığı, yasakların hiçe sayıldığı bir hale kısa zamanda dönüştü. İş çığırından çıkınca da, Roma Senatosu bu ayinleri yasadışı ilan etti.

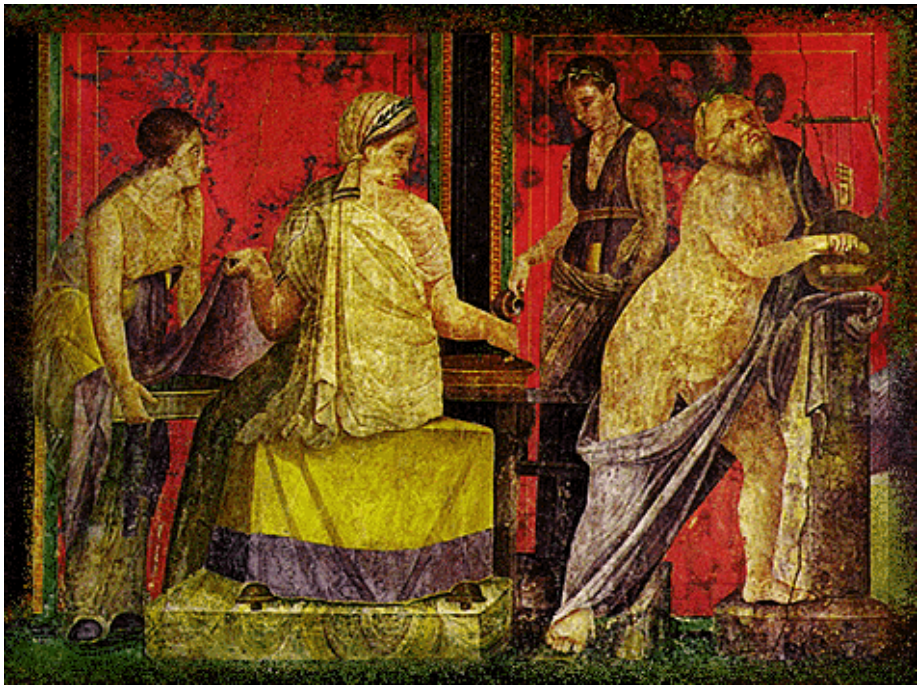
Romalılar evlerinin duvarlarına kullandıkları vazo vb gibi eşyalara bu ayinleri bolca resmetmişlerdir. Pompei kalıntıları arasındaki " Gizemler Villası " olarak adlandırılan villanın freskleri bu alışkanlıklarının iyi bir örneğidir.

Dionysos Bacchus (Bakkhos) ritüellerinde kullanılan yöntem, Anadolu Kibele (Cybele) Koribant Rahiplerinin yaptığı gibi insanı kendinden geçirici bir yöntemdi. Rahiplerin kendilerini hadım ederkenkilere benzer şekilde histeri yaratılırdı. Katılımcılar Tanrı tarafından ele geçirilince

kendilerini onun adıyla çağırmaya başlarlardı. “ Bakhoi “ ya da “ bakhai “ olurlardı. Tanrı olunca da önlerindeki tüm sınırlamalar kalkardı. Bacchus ayinleri ve Kibele rahiplerinin ayinleri, insanın isterse nelere inanabileceğinin veya kendini ne sanabileceğinin canlı örnekleridir. Bu ayinlere katılan insanlar ne olmak istiyorlarsa o olduklarına kesinlikle inanırlar. Gelecekte, bazı insanlar Tanrı katına çıkıp, tanrıyı gördüklerine de inanacaklardır.

Gizemler villası

Gizemler villası duvar freski

III. Makedonya savaşı

Bu arada, Makedonya kralı V. Filip ölmüş, yerine oğlu Perseus geçmişti (M.Ö. 179 –168). Makedonya, Roma'ya karşı savaş hazırlıklarına başladı ve sonunda 3. Makedonya savaşları başladı (M.Ö. 171 – 168). Bergama Roma'nın yanında yer alıyordu. Rodos, taraf tutmayıp, tarafları uzlaştırmaya çalışıyordu. Bu sefer Bitinya da Roma'nın yanındaydı. 3. Makedonya savaşları sırasında, Roma'da Denarius denilen gümüş sikkeler basıldı. Bunlar 4,55 gr ağırlığındaydı ve bir yüzlerinde Tanrıçanın başı resmedilmişti.

M.Ö. 168 yılında, Pydna'da, Makedonya kralı Perseus Roma'ya esir düştü. Roma, Makedonya'yı dört bölgeye ayırdı. Bu bölgelerin birbiri ile ilişki kurmasını yasakladı. Hükümdar mallarına el koydu. Altın ve gümüş madenlerini kapattı. Halka ağır vergiler uyguladı. Perseus'a yakınlık gösteren kent devletleri de cezalandırıldı. Bu kentler yağmalandı ve bu kent halklarının bir kısmı, özellikle demokratlar, köle olarak satıldılar.

Makedonya'nın kayıtsız şartsız Roma hâkimiyetine girmesinden sonra, artık Roma'nın Bergama ve Rodos'a ihtiyacı kalmamıştı. Roma, Doğu siyasetini değiştirdi. İlk olarak Rodos'u halletti. Rodos yönetimindeki Likya uzun zamandır, Rodos yönetiminden şikâyet ediyordu. Likya temsilcileri sürekli olarak Roma senatosunda kulis yapıyorlardı. Roma, 3. Makedonya savaşındaki Rodos'un tutumunu şüpheli bulduğunu ileri sürerek, M.Ö. 167 yılında, Karya ve Likya'yı Rodos'tan ayırdı.

Bu dönemde, komedi yazarı olan P. Terentius Afer (M.Ö. 190 – 159) en önde gelen edebiyatçıdır. Kartaca'da doğan Terentius, bir senatörün kölesi olarak Roma'ya getirilmiştir. Özgürlüğünü kazandıktan sonra, Scipionların koruması altında eserlerini vermiştir. Scipionların evinde yaşayan bir diğer ünlü de, Yunan filozofu Panaetius (M.Ö. 180 – 110) dur. Ödev Üzerine adlı önemli bir eseri vardır. Panaetius'dan sonra, onun öğrencisi, ünlü filozof, tarihçi, coğrafyacı ve astronom Posidonius (M.Ö. 130 – 50) gelir. O da sık sık Roma'ya, Panaetius'u ziyarete gelirdi. Posidonius, Pompeius'un, Cicero'nun ve Varron'un öğretmenliğini yapmıştır.

Bu dönemde Roma tarihinin babası sayılan Cato yaşamıştır. M. Porcius Cato (M.Ö. 234 – 149), Grek kültürüne karşı Latin kültürünü koymaya ve Grek kültürünün yaygınlaşmasını önlemeye çalışmıştır. 7 kitaptan oluşan Origines adlı eseri Latince dir. Eserde, Roma kuruluş efsanesinden, Kartaca savaşları sonuna kadar olan olaylar anlatılmıştır. Eserinin bazı parçaları günümüze kadar gelebilmiştir. Avukat olan Cato'nun, aynı zamanda söylevleri de vardır.

Lex Scantinia

Antik Roma'da çağın gereği olarak homoseksüel veya heteroseksüel kimlikler diye bir ayırım yoktu ve biseksüelite genelde yaygındı. Homoseksüellik Yunanistan'da büyük bir toleransla karşılanırken (araştırmacılar Platon'un Diyalogları ve Sappho'nun şiirlerini bu toleransın göstergeleri olarak ileri sürmektedirler) Roma'da benzer bir coşkuya rastlanmıyordu.

Erken Roma Cumhuriyetinde pederasti yozlaşmış bir Yunan âdeti olarak kabul edilirdi. Genellikle de yapılmaması gereken veya yasaklanan bir eylemdi O günlerde Roma'da " Graeculus " (küçük Yunanlı) tabiri efemineler için kullanılır. Daha sonraları ise Yunan kültürel etkisinin artması ve Yunan değerlerinin yüceltilmesi sonucunda pederasti de toplumda bazı kuralları çerçevesinde eskiye oranla çok daha fazla kabul görmüştür.

Roma kültüründe catamitus-aktif, cattamite-pasif roller olarak adlandırılır. Roma toplumunda eşcinsellik daha çok efendi ile köle arasında yaşanırdı. Etkin kişi daima efendiydi. Bir Romalının daima catamitus olması istenir, Cattamite olmak affedilemezdi.

Roma eşcinselliği ile ilgili elimizdeki yazılı dokümanların en önemlisi Roma Kanunları ve devrin yazarlarının eserleridir.

Lex Scatinia (Scantinia) adıyla anılan kanun M.Ö. 226 yılından sonra ama en geç M.Ö. 149 yılında çıkarılmıştır. Yayınlanma tarihi tam olarak bilinmemektedir. Roma'da kanunları, o kanunu çıkartanın adı ile anmak adet olmuştu. Lex Scatinia'da eşcinsel ilişkiler kurala bağlanmıştır. Bu kanun pederastiye ve pasifliğe ilaveten diğer seksüel davranışlara, fahişelik, zina vb. dair bir kanun gibi görünmektedir. Kanunun esas metni bugün elimizde değildir. Ancak Kanuna ait çok sayıda atıf vardır ve bu göndermelerle Kanunun içeriği bilinebilmektedir.

Lex Scatinia'ya (Scantinia) göre: " Erkek fahişeliğini, seksüel pasifliği hür doğan Romalı kız ve erkek çocuklar için kesinlikle yasaklanmıştır. Köleler ise rızaları olsun olmasın, seksüel partner (eş) olabilirler. Köleler asla ilişkinin aktif tarafı olamazlar."

Homoseksüelliğe, zinaya ait bu kanunun etkili olmadığını veya caydırıcı bir şekilde kullanılmadığını söylemek gerekir. Ancak pasif rol sosyolojik anlamda zaten ayıplandığından kanunun bu kısmı bir tehdit unsuru olarak kullanılmıştır. Homoseksüel fahişeliğe para cezası verildiği yolunda bazı bilgiler olsa da bu kanuna ait uygulamalar hakkında fazla bilgi olmadığını belirtmeliyiz.

Lex Scantinia ile yetişkin vatandaşların genç erkek vatandaşlarla seksüel ilişkisi ve zina yasaklanmıştır. Ancak tarihi kayıtlarda bu kanunla cezalandırılmış bir vakaya henüz rastlanılmamış olması, kanunun daha çok lafta kaldığı ve zaman zaman da korkutma öğesi olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

Yeni bir Yahudi Devletine Doğru

M.Ö. 175 – 164 yılları arasında Seleukos tahtında Antiokhos IV Epifanes (Antiochos IV Epiphanes) vardı. Kardeşi Seleukos kralı Seleukos IV Filopator (Philopator) (187 – 175) öldüğünde Atina'daydı. Seleukos tahtına Bergama krallığının yardımı ile çıktı. M.Ö. 170 – 169 yıllarında Suriye ciddi bir Mısır tehdidi altında kaldı. Antiokhos IV Epifanes, bu tehdidi bertaraf etmekle kalmadı, bir karşı saldırı ile Mısır'ı ele geçirdi.

Epifanes, Mısır'da kalmaya niyetliydi. Roma Seleukoslara bir Roma senatörü eşliğinde ültimatom yolladı. Ültimatomda Seleukosların elde ettikleri topraklardan hemen çekilmeleri bildiriliyordu. Ültimatomu okuyan Epifanes, bir düşüneyim dedi. Ama Roma senatörünün isteği kesindi, elindeki asa ile Epifanes'in çevresine bir daire çizip, " Burada düşün " dedi. Seleukoslar baş eğip, Mısır'ı terk ettiler. İşte Roma'nın vardığı güç böyle bir güçtü.

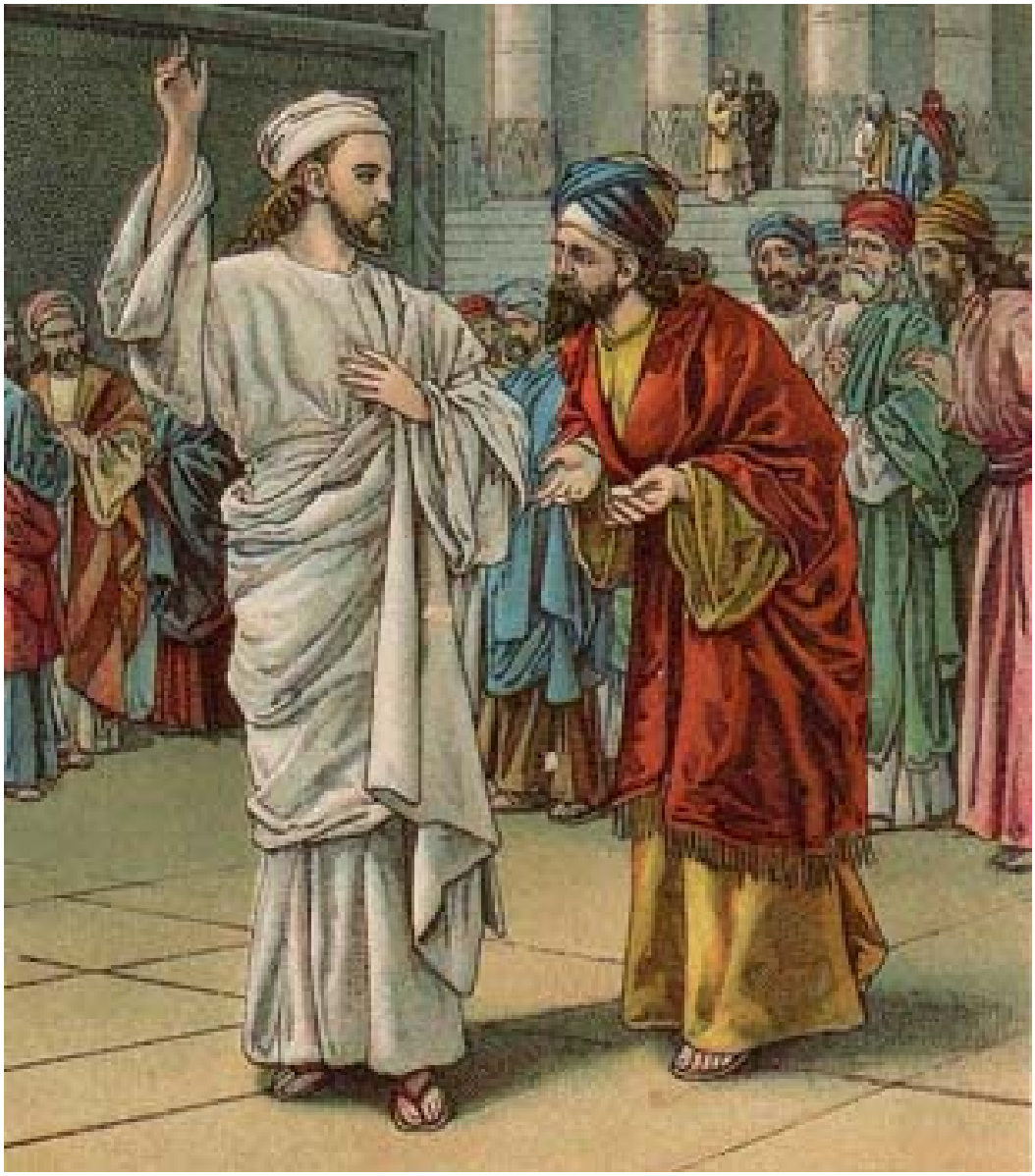
Yahudi özerkliği, M.Ö. 175–164 yıl öncesine kadar, yani IV. Antiokhos'un saltanat dönemine kadar sürdü. Antiokhos, başrahip III. Onias'ı görevinden aldı. Bu konudaki teokratik geleneği yıkarak, yerine Onias'ın kardeşi olan Yason'u getirdi. Sonunda karmaşık bir iç savaş çıktı. Antiokhos, M.Ö. 167 yılında Kudüs'ü zapt etti, buraya Suriyeli askerleri yerleştirdi ve çok Tanrılı dinlere ait tapınakları tekrar ibadete açtı.

Bu sırada Yahudiler arasında Yunan kültürüne duyulan özenme çok artmıştı. Genç Yahudiler kendilerini Yunan tarzı yaşama kaptırıyorlardı. İnsan vücudunun çıplak güzelliği, kasların uyumlu hareketleri, sağlıklı bir vücut, canlı bir yaşam, rasyonel bir zekâ, güçlü olma isteğine tanınan yücelik Yunan tarzı yaşamın unsurlarıydı. Pek çok Yahudi Tyros'da ve Antiocheia'daki atletizm yarışmalarına katılıyordu. Bu yarışlardaki ve bu kentlerki yaşam Yahudi hayat tarzına ve öğretisine hiç uymuyordu.

Yahudi din adamları bile inançlarını yitiriyor, stadlara koşuyorlardı. Yunan tarzı yaşam Yahudi törelerini bozmuş, tanrının yasalarını dinlenmez hale getirmişti. Pek çok Yahudi'de " Çevremizdeki uluslarla birleşelim, artık herkesten başka türlü olmaktan, kenarda kalmaktan kurtulalım, böylece başımıza daha az dert gelir " diyorlardı. Yahudiler de Yunanlılar gibi çıplak dolaşmaya, idollere tapmaya, diğer uluslar gibi Helen olmaya başladılar. Yahudiler çıplak iken sünnetli olmaları Yunan tarzı düşünenleri rahatsız ediyordu. Gimnazyumlarda spor yapan Yahudi gençler, sünnetli görüntülerini geri çevirtmek için çok pahalı ve riskli ameliyatları göze almaya başladılar. Sünnet ise Tanrı ile Yahudiler arasında yapılmış olan anlaşmaydı. Yahudiler Tanrıları ile yapılmış olan anlaşmayı bozuyorlar mıydı?

Yahudi toplumu içinde yine de Yunan tarzı hayatı benimseyenler çok değildi. Büyük gurup hala din ve değerlerine bağlı kalmayı tercih ediyordu. Yunan tarzı yaşam ve özellikle cinsel yaşamın bu tarzı Yahudi din anlayışında sapıklık ve büyük günahtı. Yunan tarzı yaşama katılmayan Yahudiler çevrelerinde olup bitenlere gittikçe büyüyen bir öfke ile bakıyorlardı. Ve kendini koruma içgüdüsü altında kitaplarına ve mabetlerine daha sıkı sarılıyorlardı. İsrail Yahudi toplumunu bölen çelişkiler içinde bocalarken, Antiokhos IV Epifanes, Roma'nın zoru ile Mısır'dan geri çekilmek zorunda kaldı.

Bu sırada Yunan tarzı hayat biçimini benimsemeyip, Yahudi kültürüne sadık kalan Yahudiler arasında dinin yorumu konusunda bir yol ayrımı meydana geldi. Ana görüşü savunan ve Yahudi kanununu her zaman uygulandığı şekli ile koruyan Yahudiler " Farisiler " diye adlandırıldılar. Buradaki gariplik ana görüşü savunanların " ayrımcı " anlamına gelen " Farisi " denmesidir. Aslında ayrılanlar diğerleri yani " Sadusiler " dir.

Sadusiler, Farisiler

Sadusiler sözlü Tora'nın Tanrıdan geldiğine inanmayıp, sadece yazılı Tora'yı (Tevrat) uyulacak kurallar olarak kabul ettiler. Farisilere göre ise yazılı Tora sözlü anlatımlar olmadan

anlaşılamazdı. Farisiler her şeyi kadere ve Tanrıya bağlardı. Kadere inanmakla birlikte, eylemlerin yapılmasında insanların tercih hakkı bulunduğuna yani uygulamanın insanın elinde olduğunu da kabul ederlerdi. Bütün ruhlar ölümsüzdü ancak iyi ruhlar başkalarının bedenine geçerdi. Kötü insanların ruhları ise ebedi cezaya çarptırılırdı. Farisiler bir arada toplanır, birbirlerine yardım eder ve birlikte olmaktan hoşlanırlardı.

Sadusiler ise kaderi hiç tanımazlardı. Tanrı insanların kötü olanı yapıp yapmaması ile ilgilenmezdi. İyi ve kötü olanı yapmanın insanın seçimi olduğunu ve bu seçimin istediği gibi hareket etmekte özgür olan bireylere ait olduğunu söylüyorlardı. Ruhun ölümsüzlüğüne ve öbür dünyada cezaya ve ödüle inanmazlardı. Sadusiler, pek bir arada bulunmaktan hoşlanmazlardı. Bireysellikleri günlük yaşamlarına da aksediyordu. Yahudi toplumu içinde, özellikle yönetici ve üst kademeden sınıflarda Sadusiler taraftar buldular.

Sadusiler, Helenleşmiş Yahudiler arasında doğal müttefikler buldular. Yunanlılaşmış Yahudiler ile Sadusiler arasında geleneksel Yahudiliğe karşı bir siyasi birleşme meydana geldi.

Mısır'dan Roma'nın zoru ile çıkan Epifanes, yüreğinde büyük bir öfke taşıyarak Palestin'e geri çekilmişti. Fakat orada da karşısına inatçı Yahudiler çıktılar. Bu Yahudiler belki de Roma ile işbirliği içindeydiler. Seleukoslar Roma ile işbirliğinin büyük bir suç olacağını halk arasında yaymaya başladı. Epifanes Mısır'dan çekilirken ganimetleri orada bırakmak zorunda kalmıştı. Ama Seleukosların paraya ihtiyacı vardı.

Epifanes ve paralı askerleri Kudüs tapınağına saldırdılar. M.Ö. 167 yılında Kral kimsenin giremediği kutsal alana girerek, oradaki hazineyi ele geçirdi. Kudüs tapınağı şamdanları, mihrapları dâhil tümüyle yağmalanmıştı.

Seleukos Kralı Yahudileri zorunlu olarak Helenleştirmeye karar vermişti. Kudüs tapınağından elde edilen zenginlikler ile Antiokhos IV Epifanes, Yahudiler için utanç verici olan şenlikler yaptırdı. Yahudi cemaatinin başına kendine bağlı kişileri getirdi. Yahudi takvimini yürürlükten kaldırdı. Bayramları kutlamayı yasakladı. Yahudilerin Şabbat töresini, yeni doğmuş çocukların sünnet ettirilmesini ölümle cezalandırdı. Bulabildiği tüm kutsal yazıları yok ettirdi. Kutsal Mabede Zeus heykeli yerleştirdi. Mabette, Yahudilerce en mekruh hayvan sayılan domuz kurban ettirdi. Domuz yağları ile yerleri parlattı. Seleukos Kralı Yahudi dini inanışını yok etmeye karar vermiş görülüyordu.

Önce ferdi çıkışlar, sonra gerilla savaşları başladı. İsrail bilinçlenmişti. İsrail baş kaldırmıştı. Yahova için savaşıyorlardı, sanki savaşan Yahova'nın kendisiydi. Yahudi direnişi Juda (Yahuda) kabilesinden Makkabeus önderliğinde devam etmişti. Önemli askeri ve diplomatik başarılar elde edildi. Çatışmalar 25 yıl sürdü, Yahudiler savaşı inatla sürdürdüler.

Harem İktidarı

Şimdi tekrar Çin'e ve Hunlara bir göz atarsak, Çin'de Han İmparatorluğunun iki ana derdi vardı: Hunlar, İmparatoriçeler ve İmparatoriçelerin akrabaları.

.

İmparatoriçe ve akrabaları sorunu, ilk imparator Han Kao Tsu'nun (Kao-çu) ölümü ile birlikte başlamıştır. İmparatoriçe Lu devlete hükmetmiş (politik olarak yönetmiş) ve tahtın kendi ahfadına kalmasını sağlamıştır. M.Ö. 195 yılında, İmparator Kao-çu, asi derebeyleri ile yapılan bir savaşta, ok yarası alarak öldü. Karısı, imparatoriçe Lu, imparator naibi olarak iktidarı ele geçirdi. İmparator olan oğulları öldükçe, diğer bir oğlunu tahta çıkararak, kendi iktidarını sürdürüyordu. Durumunu güçlendirebilmek için, feodal sistemin kuvvetlenmesine yol verdi. Bu sırada vergi toplayıcı ve toprak sahibi olan tüccar ve bürokratlar (memur kökenli toprak lordları), kendi çıkarlarının tehdit edildiğini görerek, muhalefete başladılar. Lu, tüm saltanatı boyunca, imparatorluk ailesini yok edip, kendi ailesine yol açmaya çalıştı. Lu gittikçe güçten düşerken, Mete ona evlenme ve Çin'i birlikte yönetme teklifinde bulundu. Lu'nun Çin'i yönetmedeki aczini gösteren böyle bir teklif Lu'yu oldukça incitti. Ama Hunlara karşı tavır alacak durumda değildi. Sonunda, M.Ö. 179 yılında, Lu öldü.

Lu'nun ölümünden sonra tahta, Kao-çu'nun oğlu Wen-ti geçti (M.Ö. 179–157). Wen-ti dönemi Çin'in en sakin dönemlerinden biridir. Ülke içindeki barış üretim artışına neden oldu. Nüfus artmaya başladı, buna paralel üretim de artıyordu. Nüfus artışı yeni yerleşimlerin ve kolonilerin oluşmasını sağladı. Tedavüldeki para azalıp, durgunluğa sebep olunca, bakır paranın basımı serbest bırakıldı. Vergiler ürün ve para olarak karışık alınmaya başlandı. Vergi toplayan toprak sahibi tüccar ve bürokratlar gittikçe sınıflaşıyordu. Bunlar kentlere göçtüler. Vakit ve paraları bol insanlardı. Eski kitapları alıp, inceliyor, ilmi işlerle uğraşıyorlardı. Konfüçyus'un kitaplarında yazılı olan görgü kurallarını ve davranış biçimlerini inceleyerek, bunlara uymaya çalışıyorlardı. Böylece Konfüçyus'un fikirleri önce üst bürokrasiye geçiyor, sonra tüm devlet teşkilatına hâkim oluyordu. Artık devlet memurlarının, Konfüçyus'u bilmeleri şartı uygulamaya konulmuştu.

Han imparatorluğuna damgasını vuran bir olgu da hadımağalarıdır. Alt sınıftan çocukların, İmparatorluk hareminde çalışmak üzere ufak yaşta hadım edilip, eğitilmesi ile ortaya çıkan bu gurup pek çok politik kargaşaya sebep olmuştur. Son derece fakir sınıflardan gelen bu insanlar, gücün verdiği zenginliğe kavuşunca, her şeyden önce, çok merhametsiz ve gaddar davranmışlardır. Han imparatorluğunun sonuna kadar, haremağaları ile " memur kökenli toprak lordları " arasındaki güç mücadelesi, uzun ve yıpratıcı, etrafı tahrip edici bir tarzda sürüp gitmiştir. M.S.184 yılındaki " Taoist sarı türbanlılar " ve 190 yılındaki " Beş ölçek

pirinç " adlı köylü ayaklanmaları, bazı generallerin yükselip, güç sahibi olmasına sebep olmuştur. Bu generaller, 2.000 den fazla haremağasını kılıçtan geçirmiş, başkenti tahrip etmiş ve birbiri peşinden diktatör olmuşlardır.

Han imparatorluğunda, Wu-ti zamanında başlayıp, daha sonra devam eden bir önemli hadise de hizipleşmelerdir. Aileler kendi aralarında ittifaklar oluşturup, kendi aralarında evlenip, hizipleşerek, devletin yönetimini ele geçirmeye çalışıyorlardı. İktidara gitmenin yolu ise, İmparatorla hizipten bir hanımı evlendirebilmekten ve hadımağalarını elde edebilmekten geçiyordu. Bu dönemin bilinen bütün büyük komutanları bir kliğe mensuptular. İmparatoriçelerin işe karıştığı, hadımağaları, lordlar ve hizipler arasında bitmek bilmez iktidar mücadeleleri, Han imparatorluğu dönemine damgasını vurmuştur.

Hindistan ve Kastlar

Hindistan'da ise, Morya İmparatorluğu, Asoka'dan sonra iç ve dış çelişkiler yüzünden gittikçe zayıflamıştı. Asrın başında Baktria'daki Grekler tekrar kuvvetlenerek, Hindistan'ı işgale başladılar. Bunlar Pencap'ı ele geçirerek, Pencap'a yerleştiler. M.Ö. 187 yılında bir komutan, Morya İmparatorunu devirerek tahta el koydu. Böylece yeni bir hanedan Çunga hanedanı kurulmuş oldu.

Arîlerle birlikte Hindistan'a gelen kast sistemi, geçen bin yıldan uzun süre içinde Hindistan'a yerleşmişti. Kastlar, sosyal yaşamda ve iktisaden, gelenekler ve hukuk açısından yeri belirlenmiş, birbirine mutlak olarak kapalı olan sosyal guruplardır. Kasta aidiyet doğuştandır. Ariler ile gelen kastlar dört taneydi. En üstte Brahmanalar kastı vardı. Bunun altında, Arilere ait iki kast bulunuyordu. Birincisi prensler ve savaşçılara ait olan " Kşatriya " idi. Diğeri, hayvan yetiştiricilerine ve tarımcılara ait olan " Vaikya "(Vaisya) kastıydı. Dördüncüsü, yerli halkı (renkli derilileri) kapsayan, zanaatkârların, işçilerin ve kölelerin kastı " Çudra " idi. Kastların dışında, insanlığın en aşağı tabakası olan " Parya" lar veya " Çandala " lar gelirdi ki, bunlar kast bile sayılmazlardı.

Daha önce de bahsedildiği gibi, göçebeler ilk defa Hindistan'a geldiklerinde, onlarla birlikte gelen kast sistemi sosyal ve hukuki olarak bugünkü gibi değildi. Normalden biraz daha katı bir sınıfsal yapıydı. Zaten her göçebe kabilede, din adamları (Şaman), akkemik (seçilmiş yönetici aile) ve karakemik (kabilenin normal halkı) ayrımı vardı. Göçebe, ele geçirdiği topraklara yerleşmeye karar verip, göçebelikten çıkınca, kendini hemen o topraklarda daha önce yerleşmiş olanlardan ayırıyor ve eskileri ikinci sınıf sayıyordu. Böylece de ortaya dörtlü bir ayrım çıkıyordu: Din adamları, asiller, özgür köylüler ve diğerleri. Bu daha önce gördüğümüz tüm toplumlarda böyle olmuştu. Ama bu oluşumun kastlaşması ve birbirinden aşılmaz duvarlarla ayrılması Hindistan'a has bir olgudur.

Kastlar için kullandığımız kast kelimesi Portekizce " casta " kelimesinden gelmektedir. Casta Portekizce de kabile (kabile, aşiret, sandık, çekmece) anlamına gelir, bu kelime ise Hindce kabile demek olan " Jati " kelimesinden tercüme edilmiştir. Yani kast kabile organizasyonu ile kültürel bir bağ içerisindedir. Hindistan'daki rekarnasyon ve " Varna " inancı kastın kast olmasını sağlayan önemli bir etkendir. Rekarnasyon ve Varna ile Kast birbirlerini karşılıklı etkileyerek, Hint inanç sisteminin gelişmesini sağlamışlardır. Çıkışları açısından bakıldığında Kast ile Varna farklı nedenlere bağlıdırlar. Varna'lar sosyal eşitsizlikten kaynaklanırlar. Buna karşın iş bölümü Kast sistemini besleyen pınar rolü oynamıştır.

Hindu dininde, kişi görev ve sorumluluğunu (Swa-Dharma) takip edip kişiliğinden kurtulunca, tanrıyla birleşerek doğum ve ölüm döngüsünden kurtulur. Görev ve sorumluluk, her koşulda, sosyal hiyerarşinin en alt basamağında doğmuş olmak gibi en olumsuz kaderde bile yerine getirilmelidir. Bu kaderden kurtulma yolu, insan tabiatının iyi yönlerini öne çıkartmak için kişiye büyük motivasyon veren unsurdur. Buna Swa-Dharma veya Varna denir. Varna, Karma (kendi kaderine sahip olma) sayesinde sosyal eşitsizlikten kurtulmanın yoludur. Hâlbuki kast doğuştan gelen ve kişinin kişiliği ile ilgisi olmayan bir sosyal durumdur.

Kast sistemini besleyen pınar işbölümüdür demiştik. Daha ilkel iş bölümü zamanında bile birbirinden ayrı guruplar ortaya çıkmıştı. Bu guruplar ortakçı köy topluluğu ve kabile örgüt ve ideolojisi içinde yaşıyorlardı. Gurupların durumlarının sağlama alınması ancak mevcut örgütlenme ve ideoloji ile uyum içinde gelişmelerine bağlıydı. Böylece her kast belli bir meslekle uğraşır veya belli bir meslekle uğraşanlar kastlaşır oldu. Kastın kendine mahsus bir örgütü vardı. Kast üyeleri karşılıklı dayanışma içindeydiler. Ayinleri hep beraber yapıyorlardı. Çalışmaya gidiş ve gelişleri beraberce düzenliyorlardı. Diğer kastların üyeleri ile ilişkilerinde yerleşmiş kurallara uyuyorlardı.

İş bölümü arttıkça Kastlar da çoğalıyorlardı. Tabii Brahmana ve Kşatriya kastları özel bir azınlığa ve statüye hitap ettiklerinden çoğalması kolay değildi. Kastlar geniş halk kitlelerini barındıran vaikya ve çudra kastlarından türüyorlardı.

Geçen asırlar boyunca Hindistan pek çok konuda ileri gitmişti. Hintliler müziklerini notalara döktüler. Veda şarkıları sayılı simgelerle ve akortlarla notalandı. Notaların okunabilmesi için hecelerle temsil edildi. Bu usul Hintlilerden Araplara, onlardan da Avrupa'ya geçecektir.

Eski efsaneleri anlatan epik şiirler Sanskritçe olarak yazıldılar. Bunlar, eski kahramanları anlatan " Mahabharata " ve " Ramayana " dır. Bu eserler, yazıldıktan sonra, şair ve yazarlara her zaman esin kaynağı olmuşlardır. Mahabharata iyi ile kötü arasındaki kutsal savaşı anlatır. Mahabharata'da tanrı Krişna'nın " Bhagavad Gida " adıyla bilinen savaşçı prens Arjuna'ya verdiği söylev, Hindu toplumu için yaşam rehberi olarak algılanır ve takip edilmeye çalışılır. Pek çok Hindu tarafından, kitap, Hindu dininin ana kitabı kabul edilmiştir. Tam net olarak zamanı bilinmese de, yasa yapma düşüncesi de ortaya çıkmış ve " Manu Kanunları " yazılmıştır.

Orta Asya'da, Hun devletinde ise, Mete Han ölmüştü. Mete'den sonra oğlu Ki-ok Tan-hu oldu (M.Ö. 174 ve 160 yılları arası). Çin'le iyi geçinme ve ticaret yollarını denetimde tutma politikasını devam ettirmeye çalıştı. Hunlar, Batı Tansu'daki Hint- Avrupalı sayılan, mavi gözlü, açık ten renkli Yüe-çi'leri yendiler ve krallarını öldürdüler. Yüe-çi'ler dağıldılar. Bir kısmı, Tibetlilerle karışıp, onların din ve kültürünü alarak eridiler. Bir kısmı ise, İskitleri (Saka'ları) önlerine katarak batı Türkistan'a ve Afganistan'a geldiler. Orada kurulu olan Grek krallıklarının egemenliğine son verdiler. Bu gelişmeler sonucu, bu bölgede Greko- Budist sanat gelişti ve Budizm Orta Asya'ya yayıldı.

Düdük Kimde

Batıda, Roma'nın Bergama siyaseti de değişmişti. Şimdi, el altından, Galatları Bergama aleyhine kışkırtıyordu. Bergama kralı Eumenes, Roma'ya gitmek istedi. Ancak, Roma onu Brundisium limanından içeri sokmadı. Kral ülkesine yıkılmış bir halde döndü.

Galatlar, tekrar, azmışlardı. Eumenes, çaresiz, Galatya'ya bir sefer yaptı ve yine kazanıp, Galatları sindirdi. Ama artık, yerel başarılar ve yerel menfaatler kalmamıştı. Her şeyde Roma, kendi menfaatlerine uygun karar veriyordu. Roma, karar verdi. Sınırları dışına çıkmamak kaydı ile Galatlara bağımsızlıkları geri verildi.

Her şeye rağmen, Bergama kralı Eumenes güçlüydü. Ve toprak bütünlüğünü koruyordu. Bitinya ve Galatlar, Roma'dan yardım istediler. Roma, zaten Bergama'nın daha güçlenmesini istemiyordu. Çoktan beri, Eumenes'in Roma'daki kardeşi Attalos'u Roma ayaklanma yapması için ikna etmeye çalışıyordu. Eumenes, Bergama tahtında mücadelelerle dolu 38 yıl geçirmişti. Ülkesinin, bütünlüğünü muhafaza etmişti. Defalarca, Anadolu şehirlerini Galatların yağmasından korumuştu. Nihayet, Eumenes M.Ö. 159 yılında öldü. Yerine kardeşi II. Attalos geçti.

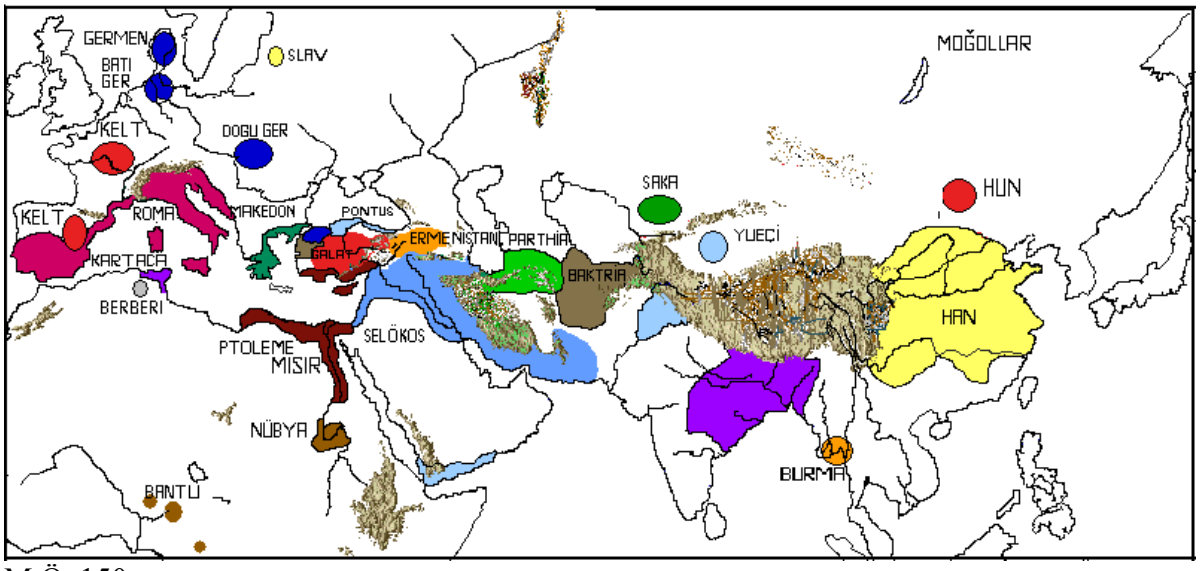
II. Attalos döneminde, Bergama çevre güvenliğini sağlamaya çalıştı. II. Attalos ilk olarak Pisidya'ya sefer yaptı. Sonra, Pamfilya'ya indi. Pamfilya her dönemde çok önemli olmuştur. II. Attalos'da, Pamfilya'da Attaleya'yı (Attaleia, Antalya) kurmuştur.

Bergama ile Bitinya sürekli didişiyorlardı. Aslında, Bergama siyasi yol olarak kendine, Roma'ya muti ve komşularına karşı saygılı bir siyaset seçmişti. Eumenes'in bu siyasi tarzı, II. Attalos tarafından da takip edilerek, bir devlet siyaseti tarzına dönüşmüştü. Bitinya ise, daima kendi topraklarının bir kısmının haksız olarak Bergama tarafından işgal edildiğini düşünmüştür. Bitinya kralı II. Prusias, Eumenes'in ölümünü fırsat bilerek Bergama'ya saldırdı.

Bitinya, uzun zamandır, Bergama'yı Roma'ya kötüleyerek, arasını açmaya ve Roma'yı kendi yanına çekmeye çalışıyordu. Bu saldırıyı da, Roma'ya sanki ilk saldıran Bergama imiş gibi göstermeye çalıştı. II. Prusias'ın kuvvetleri, Bergama kentlerini alamamışlardı, ama çevrelerini ve tüm kutsal alanları yağmalayarak büyük zararlar vermişlerdi. Bu savaşlar sırasında Pontos, Kapadokya ve Rodos, Bergama'ya yardım ettiler. Savaş sırasında, II. Attalos'un Roma'ya yolladığı elçiler, Roma senatosunu, Bergama'nın suçsuzluğu ve mağduriyeti hakkında ikna edemediler. II. Prusias'ın propagandası ağır basıyordu ve bu

Roma'nın işine geliyordu. Sonunda Roma, durumu yerinde izlemek için Ön Anadolu'ya denetçiler yollamaya karar verdi.

Denetçiler, inceleme sırasında doğruyu anladılar ve Roma da boş yere Bergama'yı cezalandırmaktan vazgeçti. Roma'nın kararı şöyleydi. M.Ö. 154 yılında yapılan antlaşmaya göre: Bitinya, donanmasından 20 gemiyi teslim edecekti; Bitinya yaptığı tahribat için çeşitli kentlere toplam 500 talenlik ağır bir tazminat ödeyecekti; Bitinya, topraklarını genişletemeyecek, savaş öncesi sınırlarına çekilecekti.

M.Ö. 150

Katliam

Makedonya, Roma tarafından amansızca ezildikten sonra, özgürlük hareketlerinin odağı haline geldi. M.Ö. 149 yılında, Makedonya'da tekrar Roma'ya başkaldırma teşebbüsleri oldu. Roma da, Makedonya'ya ordusunu yollayarak, sorunu kökten çözmeye çalıştı. Epirus ve İİlliria, Makedonya ile birleştirilerek, Makedonya eyaleti kuruldu. Roma düzmece Filip başkaldırısı denilen bu başkaldırıyı kolayca ezmişti. Ama bu sefer, Pelopones'te başkaldırı oldu. İsyanı, demokrat parti ileri gelenleri Diaeos ve Kritolaus hazırlamışlardı. Hareket Pelopones'ten Boetia'ya yayıldı. Roma ordusu, Kritolaus kuvvetlerini yendi. İsyana katılan Tebai (Thebai) halkı, korkudan dağlara sığındı. Halk direnişinin başına Diaeos geçti.

Diaeos, borçları affetti, hapsedilmiş borçluları serbest bıraktı, eli silah tutan herkesi askere aldı. Ayrıca, 12.000 köle azat edilerek, askeri birlikler oluşturuldu. İsyanın merkezi Korent'in (Korinthos) savunulması için hazırlıklar yapıldı. Roma, yayılan isyanı bastırmak için, ikinci bir orduyu da Yunanistan'a yolladı.

Roma konsülü Mummius, başkaldırıyı çok kanlı bir şekilde bastırdı. Diaeos intihar etti. Roma, Korent'i yerle bir etti. Erkekler öldürüldü. Kadın, çocuk ve azat edilmiş esirler, esir olarak satıldı. Korent'in dışında, isyana katılan diğer kentlerin surları yıkıldı, halkın silah taşıması yasaklandı. Demokrat eğilimli partiler lağvedilerek, oligarşik iktidarlar kuruldu. M.Ö. 146 yılında, Korent'in (Korinthos) yok edilmesinden sonra, tüm Yunanistan Makedonya eyaletine bağlandı. Bu ise, geçmişlerine duyulan saygıdan dolayı, Sparta, Atina ve Delfi (Delphoi) hariç, tüm Yunan kent devletlerinin bağımsızlıklarını kaybettikleri anlamına geliyordu. Artık, Yunan kentleri de Roma'ya vergi veriyorlardı. Bu arada Olimpiyat oyunları da Elius'tan Atina'ya alındı.

İkinci Kartaca savaşlarından bitkin çıkan Kartaca kendini toparlamaya başlamıştı. Seleukoslarla, Mısır'la ve hatta Karadeniz'le ticaret yapılmaya başlanmıştı ve bu ticaret, gün geçtikçe gelişiyordu. Romalı iş adamları ve tüccarlar bu durumdan tedirgindiler. Cato (Caton), Roma senatosundaki her söylevini, " İnanıyorum ki Kartaca'yı yıkmak gerek " diye bitiriyordu. Senato ikiye ayrılmıştı, şahinlerin başını Cato çekiyordu. Scipio ise güvercinlerin sözcüsü idi. " Kartaca bizim sorumluluğumuzun biley taşıdır. Roma'yı Roma'dan Kartaca korur " diyordu.

Bu 10 yıl içinde, Kartaca, II. Pön savaşları sonrasındaki krizi, zafere dönüştürmüştü. Bu 10 yıl içinde, Roma'ya, 50 yılda ödemesi gereken savaş tazminatını ödeyebilecek kadar zenginleşmişti. Kartaca, gizli gizli silahlanmaya da başlamıştı. Yani, Kartaca da anlaşma hükümlerine tam uymuyordu. Cato, 81 yaşında, Roma senatörlerinden oluşan bir heyetle Kartaca'yı ziyaret etti. Gördüklerinden şaşkınlığa uğramıştı. O, Kartaca'yı tehlike olarak görüyor, ama bu kadar gelişmeyi tahayyül bile etmiyordu. Roma'ya dönünce, senatoda söylev üstüne söylev verdi. Tüccarlar onu destekliyorlardı. Cato, Kartaca yok edilmeli diyor, başka bir şey demiyordu. Sonunda, Roma, Kartaca'ya savaş açmaya karar verdi. Gerekçe hazırdı, Kartaca anlaşma hükümlerine uymamıştı.

85.000 askerden oluşan büyük bir Roma ordusu, Afrika'da kıyıya çıktı. Kartacalılara, kentlerini kendi elleri ile yıkıp, kıyıdan 15 Km içeri çekmelerini emretti. Kısacası Roma, Kartaca'ya, ticaret yapamazsın diyordu. Kartaca halkı, Asdrubal yönetiminde baş kaldırıp, savunmaya geçtiler. İki yıl (M.Ö. 149 – 147), Roma'ya karşı direnildi. Roma, bunu kabul edemezdi, Afrika ordusunun başına, Publius Kornelius Scipion Emilius'u geçirdi.

Önce, Kartaca kuşatıldı. Kuş uçurulmadı. Kartaca iyice kuvvetten düşene kadar beklendi. Sonra kanlı bir savaş başladı. Asdrubal, Romalı askerlerin cesaretini kırmak için, esir alınmış Romalıların kulaklarını, dillerini ve cinsi organlarını, surların üzerinde, göstere göstere kestirdi. Sonra, onların derilerini canlı canlı soydurup, daha hala yaşayan bedenlerini, surlardan Romalı askerlerin üzerine attırttı.

Vahşi Roma'ya vahşet söker miydi? Scipion, emrini verdi: " Tek canlı bırakmayın, Kartaca'yı yeryüzünden silin ". Roma ordusu, Kartaca'ya girdi. Ancak, Asdrubal direniyordu. Sokak, sokak savaş devam ediyordu. Kartaca apartmanları kale gibiydi, kat be kat savaşılıyordu. Roma, evlerin üst katlarını yakıyor, Kartacalılar ya aşağıya inip, Roma kılıçları altında can veriyorlar, ya da üst katlarda kalıp, yanarak ölüyorlardı. Roma askerleri, çoluk, çocuk, yaşlı, kadın, erkek, herkesi istinasız öldürüyorlardı. Roma, temizleme mangaları kurmuştu. Ölüleri, yaralıları kancalar takarak sokaklara çekiyor, atlarına onları defalarca, ta yüzleri tanınmaz hale gelene kadar çiğnetiyorlardı. Tarih serüvenini takip edenler bileceklerdir, amaç, onların öbür dünyada bile var olmalarını engellemektir. Bu vahşete dayanmak imkânsızdı.

Romalılar da vardiya vardiya çalışmaya, askerlerini dinlendirmeye başladılar. Kartaca 6 gün, 6 gece cehennemi yaşadı. 400.000 civarında insan öldürüldü. Soy kırım bitmek üzere iken, sağ kalmış olan birkaç Kartaca senatörü Scorpion'a geri kalanların sağ bırakılması için gelip, yalvardılar. Scorpion, bir tepeden Kartaca'ya baktı. Her yer yanıyordu. Katliamı yeterli görmüş olacak ki, sağ kalmış olanların canını bağışladı. Yanmaya devam eden Kartaca'yı, 40.000 Kartacalı, köle olmak üzere terk ediyordu. Kartaca'da alevlerin dinmesi 17 gün sürdü.

Roma ordusu, Kartaca'da 1 yıl daha kaldı. Taş, taş tüm Kartaca kentini söküp, yerle bir etti. Kartaca'nın tüm zenginlikleri Roma'ya taşındı. Kartaca'nın yeryüzünden silindiğine işaret olmak üzere, kentin harabeleri sabanla sürülüp, buğday ekildi. Toprakları, Roma'nın özel bir eyaleti haline getirildi. Roma'ya rakip kalmamıştı.

Kartaca'ya verilen ceza öyle büyüktü ki, bu herkese ders oldu. Roma, böyle, kenti yeryüzünden silme cezasını, bir de Korent (Korinthos) kentine vermişti. Bu iki kente verilen ceza, herkese Roma intikamının ne olduğunu anlatmıştı ve daha sonra bu tip cezaları tekrarlama ihtiyacı ortaya çıkmayacaktı.

Kartaca'nın yağmalanmasından elde edilen zenginlikler, Roma'nın soylularına, zengin ailelerine akmıştı. Şimdi, Romalı zenginler daha da zengindi. Peki, Roma ordusu demek olan köylüler, yüz yıl süren Kartaca savaşlarından ne kazandılar. Kazanç bir yana, onlar kaybettiler. Savaştan dönenlerin çoğu, bırakıp gittikleri topraklarını bulamadılar. Savaşan askerin, köylünün, toprağına Roma zenginleri el koymuştu. Tabii bunu kitabına uydurarak yapmışlardı. Kanunen geri alınacak bir şey yoktu.

Roma soyluları, hem Kartaca'nın zenginliklerini almışlar ve hem de kendi köylülerinin topraklarını alarak, daha geniş arazilere sahip olmuşlardı. Roma askerleri hem ölmüşler ve hem de topraklarını kaybedip, proleterleşmişlerdi.

Asya Eyaleti

M.Ö.149 yılında, Bitinya kralı 2. Prusias, oğlu Nikomedes ile iktidar mücadelesi yapmaya başladı. Nikomedes'e Bergama'nın yardım etmiş olma olasılığı vardır. Yapılan savaşta II. Prusias öldü ve Bitinya tahtına, oğlu II. Nikomedes çıktı (M.Ö. 149 – 128).

İsrail'de Seleukoslara karşı baş kaldırı devam ediyordu. Bu aslında sadece Seleukoslara karşı bir savaş değil aynı zamanda Helen tarzı yaşama karşı da bir savaştı. Dini bütün Yahudiler ve Yunan tarzını benimsemiş olanlar birbirine girmişti. Bir iç savaş, dış savaşla birlikte yaşanıyordu. Sonra Seleukoslara karşı Parthların ve göçebelerin saldırıları başlayınca, Epifanes'ten sonraki bir Seleukos Kralı zamanında, Seleukos kuvvetleri İsrail'den çekildiler. M.Ö. 142 yılında İsrail özgür bir devlet olmuştu. Başa Hasmoniler sülalesi geçti. Baştan birkaç kardeş peş peşe, başrahip ve kralın yerel yöneticisi olarak hükümran oldular. Nihayet M.Ö. 140 yılında, kardeşlerin sonuncusu olan Şimon'u, bir halk meclisi ulusal önder, general ve başrahip ilan etti. Yönetim de süreklilik kazanıp babadan oğla geçmeye başladı. Bu dönemde Yahudi devleti sürekli güçlenip, büyüdü.

Bergama kralı II. Attalos çok yaşlanmıştı. M.Ö. 138 yılında öldü. Yerine II. Eumenes'in oğlu III. Attalos kral oldu. O da, M.Ö. 133 yılında ölürken, Krallığını ve hazinesinin Roma'ya verilmesini vasiyet ederek öldü. Vasiyetinde, Bergama'nın kent olarak vergiden muaf tutulmasını ve bağımsızlığını korumasını da istiyordu.

Roma, Seleukoslara karşı kazandığı zaferden beri, Anadolu'da doğrudan yönetim sorumluluğu yüklenmeden, Anadolu'yu yönetmişti. İlk önce, Roma dış siyasetini fazla sorgulamadan, Roma'yı destekleyen iki büyük müttefiki vardı. Bu dönemde, Ön Anadolu'nun ne denli hareketli olduğunu gördük. Roma, bu hareketliliği, hakem rolü oynayarak, istediği gibi, kendi menfaatleri lehine çözüyordu. Gerektiğinde baskı uyguluyor, gerektiğinde dengeleri değiştiriyor, ama sonuçta, Roma'nın menfaatleri korunmuş oluyordu.

Derken, M.Ö. 133 yılında, III. Attalos, Bergama krallığını Roma'ya bırakınca, Roma'nın eline hiç dövüşmeden, Ön Anadolu'yu doğrudan topraklarına katma fırsatı çıktı. Zaten, son zamanlarda, Roma perde arkasında olmak yerine, fiili yönetimi düşünür hale gelmişti. III. Attalos, ona bu fırsatı verdi. Bu arada, ufak bir baş ağrısı oldu. II. Eumenes'in oğlu olduğunu ileri süren Aristonikos, azat ettiği köylü ve kölelere dayanarak, kısa bir süre, Bergama krallığına hâkim oldu. Kraliyet donanmasına el koydu. Boğazlardan Karya'ya kadar olan bölgeyi denetimi altına aldı.

Edessa at üstünde mızraklı kadın mozaiği

Edessa savaşçı kadın mozaik

Seleukoslar her yerde tehdit altındaydılar ve her yerde çekiliyorlardı. Daha önce Urfa'da kurulduğunu gördüğümüz Edessa kenti M.Ö. 132 yılında prenslik haline dönüştü. Mozaik tarihinde çok önemli bir yeri olacak olan Edessa prensliği M.S. 216 yılına kadar varlığını sürdürecektir. Edessa'da Amazon kadınları at üzerinde avlanırken resmeden mozaikler vardır. Bu mozaiklerde Fırat nehrinin 4 milimetre kare büyüklüğündeki renk a renk orijinal taşları kullanılmıştır (Edesa mozaikleri). M.Ö. 1000 yılları çıvarında yaşadıkları tahmin edilen Amazon kadınlarının bu tasvirleri savaşçı kadın bilgisinin bir efsane olmadığını ortaya koymaktadır.

Roma meşguldü. Roma'nın Anadolu'daki müttefikleri bu sorunu üstlendiler. Pontos, Paflagonya, Bitinya, Kapadokya, Aristonikos'a karşı silahlı kuvvetler yolladılar. Roma da konsül P. Licinius Crassus'u yolladı (M.Ö. 131). Ancak, konsül Aristonikos'la yapılan ilk savaşta öldü. Roma yeni bir konsül yolladı, M. Perperna. M. Peperna ve müttefik orduları, M.Ö. 130 yılında,

Aristonikos'u yenerek tutsak ettiler. Tutsak ve Bergama hazinesi Roma'ya yollandı.

Roma, M.Ö. 133 yılında Asya (Asia) eyaletini kurdu. Ama fiili uygulama M.Ö. 129 yılında Manius Aquillius tarafından başlatıldı. Eyalet toprakları, Misya, Lidya, Karya ve Frigya'yı kapsıyordu. Senato, Bergama krallığının yoksul olan ve yönetimi güç olan doğu tarafını Asya eyalet sınırları içine almamıştı. Bu topraklar Roma'ya yardım edenlere dağıtıldı. Büyük Frigya'yı Pontos aldı. Kilikya, Pisidya ve Pamfilya, ölen Kapadokya kralının çocukları arasında paylaştırıldı.

Orta Asya'da, Yüe-çi'lerin gitmesi ile Hun egemenliği güçlenmişti. Hun beyleri arasında, Çin lüks tüketim mallarına düşkünlük de artmıştı. Çin ise mümkün olduğunca az mal vermeye çalışmaktaydı. Ki-ok, Çin'i yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlamak ve ticaret yoluyla alamadıklarını yağma yoluyla alabilmek için Çin topraklarına akınlara başladı. M.Ö. 158 yılında Hunlar Şensi içlerine girerek, imparatorluk sarayını yıktılar.

Ki-ok'un oğlu Kün-çin (M.Ö.160 ile 126 yılları arasında) döneminde de akınlar devam etti. Ancak, zamanla Çin bu akınları karşılamaya ve durdurmaya başladı. Akınları durdurduğu ölçüde de ödediği haracı savsakladı. Bu gelir azalması, Hun toplulukları içinde ilk gerginlikleri başlattı. Çin'den elde edilen yağma geliri azaldıkça ve beylerin tüketimi de arttıkça, masraflar için gerekli olan gelir, vergiler arttırılarak toplanmaya çalışılıyordu. Kara-budun, beyler çatışması belirmeye başladı. Çinliler ise, müdafaadan hücuma geçmeye başlamışlardı.

İmp. Wu Zhang Qian'ı Orta Asya'ya yolluyor

Çin imparatoru Wu Ti (M.Ö. 140 ile 87 yılları arası), Hunları Çin'in kuzeyinden kovmak ve İpek Yolunu eline geçirmek için zamanın geldiğini gördü. Çinlilerin saldırgan bir politikaya geçmelerinde, Türk- Tibet yakınlaşması da rol oynamıştı. Çinliler, Hunluların Tibetlilerle birleşerek, Çin'e saldırmasından ve bunun sonuçlarından korkuyorlardı. Bu korku Çin'de, haklı olarak, devamlı duyulan bir korkudur. Tahmin edilen, Tibetlilerin ve Türklerin birleşmesi halinde, Çin'in çok zor durumda kalacağı ve belki de haritadan silineceğidir. Saldırmaya karar veren Çin, bozkır savaşına hazırlanmaya başladı. Büyük sayıda askeri birlikler kurdu. Bozkır süvari giysisi olan ceket, pantolon, Hun başlığı ve çizmeyi, süvari kılığı olarak atlı birliklerine giydirdi.

Çin komutanı Ho-K'ü-ping (Huo Qubing), Turan taktiğini bozkırda başarı ile uygulayan ilk yabancı komutan oldu. Ancak, büyük sayıda atlı ordu demek, geniş ekili arazileri otlak yapmak, köylüleri bu arazilerden atmak ve ekonomiyi değiştirmek demekti. Göçebe için at, hem bir ekonomik kaynak ve hem de savaş aracıydı. Atlı savaş, göçebe ekonomisini bozmuyor, tam tersine tamamlıyordu. Yerleşik için ise, durum bunun tam karşıtıydı. Nitekim daha sonraları, Doğu Roma, Atilla karşısında, büyük çapta süvari birlikleri kurmaya

çalışmadı. Gittikçe artan ağır haraç ödemeyi, ekonomisini bozmaya tercih etti. Çin imparatoru Wu-Ti ise, kuzey Çin ekonomisini yıkma pahasına, Hun tipi 140 bin kişilik bir süvari ordusu kurdu. Bu tercih, köylü ayaklanmalarını ve kuzey Çin'in alt üst olmasını beraberinde getirdi. Çin kararının bedelini ağır ödedi.

İmparator Wu Ti

Diğer taraftan Çin'de, İmparatoriçelerin entrikaları devam ediyordu. Çin sarayı hiç yatışmadı. Ama aynı zamanda felsefi düşünce gelişiyor, Konfüçyus öğretisi iyice örgütleniyordu.

M.Ö. 124 tarihinde, Wu Ti 'nin (cengâver imparator) saltanatı zamanında (M.Ö. 140 – 87), Konfüçyus klasiklerini incelemek için bir imparatorluk üniversitesi kurulmuştur. Bu imparatorluk üniversitesinin, başlangıçta 50 öğrencisi vardı, Han hanedanı sona ererken, devlet tarafından okutulan öğrenci sayısı 30.000 geçmişti. İmparator Wu Ti, Konfüçyusizm'i imparatorluğun resmi doktrini olarak kabul etti ve Çin imparatorluğunun sona ermesine kadar, 2000 yıl, bu böyle kaldı.

Çapul Ekonomisi

Batıda ise Roma hızla topraklarını büyütüyordu. Roma'nın fetihler yaparak gelişmesi, Roma'daki bütün meslekleri köreltmiş ve sınıfların kapsamını değiştirmişti. Ufak işletmeler tarımda, hayvancılıkta, zanaatte ikinci plana düşmüştü. Savaşlar sonucu elde edilen ganimetler, zenginlik kaynağı olmuştu. Hunlarda gördüğümüz gibi, göçebe devletlerinin esas zenginlik kaynakları, yaptıkları yağma ve ganimet savaşlarıydı. Fetih yaparak etrafa saldıran yerleşik devletler, örneğin Roma, onlar da, yağma ve ganimetten zenginlik elde ediyorlardı. Nedense, sonuç olarak aynı olan ve ayrıca, aynı derecede kanlı olan bu iki paralel davranışı, birbirinden çok farklı imiş gibi göstermek adet olmuştur. Bunun temel nedeni, tarihin yerleşikler tarafından yazılmış olması, olmalıdır. Hunlar barbardır, Roma ise medeniyettir. Medeniyet, yakıp yıkınca, ne varsa alıp götürünce bunun adı genişleme oluyor da, Hunlar saldırınca bunun adı barbar akınları oluyor. Hâlbuki göçebe, mecburiyetten, doymak için, akın düzenler. Medeni devletler ise, zenginliklerine zenginlik katmak için fetih savaşları yaparlar. Sonra da, bu savaşları haklı gösterecek tarihi yazarlar.

Roma, fetih dönemiyle beraber çapul ekonomisine geçmişti. Çapul ekonomisinin temeli eyaletlerde yatıyordu. Eyaletler, İtalya dışında, zaferle elde edilmiş topraklardı. Buralardaki her şey, diri veya ölü, Roma halkının ganimetiydi. M.Ö. 130 yılına geldiğimizde, altı tanesi batıda, üçü doğuda olan, dokuz Roma eyaleti vardı. Roma işgal ettiği yerlerde, sistematik bir yağma uygulardı. Önce, halk elinde olan tüm değerli madenleri (altın, gümüş) teslim etmeye zorlanırdı. Bunlar alındıktan sonra, bölge Roma askerlerinin yağmasına açılırdı. Yağmadan elde edilenler, en ufak askerden, en üstteki konsüle kadar, derece derece dağıtılırdı. Tabii aslan payı, yüksek rütbeli subayların ve en büyüğü de konsülündü. Halk aslında, bu ilk yağmaya alışıktı. Tarih boyunca, böyle olmuştu. Yenen veya oradan geçen, gelip, ne var ne yoksa alıp götürüyordu. Halkın alışması gereken yeni durum, ilk yağma kasırgasından sonra, devam eden sürekli yağmaydı.

Roma, ele geçirdiği topraklardaki, bütün madenlere, taş ocaklarına, tuzlalara, tersanelere, limanlara, işletmelere, ormanlara devlet olarak el koyuyordu. Kestörler, bunları açık arttırma ile kullanıcılara satarlardı. Satın alanlar, işletme gelirlerinin bir kısmını yine Roma'ya vergi olarak öderlerdi. Roma, ayrıca, ele geçirdiği bölgeleri yıllık vergiye bağlardı. Bu yaklaşık, halkın gelirinin onda birini vergi olarak vermesi demekti. Topraklar, büyük parseller halinde, Romalılara veya eski askerlere dağıtılarak, yerel halkın imkânları daraltılırdı. Romalıların ve Roma yandaşlarının, yerleştirilmesi, o bölgede, Roma iktidarının kuvvetlenmesine de yol açardı. Devlet alacaklarını aldıktan sonra, sıra, yöneticilere gelirdi. Onlar, görevleri satmak, kişisel vergi almak, çevreye yağma akınları düzenlemek, çeşitli nedenler bularak tazminat

almak gibi yolları kullanarak, zenginliklerine zenginlik katarlardı. Bu yukarda anlatılanlar, ele geçirilen ve Roma'ya düşmanca tavır göstermemiş yerlerin başına gelenlerdi. Bir de Roma'ya direnip, Roma'ya zarar veren yerler, yukarıdakilere ilave olarak savaş tazminatı ödemekle cezalandırılırlardı ki, bu ceza miktarı daima ödenebilecek rakkamın üzerinde olurdu. Buna ilave halkın bir kısmının, bazen tümünün, bazen sadece çocuk, kadın ve eski esirlerin, köle yapılıp, esir pazarlarında satılması vardı.

Her durumda, en iyi koşullarda bile halkın bu yükün altından kalkması mümkün olmazdı. Halk, borç almak zorunda kalırdı. Yani tefecilerin eline düşerlerdi. Tefeciler, yine Roma zenginleri ve Roma yöneticileri idi. Yani halk, çifte kadayıf, soyuldukça soyulurdu.

Pers imparatorluğu da, satraplıkları vergiye bağlamıştı. Ama Persler, halkı soymaya çalışmazlardı. Onlar, mümkün olan en adil vergiyi uygulamaya çalışırlardı. Amaç, Tanrı'nın ekilmiş toprakları, bacası tüten evleri görmesi ve bundan memnun olmasıydı. Zerdüşt dini, çiftçiyi, halkı koruyordu. Adalet, Pers devletinin felsefesinde yatıyordu. Tabii, adaletsiz davranışlar olmuyor değildi, ama bunlar kişiseldi. Devlet politikası değildi. Devlet, adaletsizlik ve soygunla mücadele edebilmek için elinden geleni yapıyordu.

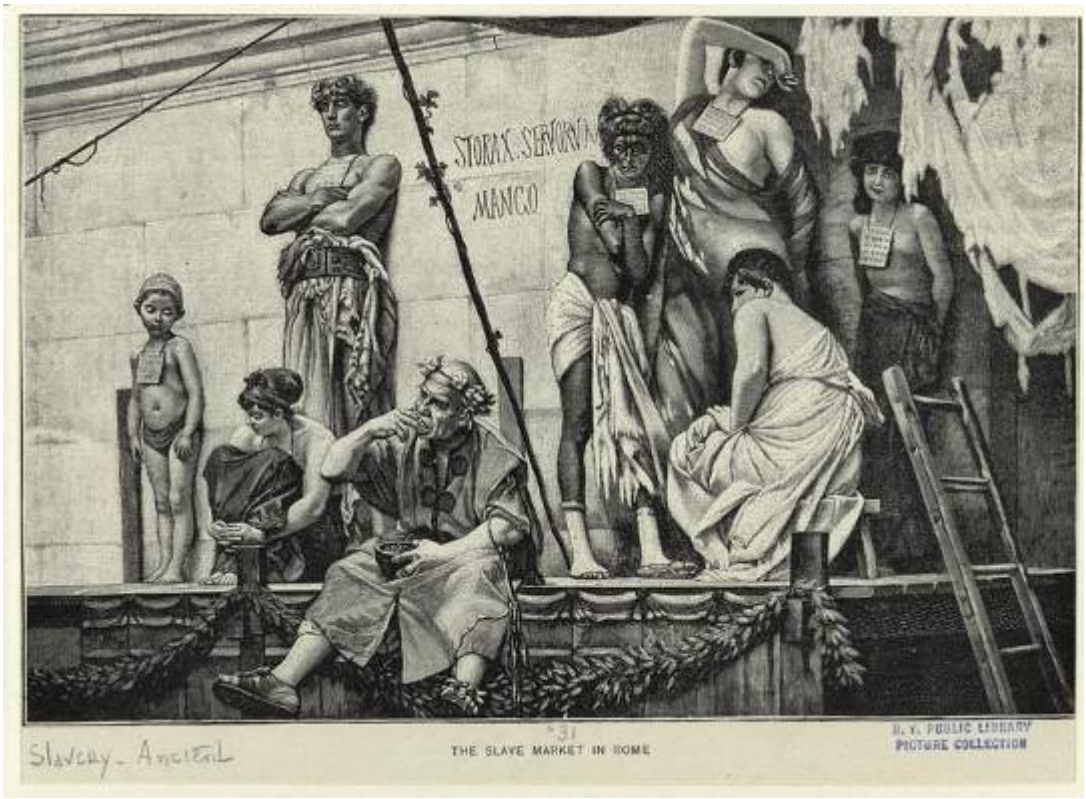
Roma ise çapul üzerine kurulmuştu. Soygun, Romalılarca yapılmış ise, legaldi. Kimse, Roma eyaletlerinde, adil davranmayan yöneticilerin peşine düşmezdi. Roma sulhu, Roma adaleti, Roma zenginliği, hep Roma için sulh, adalet ve zenginlik demekti.

Anadolu, Pers imparatorluğu döneminde, imparatorluğun faydaları ile tanışmıştı. İlk defa, Anadolu'nun büyük bir bölümü sulh ve sükuna kavuşmuştu. Yollar daha güvenli hale gelmiş, ticaret ve iletişim artmıştı. Roma ile birlikte, Anadolu da, diğer yerler gibi, imparatorluğun kötü yüzü ile karşılaşacaktır. Soyulacak, soyulacak ve bir daha soyulacaktır. Roma imparatorluğu dünyayı emperyalizm ile tanıştırmıştır. Sonradan, Roma imparatorluğundan türeyen devletler, emperyalizmi miras alacaklardır. Onlar hem kendi halklarını ve hem de başka halkları soymayı, doğal hakları kabul edeceklerdir.

Roma nasıl olmuştur da, çapul düzenine geçmiştir. Roma iktidarı oligarşinin elindedir. Yani, sadece kendi çıkarlarını düşünen bir iktidara sahiptir. Oligarşinin temelinde yatan soygun, devlet politikası haline gelmiştir. Yüksek devlet memurluklarına atananlar, devletten maaş almamaktadırlar. Yaptıkları tüm masrafları ceplerinden öderler. Bunun içine, kurdukları orduların maaşları ve her türlü sefer masrafları da girmektedir. Yani, Roma, bu tarzı kullanırken, devlet memurlarının yaptıkları harcamaları, bir yerlerden geri almasını da kabul etmiş olmaktadır.

Yöneticiler de sadece masraflarını çıkarmakla kalmaz, zenginliklerine zenginlik katarlardı. Yöneticilerin hâkim oldukları eyaletler ve bu eyaletlere sınır komşusu ülkeler, soygun ve yağmanın yapıldığı yerlerdi. Eyaletlere tayinler bir iki sene gibi kısa süreli oluyordu. Böylece, tayin edilenler. İşe hemen ceplerini doldurmakla başlıyor ve süreleri bitmeden, alacaklarının maksimumunu almaya çalışıyorlardı. Yeni tayinlerle birlikte, bu süreç tekrar baştan başlıyordu. Zaten, tayin süreleri kısa olmasa bile hiç bir yönetici Roma'dan uzun süre ayrı kalamazdı. Zenginlik güç demekti. Hızla zenginleşen, yani güçlenen birine de Roma sessiz kalmazdı. Roma'da, hemen o kişi hakkında karalama iftira ve gözden düşürme çabaları başlar, Roma'dan uzakta olan zengin yönetici, kendini bu olumsuz kampanyanın içinde bulurdu. Onun için, mümkün olan en kısa sürede, cepleri doldurup, Roma'ya geri dönmek gerekirdi.

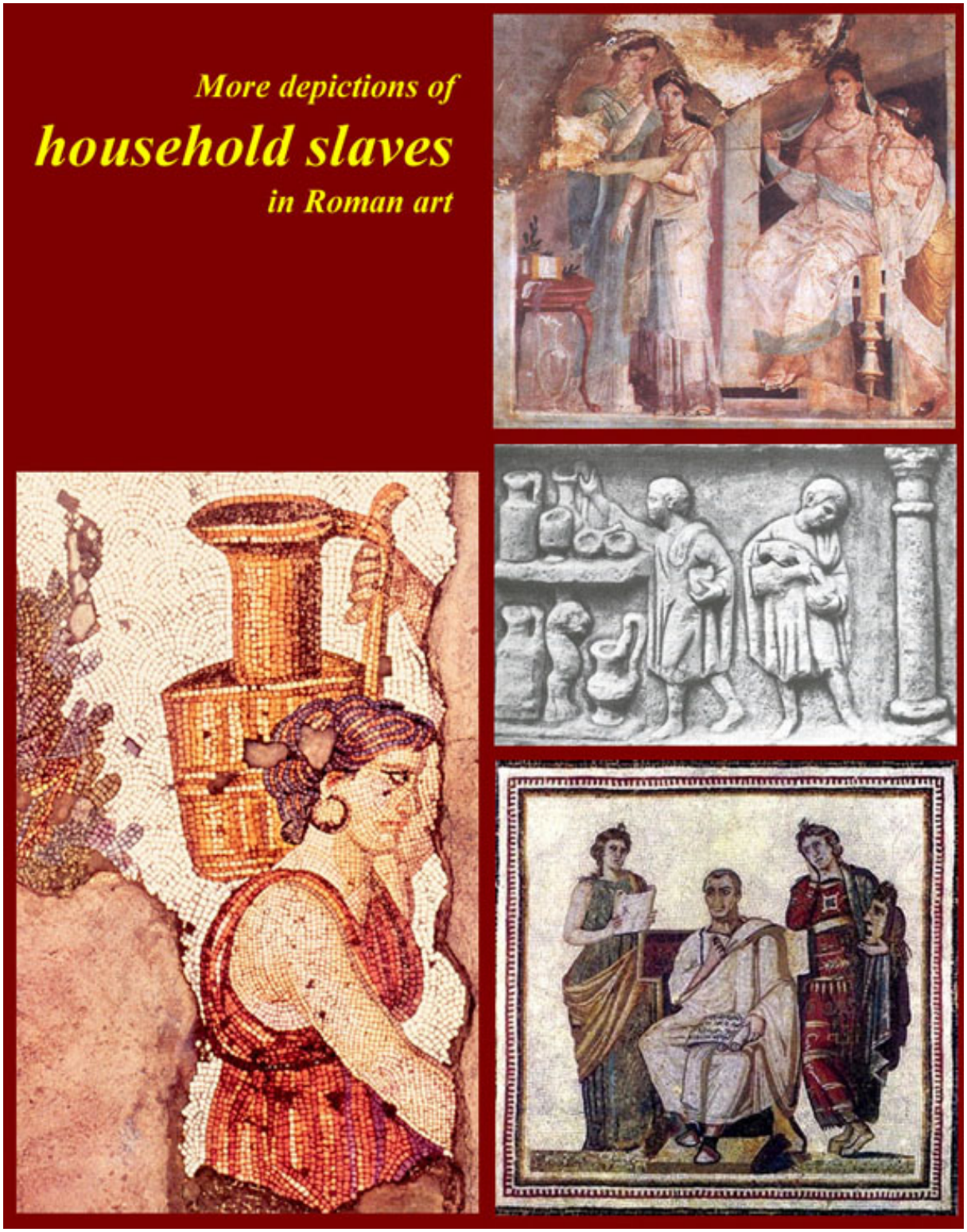
Köleler ve Plepler

Roma esir pazarı

Roma, Akdeniz'in en uygar ve iktisaden en gelişmiş yerlerini fethetmişti. Buralarda, üretim, İtalya'da olduğundan daha örgütlü ve daha kaliteliydi. Roma, bu kaliteli insanları ve el emeğini, Roma'da toplamanın veya Roma hizmetinde kullanmanın yolunu bulmuştu. Bu yol, köleleştirmekti. Köle, doğuştan olunurdu, borç ödenemediği için olunurdu, terk edilen çocuklar ve kaçırılan çocuklar ve yetişkinler köle kaynakları idi, haydutların ve korsanların ele geçirdiği insanlar da köle kaynakları idi, mahkemelerin verdiği kölelik cezaları da, köle kaynaklarıydı, savaş esirleri köle kaynaklarıydı. Yani, köle olmadan yaşamak büyük bir şanstı. Eyaletlerdeki Romalı yöneticiler, genelde, köleleştirmek için, borç, savaş ve mahkeme kararlarını kullanırlardı. Böylece, gözlerine kestirdikleri iş gücü, Roma'ya köle olarak giderdi.

Köle ticareti, çok kısa bir sürede, öyle karlı bir iş haline geldi ki, günlük yapılan bir alım-satım oldu. Köle sayısı korkunçtu. Sadece örnek olsun diye, M.Ö. 167 yılındaki İpiros savaşından sonra, İpiros'daki 70 kentten 150.000 insan köle olarak satılmıştı. İmparatorluğun çeşitli yerlerinde köle pazarları vardı. Bu tarihlerde, İtalya'daki köle sayısı, özgür insan sayısından fazlaydı. Zenginlerin, 20.000 veya daha fazla kölesi vardı. Romalı, köleyi insan saymazdı. Kimi hayvan gibi kabul eder, kimi de konuşan alet derdi kölelere.

Roma ev işi yapan köleler http://www.mmdtkw.org/10-02HouseholdSlaves.jpg

Kölelerin büyük bir çoğunluğu toprakta çalışıyordu. Yarı aç, yarı tok yaşarlar, yırtık, pırtık kılıkları içinde kendilerini sıcağa ve soğuğa karşı koruyamazlardı. Fizik güçlerinin sonuna dayanmış olan köleler, zorla ve terör uygulanarak çalıştırıla biliniyorlardı. Yani, köle olmak yaşamak değil, sürekli işkence görmekti. Verilen cezaların en hafifleri, kırbaçlamak, demirle dağlamaktı. Verilen en ağır ceza ise, çarmıha gerilerek öldürülmekti. Belki, en iyi koşullarda olan köleler, ev işlerinde çalıştırılanlardı. Müzik çalan, dans eden, yemek yapan, eğitim veren

köleler, daha insani şartlarda yaşarlardı. Ama bu köleler hem eğitimli ve veya özel kabiliyetli olanlardı. Ve sayıları, kölelerin toplamı içinde, dikkate alınmayacak kadar azdı.

Roma hukuku, " Köle, ya da başka hayvan " dan yola çıkarak, köle üzerinde, sahibinin sınırsız yetkisi olduğu sonucuna varıyordu. Sahibinin köle üzerinde ölüm- kalım hakkı vardı. Hukuk, hangi sınıf tarafından yazılmışsa, o sınıfın amaçlarına hizmet eder. Roma hukuku da, kölelerin sonuna kadar zorlanabilmesi için uygun ortamı hazırlamıştır.

Köle özgürlüğü ile beraber, adını da kaybediyordu. Ona sahibi, bir ad takardı ve öyle çağrılıp giderdi. Kölenin, evlenme, aile kurma hakkı yoktu. Efendisinin isteğine veya emrine bağlı olarak, bir gecelik geçici birleşmeler olurdu. Doğacak çocuklar efendinin mallarıydı. Kölenin mülkiyet hakkı yoktu. Köle, mahkeme karşısında da sorumlu değildi. Köle sahibi, köle tarafından verilen zararları karşılamakla yükümlüydü. Roma'da köleci toplum doruğuna varmıştı.

Fetihler sonucu, gittikçe zenginleşen soylular, sahip oldukları paraları, büyük topraklara, villalara yatırmaya başladılar. Şövalyeler ise, tefecilik sayesinde kazandıkları paralarla sanayi ve ticaret yatırımı yapıyorlardı. Ancak, bu işletmeler ufak olduğundan, ancak yakın pazarlara hitap edebiliyorlardı. Ticarette, Doğu, asırların verdiği alışkanlıkla ve ilişkilerle, başını almış gitmişti. Romalı tüccarların, Yunanlılarla, Anadolu ile Fenike, Suriye ve Yahudilerle boy ölçüşmesi düşünülemezdi. Doğu, sadece ticarette değil, sanayi ve zanaatta de çok ileriydi. Sonunda, Romalı tacirlere kala kala, deniz ticaretinde aracılık yapmak kaldı. Romalı tacirler, İskenderiye, Antakya ile İtalya arasında taşımacılıkla yetindiler. Romalı, bu durumu onur verici bulmuyordu. Ticaret, ayrıca, güvenli de değildi. Toprak edinmek, gelir sağlamada, en rahat, en güvenli yoldu. Bu yol gittikçe, soylu ve en soylu yol olarak görülmeye başlandı.

İtalya fethedilirken, Roma ele geçen toprakları ikiye ayırmıştı. Kiralanan, satılan veya Romalılara dağıtılan ekilebilir topraklar ve Ager Publius (kamu toprağı) olarak muhafaza edilen, ekilemeyen boş araziler. İsteyenler, devlete ürünün 1/10 'nunu, yemişin 1/5 ini vererek, bu kamu arazilerinin bir kısmını kullanabiliyordu. Uygulama ufak toprak sahiplerine imkân tanımak için düşünülmüştü, ama pratikte büyük toprak sahiplerinin işine yaradı. Zenginler, önce bu toprakları kullanmaya başladılar, bir süre ellerinde tuttukları topraklara, zaman aşımından faydalanarak yerleştiler. Yerleştikleri yerlerde, kendilerine komşu olan ufak toprak sahiplerinin topraklarını da, genelde parasını ödeyerek, kendi topraklarına kattılar. Sonunda, uçsuz bucaksız topraklara sahip oldular. Bu topraklara Latifundia dendi.

Latifundialar, satış yoluyla değil, kamu topraklarının işgali (occupatio) yoluyla elde edilmişlerdi. O tarihte yazılan eserlerden öğrendiğimize göre, Latifundiaların ilkesi şuydu: " Mülk sahibi, mümkün olduğu kadar fazla satmalı ve mümkün olduğu kadar az satın almalı ". Bu ilke kısa sürede karlılık ilkesine dönüştü ve en çok kar getiren ürünler ekilmeye başlandı. En önde bağlar geliyordu, onu önem sırasına göre, sebze bahçeleri, zeytinlikler izliyordu. Artık, toprak ekonomisi kendi içine kapalı bir ekonomi değildi, bir pazar ekonomisi oluşmuştu.

Savaşlar, savaşları desteklemek için konulan vergiler, fethedilen ülkelerden bol miktarda ve ucuza buğday gelmesi, köle emeği ile desteklenen büyük işletmelerin haksız rekabeti, küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri zora koşmuştu. Bu durumdan, yine, büyük mal sahipleri yararlandı. Kimi yerlerde toprakları satın aldılar, kimi yerde kiraladılar, kimi yerde zorla el koydular. Bu tablo, tüm İtalya için bire bir aynı değildi. Güneyde, hayvancılık yapılan

yerlerde aynen yukarıdaki gibiydi. Dağlık bölgeler, bu durumdan etkilenmediler. Kuzey İtalya'da ise ufak ve orta işletmeler, eskiden olduğu gibi hayatlarına devam ettiler.

Ücretsiz askerlik yapan, küçük toprak sahipleri, yılın herhangi bir zamanında silâhaltına çağırıla biliniyorlardı. Bu durumda, yerine toprağına bakacak adam bulamayan küçük toprak sahipleri çok zor bir durumda kalıyorlardı. Savaşta ölürlerse, tarlayı sürecek kimse bulunamadığı için, bunlar satılıyordu. Savaştan sağ dönerse, kuvvetli bir olasılık ile toprağını bakımsız, hayvanlarını dağılmış, evini yarı yıkık, tamire muhtaç buluyordu. Böylece, harpten dönen fakir çiftçi, çoğu zaman kurtuluşu, malını satmakta görüyordu.

Toprağını kaybeden kitleler, şehirlere akın ediyorlardı. Buralarda dükkânlar açtılar. Fırıncılar, boyacılar, temizleyiciler, kunduracılar kentlere doldu. Bir sürü meyhane açıldı. Kimileri duvarcılık, kayıkçılık, hamallık, tayfalık gibi işler yapıyorlardı. Ama çoğunluk çalışacak iş bulamadı, nerede sabah orada akşam, serserilik yapmaya başladılar. Bu işsiz güçsüz kalabalık, kentlerin en alt kesimini oluşturdu. Bunlara kent plebleri dendi.

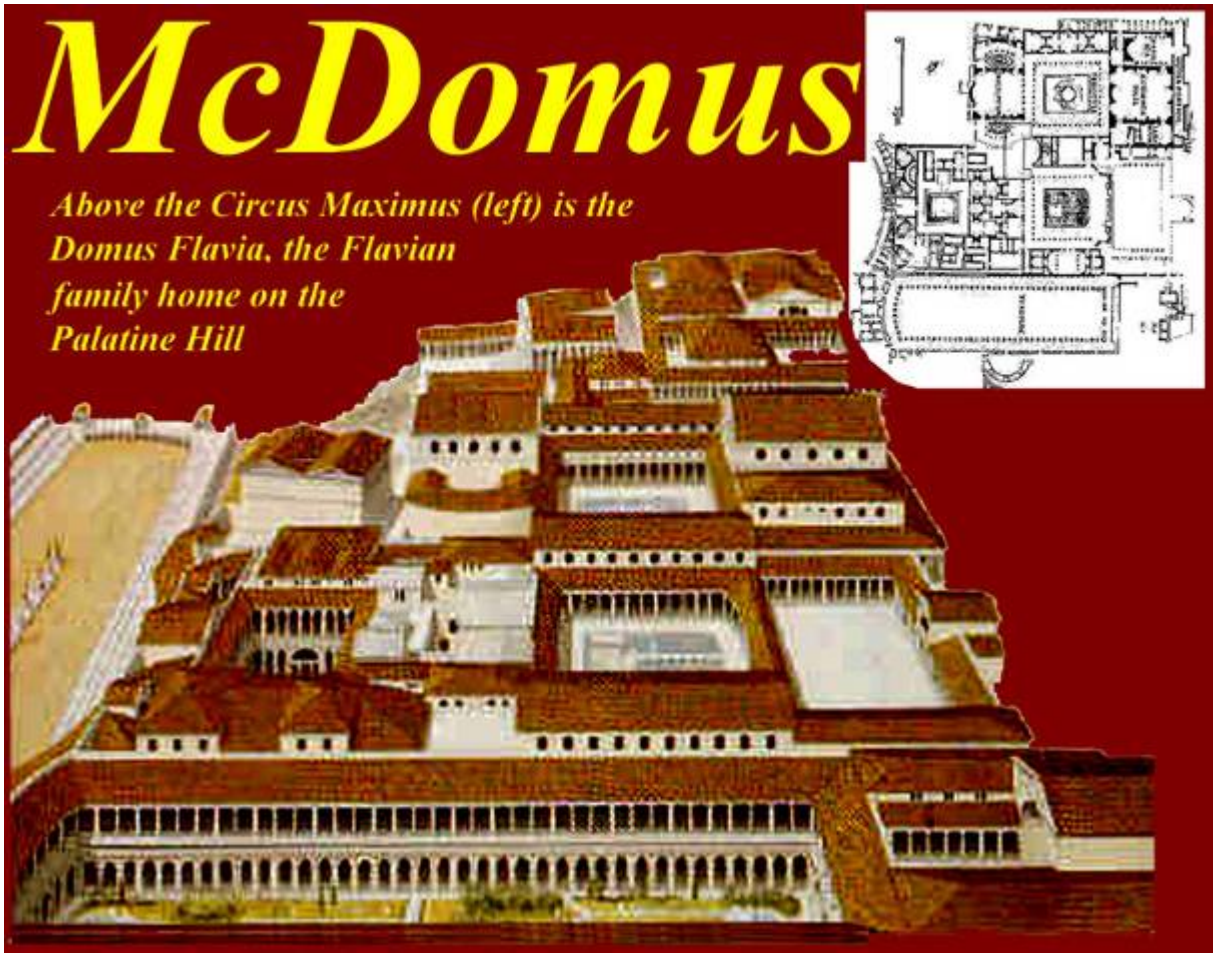
Roma apartmanı http://www.mmdtkw.org/02-02-02insula1.jpg

Roma şehrinin sokakları, sadece aç ve sefil dolaşan kent plebllerinin görüntüsü ile bozulmuyordu. Aynı zamanda, şehir mimarisi de, köyden kente olan göçe uymuştu. Önce, kent plebleri pis kulübelerde yaşamaya başladılar. Daha sonra girişimciler, plebler için bir nevi apartmanlar inşa etmeye giriştiler. Ahşap bir iskelet üzerine, pişmiş tuğla ile kaplanarak 3 – 4 katlı evler yapılıyordu. Katlar birbirine merdivenlerle bağlanıyordu. Katlar küçük odalara bölünüyordu. Bu odalarda tıkış tıkış, hiç bir konforu olmaksızın ve zaruri ihtiyacı

çözülmeksizin, pleb aileleri yaşıyorlardı. Sokaklar, avlular, çöp, süprüntü ve her türlü pislikle dolmuştu. Roma kenti, artık, her tür bulaşıcı hastalığa açık bir şehirdi.

Roma fakir halkının yaşaması için yapılan apartmanlar, yaptıranlar için yani zenginler için, önemli bir gelir kaynağıydı. Rantiyecilik, önemli bir gelir kapısı olarak yerini almıştı. Zenginler, belli bir oranda zenginleştikten sonra, tefecilik yaparak, rantiyecilik yaparak, yani para kazanılacak her yolu uygulayarak, gelirlerini sürekli arttırmanın yollarını bulurlardı. Az ileride bahsedeceğimiz ve zaten herkesin tanıdığı Cicero (Çiçero), böyle apartmanları olan bir zengindi. Zenginler, çeşitli yollardan kazandıkları paralarla, siyaset yapıp, boş vakitlerini devlet hizmetinde veya siyasi partilerde değerlendirirken, daha az geliri olanlar ancak geçiniyordu. Kentlerde, şimdi orta sınıf diyebileceğimiz insanlar, kasaplar, kunduracılar, esnaflar, zanaatkârlar, onlar yukarda sözünü ettiğimiz apartmanlarda, belki bir gün hiç bir şey yemeden yaşıyorlardı. Apartman odaları boştu, yani eşyaları yoktu. Karınları iki, üç günde bir, yarım yamalak doyardı. Yani, Roma, sadece kölelerin ve kent pleblerinin aç, sefil yaşadıkları bir yer değildi. Neredeyse, bütün kent aç ve sefil yaşardı.

Bu sefaletin hemen yanı başında, zengin evleri vardı. Bu evler, sütunları, iç avluları, mozaikleri, düzenli ve bakımlı bahçeleri, zengin mobilyaları ile ihtişam saçıyordu. Devletin heykel, kabartma ve sütunlarla süslü muhteşem taş binaları, taş döşeli yolları ve köprüleri, hepsi bir aradaydı.

Roma zengin malikaneleri http://www.mmdtkw.org/02-01-03DomFlavia.jpg

Roma, altın kubbeleri ve pejmürde apartmanları; büyük sütunlu, süslemeli devasa binaları ve sefil kulübeleri; geniş yolları ve dar, pis ara yolları; heykellerle süslü, şatafatlı meydanları ve pislik içindeki varoşları ile tam bir çelişkiler şehriydi.

Anlatılanlardan şu sonucu çıkarmak sanırım çok kolay olacaktır. Roma, vahşi ve gaddardı. Bu karakter, pantomimi, Grek tiyatrosunu, Olimpia spor oyunlarını, eski sürek avlarını ve insan kurban etme alışkanlıklarını birleştirerek ortaya arenaları ve gladyatörleri çıkardı. Halk kısa sürede, arenalardaki vahşetin müdavimi oldu. Arenalar artık Roma'nın milli oyunuydu. İşsiz, güçsüz kent plebleri için, gladyatör oyunları, hem zamanı geçirmek, hem deşarj olmak, hem sefaletlerinin intikamını almak, hem zenginleri ve asilleri ve hatta en üst yöneticileri görebilmek ve hatta onlarla aynı ortamda olabilmek, hem biraz para kazanmak veya yiyecek bir şeyler bulmak için, tek imkânları haline geldi. İleride, imparatorlar, arenalardan ve gladyatör dövüşlerinden halkı sakinleştirmek ve oyalamak için faydalanacaklardı.

Roma, Yunanistan'ı ve Yunan kent devletlerini ele geçirmişti, ama Yunan kültürü de, Roma'yı ele geçiriyordu. Her zengin Romalı evinde, Yunanlı eğitmenler çocukları eğitmeye başladılar. Bunun sonucu olarak, Roma'da Yunan kültürüne duyulan hayranlık ve merak hızla arttı. Odisse (Odysseia) Latinceye çevrildi. Yunan trajedi ve komedilerine benzer tarzda trajedi ve komediler yazılmaya başlandı. M.Ö. 200 yılına gelindiğinde, yeni bir Roma kültürü oluşmaya başladı.

Korsanlar

Akdeniz ve Ege'de, çok eski zamanlardan beri korsanlar olduğunu biliyoruz. Hatta zaman zaman Rodos'un, Girit'in, Ege kent devletlerinin ve diğer devletlerin, devlet stratejileri uyarınca, korsanlık yaptıkları da bilinmektedir. Ancak, Akdeniz'de korsanlık, hiç bir zaman, M.Ö. 188 yılında yapılan Apameya (Apameia) antlaşması sonrasında vardığı boyuta varmamıştı. Bu antlaşmadan önce, Mısır ve Rodos'un kuvvetli donanmaları, korsanları sindiriyor ve ticaret yollarını denetliyordu. Bu durumda korsanlık münferit ve kaçak yapılan olaylar olarak kalıyordu. Korsanlığın kuvvetlenip, legal bir hüviyet kazanması, Apameya barışından sonradır. Buna Roma, davranış ve politikaları ile çanak tutmuş, sonra da korsanlığın zararlarını çekmiştir.

Apameya barışından az önce, korsanların elinde çok sayıda Romalı esir vardı. Ve korsanların büyük kısmı Girit'te bulunuyordu. Roma praetor'u Fabius Labeo, Romalı esirleri kurtarmak için, korsanlar üzerine bir deniz seferi düzenledi. Ama herhangi bir başarı sağlayamadan geri döndü. Korsanların bu başarısı, hem onları kendilerine daha güvenli yaptı ve hem de sayılarının artmasına sebep oldu.

Roma, Apameya barışından sonra, Delos'u açık liman hâline getirdi. Delos'un açılması, Rodos'un gelirlerini azalttı. Roma artık, Rodos üzerinden değil, kendi limanlarından ticaret yapıyordu. Rodos'un deniz gücü azalırken, Roma, ticaret yollarını denetleyecek donanmayı kurmamıştı. Bu durum Rodos için de ilave bir problemdi. Rodos deniz ulaşımının güvenliğini istiyordu, ama bunu tek başına sağlayamıyordu.

Roma ve Makedonya arasında yapılan, 3. Makedonya savaşı durumu daha da vahimleştirdi. Makedonya'nın deniz egemenliği de sona ermişti. M.Ö. 168 yılında, korsanlar için, denizlerde, kendilerine karşı koyabilecek bir güç kalmadı. Korsanlar Ege denizine iyice hâkim olmaya başladılar. Bundan sonra, Roma dünyası, sayısız zararlara uğrayacak ve büyük acılar çekilecekti.

Rodos, korsan tehlikesi daha yaklaşırken, durumu fark etmişti. Ancak, önlemeye gücü yetmiyordu. Rodos, yardım için önce Akhaya konfederasyonuna, sonra da Roma'ya başvurdu. Roma senatosu durumu incelemek için bir komisyon kurdu, ama aslında olumlu hiçbir şey yapılmadı.

Bu arada, Seleukoslar, kendi içlerinde iktidar mücadelesi yapıyorlardı. Suriye'nin hâkimiyeti için, Mısır ve Seleukoslar uzun zamandır, birbirleri ile savaşıyorlardı. Bu savaş, hem Mısır'ı

ve hem de Seleukosları iyice zayıflattı. Doğu Akdeniz'de de, korsanlara karşı çıkabilecek bir deniz gücü kalmamıştı.

Anadolu'da, Akdeniz bölgesinde ve Güney Ege'de Bergama krallığının varlığı, bir denge ve otorite unsuru idi. III. Attalos, ölürken, Begama krallığını Roma'ya vasiyet edince, M.Ö. 129 yılında, Asya (Asia) eyaleti kurulmuştu. Ama Roma Akdeniz kıyılarını ihmal ediyordu. Asya eyaletinin kuruluşundan hemen sonraki otorite boşluğundan korsanlar istifade ettiler. Dağlık Kilikya'da, Likya, Pamfilya ve Pisidya'da korsan prenslikleri oluşmakta gecikmedi. Bazı yerlerdeki korsan kaleleri artık çok tahkimliydi. Dağlık Kilikya da böyleydi. Antalya körfezindeki Korakesion (Alanya) böyleydi. Side, artık korsanlar için tersane ve esir pazarı haline gelmişti. Korsanlar her türlü denetimden uzak, rahatça, çok geniş çaplı esir ticareti yapıyorlardı.

Roma'nın, sürekli ve büyük bir köle ihtiyacı vardı. Roma, korsanlara zorluk çıkarmıyordu. Diğer taraftan, Romalı zenginlerin, iktidar muhaliflerinin, zaman zaman iktidara sahip olanların, kişisel menfaatleri nedeniyle, korsanları destekledikleri ve hatta iş birliği yaptıkları söylenebilirdi. Esirler Roma ekonomisinin temeliydi ve kaynak da korsanlardı.

Ancak birkaç 10 yıl içinde korsanlar, tüm Akdeniz ve Ege'ye dal budak sardılar. Artık Roma ticaretini engelliyor, Roma gemilerini elerine geçiriyorlardı. Roma çelişki içindeydi. Korsanlar tüccarlara engel oluyordu. Roma'nın prestijini sarsıyorlardı. Ama toprak sahipleri de, korsanlardan köle ihtiyaçlarını gideriyorlardı. Sonra, günlük ihtiyaçlarını dışarıdan sağlayan Roma'da fiyatlar yükselmeye başladı. Enflasyon başını aldı gitti. Hayat pahalılığı dayanılmaz hale geldi. Artık korsanlarla mücadele kaçınılmazdı. Roma, önce politikasını, sığınaklarını yok etmeye ayarladı. Barınakları kalmayan korsanlar, zayıf duruma düşeceklerdi.

Zengin fakir mücadelesi

M.Ö. 133 yılında, Roma'da halk kıpırdanmaya başlamıştı. Forumda, hatipler ateşli konuşmalar yapıyorlardı. Duvarlara halkın istekleri yazılıyordu. Genç ve zengin bir soylu, Tiberius Sempronius Grachus, Halk temsilcisi seçildi. Tiberius, ilk iş olarak Ager Publicus'un kullanımını düzenleyen bir kanun teklifini ele aldı. Kamu topraklarının kullanımına 25 hektarlık bir sınırlama getirilmek isteniyordu. Fazlalıklar, belli bir tazminat karşılığında, hazineye geri iade edilecekti. Devlet de, bu toprakları, topraksız vatandaşlarına, bir ödeme karşılığı alarak ve başkasına devredilmemesi koşulu ile dağıtacaktı.

Gracchus kardeşler

Halk kanundan memnundu, ama kamu arazilerini gasp etmiş olan büyük toprak sahipleri sert muhalefet gösterdiler. Kendisi de büyük toprak sahibi olan, Marcus Oktavius, vetosunu kullanarak, kanunun çıkışını engelledi. Tiberius, halk meclisine, halk temsilcisi olarak, halkın çıkarlarına ters hareket ettiği gerekçesi ile Oktavius'un görevine son verilmesini ve yerine yükümlülüklerinin bilincinde olan yeni bir halk temsilcisinin seçilmesini önerdi. Öneri, sadece seçim yenileme önerisi değildi. Roma anayasasında olmayan bir kurum, majistralar üzerinde halk denetimini kurmak gibi yeni bir ilke getiriliyordu. Geleneksel olarak, Roma'da, kamu görevlileri, görevlerinin sonuna kadar azledilemezlerdi. Meclis, Tiberius'un önerisini kabul etti. Ama ciddi bir muhalefet te vardı.

Oktavius görevinden alındı, yeni bir başkan seçildi. Kamu topraklarının dağıtımına ilişkin kanun teklifi, yeniden, halk meclisine sunuldu. Kabul edildi ve kanunlaştı. Bir toprak komisyonu oluşturuldu. Bu komisyonda, Tiberius Grachus ve kardeşi Tiberius Caius da üyeydiler. Toprak komisyonu, görevini yapabilmek için, senatodan para istedi. Senatoda ağırlık, büyük toprak sahiplerinin etkisiyle muhalefetten yanaydı. Senato, komisyona, çok ufak bir para ayırdı. O sırada, Asya eyaleti kurulmuştu. Bergama kralı Attalos, topraklarını Roma halkına bırakmıştı. Tiberius, halk meclisinden, Asya eyaletinin yönetimine dair yeni bir

kanun geçirdi. Buna göre, Asya eyaleti halka bırakıldığından, eyalet üzerindeki senatonun yetkisi geri çekiliyor ve eyaleti doğrudan halk meclisi yönetiyordu. Eyaletin gelirleri, toprak komisyonu emrine verildi.

Soyluların, senato ve büyük toprak sahiplerinin, Tiberius Grachus'a duydukları kinin haddi hesabı yoktu. Bütün imkânlarını kullanarak, ikinci defa seçilmesini önlemeye çalıştılar. Seçim at başı giderken, büyük bir kavga çıktı. Herkes birbirine girdi. Senatörler, kırdıkları masa ayakları, sandalye ayakları ile Tiberius Grachus ve taraftarlarının üzerine saldırdılar. Grachus ve bir kısım taraftarları öldürülerek, cesetlerini Tiber nehrine attılar. Linç şeklindeki katliam bile öç alma hislerini yatıştıramamıştı. Senato, sorgusuz sualsiz, Gracher'in dostlarını ve yakınlarını sürgüne yolladı, kimilerini tutuklayıp, ölüme mahkûm etti.

İktidara sahip olan sınıflar, egemen sınıflar, kendi sınıf çıkarları tehlikeye düşünce, egemenliklerini muhafaza edebilmek için her şeyi yapıyorlardı. Roma'da egemen sınıf soylulardı. Hak ve kanunlara dur denilen nokta, sınıf çıkarlarının tehlikeye girdiği noktaydı. Roma'da olan buydu. Grachus'un başına gelen, kanunlara saygı bilinci ile yetişmiş birinin, barışçı girişiminin, egemen sınıfın kanun tanımazlığına toslamasıydı.

On iki yıl sonra, Tiberius Grachus'un kardeşi Caius Grachus, ağabeyinin eserini sürdürmeye çalıştı. M.Ö. 123 yılında, halk temsilcisi seçildi. Toprak kanununu yürürlüğe koydu. Toprak komisyonunu tekrar işe başlattı. Yeni bir kanun hazırlayarak, askerlerin silah ve giyeceklerini sağlanması işini devlete verdi. Böylece, eskiden, kendi kendini donatan, küçük toprak sahiplerinin gideri, ciddi şekilde azalıyordu. Bir başka kanunla, yol yapımı başta olmak üzere, bayındırlık çalışmalarını planladı. Böylece, geniş kitlelere yeni iş ve gelir imkânı yaratılmış oluyordu. Bir başka kanunla da, kent halkının, düşük fiyatla buğday almasını sağladı. Bütün bu önlemler, düşük gelirli halk kitlelerinin durumunu biraz olsun iyileştirmeye dönüktü. Caius'un projeleri arasında, Roma konfederasyonuna bağlı İtalyan halklarına, Roma vatandaşlığı hakkını tanımak da vardı.

Caius, senatoya karşı, sadece düşük gelirli halk kitlelerinin desteğinin yetmeyeceğini biliyordu. Birtakım yarar ve ayrıcalıklar sağlayarak, şövalyeleri de yanına çekti. Senatonun eski manevi gücü kırılmıştı. Halk temsilciliği, Caius'un elinde, başta gelen majistralık olmuştu.

Soyluların sınıfsal egemenliği yine tehlikedeydi. Caius'un otoritesini azaltmak için, karalama kampanyaları başladı. Halka, yapılması olanaksız vaatler el altından iletildi, paralar dağıtıldı. Sonunda, Caius Grachus, iki defa seçildiği halk temsilciliğine üçüncü defa seçilemedi. Senatonun ve aristokratların adamı Lucius Opimius konsül seçildi. Halk meclisi, İtalya'daki bağlaşıklarına vatandaşlık hakkı vermeyi reddetti.

Sonra, bir sokak kavgasını bahane ederek, senato, Lucius Optimius'u geniş yetkilerle donattı. Optimius, Caius Grachus ve arkadaşlarını, neredeyse sürek avı benzeri bir tarzda öldürttü. Getirilen kesik başları, altınla tartarak bahşiş verdi. Reformcu ve demokratik hareket durdurulmuştu. Halk meclisinin gücü, kanunlar çıkararak, soyluların egemenliğini yıkmaya yetmiyordu.

Yukarda anlattığımız dönemde Anadolu'da, Bitinya, Paflagonya, Pontos, Galatya, Kapadokya, Ermeni (Armenia, Armania) krallıkları ve Asya eyaleti vardır. Asya eyaleti kurulurken, Bitinya kralı II. Nikomedes Epifanes (M.Ö. 149 – 128) idi. Gençliğini Roma'da geçiren ve eğitimini orada alan Nikomedes Epifanes, kral olduktan sonra, eskiden Bergama

krallarının yaptığı gibi, tamamen Roma ile birlikte yaşamaya dönük bir siyaset izlemiştir. Bergama ve Batı Anadolu kentleri ile dostça ilişkiler kurmuş ve onlara yardım etmiştir. Ölümünden sonra yerine oğlu III. Nikomedes Euergetes (M.Ö. 128 – 94) geçmiştir. Krallığı sırasında, Bitinya'nın Pontos ile ilişkileri bozulmuştur. Ayrıca, bu dönem, Bitinya için ekonomik olarak ta kötü bir dönem olmuştur. Bozulan ekonominin sonucunda, ülkenin her yerinde Romalı tefeciler cirit atar ve halkı ezer olmuşlardır.

Kansu

Asya'da ise, Çinlilerle Hunlar arasında aralıksız süren (M.Ö.127 – 115) 12 yıl savaşları başladı. Tan-hu Kün-çin geri çekildi. Çinliler Ordos ve Alaşan arasına askeri garnizonlar kurdular. General Ho-K'ü-ping (Huo Qubing), Hunları Kansu bölgesinden çıkardı. Kansu'da bulunan 2 Hun boyu, Tan-hu'dan ayrılarak, Çin'in hizmetine girdi. Çin bunları Nan-Şan'ın kuzeyine bekçilik görevi ile yerleştirdi. Turan taktiğini öğrenen Çinli generaller, Gobi'yi aşarak Dış Moğolistan'daki Hun merkezine ulaştılar. Tan-hu çekilmeye devam ediyordu. Hunlar yirmi bin civarında tutsak verdiler. General Ho-K'ü-ping, Dış Moğolistan'dan 1000 Km içeriye girdi. Tula ve Orhon nehirleri arasına ulaştı. Çinliler verimli otlakları Hunların elinden aldıktan sonra, Hunlar bu otlaklara geri gelemesin diye, Kansu'da askeri garnizonlar kurdular. Zamanla Turfan, Yarkent ve Kunca bölgeleri de Çin'in denetimine geçti. Hunların zengin gelir kaynakları kurutuldu. Çin, İpek yolunun denetimini de eline geçirmişti.

Mithradates Eupator

Bu sırada Anadolu'da, Bitinya kralı III. Nikomedes, Pontos kralı VI. Mithradates ile anlaşarak, Paflagonya'yı işgal etmiş, sonra da iki krallığın arası Kapadokya nedeniyle bozulmuştu. Bitinya (Bithynia) ile Pontos arasında sıkışmış bir şekilde Paflagonya vardı. Paflagonya'nın büyük bir bölümü bu iki devlet tarafından işgal edilmişti. Ancak, Olgassis (Ilgaz) dağlarının güneyinde, bazı prenslikler vardı. Zaman, zaman Paflagonya'nın komşu ülkelerin işgalinden kurtularak, toprak bütünlüğünü sağladığı da olmuştu.

Pontos, kral V. Mithradates Euergetes (M.Ö. 150 – 120) zamanında Roma ile yakın dostluk ilişkileri kurmuştu. Pontos, 3. Kartaca savaşında (M.Ö. 149 – 146), Roma'ya yardım için donanma ve askeri birlikler yollamıştı. Pontos, M.Ö. 133 yılında Aristonikos'la yapılan savaşta da, Roma'nın yanında yer almıştı. Roma, buna karşılık, Pontos'a Büyük Frigya'yı verdi. Ancak, daha fazlasını isteyen V. Mithradates, bazı Roma senatörlerine rüşvet teklif etti. Bu olay ortaya çıkınca da Pontos ile Roma'nın ilişkileri zedelendi. V. Mithradates, Kapadokya'yı denetleyebilmek için de, çok ufak yaşta olan kızı Laodike'yi (V. Mithradates'in karısının adı da Laodike'dir), Kapadokya kralı VI. Ariarathes ile evlendirmişti. M.Ö. 120 yılında, V. Mithradates, Sinope'de öldürüldü. Pontos devleti, karısı Laodike ve küçük yaştaki oğulları Mithradates Eupator ile Mithradates Hrestos'a kaldı. Bu arada, Roma verdiği Büyük Frigya'yı geri alarak, Asya eyaletine bağladı.

Kimber ve Töton hareketlenmesi

Bu sırada Batı Avrupa'da bir hareketlenme görülmekteydi. Kimberler (Cimbres), Tötonlar (Teutons) ve Ambronlar, şimdiki Danimarka topraklarında bulunan Germen boylarıydı. Sayılarının başlangıçta 60.000 ile 80.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. M.Ö. 120 yılında, kuvvetli bir olasılık ile kıtlık nedeniyle, Tötonlar ve Kimberler güneye doğru yürüyüşe geçtiler. Yürüyüşe geçtiklerinde sayılarının 100.000 çıvarında olduğu sanılmaktadır. Her göçebe göçü gibi aileleri ile çoluk çocuk arabalara binmiş, yaka, yıka, yağmalayarak ve taşıyabilecekleri her şeyi alarak güneye doğru iniyorlardı. Peşlerine başka kabileler de katıldı. 7 yıl yürüyüşten sonra, M.Ö. 113 yılında, Noreia'da Roma lejyonlarını ciddi olarak hırpalayıp, yapılan savaşı kazandılar.

Uzun bir zamandır, güney Arabistan'dan söz etmemiştik. Yemen'de Saba krallığı asırlardır hüküm sürüyordu. Yemen ve Umman ticaretten sağladığı gelirlerle iyi bir hayat yaşamaya devam ediyorlardı. M.Ö. 500'lerde Yemen'deki Marip barajının yüksekliği Saba devleti tarafından 7 m çıkartıldı. Böylece güneydeki topraklar da kuzeydeki kısımlar kadar sudan yararlanabil hale geldi. Yemen zenginleşmeye devam ediyordu.

Yemen'de, M.Ö. 2'ci asırda, hâkimiyet Himyaritlere geçti. Himyarit (Himyer) krallığı M.S. 525 tarihine kadar devam etti. Himyaritler, Sami kökenliydiler ve kendi Himyaritçe denen

dillerini konuşuyorlardı. Bu dil, halen, Yemen'de, bazı küçük topluluklarca konuşulmaktadır. Himyarit krallığı, M.Ö. 115 tarihi civarında kurulmuştu. Bir süre Saba krallığı ve Himyarit krallığı bir arada yaşadı. Ekonomi ve ticaret, Saba krallığı zamanında ki gibi devam ediyordu. Himyaritlerin ana ihraç ürünü yine frankinsans (frankincense) ve mirri (myrrh) reçineleriydi. M.Ö.115'lerde Magrip barajı yenilendi ve yüksekliği 14 m çıkartıldı. Baraja havuzlar ve sulama kanalları eklendi. Bu tevsii projesi gerçekte M.S. 325'lere kadar bir biçimde sürmeye devam etmiştir.

Yemen, Muson rüzgârlarından yararlanarak düzenli yağmur alır. Taraçalar haline getirilmiş tarlaları ve ustaca düzenlenmiş sulama sistemleri ile ileri bir tarım ülkesiydi. Uygardı. Buraya " Mutlu Arabistan " denecek kadar mamurdu. Tahıl, meyve sebze, bağ ürünleri, ıtırın yetiştiği ve güzel kokuların üretildiği bir ülkeydi. Akdeniz dünyası, bu ürünler için tükenmez bir pazardı. Ayrıca, Basra körfezi incileri, Hindistan'ın fildişisi, ipek, pamuk, pirinç ve özellikle baharat, Yemen limanlarına akardı. Afrika'dan köleler, maymunlar, deve kuşu tüyleri, altın, tüm bunlar da Yemen'den geçerek son satış noktalarına giderlerdi.

Yemen'den Anadolu'ya geri dönersek, Pontos'da anne ve oğullar arasında iktidar mücadelesi başlamıştı. Mithradates Eupator, annesinden kaçarak saklandı. Pontos dağlarında 9 yıl gizlendi. M.Ö. 111 yılında, Sinope'ye dönerek, anne ve kardeşini öldürüp, tahta sahip oldu. Çocukluk yılları sarp kayalarda, vahşi hayvanlarla, doğada geçen Mithradates 'in hiçbir cinayetten kaçınmadığı bilinir. Ayrıca, 22 değişik lisanı konuşup, askerlerinin her biri ile kendi ana dillerinde anlaştığı rivayet edilmektedir. Burada, en çarpıcı durum, Pontos askerlerinin değişik uluslardan meydana geldiği ve o sırada Anadolu'da 22 dilden fazlasının konuşulduğudur. Zaten, daha önce, Anadolu'da konuşulan dillerin çokluğu defalarca belirtilmişti. O dönem Anadolu'sunda, hiçbir ordunun birbirinden farkı yoktu. Hepsi paralı askerlerden ve çeşitli halklardan oluşuyordu. Hatta herhangi bir orduda savaşan paralı askerlerin, daha fazla menfaatleri olduğunu anlayınca başka bir orduya geçmeleri sık rastlanan olaylardı. Aynı, askerleri, değişik zamanlarda, değişik devletler için savaşırken görmek normaldi. Asker olmak bir meslekti ve ulusal bilinç yoktu. Yani Anadolu halkı, dil birliğini ve kökensel bilinci gelişmemiş, savaşmayı çare olarak düşünebilecek kadar fakir bir halktı. Ve tabii dövüşçü ve yabandı.

Mithradates VI Eupator

Mithradates, Ön Anadolu'yu içine alan bir devlet oluşturmak istiyordu. Bunun için hazırlıklara girişti. Ama en önemli unsur finansmandı. Karadeniz'in kuzeyindeki kent devletleri 50 – 60 yıldır, sıkıştıkça Pontos'dan yardım istiyorlardı. Kırım ve Karadeniz'in kuzeyinde yerleşen kentler, ticaret nedeniyle zengindiler. Mithradates 'in Pontos kralı olduğu yıllarda, Kuzey Karadeniz'de, İskitlerin, Sarmatların ve Roksalanların baskısı vardı. Göçebeler (içlerinde Türk boylarının çok olduğu budunlar), kuzey Karadeniz kentlerini haraca bağlamışlardı. Bununla da yetinmeyip, sık sık yağma akınları düzenliyorlardı. Kentler, yine, Pontos'dan yardım istediler. Mithradates 'de, Kırım'a, komutanı Diofantus komutasında asker yolladı. Kentler kısa sürede baskıdan kurtuldular. Ayrıca, Pontos, Azak denizi girişinde bir üsse de sahip oldu. Ve kısa sürede, kuzey Karadeniz kentleri Pontos'a doğrudan bağlandılar. Bu operasyon, Pontos için 10.000 ton buğday ve 5 ton

çeşitli kıymetli malzeme demekti. Pontos, kısa sürede, o günkü dünyanın en zengin krallıklarından biri oldu.

Pontos'un, Anadolu'daki doğu sınırı Trabzon'un ötesine geçmişti. Karadeniz dağlarındaki zengin demir ve gümüş madenleri artık Mithradates 'in emrindeydi. Mithradates , yüksek dağların tepelerinde, sarp yerlerde 75 kale inşa ettirdi. Hazinesini, bu kalelerde saklamaya başladı. Mithradates 'in projesi için, Kafkas dağları çok önemli idi. Oralardan, kereste, zift, balmumu, kendir sağlayacaktı. Bu malzemeler gemi yapımı, donanma kurulması demekti. Pontos sınırlarını Kolkhis ve Fasis'e kadar genişletti. Küçük Ermenistan'ı işgal etmişti. Küçük Ermenistan demek ise süvari kaynağı demekti.

Mithradates , kılık değiştirerek ve yanına en yakın adamlarını alarak, Ön Anadolu'da bir tetkik gezisine çıktı. Bu incelemede, Ön Anadolu'daki Roma yöneticilerinin çok kötü olduklarını ve halkın bunlardan gına getirdiklerini gördü. Halk fakirlikten kırılıyordu. Bu gezi çok uzun sürmüştür (M.Ö. 107 yılında), hatta o kadar uzun sürmüştür ki, onun öldüğünü sanan karısı başka biri ile evlenmişti.

Roma'da, Caius Grachus'un katlinden sonra, büyük toprak sahipleri başını almış gidiyordu. Toprak komisyonu faaliyetleri durduruldu. Komisyonca alınıp, dağıtılan topraklar, geri alınıp tekrar eski sahiplerine iade edildiler. Majistralık, devlet parasını çalma ve rüşvet yatağı olup çıktı. Lüks yaşamın vardığı sınırlar, yolsuzluğun kaynağı haline gelmişti. Bu durum, Roma'nın dış ilişkilerini de etkiliyordu. Numidya kralı Jugurtha (M.Ö. 111 – 105), ufacık ordusu ve kısıtlı imkânları ile Roma'ya kafa tutuyordu. Jugurtha, üzerine yollanan Roma generallerini (içlerinde Caius'un katili Opimius da vardı) satın alıyordu. Jugurtha, bir taraftan Roma ile dövüşürken, bir taraftan Roma'ya geliyor, yöneticileri satın alıp gidiyordu. Jugurtha şöyle diyordu: " Alıcı bulsun, kendini satar bu kent ".

Bu dönemde, yergi (satir) türü şiir doğdu. Güncel olaylar ele alınıp, sosyal yaşam taşlanarak, kötülükleri gülünç bir şekilde ele alınıyordu. Roma'da yergi türü şiirin yaratıcısı olarak Caius Lucilius bilinir. Halk için, altı ölçülü diziler halinde, en etkili kişileri bile hedef alan, cesur şiirler yazmıştır. Yergilerin, gülünç bir şekilde, halkın arasında birbirine aktarılması, siyasi etkisi fazla olan insanların, karikatürize edilerek yerilmesi, halkın, hâkim sınıflara direncini arttırmıştır. En etkili ve korkulan kişileri, halkın nazarında alay edilebilir bir seviyeye indirerek, toplumun psikolojik dinginliğini arttırmıştır.

Pontus

Galya

Helvetler Kelt kökenli (Germen Kelt karışımı da olabilir), Galya'nın İsviçre sınırında bulunan bir halktı. Hatırlanacağı gibi Kimberler, Tötonlar Danimarka'dan yola çıkıp, güneye doğru yavaş yavaş, yağmalaya yağmalaya iniyorlardı. Helvetler Kimberler (Cimbres), Tötonlar (Teutons) ve Ambronlar'ın peşine takılarak Galya'nın güneyini istilaya başladılar. M.Ö. 107 yılında Agen savaşında ve M.Ö. 105 yılında Orange'da Lucius Cassius komutasındaki Roma lejyonlarını yendiler. Daha sonra, bölgelerine geri döndüler.

Bunlar olurken, daha önce Toulouse'a yerleştirilmiş olan Roma garnizonu, Keltlerin (Galyalılar, Galatlar) Tektosag kabilesi tarafından esir alınarak zincire vuruldu. Roma, Toulouse'u almak için Q. Servilius Cepion adlı konsülünü yolladı. Roma ve herkes bundan 200 yıl önce, Delfi'den getirilen hazinenin Toulouse'daki " Tanrı Belen'e adanmış gölün dibinde " olduğunu biliyordu. Kent M.Ö. 105 yılında teslim oldu ve yağmalandı.

Cepion'un dalgıçları hazineyi gölden çıkarttılar. Bu hazine yasalar gereği Roma'nın malıydı. Konsül Hazineyi Marsilya'ya yollar gibi yapıp, komplo kurdu. Hazineyi taşıyan ve koruyanları öldürtüp, Defli hazinesine el koydu. Hazine suç ortakları arasında paylaşıldı ancak arslan payı Cepion'un olmuştu. Az yukarıda bahsedildiği gibi, Orange'da Kimberlere ve Keltlere yenilen Roma ordularının başkomutanı Lucius Cassius idi ama ordulardan birine Cepion kumanda ediyordu. Bu ordular M.Ö. 105 yılında Helvet ve müttefiklerince kılıçtan geçirildi.

Kimberler ve Galyalılar savaştan önce Defli hazinesini tekrar sulara geri iade edeceklerine dair Tanrılara söz vermişlerdi. Adaklarını tuttular ve Defli hazinesini Rhône nehrine attılar. Bu hazine sanırız, bundan sonra Rhône'dan bir daha çıkarılmadı.

Kimberlerle savaşlar başladığından beri, Galya'da 7 Roma ordusu eriyip gitmişti. Roma, Cepion'un Toulouse gölünün kutsallığını bozmasını bu felaketlerin nedeni olarak gördü. Cepion'un unvanını, servetini elinden alarak, onu Asya'ya sürgüne yolladı.

Caius Marius

Caius Marius

Caius Marius, bir köylü çocuğuydu. Yalın, biraz kaba ama içten konuşma biçimi, doğal yetenekleri ve demokratik düşünceleri ile geniş halk kitlelerini peşinden sürüklemeye başladı. Çevresine toplanan her sınıftan insanlar, Mariancı parti adı altında örgütlendiler. Parti, her seçimde, Caius Marius'u destekliyor ve onun adım adım yükselmesini sağlıyordu. M.Ö. 107 yılında, Caius Marius, Jugurtha ile yapılan savaşları bitirmek için konsül seçildi. Marius, Jugurtha'yı esir alıp, Roma'ya getirdi. Peşinden, Kuzeyde, Roma topraklarını istila eden Germen (Cermen) kabileleri, Kimberler ve Tötonlarla savaşa hazırlanmaya başladı.

M.Ö. 106 yılında, Anadolu'da Pontos kralı Mithradates ülkesine döndükten sonra, Bitinya krallığı ile anlaşarak, Paflagonya'yı paylaştı. Roma, Paflagonya'nın boşaltılmasını istedi. Yine, bu tarihlerde, Mithradates , Galya'daki (Orta Fransa) Germen boylarından Kimberler ile ilişki kurdu. Roma'nın sıkışık durumundan faydalanarak Galatya'yı (İç Anadolu) da işgal etti.

Bu sırada, Marius askeri reformlarını yapıyordu. Bu reform, aslında, çok uzun zamandan beri demokrat partinin programında vardı, ama Caius Grachus olayında olduğu gibi fiilen gerçekleştirilemiyordu. Marius, kurulduğundan beri, gelirine göre sınıflara ayrılmış halkın oluşturduğu ordunun, genişlemekte olan Roma'nın gereksinmelerini karşılayamadığını görmüştü. Sürekli savaşlar nedeniyle köylü nüfusu günden güne azalıyordu. Hiçbir varlığı ve geliri olmayan kişiler durmadan artıyor, büyük kentlerde toplanarak, devlet düzenini tehdit ediyorlardı. Bunların gelirleri olmadığı için askere alınmaları anayasa bakımından imkânsızdı. Marius, anayasayı değiştirerek fakir kişilerin de asker olmasını sağladı. Devlet hesabından, askere, teçhizat, silah ve yiyecek vererek, askerlik hizmetinin kişilere getirdiği yükü kaldırıldı. Askere düzenli bir ücret ödenmeye başlandı. Askere alma biçimi de değiştirildi. İlk önce gönüllüler çağırılıyordu, bundan sonra eksiklik kalırsa, askere alma işlemi yapılıyordu. Böylece, eskinin halk milisi ordusu, mesleki ve ücretli bir orduya

dönüşüyordu. Ayrıca ordunun savaş araçları geliştirilip, yenilendi. Orduda yapısal, teknik değişiklikler yapıldı.

Orduda yapılan reformun, sosyal sonuçları olumlu oldu. Sivil halk, askerlik yaşamından uzaklaştırılıyordu. Savaş sanatında usta, meslekten askerlerden oluşan müthiş bir askeri güç doğuyordu. İlk bakışta, olumlu olan bu gelişmelerin, zaman içinde ne denli mahzurlu olduğu görülecektir. Halk ve ordu ayrılmıştır. Bunun, Roma'nın demokrasi gelişmesini nasıl yok edeceğini tarih yazacaktır.

Ordu ve milletin birliği, hiç dokunulmaması gereken hassas bir unsurdur. Göçebenin, yerleşik toplumlara olan, daha önce değinilmiş bir sürü üstünlüğünden biri de, halkın kendisinin, ordu olmasıdır. Yerleşik toplumlar, başlangıçta, göçebelik alışkanlığını devam ettirerek, ordularını kendi yurttaşlarından kurmuşlardır. Ancak zamanla, bu ordu, ücretli askerlerden kurulu bir ordu haline gelmiştir. Ucunda ölmenin bulunduğu savaşmayı, neden birileri başkaları için yapar. Askerlik, para kazanmak için seçilen bir meslek olduğunda, terazinin bir kefesi para, diğer kefesi candır. O zaman, kazanınca işler iyidir de, kaybedince veya kaybetme ihtimali belirince ücretli askerin davranışı nasıl olacaktır. Eğer manevi unsurlar yoksa güven, aidiyet, toplumun menfaatlerini kendi menfaatlerinden üstün tutma yoksa ölüm göze alınamaz. Hiç kimse, bir hiç uğruna ölmek istemez. Asabiyet denilen bağın yerini disiplin ve eğitim alamaz. Disiplin ve eğitim ile bir yere kadar, fedakârlık yaptırıla bilinir. Ama öyle bir sınır vardır ki, ondan sonra ancak, toplumun menfaatlerini kendi menfaatlerinden üstün tutan ve bunu yaşam biçimi haline getirenler devam edebilir. O yüzden toplumlar kendi savunmalarını taşerona veremezler. Ordusu, milleti ile bütünleşebilmiş ordular yenilmez ordulardır. Tabii buradaki yenilmez lafı sadece bir vurgudur. Yoksa her şey yenilebilinir. Ordusu ile halkı bütünleşmiş ordular yenilebilinir ama başa çıkılamazlar.

Halktan doğmuş ve halktan kopmamış ordular, toplumun içinden geldiklerinden, toplumun istekleri ile ordunun istekleri çelişmezler. Ordunun menfaati ile geniş halk kitlelerinin menfaati paraleldir. Halkın içinden doğmuş ordulardaki mahzur, eğer bunu bir mahzur kabul edersek, haksız savaş yaptırılamayacağıdır. Paralı askerlerden oluşmuş bir ordu, haklıya haksıza bakmaksızın, emir gereği dövüşür. Halktan gelen bir ordunun dövüşebilmesi için, dövüşme nedenini kabul etmesi gerekir. Yani dövüşme nedenini haklı bulmalı, başka çare kalmadığına inanmalı, geri kalanların menfaati için kendi hayatını riske atacak kadar ikna olmalıdır. Bu ise yöneticilerin işine her zaman gelmez. Toplum yerleşik düzene geçip, sınıflara bölünüp, egemen sınıflar ortaya çıkınca, savaşlar da toplum menfaatlerinin gerektirdiği savaşlar değil, egemenlerin menfaatlerinin gerektirdiği savaşlar olurlar. Bu tip savaşları da, ücretli askerler halktan daha iyi yaparlar.

İşte Roma, ücretli orduya geçerek, yapmakta olduğu haksız sömürü savaşları için daha uygun bir organizasyona kavuşuyordu. Ama gün gelip, kendini müdafaa etmek gerektiğinde, bu ordu işe yarayacak mıydı? Roma, halkından kopmuş kuvvetli bir ordunun, halkın ezilmesi için nasıl güçlü bir alet olacağını da kısa süre sonra görecekti.

Galya'ya geri dönersek, şimdiye kadar çeşitli defalar gördüğümüz gibi, göçebe birlikteliği uzun sürmedi. M.Ö. 105 zaferlerinden kısa bir süre sonra, Tötonlar ve Kimberler birbirlerinden ayrıldılar. M.Ö. 102 yılında da Marius onları Aix-en-Provence savaşında yenmeyi başardı. M.Ö. 101 de Kimberler İtalya'ya girdiler ve Marius'un 10 Roma lejyonu ile karşılaştılar. Bu Kimberlerin sonu oldu. Kadın, çoluk çocuk ya öldüler, ya esir pazarlarında satılmaya yollandılar. Marius, Kimberleri (Cimbres) ve Tötonları (Teutons) korkunç bir yenilgiye uğratmıştı.

Bundan sonra Marius Sicilya'daki köle isyanı bastırıldı. Marius'un ünü gün geçtikçe artıyordu. Halk Marius'ta aradığını bulmuş görülüyordu. Dış tehlikeler bitmişti. Onu, altı kez, üst üste konsül seçtiler. Bu Roma tarihinde ilk defa oluyordu. Halk şimdi, ondan sosyal reformlar istiyordu. Seçimlerde, Marius'u desteklemiş olan demokrat parti, bir reform tasarısı sundu. Buna göre, çeşitli eyaletlerde yeni koloniler kurulacak, bu kolonilerde sırası ile önce askerlere, sonra Roma yurttaşlarına ve en son da Roma bağlaşıklarına toprak dağıtılacaktı.

Tasarı, halk meclisinde tartışılmaya başlandı. Çiftçiler ve İtalyanlar (Roma yurttaşları dışında kalan, diğer İtalyan toplulukları, yani Roma federasyonunun halkı) tasarıyı destekliyordu. Bu tasarı, İtalyanlara ilk defa Roma ile hukuksal bir eşitlik getirdiğinden önemliydi. Roma ise genelde tasarıya karşı çıkıyordu. Roma, diğer İtalyanlarla, imkânları bölüşmek istemiyordu. Şövalyeler, tasarıya şiddetle muhalefet ettiler. Bu arada Marius hem para kazanmış ve hem de Julius Ceaser'ın (Sezar) kız kardeşi ile evlenerek statü değiştirmişti. Marius, artık eski Marius değildi. Tasarı reddedildi. Tasarının peşinden gelen 100 seçimleri, Roma'da kanlı geçti. Senato, devletin tehlikede olduğunu ilan etti. Tasarıyı destekleyenler ve demokrat şefler, girişimlerini hayatları ile ödediler.

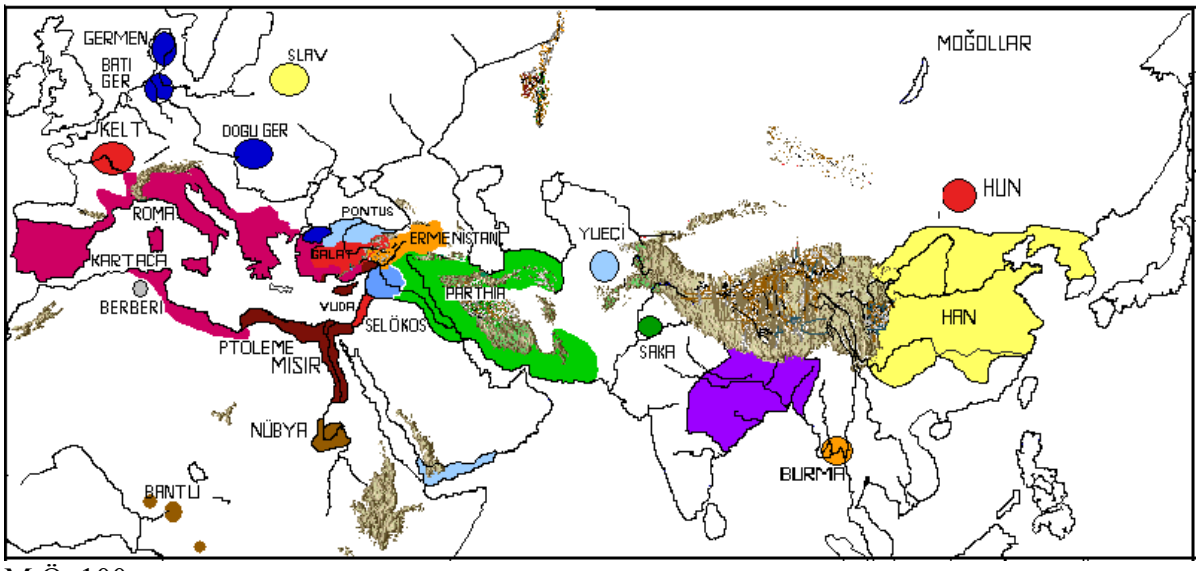
Halk hareketi bir daha bastırılmıştı, sessizlik on yıl sürdü. Ancak bu sessizlik, büyük bir fırtına öncesi sessizliği idi. Marius, bir zaman için ortadan çekilip, doğuya, kutsal yerleri ziyarete gitti.

Roma İmparatorluğu için Korsan meselesi artık dayanılmaz olmuştu. Roma, korsanlara karşı ön hazırlıklarını bitirdiği kanısı ile harekete geçti. Praetor M. Antonius, M.Ö. 103 yılında, prokonsul olarak, Dağlık Kilikya'daki korsanlara savaş açtı. Kilikya ve yakın çevresini ele geçirdi. Roma, bu bölgede ilk defa toprak sahibi oluyordu. Bu bölge, ilerideki korsan savaşlarında Roma üssü olacaktı.

M.Ö. 102 yılında, M. Antonius, Kilikya, Pamfilya, Pisidya ile beraber Frigya'nın Pisidya sınır bölgelerini içine alacak şekilde, Kilikya eyaletini kurdu. Kilikya eyaleti (Provincia Cilicia), Likaonya (Lykaonia) üzerinden Kapadokya'ya kadar uzanıyordu. Bu dönemde, özellikle dağlık Kilikya üzerinde kurulan Roma hâkimiyeti sonucu, korsan faaliyetlerinde bir azalma görülmüştür. Ancak, kısa bir süre sonra, korsanların hareketliliği tekrar artmıştır. M.Ö. 92 yılında Sulla, Kilikya'da valilik yapmıştır. Sulla, korsanların imhası için plan yaparken, 1. Mithradates savaşı (M.Ö. 88 – 85), planın ertelenmesine sebep olacaktır.

M.Ö. 100 yılına gelindiğinde, Hunlar artık eskisi gibi değillerdi. Hun akınları durmuş, geniş ve verimli otlaklar ellerinden çıkmış, Çin'den alınan vergi ve armağanlar kesilmiş, ipek yolu geliri bitmişti. Çin'in Hun içinde yaptığı yoğun propaganda işe yaramış ve Hun soyluları birbirine düşmüştü. Tan-hu'nun yönetimi zayıflamış, Hun devleti iç karışıklıklarla çalkalanır olmuştu. Çin entrikalarından daha çok, gelir kaynaklarının ve iyi otlakların yitirilişi, iç çatışmaları ve boyların isyanlarını arttırmıştı. Dış gelir azaldıkça, iç sömürü artmış ve bu da hoşnutsuzlukları körüklemişti. Bu arada, Hun Tan-hu'su, Çinlileri yoğun olarak yönetici ve komutan olarak kullanmaya başladı. Hun hizmetindeki Çinliler ise, kendi kişisel servetlerini daha da arttırmaya yoğunlaştılar. Tan-hu, kendi prenslerine güvensizlik nedeniyle, Çinlileri üst mevkilerde kullanırken, bu uygulama iç sömürüyü arttırdı ve hoşnutsuzlukların büyümesine neden oldu.

Romalı Avı

M.Ö. 100

Galatya'yı ele geçirmiş olan Pontos kralı Mithradates , bununla yetinmedi Kapadokya'yı aldı. Oğullarından birini, IX. Ariarathes Eusebes Filopator unvanı ile Kapadokya kralı ilan etti (M.Ö. 99). Roma, bu durumu hiç kabullenmemiştir. Ara, ara Asya eyaletinden, Romalı komutanlar, Kapadokya'ya seferler yapmışlardır. Romalılar Ariobarzanes'i Kapadokya kralı yapmak istiyorlardı. Böylece, Kapadokya tahtına, Roma gelince Roma adayı, Pontos gelince Mithradates 'in oğlu oturur olmuştu. Bu olaylar olurken, Armenia (Ermeni) kralı Tigranes, Pontos'un yanında yer almıştı.

M.Ö. 94 yılında, Bitinya kralı III. Nikomedes ölmüş, yerine oğlu IV. Nikomedes geçmişti (M.Ö. 94 – 87). IV. Nikomedes'in kardeşi Sokrates, kardeşinin krallığını kabullenmeyip, baş kaldırdı. Sokrates önce Roma'dan yardım istedi. Roma, yüz vermedi. Bunun üzerine, Sokrates, Mithradates 'e başvurdu. Bu, Pontos'un istediği fırsattı. Pontos, Bitinya üzerine yürüyerek, duruma hâkim oldu ve Sokrates'i Bitinya kralı yaptı. Şimdi hem Bitinya ve hem de Kapadokya devrik kralları Roma'ya sığınmışlardı.

Roma'nın gelişip, büyümesine sadece Romalılar değil, müttefikler de büyük katkılarda bulunmuşlardı. Ortaya çıkan imparatorluk, ortak bir çabanın ürünüydü. Buna rağmen, bazı müttefiklere, örneğin Marslara, Samnitlere, hala vatandaşlık hakkı verilmiş değildi. İtalya'daki federasyonun halkı, askerlik yapıyor ama Roma vatandaşlarının hiçbir hakkından istifade edemiyorlardı. Onlara, ne toprak ve ne de buğday dağıtılıyordu. İtalyan halkı sadece cefada Romalılarla eşit tutuluyordu. M.Ö. 90 yılları civarında, İtalia adlı gizli bir örgüt kuruldu. Örgüt, Roma'ya başkaldırmak için asker ve silah tedarikine girişti. Sonunda, tarım kölelerinin de katıldığı büyük bir isyan patladı. Roma tarihçileri buna sosyal savaş (bellum sociale) dediler. Roma'ya başkaldıranlar 100.000 kişilik bir ordu kurdular. Federatif bir yönetimleri, senatoları ve halk meclisleri vardı. Para bastılar. Üzerlerine gelen Roma ordularını yendiler. Savaş, neredeyse Roma varoşlarına yaklaştı. Roma zor durumdaydı.

Mithradates VI

Bu durumdan Mithradates yararlanmaya çalıştı. Şimdi, sadece İtalya'nın içi değil, Doğu da kaynıyordu. Mithradates , yaklaşmakta olan Roma savaşını epey zamandır görüyordu. Hazırlıklarını buna göre yapmıştı. Parthlar ve Galatlarla anlaşmalar yaptı. Bu esnada, Roma İtalya'da İtaliklerle (İtalia örgütü) savaşmaktaydı. İtalikler, Pontos'dan yardım istediler. Ama Mithradates 'in gözü, bu kadar uzak bir yere gidip, savaşmayı kesmedi. Roma, İtalya'dan arta kalan dikkatini Anadolu'ya çevirdi. Önce, konsül M. Aquillius başkanlığında bir Roma heyeti Ön Anadolu'ya geldi. Mithradates , olay çıkarmaktan kaçındı. Ama konsül Aquillius çok hırslı idi. Eski Bitinya kralı Nikomedes'i, Paflagonya kıyılarını yağmalaması için teşvik etti. IV. Nikomedes de yağmalama seferine başladı. Pontos, savaş çıkarıcı olmak istemiyordu. Mithradates , geri çekilip, Nikomedes'in önünü açtı. Pontos, Roma konsülüne ve senatosuna müracaat ederek, ya Nikomedes'i durdurmalarını, ya da Pontos'un karşılık verme hakkını tanımalarını istedi. Ama Nikomedes'in gasp ettiği zenginliklerin önemli bir bölümü, konsül Aquillius'a gidiyordu. Konsülün yağmadan vazgeçmeye hiç niyeti yoktu. Cevap, Mithradates 'in Nikomedes'ten uzak durması yolunda oldu.

M.Ö. 88 yılında, Pontos kralı Mithradates hücuma geçti. Ön Anadolu'da üç Roma ordusu bulunuyordu. Bu orduların içinde, Romalılar çok azdılar. Ordunun büyük kısmını, Roma'nın Ön Anadolu'daki yandaşları oluşturuyordu. İtalya'da ise, Roma İtalikler (müttefikler) savaşını veriyordu. Birinci Roma ordusu, L. Cassius yönetiminde, Bitinya – Galata sınırındaydı. İkinci Roma ordusu, konsül Aquillius yönetiminde, Bitinya – Pontos sınırındaydı. Üçüncü ordu, Kilikya prekonsülü Q. Oppius yönetiminde, Kapadokya yakınlarındaydı. Bu üç orduya ilave Nikomedes'in 50.000 yaya ve 6.000 süvariden oluşan ordusu da vardı.

Mithradates önce Nikomedes'in ordusunu yendi. Nikomedes, Cassius'un yanına kaçtı. Mithradates , sonra konsül Aquillius'la çarpıştı. Konsül de kaçıp, Bergama'ya sığındı. Pontos'un bu başarıları, her tarafta duyuldu ve Mithradates 'e büyük ün getirdi. Roma üçüncü ordusu içindeki Romalı olmayan askerler dağıldılar. Q. Oppius elinde kalan az bir kuvvetle, Apameya'ya (Apameia, Dinar) çekildi. Bitinya kentleri, kapılarını Mithradates güçlerine açtılar. Boğazlar, Nikomedes'in donanmasının denetimine altındaydı. Nikomedes'in amiralleri, donanmayı, Mithradates 'e teslim ettiler. Mithradates , her gittiği, geçtiği yerde, kurtarıcı olarak alkışlanıyor, selamlanıyordu. Apameya'dan (Apameia'dan), Laodikeya'ya çekilmiş olan prekonsül Oppius'u, halk Mithradates 'e teslim etti. Oppius'a iyi davranıldı. Konsül Manius Aquillius, Mitilen (Mithylene)'deydi. Halk onu da teslim etti. Mithradates , savaşa neden olan konsüle kızgındı. Önce onu, kentten kente, bir eşek üzerinde ve " Ben Roma konsülü Manius Aquillius'um " diye bağırtarak dolaştırdı. Ve sonunda, Bergama'da, boğazına erimiş altın akıttırarak öldürttü.

Mithradates , halkı tamamen kendi yanına çekebilmek için, kendisine katılan ülkelerde, büyük sosyal reformlar yapacağını ilan etti. Borçlar silinecek, topraklar dağıtılacak, köleler azat edilecekti.

Pontus Mithradates parasında ay ve yıldıza

Mithradates , çok kısa bir sürede, fazla bir direnme ile karşılaşmadan ve hatta gönüllü katılımlarla, Ön Anadolu'ya hâkim olmuştu. Asya eyaletindeki Romalıları, bir gece, gizli bir emirle katlettirtti. Toplam 80.000 Romalı öldürülmüştü. Mithradates 'in uzak ataları Persler di. Hâkim olduğu toprakları, Persler gibi satraplıklara böldü. Satraplıkların başına, Pontos'lu komutanları atadı. Bergama'yı, Pontos'un başşehri ilan etti. M.Ö. 88 yılını, takvimin başlangıcı kabul etti. Armasını da Perslerden aldı, yarım ay ve yıldız. Yarım ay ve yıldız, Perslerden beri, Anadolu'da tanınan ve saygı uyandıran bir armaydı. Mithradates oğlunu kral yardımcısı yaparak, eski, başkent Sinope'yi, ona bıraktı. Ön Anadolu kentlerine 5 yıl vergiden muafiyet tanıdı.

Aslında savaş henüz devam ediyordu. Pontos orduları Likya'yı ve Pamfilya'yı ele geçirmeye çalışıyorlardı. Savaşta, Pontos'u tutmamış olan Rodos da, cezalandırılmak için kuşatılmıştı. Likya, Roma'ya sadık kaldı. Rodos'a yardım etti. Pontos kuvvetleri, bir iki kıyı kentini alsalar bile Likya'da önemli bir başarı sağlayamadılar. Mithradates 'in bizzat kuşattığı Patara bile alınamadı. Likya, Pontos'a karşı direndi. Rodos'ta alınamamıştı. Oraya kaçan Romalılar, yok olmaktan kurtuldular. Ama Pontos donanması, Rodos dışında tüm Ege'ye hâkim olmuştu.

Roma'nın ticaret merkezi Delos alındı ve orada bulunan 20.000 Romalı öldürüldü. Pontos donanmasının başında Arkhelaos vardı. Arkhelaos, Yunanistan'a çıkartma yaptı (M.Ö. 87). Karşısında herhangi bir direnç oluşmadı. Her yerde, Roma'dan bıkanlar Pontos'a yardım ediyorlardı. Atina, daha Pontos ordusu, ufukta belirmeden, ona kapılarını açmıştı.

Böylece, önce Ön Anadolu'da, sonra Ege denizinde ve şimdi de Yunanistan ana karasında, Pontos'un yarım ay ve yıldızlı arması tek hâkim olarak, rakipsiz dolaşıyordu. Peki, ya Roma'da neler oluyordu.

İç Savaş

Bu karma karışık durumda, Roma'da enflasyon patladı. Paranın ayarı düşürülüp, tam ayar para piyasadan çekildi. Bu para bunalımı, kötü olan Roma yaşamını tam bir felakete dönüştürdü. İşte bu durumda, Marius'un yeni askere alma sistemi, ilk kez, büyük çapta uygulandı. Kentlerin alt tabakaları, kitleler halinde asker olabilmek için başvurdular. Onların hayatı ancak para ve ganimetle kurtulabilirdi. Hükümet, maaşları ödeyebilmek için tapınaklarda ve kutsal yerlerde yüz yıllardır birikmekte olan hazinelere el koydu.

Roma ordusu hakikaten değişmişti. Artık halka karşı bir nitelik kazanmıştı. İtalya iç savaşında (Sosyal Savaşında) ele geçen kentler, aynen yabancı kentler gibi yağmalandı, insanlar köle olarak satıldı. İtalya'da korku kol gezmeye başladı.

Sulla

Marius'un Jugurtha seferi sırasında, kestörü Lucius Cornelius Sylla (Sulla) idi. Varlığını kaybetmiş büyük bir patrici aileden geliyordu. Zeki, bilgili, askeri açıdan serüvenci, öz güveni fazla, agressif, lider bir kişiliği vardı. İtalyan sosyal savaşı sırasında, bir sefere komutan oldu. Askerlerinin her yaptığına göz yumdu ve hatta onları teşvik etti. Askerler, onu, kendilerine çok uygun bularak, bağlandılar ve sevdiler.

Roma, İtalyanlarla sadece silahla savaşmıyordu. Diplomatik olarak ta, aralarına nifak saçıyordu. M.Ö. 90 yılında, Roma senatosunun aldığı bir kararla, Roma'ya bağlı kalıp, baş kaldırmayan tüm İtalyanlara vatandaşlık hakkı tanındı. Sonra, iki ay içinde silahlarını bırakan herkese de bu hak yaygınlaştırıldı. Zaten, İtalyan şehirlerindeki zenginler, baş kaldıranların yanında değildi, Onlar Roma'yı tutuyorlardı. İtalyanlar M.Ö. 88 yılında, silahlarını bırakarak, Roma'ya baş eğdiler.

Sosyal savaş, İtalya'yı değiştirmişti. Roma- İtalya federe devleti, birleşik bir devlete dönüştü. Bu devletteki tüm özgür insanlar, hukuk açısından, birbirine eşit duruma gelmişti. Bütün İtalyan kentlerinde belediyeler kuruldu, Roma artık bir başkentti.

Müttefiklerle savaş, M.Ö. 88 yılında sona erince, Roma tekrar kendini toparlamaya başladı. Doğu eyaletlerindeki başkaldırıyı bastırmak için büyük bir Doğu Ordusu kurdu ve başına Sylla'yı geçirdi. Ancak, Roma'da Doğu Ordusu komutanlığını, Marius'a verilmesini isteyenlerin sayısı da, hiç az değildi. Doğu Ordusu komutanı meselesi, forumdaki partiler arası mücadeleyi kızıştırdı. Bağlaşıklara yurttaşlık hakkı verilmesi ile demokrat parti çok güçlenmişti. Yalnız yeni ve eski yurttaşlar arasında tam bir eşitlik yoktu. Bu konu, yani tam eşitlik, gittikçe gündemin birinci maddesine oturuyordu.

Marius'un yandaşlarından biri, halk temsilcisi Publius Sulpicius Rufus, M.Ö. 88 de, halk meclisinin niteliğini değiştiren ve onu Roma halk meclisi olmaktan çıkarıp, İtalya halk meclisi yapan bir kanun tasarısı sundu. Kavga, dövüş arasında oylanan tasarı, halk meclisinden geçti. Yeni içeriğine kavuşan meclis, hemen, Doğu Ordusu komutanlığından Sylla'yı alarak, bu görevi, Marius'a verdi.

Ancak, hâkim sınıflar, iktidarı kimseye bırakmaya niyetli değillerdi. İki konsül, Sylla ve Quintus Pompeis Rufus, halk meclisi kararını tanımadılar. Sylla, Roma dışındaki askerlerinin başında, Roma'ya saldırdı. Orduya Marius taraftarları direnmeye çalıştılarsa da, Roma, Sylla ve ordusunun eline geçti (M.Ö. 88 yılı). Böylece, yeni ordu, sivil hükümet üzerinde, zafer kazanmıştı. Ordu, sadece Roma'nın savunucusu değil aynı zamanda sahibiydi. Ordunun iradesi, her kurumun iradesinden, halk meclisinden, senatodan, daha ağır basıyordu. Bu aynı zamanda, ilerici güçlere karşı, hâkim sınıfların, statükocuların zaferiydi.

İşte, eski ordu, halkın kendi olan ordu, bunu yapmazdı. Yeni ordu, Sulla gibi bir tutucu ile birleşince, halkına karşı duran ve kendi halkını ezen, bir ordu ortaya çıkmıştı.

Sylla, kenti aldığı gecenin ertesi sabahında, hala korkudan titreyen yurttaşları halk meclisinde topladı. O mecliste, halkın elindeki her türlü yetkiyi alan yeni bir anayasayı kabul ettirtti. Sulpicius kanunları kalkmıştı, İtalyanlar yine ikinci sınıf durumuna düşüyorlardı. Comices Tributes yasaklandı, sadece Comices Centuriates kaldı. Halk temsilcilerinin elinden veto hakkı alındı. Senato, en üst hükümet organı kabul edildi. Senatoda tartışılıp, onaylanmayan hiç bir yasa halk meclisine sorulmayacaktı.

Bu bir karşı devrimdi. Roma sosyal ve siyasi olarak 400 yıl geriye götürülmüştü. Bu arada Doğuda işler iyice kızışmıştı. Sylla, ordusu ile Yunanistan'a doğru yola çıktı.

Pontos devleti, Yunanistan'ı ele geçirirken, konsül L. Cornelius Sylla (Sulla) da Yunanistan'a girmişti. Roma ordusu, büyük bir ordu değildi ama hem iyi teçhiz edilmiş ve hem de profesyoneldi. Halk Pontus'tan yanaydı, ama Sulla büyük ve ender yetenekli bir komutandı. M.Ö. 86 yılında, Sulla, Pontos kuvvetlerini yenerek, Yunanistan'ı geri aldı.

Roma'da, karşı devrim olmuştu ama halk da direnmekten vazgeçmiyordu. Halk, konsül seçimlerinde tekrar Sylla (Sulla) yı seçmedi. Ona karşı olan iki kişiyi seçti: Sneius Ovtavius ve Lucius Cornelius Cinna. Cinna seçilir seçilmez, Sylla'ya karşı dava açtı ve Sulpicius kanunlarını yürürlüğe koymaya girişti. Ama karşı devrimciler boş verip, yeni düzenledikleri gerici uygulamalardan vaz geçerler miydi? Sylla yandaşları, Roma'da, demokratları tekrar kesmeye başladılar. On bin kişi öldürüldü. Demokrat konsül Cinna ve altı halk temsilcisi,

beraberce Roma'yı terk ettiler. Cinna, Sylla (Sulla) ya karşı bir ordu toplamaya girişti. Tüm demokratlar ve İtalyan halkı ve kentleri yardım ediyorlardı. Bu arada, Afrika'ya sığınmış olan Marius da Afrika'dan dönerek ikinci bir ordu toplamaya başladı.

Cinna

Demokratlara, kırsal kesimin ve kentlerin alt kesimlerinden geniş katılımlar oluyordu. Demokrat program şimdi, daha radikal hale dönüşüyordu. Tüm İtalyanlara verilmek istenen eşitliğin yanı sıra, kölelerin, belli koşullarda, bir kısmının azat edilmesi gündeme gelmişti. Bu arada, Marius, çok sayıda toprak kölesini silahlandırıyordu. Cinna ise, köleleri orduya yardıma çağırıyordu. Senato, Cinna'nın kölelerden olan bu talebini vatana ihanet kabul ederek, onu konsüllük görevinden azletti. Buna karşılık Cinna, kendine katılacak kölelere özgürlük vaat etti. Köleler, siyasal arenada rol almaya başlamışlardı.

Sylla, Roma'da değildi, ama kurduğu hükümet iş başındaydı. Hükümet Cinna ve Marius'tan gelen baskıya fazla dayanamadı, teslim oldu. Eski anayasa yeniden kabul edilip, yürürlüğe kondu. Demokratik bir iktidar kuruldu. Sylla, halk düşmanı ilan edilip, evi temelinden yıkıldı. Sylla'nın mallarına el kondu. Şimdi, yine katliamlar oluyordu. Ama bu sefer, devrimciler, karşı devrimcileri kesiyorlardı. Köleler de, eski efendilerinden öç almaya giriştiler. Demokrat da olsa, yurttaşlar bunu hoş karşılayacak durumda değillerdi. Azat olup, öç peşinde olan köleler, bir gece, Galyalı bir birlik tarafından kuşatılıp, bire kadar yok edildiler.

Roma'da, Cinna döneminde, tiyatro da güncel sorunlara eğilmeye başlamıştı. Yeni tiyatro yazarları, başlarda Titinius ve Marius, Cinna zamanında Quintius Atta ve L. Afranius, toplumu harekete geçirecek konuları işliyorlardı. Artık tiyatro sahnesine, çiftçiler ve köylüler, oyunun tipleri olarak giriyorlardı. Soyluların hoppalıkları ile alay ediliyordu. Egemen sınıflar, o dönemlerde, bunlara meyhane oyunları deyip, küçümserlerdi. Ama halk, hem bu oyunları tutuyordu. Ve hem de bu oyunlar halkın devrimci mücadelesine destek oluyordu.

Bu dönem aynı zamanda tragedyaların, büyük gelişme gösterdiği dönemdir. Accius, Yunan tarihinden ve Yunan mitolojisinden alınmış, elli kadar tragedya yazdı. Bu tragedyalar, özgün bir şekilde işlenmiş olarak, tiranlara karşı mücadeleyi, kralların kovulmasını ve isyanları ele alıyordu.

Bu son 100 yıl içinde, Roma para sistemi de, kendi kurumlarını kurarak yerleşmişti. Para saklamak, kapital transferi, senet kabulü, şirket hisse senetleri alıp satmak, faizle para vermek, senelik gelirlerin satışı gibi mekanizmalar gelişti. Bankerler, endüstri yatırımları için borç para veriyorlardı, bunun yanı sıra, siyasi önderleri paraca takviye ediyor ve hatta Doğu

kentlerinin borçlarını ödeyebilmeleri için, onları finanse ediyorlardı. On iki levha kanununda öngörülen ve daha sonra, defalarca teyit edilen azami kanuni faiz haddi %12 idi. Ancak, pratikte faizler risk miktarı ile değişiyordu. Risk arttıkça faizler de artıyor ve hatta % 48 mertebelerine ulaşıyordu. Bu arada, Roma para stoku da, duruma göre büyük dalgalanmalar gösteriyordu. Yeni fetihlerle beraber yapılan yağmalardan sonra, Roma para stoku artıyordu. Ama dışarıdan çok ürün ithal etmek zorunda kalındığında para stoku azalıyordu. Roma, Anadolu'ya egemen olduktan sonra, Roma hazine gelirleri bir mislinden fazla artmıştı.

Siyasi olayları bıraktığımız yere dönersek, Sylla (Sulla), Yunanistan'da, Pontos ile mücadele ediyor ve kazanıyordu.

Yunanistan'ın, büyük bir bölümünün, tekrar Roma'nın eline geçmesi haberi, Pontos kralı Mithradates 'i çok sarstı. Dengesini kaybetti. Roma'dan, Roma ordusundan, Roma casuslarından korkuyordu. Halkın nasıl yüz çevirdiğini görmüştü, güvenemiyordu. Böylece, Anadolu'da yanlış politikalar uygulamaya başladı. Galat şeflerinden şüphelendi, kaçan 3 tanesi hariç, geri kalan Galat şeflerini öldürttü. Kios (Khios, Sakız) adası halkından şüphelendi, Kios halkı Kolkhis'e sürüldü. Boşalan Kios'a Pontoslular yerleştirildi.

Uzun zamandır, Anadolu'da kimse canından, malından, ırzından emin değildi. Özlenen tek şey sessiz ve sakin bir hayattı. İki yönlü haberler geliyordu. Pontos zulüm yaparken, Roma Yunanistan'a egemen oluyordu. Önce, Efes, Pontos'a baş kaldırdı. Kentteki Pontos komutanı kovuldu ve kent kendini müdafaaya başladı. Efes'i Tralles, Metropolis, Hypapa, Sardeis, Kolofon izlediler. Arkadan da diğer kentler geldiler. Mithradates , hatasını anladı. Kentlere özerklik verdi, kentlerin borçlarını affetti, esirlere özgürlüklerini vereceği vaadinde bulundu. Ama iş işten geçmişti. Başarılı olamadı.

Mithradates , komutan Dorylaos komutasında bir orduyu Yunanistan'a yolladı. Bu ordu, Arkhelaos'un komuta ettiği kuvvetlerle birleşti. Sulla, bu birleşik orduyu, Orkhomenos'da yine yendi. Bu arada Sylla'nın kestörü (quaestor) L. Licinius Lucullus, oradan buradan gemiler toplayarak bir donanma kurdu. Bu donanma Ön Anadolu'da görüldü. Filonun, Anadolu kıyılarında görülmesi, Mithradates 'i iyice telaşlandırdı.

Roma'da ise, demokratlar, gün geçtikçe daha cesur girişimlerde bulunuyorlardı. Konsül Marius ölmüştü, yerine L. Valerius Flaccus konsül seçildi. Tüm borç ve kiraları dörtte bire indirtti. Capua'da yeni ve büyük bir koloni kurulmasını başlattı. Bu girişimle beraber, toprak reformu programı da fiilen yürürlüğe giriyordu. İtalya'da artık hâkimiyet Roma'nın değil, tüm İtalyanlarındı. İtalya, Sulla ve Mithradates 'le hesaplaşmak için yeni bir ordu kurdu. Ve orduyu Flaccus'un emrine verdi.

Yeni Roma konsülü L.Valerius Flaccus, bir ordu ile Yunanistan'a geldi. Şimdi, Roma orduları hem birbirlerini kolluyor ve hem de Pontos ile savaşıyorlardı.

Sulla

Aslında, Sylla'nın işi zordu. Roma'dan kendisine hiç bir yardım gelmediği gibi, bir Roma ordusu da peşine düşmüştü. Roma'dan kaçan tüm anti demokratlar da etrafına toplanmıştı. Sulla zaten uzun zamandır Roma'dan bağımsız hareket ediyordu. Demokrat hareketin başından beri, Roma hükümetini, demokrat hükümeti tanımamıştı. Sulla'ya para lazımdı. Yunanistan'da, elinde bulunan topraklardaki kentlere keyfi vergi biçti. Olimpos (Olympos), Delfi (Delphoi) gibi ünlü tapınakları basıp, altın, gümüş ne varsa alıp, para bastırttı. Tapınaklardaki şaheserler, para olmuş, sanat eserleri yok olmuştu. Sylla (Sulla), şimdi yeteri kadar paraya kavuşmuştu. Bununla, paralı askerler alarak ordusunu kuvvetlendirdi. Asırlardır toplanan kültür ve sanat mirası, Sylla tarafından asker haline getirilmiş, savaşa sürülmüştü.

Atina ve Pire, Roma'ya direniyorlardı. Sylla, kuşatıp, aç bırakarak, Atina'yı düşürdü. Peşinden, büyük bir kıyım ve talan oldu. Sylla'nın ordusu, kadın, çocuk tanımadan, kılıcının önüne geleni öldürüyordu. Atina'dan sonra Pire de aynı akıbete uğradı. Peşinden Sulla, Mithradates 'in Yunanistan'daki iki ordusunu da peş, peşe yenilgiye uğrattı.

Sulla, Yunanistan'da zafer kazanınca, Flaccus ordusu ile önce Makedonya'yı aldı, sonra, Ön Anadolu'ya geçti. Bu arada konsül Flaccus ile legatı C. Flavius Fimbria arasında anlaşmazlık çıktı. Ordu Fimbria'yı tutunca, komutan Fimbria oldu ve Flaccus öldürüldü. Fimbria ile ordusu, Pontos kuvvetlerini yendiler ve peşinden büyük bir yağma ve katliam yaptılar.

Bu esnada, Mithradates 'in emri ile Arkhelaos, Sulla ile barış görüşmelerine başlamıştı. Arkhelaos, Pontos'un işgal ettiği topraklarda kalmasını istiyor, Sulla ise, topraklarına geri dönmesi konusunda bastırıyordu. Bu arada, Sulla, Sulla'nın ordusu, Arkhelaos, hep beraber Hellespontos'u geçip, Ön Anadolu'ya girdiler. Sulla, Dardanos'ta Mithradates ile buluştu. M.Ö. 85 yılında yapılan anlaşmaya göre Pontos işgal ettiği topraklardan çekilecek ve kendi topraklarına dönecekti. Ayrıca 2.000 talent ile 70 savaş gemisini Roma'ya verecekti.

Bu antlaşmadan sonra, Sulla, Fimbria üzerine yürüdü. Fimbria'nın ordusu, Sulla tarafına geçti. Fimbria da intihar etti. Demokratik Roma, Asya eyaletini kaybetmişti.

Sulla, ön Anadolu'yu düzenlemeye başladı. Bitinya kralı IV. Nikomedes'i tahtına çıkardı. Kapadokya krallığını Ariobarzanes'e verdi. Rodos, Magnesya, Likya, Kios adası ve İlion halklarının özgür olduklarını ilan etti. Bunların dışında kalan Kentler ise cezalandırıldılar. Daha önce Romalıların katledildiği tüm kentlerin özgürlükleri ellerinden alındı. Büyük bir

gayretle cezalandırma dışında kalmaya çalışan Efes de kendini kurtaramadı. Cezalanan kentler, büyük bir sefalete düştüler. Ayrıca, bazı kentler yağmalandı, bazı kentlerin halkı köle olarak satıldı. Eski köleler, özgür olup, efendilerinin yerine geçtiler. Sulla, eyalet sınırlarını da değiştirdi. Kilikya eyaleti, Pamfilya kıyılarından itibaren, Pisidya'yı içine alarak, Frigya ve Lykaonia doğru uzanıyordu. Kilikya eyaletinin kuzey sınırları tam belirgin değildi.

Lucius Cornelius Sulla

Sulla, Asya eyaletinin ileri gelenlerini Efes'te topladı. Onlara hakaret etti, alçalttı. Sonra 5 yıldır Roma'ya verilmeyen vergileri, defaten ve hemen istedi. Ayrıca, kent kent savaş tazminatı istedi. Bu istenenlerin ödenmesi için, halk her şeyini satmak zorunda kalmıştır. Sonunda, Roma'ya karşı düşmanca davranan her kent yoksul düştü, güçsüz, aşağılanmış ve tarımar olmuş bir hale geldi. M.Ö. 84 yılında, Sulla Asya'nın yönetimini Murena'ya bırakarak, İtalya'ya dönme hazırlıklarına başladı.

Sulla demek ordusu demekti. O da bunun bilincindeydi. M.Ö. 85 kışını, Ön Anadolu'da ordusunu dinlendirerek geçirdi. Askerlerini rahat ettirtti ve ganimetlerle ödüllendirdi. Sonra Efes'ten Pire'ye, oradan da İtalya'ya geçti. Brundisium limanında karaya çıktı.

İtalya'daki tüm demokratik güçler, Roma etrafında birleşip, büyük bir ordu kurdular. Savaş, M.Ö. 83 ve 82 yıllarında, 1,5 yıl sürdü. Roma zenginleri, Sylla'ya büyük para desteği sağladılar. Tüm aristokrat gençler, Sylla'nın ordusuna gelip, katıldılar. Karışık yıllarda, Roma demokratik hükümetinin hazinesi boşalmıştı, ama Sylla'nın hazinesi dolup, taşıyordu. Demokrat orduda, Sylla ayarında bir komutan yoktu. Sonunda, Sylla'nın ordusu, Roma iktidar ordusunu yendi ve Roma şehrine girdi.

Roma'da demokratik yönetim gitmiş yerine terör yönetimi gelmişti. Demokratlar kitle halinde kıyıma uğradılar. Onların tüm topraklarına ve mallarına el koyuldu. Demokratik kurumlar sistematik bir biçimde yok edildiler. M.Ö. 82 de, ilk anayasasından çok daha geri bir anayasa kabul edildi. Daha sonra, senato, Sulla'yı diktatör ilan etti. Kanunları istediği gibi değiştirebiliyordu. Romalıların hayatı ve yaşamına artık o karar veriyordu. İstediği kişinin, istediği malına, mülküne el koyabiliyordu. Neler yaptığını anlatmayalım, daha önce neler yapabileceğini görmüştük. Şimdi, sınırsız yetkiler içinde, olabilecek en gerici rejimi kurdu. Demokrasiye öyle bir darbe vurdu ki, Roma'da demokrasi bir daha ayağa kalkamadı. Roma artık köleci ve askeri bir diktatörlüktü.

Sylla (Sulla), erişilmez, dokunulmaz bir noktada iken, M.Ö. 79 yılında, kendi isteği ile diktatörlükten çekildi. Bir yıl sonra öldüğünde, hükümdarlara yapılan bir törenle gömüldü.

Korsan devleti

Roma 3 sıra kürekli

Anadolu'da ise talan sırası Murena'ya gelmişti. İkinci Mithradates savaşları başladı. Kapadokya'ya girdi. Pontos topraklarında kalmış olan Komana kentini ve tapınağını yağmaladı. Pontos elçileri, Murena'nın Dardanos antlaşma koşullarına uymasını istediler, ama o, oralı olmadı. M.Ö. 82 yılında, Murena Halis'i (Halys, Kızılırmak) aşarak ve hiçbir karşı güçle karşılaşmadan, Pontos topraklarını yağmalamaya başladı. Mithradates'in, barış girişimleri, sonuç vermiyordu. Hatta Roma, yolladığı bir senatörle, Murena'yı durdurmaya çalıştı ise de, talan devam etti. Sonunda Mithradates, Murena'nın ordusunu pusuya düşürerek, neredeyse yok etti. Murena kaçarak, Frigya'ya sığındı. Pontos kuvvetleri, Roma'yı Kapadokya'dan sürüp çıkardılar.

Aslında, bu son savaşlar ve yaşanan kargaşa, korsanların işine yaramıştı. Zaten, Roma Kilikya'yı eyalet yapmasına rağmen, korsanları tamamen temizleyememişti. Sulla, Kilikya valisi iken, tam korsanlara karşı sefere çıkacakken, 1. Mithradates savaşı, bu planı suya düşürmüştü. Şimdi, II. Mithradates savaşından sonra, korsan tehlikesi yine Roma'yı bunaltıyordu. Kilikya eyaleti, korsanları ortaya çıkarmak için, Pamfilya üzerine, çeşitli seferler düzenledi. Ama net sonuçlar alınamadı. Diğer yandan, Pontos da el altından korsanları destekliyordu. Korsanlar ne kadar aktif olursa, o kadar hem Roma'yı zayıflatıyor ve hem de Roma'yı meşgul ediyorlardı.

Korsanlar, Pamfilya'daki tersanelerinde, yeni gemiler inşa etmişlerdi. İnşa etmeye de devam ediyorlardı. Bütün kıyı kentlerini haraca bağlamışlardı. Yüz yılı aşkın bir süredir, kendilerine büyük zararlar verilememiş olması, korsanların moralini çok yükseltmişti. Korsan şefler, korsan komutanlar artık birkaç nesildir, bir baba mesleği olarak kök salmıştı. Korsanlar, bir deniz devleti niteliğine bürünmüşlerdi. Bütün ülkelerin siyasi çekişmelerinin kurbanları

korsanlara sığınıyorlardı. Bu nedenle, korsanların siyasi güçleri de iyice artmıştı. Korsanların, iç durumlarını, göçebelere benzetebiliriz. Aralarında büyük bir asabiyet vardı. Gemileri ve kuvvetleri güçlüydü, çok çabuk vur, kaç taktiği uygulayabiliyorlardı, zengindiler, siyasi güçleri vardı, etrafa korku saçıyorlardı. Gittikçe, daha pervasız olmaya başladılar. Sulla, Dardanos barışını yaparken, onun gözü önünde, Samothrake, Klazomenai, Samos ve İsos'u yağmalamışlardı. Yunanistan'da olsun, Ön Anadolu'da olsun, kıyıya yakın tüm tapınaklar, birbiri ardından ve tekrar tekrar soyuluyorlardı.

Roma, konuyu tekrar ele aldı. Kilikya'ya yeni bir prekonsül atadı. Kilikya prekonsülü Publius Servilius Vatia (M.Ö. 78 – 74) çok yetenekli bir komutandı. Servilius hazırlıklarını yaptı, olayı planladı ve korsanları çok kanlı bir savaştan sonra yendi. Korsan işgalindeki kıyı kentlerinin bir kısmını kurtardı. Korsanların güçlü kralı Zeniketes'in, Likya'da tahkim edilmiş Olympos, Korikos, Faselis kalelerini yıktı. Kral Zeniketes, Olimpos'un (Olympos'un) alevleri arasında yanarak öldü. Servilius durmadı. Pamfilya'da Atteleia kıyılarını yerle bir etti. Pisidya'da, daha önce Roma ordusunun hiç girmediği, İsorya (İsauria) dağlık bölgesini ele geçirdi. Buradaki halk Roma egemenliğini tanıdı. Servilius bu başarısının peşinden İsauricus unvanını aldı.

Kilikya eyaleti ile korsanların mücadelesi, üç yıl sürdü. Korsanlar çok zayiat verdiler, ama Roma hiçbir zaman kesin bir sonuç alamadı. Korsanlar sıkışınca kaçıyor, sonra geri dönüyorlardı. Bu, durum korsanların moralini daha da yükseltti. Korsanlar kendilerini yenilmez görüyorlardı.

Pontos ise tekrar kuvvetlenmeye çalışıyordu. Mithradates , gücünü toplamadan problem çıkarmak istemiyordu. Murena'ya da, o nedenle, yumuşak karşılık vermişti. Öbür yandan, Roma'nın eninde sonunda onu cezalandıracağını da biliyordu. Roma, ne kendine baş kaldıranları unuturdu, ne de yapılan katliamları. Mithradates 'in sırtında Efes katliamı bir kambur olarak duruyordu. Pontos, silahlanmaya başladı. Yeni gemiler inşa etti. Ordunun savaş düzen ve taktikleri Roma usulüne uygun hale getirildi. Roma'da mevcut iktidara düşman olanlarla anlaştı. Çevre devletlerden yardım alabilme imkânını zorladı. Korsanları daha da azdırdı.

Sulla öldükten sonra, sistemi çalışmaya devam etti. İş adamları ve spekülatörler gözlerini Doğuya ve özellikle Anadolu ile Suriye'ye dikmişlerdi. Doğu eyaletleri, vergi, ceza, çeşitli yükümlülükler altında inim inim inliyordu. Oralardan kazanılacak daha çok para vardı ama bu siyasetle kazanılması zordu. Daha hareketli ve daha savaşçı bir kimliğe bürünmek gerekiyordu. Askeri başarılarından dolayı " büyük " denen, Sylla'nın yardımcısı, Pompeius; " Zengin " lakaplı Licinius Crassus ve Aemilius Lepidus, mültezim ve şövalyelerin görüş birliği içinde iktidara geldiler.

Sylla'nın kurduğu rejimden hoşnut olmayanların ise umudu İspanya idi. Orada Roma demokrasisinden bir miras kalmıştı. İspanya'nın başı, Cinna'nın en yakın silah arkadaşlarından Quintus Sertorius'du. Yetenekli bir yönetici ve iyi bir komutandı. Cinna zamanında, İspanya'ya yönetici seçilmiş ve halen de durumunu muhafaza ediyordu. İspanya'nın kendi senatoları, pretörleri, kestörleri, halk meclisleri, Roma'da eğitilmiş subayların yönetiminde orduları vardı. Sertorius, vergileri indirtmiş, halkın askeri birlikleri konaklatma mecburiyetini kaldırtmış, İspanyol çocukların eğitimi için okullar açmıştı.

Roma hâkim sınıflarının Doğuya ilgisi Doğunun zenginlikleri nedeniyleydi, ama Batıya olan ilgisi, demokrasi çıbanını sökmek içindi. Roma, İspanya'ya karşı sekiz yıl süren (M.Ö. 79 –

71) mücadele yürüttü. Pompeius gibi en yetenekli generallerini yolladı. Savaşarak, Sertorius'u yenemediler. Sonunda onu, bir suikast ile öldürttüler. Pompeius, Sertorius'un içinde Roma ileri gelenlerinin yasa dışı ilişkilerini gösteren belgelerin bulunduğu arşivini yaktırdı.

Roma'daki oligarşi yönetimi silah gücüyle ayakta duruyordu ve aslında güçsüzdü. Yapılan savaşlar, Roma adına özel girişimcilerin, özel orduları ile yapılabiliyordu. Zenginler, paraları ile ordular kurup, yağmaya yolluyorlardı. Bu yağma savaşları zenginlerin zenginliklerine zenginlik katıyordu. İspanya savaşı da böyle yapıldı. Doğu savaşı da böyle yapılacaktı.

M.Ö. 74 yılında, Bitinya kralı IV. Nikomedes öldü. IV. Nikomedes, Romalı mültezimlere gırtlağına kadar borçluydu.

Roma'da vergi toplama işi, bir nevi açık arttırmayla, en yüksek verene, vergi toplama görevinin verilmesi tarzında yapılıyordu. Roma, büyüyüp, yayıldıkça, bu sistem de yaygınlaştı. Genel olarak vergi mültezimleri, işlerini, namus, merhamet ve her türlü dürüstlük duygusundan yoksun olarak yürütüp, büyük kapitaller biriktiriyorlardı. Eyalet hükümetleri de, durumu düzeltmek yerine, vergi mültezimlerinin izinden gidiyorlardı. Sonuçta, bu vergi toplama yöntemi halkı soyarken, birçok insanı da zengin ediyordu.

Spartaküs

Bitinya kralı Nikomedes ölürken kendinden 59 yıl önce, Bergama kralı III. Attalos'un yaptığını yapıp, Bitinya'nın Roma'ya verilmesini vasiyet etti. Roma senatosu, Asya eyaletine, Bitinya'yı tekrar düzenleyip, yeni bir eyalet için organize etmesi emrini verdi. Roma vergi mültezimleri (publicani), Bitinya'ya girdiler. Girmeleri ile halkı canlarından bezdirmeleri bir oldu. IV. Nikomedes'in oğlu, babasının vasiyetini tanımayarak, taht üzerinde hak iddia etti. Ve Pontos'tan yardım istedi. Pontos da, Paflagonya üzerinden Bitinya'yı işgal etti. Halk Mithradates 'i, kurtarıcı olarak karşıladı. III. Mithradates savaşı başlıyordu.

Kilikya valisi, L. Licinius Lucullus idi. Bitinya'ya ise ilk prekonsül olarak atanmış olan Marcus Aurelius Cotta Asya eyaletindeydi. Cotta'nın küçümsenmeyecek deniz ve kara ordusu vardı. Başkomutan Lucullus oldu. Lucullus, Pontos topraklarına Frigya üzerinden hücuma geçti. Cotta'nın, Kadıköy'de (Kalhedon), Pontos donanması ile yaptığı deniz savaşını, Pontos donanması kazandı. Cotta'nın deniz kuvvetleri yok oldu. Cotte, Kalhedon'a sığındı. Kent, Pontos kuvvetlerince kuşatıldı. Bunu duyan Lucullus, yolunu değiştirip, Bitinya'ya doğru ilerlemeye başladı. Bu esnada, Mithradates Nikomedya'yı (Nikomedia, İzmit), Nikeya'yı (Nikaia, İznik), Olimpos dağı (Uludağ) eteklerindeki Prusa'yı (Bursa) teslim aldı. Pontos donanması ise, Apameya Mirleya (Apameya Myrleia, Mudanya) yı ele geçirdi. Sonra da, Lampsakos ve Parium'u alarak, Ege denizine çıktı. Bu arada, İspanya da, Roma'ya isyan halinde bulunan Sertorius, daha önce söz verdiği gemileri Mithradates 'e yolladı.

Pontos ordularından biri, Mithradates ile birlikte Bitinya'daydı. İkinci bir ordu, güvenlik için Kapadokya'da bırakılmıştı. Üçüncü ordu, Frigya ve Pisidya'da kıyıyı ele geçirmeye çalışıyordu. Kıyının ele geçmesi, korsanlarla işbirliği için önemliydi. Dördüncü ordu, Asya eyaletine girmiş ilerliyordu. Mithradates, Kyzikos'u (Bandırma yakınında Belkızkale) kuşattı. Kyzikos, kıyıdan dar bir kıstakla ayrılmıştı.

Lucullus, ordusu ile gelip, Pontos ordusu ile kıyı arasına girdi. Böylece Pontos ordusunun kıyı ile irtibatı kesilmiş oldu.

Lucullus, Pontos ile uğraşırken, İtalya'da, meşhur Spartaküs köle isyanı çıktı. Spartaküs, Trakya kökenliydi. Belki de Mithradates 'in ordusunda savaşırken esir düşüp, gladyatör yapılmıştı. İki şefi, Oenomaos ve Crixus, Anadolu'daki Galatlardan geliyorlardı. Onlar da Mithradates'in ordusunda savaşırken esir düşmüşlerdi. Spartaküs ve çevresindeki isyancı köleler, başlangıçta, gladyatördüler. Yani, savaşmayı iyi biliyorlardı. İlk önce, kaçıp, Vezüv dağına sığındılar. Yığınla köle, kadın, erkek, çoluk, çocuk, kaçıp, Spartaküs'e sığınıyordu.

Spartaküs'e özgür köylülerin de katıldığı söylenir. Yerel milisler, başkaldıranlara karşı savaşmayı reddediyorlardı. Spartaküs köle isyanının moral köklerini, 15–20 yıl geriye gidip, Cinna ve Marius'ün Sylla'ya karşı topladığı orduda aramak gerekir. Kölelerin ordu kurup, savaşabilecekleri fikri ta o zaman başlamıştır.

Spartaküs M.Ö. 73 yılını hazırlıklarını tamamlamakla geçirdi. Silahlanıyor, ordusunu disiplin altına alıyordu. Ele geçen ganimetler eşit dağıtılıyordu. Altın ve gümüşün kullanımını yasaklamıştı. İç işlerini ikna yöntemi ile hallediyordu. Kölelerin bazen yaptıkları kanlı eylemlere karşı çıkıyor, " Ülkeyi kendi ülkeniz gibi görüp, gözetin " diyordu.

Spartaküs, çok güçlenmişti, ordusunun sayısı 100.000 savaşçıyı bulmuştu. Roma, sonunda, üzerlerine, tüm güçlerini yollamaktan başka çare bulamadı. Spartaküs, kendisini çevirmeye gelen iki konsül ordusunu ağır yenilgiye uğrattı. Ve köle isyanları tarihinde ilk defa, köleler saldırıya geçtiler. Kuzeye çıkmaya başladı ve Po ovasına geldi. Burada da, önünü kesmeye uğraşan bir Roma ordusunu yendi. Alp dağlarını aşıp gideceği ve herkesin kendi ülkesine döneceği düşünülürken, güneye döndü. Sicilya'ya doğru gidiyordu, yolda bir Roma ordusunu daha yendi.

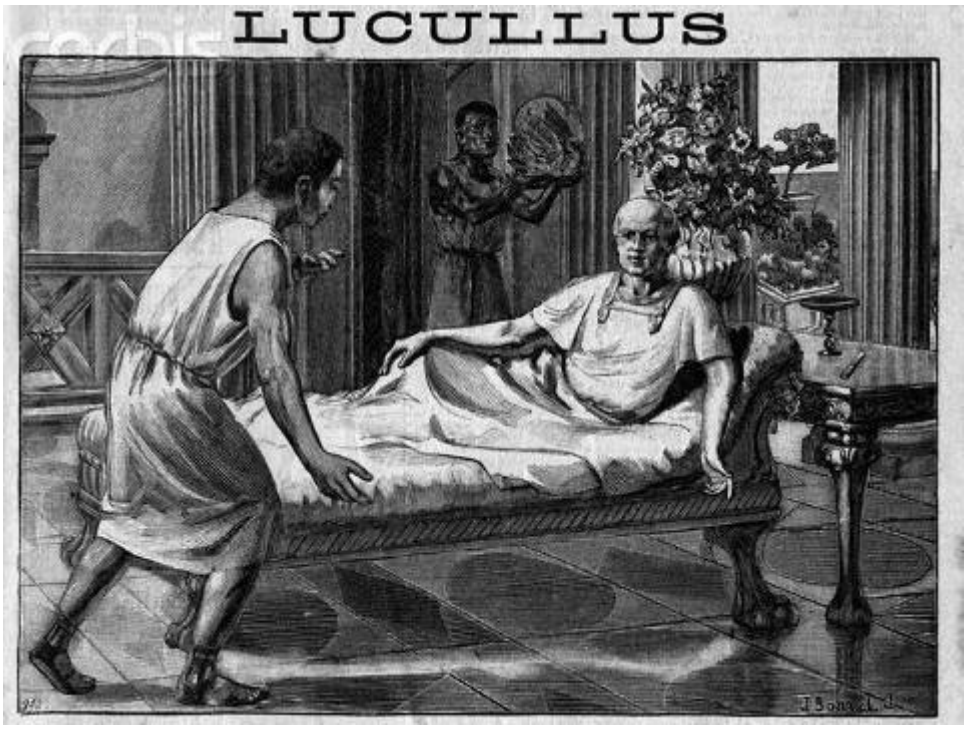
Roma dışarıdaki ordularını yardıma çağırmıştı. İspanya, Trakya orduları geldiler, bu sırada köleler arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle, Spartaküs'ün ordusundan ayrılmalar oldu. Sonunda, Roma orduları birleşerek, Spartaküs ve ordusunu yok ettiler. Spartaküs, savaş meydanında öldü. Ordusu dağıldı. Kimi köleleri, Roma askerleri kılıçtan geçirdi. Kimileri, kaçıp, dağlara sığındılar. Konsül Crassus yakalayabildiği 6.000 köleyi, Roma'ya giden yolda, çarmıha gerdi. Kuzeye doğru çekilmeye çalışanları da, Pompeius yok etti.

Kölelerin hareketi bir defa daha yenilmişti. Ama manevi olarak, Spartaküs hareketi, kendinden sonra gelen başkaldırmalara esin kaynağı oldu. Ezilen sınıflar, hep, Spartaküs hareketini hatırladılar, yâd ettiler.

Spertaküs-Carmıhta ölüm

Lucullus

Anadolu'da ise Kyzikos kenti Mithradates 'in baskısına dayanıyordu. Lucullus ordusu ile Pontos ordusu ile kıyı arasına girerek, Pontos ordusunun denizle olan ilişkisini kesmişti. Bu arada M.Ö. 73 kışı da yaklaşmaktaydı. Mithradates, kuşatmada pek işe yaramayacağını düşündüğü süvarilerini ve bazı ağırlıklarını Pontos'a geri yolladı. Lucullus, Pontos'a geri dönen bu kuvveti takip edip, Rhyndakos ırmağı (Kocaçay) kenarında, karlı bir gecede, ani bir baskınla yok etti.

Pontos'un Eumakhos komutasında, güney kıyılarındaki birliği, bölgeyi yağmalıyor ve bulduğu Romalıyı öldürüyordu. Roma'nın müttefiki, Galat prensi Deiotaros, Pontos ordusunu yendi. Pontos ordusu geri çekildi ve bir daha güneye inemedi. Savaşın bu kesitinde, Roma ve müttefik ordularının başarıları vardı. Kış nedeniyle Mithradates 'in ordusunda açlık başlamıştı. Mithradates çok fazla asker bağlamış olmasına rağmen Kyzikos'u alamamıştı. İşler, Pontos için iyi gitmiyordu. Bu sırada, çıkan bir fırtına da gemilerin büyük bir kısmını batırdı. Mithradates kuşatmayı kaldırarak, deniz yoluyla Pontos'a döndü.

Lucullus'un kuvvetleri ufak ama çok disiplinliydiler. Lucullus'un ordusu İris'e (Yeşil ırmak) sokuldu ve M.Ö. 72 de Amissos'u kuşattı. Mithradates ise, oğlu Mahares'den ve damadı Armania (Armenia) kralı Tigranes'ten yardım alamıyordu. Bazı komutanları da, onu terk ederek, Roma tarafına geçtiler. Mithradates, hala direniyordu. Kaberia'ya çekilip, eksiklerini tamamlamaya başladı. Lucullus, yaklaştı ve Mithradates'i yenerek, Kaberia'yı aldı. Kuşatılan Amissos, M.Ö. 71 de düştü. Sinope, Roma ordusunca kuşatılıyordu. Sinope'de bulunan,

Mithradates ’in oğlu Mahares’e Kırım’ın verileceği sözü verilince, Sinope de düştü. Arkadan, diğer Pontos kentleri bir bir teslim olmaya başladılar. Roma, Pontos topraklarını ele geçirmişti. Lucullus, Roma senatosundan, Pontos’un tekrar şekillendirilebilmesi için yetkili yollanmasını istedi.

Anadolu’ya geri dönersek, İonya, 15 yıldır, sefalet içinde yüzüyordu. Sylla’nın topladığı haraçlardan sonra bir daha belini doğrultamamıştı. Vergi mültezimleri (publicani) halkın ve kentlerin korkulu rüyasıydı. Ayrıca, halk tefecilerin eline düşmüştü. Sulla, bu bölgeye toplam 20.000 talen tazminat çıkarmıştı. Bu parayı ödemek için, tefecilerden alınan para faizi ile birlikte, 120.000 talene çıkmıştı. Halk aldığı paranın ödemesini azıcık geciktirince, üzerine inanılmaz faizler biniyordu. Halk, aldığı borcun sadece faizini ödeyebilmek için çocuklarını satmaya başlamıştı. Roma yasaları, borçluyu korumuyordu. Tefeciler ve devlet halkın yakasındaydılar. İonya'da açlık, sefalet, ahlaksızlığın her çeşidi yaşanıyordu. Halk bitmişti ve yardım edecek hiçbir kurum, organ veya organizasyonda yoktu. Önce çocuklarını satan halkın şimdi kendisi esir pazarlarında satılıyordu. Köle pazarlarında, önce ve sonra, insanların gördüğü işkencenin anlatılması imkânsızdı. Umutsuzluk son safhaya gelmişti.

Lucullus, bu durumun farkındaydı ve çözüm arıyordu. M.Ö.71 kışını, İonya’da geçirdi. Toplumu yok eden bozuklukları düzeltmeye başladı. Faiz oranlarını her ay için %1 olarak saptadı. Borçların, faizlerini silerek, ilk alındıkları gün seviyesine indirdi. Lucullus’un, bu reformları sayesinde, 4 yıl içinde, bütün borçlar ödenerek, hayat normalleşmeye başladı. Asya eyalet kentleri, Lucullus adına bayramlar düzenleyerek, ona olan minnetlerini göstermeye başladılar. Bu bayramlara Luculliennes dendi. Lucullus halkın sevgi ve saygısını kazanmıştı, herkes ona karşı minnet duyuyordu. Ama Lucullus’tan nefret edenler de vardı. İonya’nın sıkıntısı ile beslenen tefeci ve mültezimler, Lucullus’tan nefret ediyorlardı. Roma’da, bu tefeci ve mültezimlerin işbirliği içinde oldukları siyasetçiler, senatörler vardı. Bu menfaat çeteleri, Roma’da, Lucullus aleyhine çalışmaya başladılar. Onlar, öçlerini almak için her yolu denerlerdi.

Lucullus, Pontos’u almıştı ama elde tutmak için Mithradates ’in ortadan kaldırılması gerektiğinin bilincindeydi. Mithradates , damadı Armenia kralı Tigranes’e sığınmıştı. Tigranes II, kendini dev aynasında görüyordu. Büyük fetihler peşinde koşuyordu. Ve Mithradates ’le ilgilenmedi bile. Roma, elçi yollayarak, Mithradates ’in iadesini istedi. Tigranes, bunu da umursamadı. O ne Romanın ve ne de onun askeri gücünün farkındaydı.

Lucullus 3.000 süvari ve 17.000 piyadeden oluşan bir kuvvetle, Kapadokya’da ilerledi. Fırat’ı, Malatya yakınlarında geçti. İlerlemeye devam ederek, Dicle’yi de geçti ve burada kendine karşı çıkan, bir Ermeni ordusunu yenip, Ermeni başkenti Tigranokerta’yı kuşattı. Lucullus’un üzerine, Tigranes 80.000 kişilik bir orduyla geldi. Yapılan savaşı, Roma ordusu kazandı. Armenia (Ermeni) ordusunun tümüne yakını kılıçtan geçirildi, Tigranes ve çok ufak bir gurup, kurtulup, kaçabildi. Bunun üzerine, başşehir Tigranokerta teslim oldu. Tigranokerta’da ve diğer Armenia kentlerinde, çok sayıda, dışarıdan zorla getirilip yerleştirilen halk vardı. Lucullus, bunların kendi topraklarına dönmelerine izin verdi. Tigranokerta, öyle yıkıldı ki, ondan geriye ufak bir köy kaldı.

Lucullus’un zaferleri, becerileri, tüm yaptıkları, ona büyük bir saygınlık kazandırmıştı. Her taraftan, onu görmeye ve iyi dileklerini bildirmeye geliyorlardı. Bu gelenler arasında Kommagene kralı 1. Antiokhos’da bulunuyordu. Kommagene krallığı, o tarihlerde, Kuzey Suriye’den, Toros dağlarının doruklarından Fırat nehrine kadar olan tüm toprakları yönetiyordu.

Lucullus, kışı, M.Ö. 69 yılında, Gordion'da geçirdi. Bu sırada, iki yenik kral, Mithradates ve Tigranes, birlikte, Roma'ya karşı mücadeleye hazırlanıyorlardı. Ordularını, Roma tarzında eğitip, hazırlamaya koyuldular.

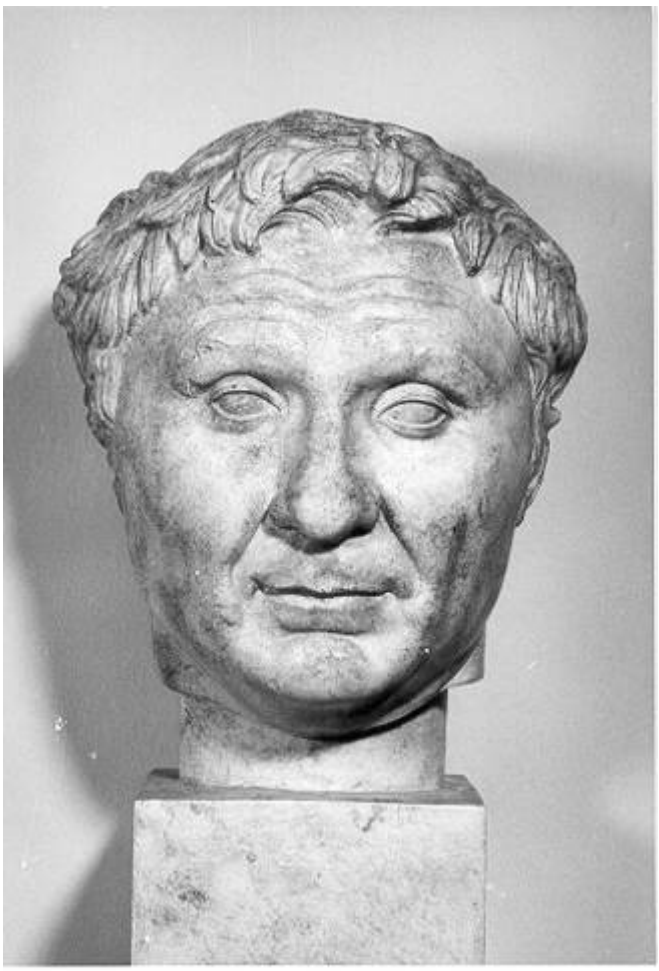
Tigranes II

İlkbaharda, Lucullus tekrar Armenia topraklarına girdi. Artaksata'da (Erivan yakınları), iki kralın ordusunu yendi. Kış yaklaşmıştı, ordu kışın bu topraklarda kalmak istemiyordu. Lucullus, ordusuyla güneye döndü. Nisibis (Nusaybin), sağlam surlarla çevriliydi. Ermeni ordusu, buradan Mezopotamya'yı kontrol ediyordu. Lucullus, kenti alıp, kışı burada geçirdi.

Lucullus, Anadolu'yu şekillendirirken, aleyhindeki şer gurupları da boş durmuyorlardı. Lucullus aleyhinde her türlü yalanı söyleyip, iftiralar attılar. Sonunda da amaçlarına ulaştılar, Lucullus gözden düşmüştü. Roma senatosu önce onun yetkilerini Bitinya ve Pontos ile sınırladı (M.Ö. 68). Bir sene sonra da Ön Anadolu'daki bütün görevlerinden aldı.

Lucullus'un görevden alındığı yıl, Mithradates , 8.000 kişilik ufak bir kuvvetle Pontos'a girdi. Ciddi bir direnç ile karşılaşmadan, savaş öncesi topraklarına sahip oldu.

Pompeius

Pompeius

Roma'da, daha M.Ö. 77 yılından başlayarak, oligarşik iktidara eleştiriler başlamıştı. Marius'un eşinin yeğeni, Cinna'nın damadı, geleceğin ünlü Sezar'ı, Galius Julius Caesar, Sylla ve çevresini açıkça eleştiriyordu. M.Ö. 73 yılında, bir tarihçi olan C. Licinius Macer, halk temsilcisi oldu. Halkı, zenginlerin savaşında savaşmamak için, askerlik hizmetini reddetmeye çağırıyordu. M.Ö. 71'e gelindiğinde, Cicero (Çiçero), Sicilya'daki yolsuzlukları anlatıyordu. Yazdıkları, anlam olarak Sicilya sınırlarını aşıp, rejimi top yekûn mahkûm etmeye başladı. Ve bu yazılar, Roma oligarşisine ölümcül darbeler indirdi.

M.Ö. 70'e gelindiğinde, Sylla'nın mümtaz adamları, Pompeius ve Crassus, demokrasi saflarına geçmişlerdi. Orduları ile her ikisi de ayrı ayrı, Roma'nın kapısına dayanıp, hükümet darbesi yapmaya çalıştılar. Halkı kazanmak isteyen herkes, Sylla (Sulla) nın yıktığı rejimi tekrar geri getireceğini söylüyordu. Demokrat parti, iki güçlü adamı uzlaştırdı. İkisi de konsül seçildiler. Sylla anayasası tümüyle kaldırıldı, yerine, Marius ve Cinna dönemindeki rejim geri getirildi.

Demokrat parti, geçmişten ders almıştı. Şimdi çok daha tedbirli ve örgütlü hareket ediyordu. Meslek kuruluşlarını (collegia) ve halk derneklerini, hareketin içine kattılar. Yurttaşlık hakkı, tekrar, tüm İtalya'ya teşmil edildi. Demokrat parti, hala, Marius özlemini taşıyordu. Pompeius, ortaya yeni bir Marius olma iddiası ile çıktı. Ama M.Ö. 67 yılında, Roma'yı açlık kırıp geçirdi. Sebep, korsanlardı.

Anadolu'da, Lucullus gibi üstün bir yöneticiyi görevinden alan Roma, uzun süre Anadolu'ya yetenekli bir yönetici tayin edemedi. Anadolu kentleri yeniden fakirlik ve ölüme duçar oldular. Diğer taraftan, korsanlar da iyice gemi azıya almışlardı.

Anımsanacağı gibi, 100 yıldan fazla bir süredir, İssos körfezinden, Karya'ya değin, Anadolu'nun güney kıyıları Ptolemaiosların elindeydi. Sulla'dan sonra, Anadolu'da görev yapan Roma komutan ve valileri, Mısır'ı Pamfilya'dan (Pamphylia, Antalya ili) atıp, Roma etki alanını, batıda Likya'ya, doğuda İsorya (İsauria) ve Kalykadnos vadisine kadar yaymışlardı. Ancak, Kilikya hala Mısır'ın elindeydi ve korsan yatağı olmuştu. Yine anımsanacağı gibi, başlangıçta, Roma, yayılmacı siyasette, deniz gücünün oynadığı rolü kavrayamamıştı. Seleukoslara ait deniz filoları, bir taraftan da deniz polisi görevi görüyorlardı. Roma, bunu da değerlendirememişti veya değerlendirmek birtakım zenginlerin işine gelmemişti. Roma, Seleukos deniz kuvvetlerini yok etmiş ama yerine bir şey koymamıştı.

Bugün Mersin Silifke arasındaki alan, korsanlar için harika yerlerdi. Uzun menzilli baskınlar için, ideal bir karargâh ve üs yeri olmuşlardı. Buralarda, kıyılarda dağ etekleri, diklemesine yukarılara doğru yükselir. Bu sarp kayaların üzerine korsanlar, zorlu kaleler kurmuşlardı. Geçen gemiler, ufuktan bile görülebiliyordu. Kıyılardaki, dantele gibi işlenmiş küçük koylarda, limanlar, depolar vardı.

Doğu Akdeniz, korsanların elindeydi. Ve artık, bu işi bitirmenin zamanı çoktan gelip geçmişti. Korsanlarla başa çıkamayan bir Roma, Roma olamazdı.

Roma senatosunda büyük tartışmalar yaşanıyordu. Roma halkı durumdan şikâyetçi idi ve hoşnutsuzluğunu gösteriyordu. Sonunda, korsanlara karşı yapılacak seferin komutanlığına, Gabinia yasasıyla ve olağanüstü yetkilerle, Pompeius Magnus getirildi. Pompeius, ona tanınan büyük maddi olanaklarla, kısa sürede, güçlü bir ordu ve donanma oluşturdu. M.Ö. 67 yılında, 90 gün gibi çok kısa bir sürede, Akdeniz'i korsanlardan temizledi. Pompeius, 120 yerleşimi ele geçirdi, 800 den çok gemiyi ya zapt etti, ya batırdı, çok sayıda korsanı tutsak etti. Korsanların tüm silahlarına ve gemi yapım araç ve gereçlerine el koydu. Bu havsalaların alamayacağı müthiş bir başarıydı. Pompeius, çok kısa sürede, korsanların köküne darı suyu ekmişti.

Bu sırada, Lucullus'un Roma'daki düşmanları, bu büyük komutanın karşısında eski güçlerini koruyamadılar. Senatonun davranış tarzının daima tutarlı olduğu zaten söylenemezdi. Senato, Oligarşinin menfaatlerine uygun olarak, kolayca yön değiştirirdi. M.Ö. 65 yılına gelindiğinde, senato Lucullus'un geçit töreni düzenlemesini kabul etti. Muhteşem bir tören yapıldı. Ağır zıhlar kuşanmış atlılar, tırpan tekerlekli savaş arabaları, Mithradates 'in maiyetinden görevli ve subaylar, 110 adet pirinç mahmuzlu gemi, Mithradates 'in altından yapılmış normal insan boyutundaki heykeli, zafer resmi geçitinde sergilendiler. Artık, Lucullus'un ata ruhları şad

edilmiş, başarıları ve büyüklüğü, Tanrılar âlemine ispatlanmıştı. Hala büyü gücü Lucullus'tan yanaydı. Ama Lucullus, bütün bu olup, bitenlerden sonra siyasetten soğumuştu. Yaşamının geri kalanını edebiyata, sanata ve lüks inceliklere ayırdı. Bugün kullandığımız " lüks " lafı, Lucullus'un ince zevkinden gelmektedir.

Korsan savaşı, çok çabuk ve beklenilmeyecek kadar kolay kazanılmıştı. Pompeius'un yapısı, sadece ceza vermekle yetinecek bir tip değildi. O, uzak görüşlü ve organizatör bir devlet adamıydı. Kilikya Kompestris'in (Ovalık Kilikya), hem verimli toprakları, hem ticaret ve hem de askeri açıdan önemli olduğunu hemen anladı. Kilikya, bir Roma eyaleti olmalıydı. Roma burayı, Anadolu ve Suriye'ye iyice yerleşebilmek için kullanmak zorundaydı. Bu ve komşu bölgeler, uzun zamandır, yeteneksiz ve şahsi çıkar peşindeki insanlar tarafından yönetilmişti. Yakalanan korsanlar arasında, çok sayıda, devlet görevlilerinin gadrine uğradığı için, yasa dışı yolları seçmiş, yetenekli kişi vardı. Bunlara adil davranılırsa, önemli bir insan gücü kazanılabilinirdi. Pompeius, bölgeyi sistematik bir tarzda yerleşime açtı. Yeni kentler kurup, buralara savaş tutsaklarını yerleştirdi. Eski Soloi kentinde, adı Pompeiopolis olan yeni bir kent kurdu (Mersinin yanında). Böylece, Pompeius, her açıdan kendini Roma'ya bir daha kanıtladı.

Pontus Roma'nın

Bu arada, Lucullus'un görevden alınması ile Pontos krallığı yine yaşıyordu ve Bitinya'nın bir kısmını elinde tutuyordu. Senato, Galius Julius Caesar ve Marcus Tullius Cicero tarafından desteklenen bir kararla, Mithradates 'e karşı yapılan savaşın başkomutanlığına, Pompeius'u getirdi.

Kararı öğrendiğinde, Pompeius, Kilikya'da idi. Donanmasının bir kısmını Karadeniz'e yolladı. Üç lejyonunu, Armenia'dan (Ermenistan) gelebilecek tehlikelere karşı, Kapadokya'da bıraktı. Kendisi, Galatya'yı geçerek, Pontos topraklarına girdi. Mithradates 'in ordusu zayıftı, oğlunun ve damadının ona yardım etmeyeceği de belliydi. Yardım gelmesi olası olan çevre krallıklar ile de Pompeius önceden anlaştı.

Pompeius, Pontos ordusunu çevirerek bire kadar yok etmek istiyordu. Mithradates de, geri çekilip, geçtiği yerleri yakarak, Roma ordusunu yıpratmak istiyordu. Pontos ordusu geri çekildikçe, Roma ordusu, onu düzenli ve disiplinli bir şekilde takip ediyordu. Sonunda Roma ordusu, Pontos ordusunu Lykos (Kelkit) ırmağı yakınlarında çembere aldı. Pontos ordusu uzun ve dar bir geçitte yakalanmıştı. Pontos ordusu paniğe kapıldı ve bunu izleyen yenilgi katliama dönüştü. İnsanlar, atlar, develer açık alana kaçabilmek için birbirlerini ezip, öldürüyorlardı. On bin Pontos'lu öldü. Mithradates, askerlerinin geri kalanı ile Sinoria (belki Bayburt kalesi) denen kaleye sığındı. Mithradates 'in burada hazinesinden oldukça büyük bir parça vardı. Askerlerinin parasını ödeyip, onları dağıttı. Küçük bir askeri gurup ve ailesinin bir kısmı ile yürüyüp gitti.

Artık Mithradates 'in bir daha Anadolu'ya geri dönme umudu kalmamıştı. Kendisini kabul edebilecek bir yer de yoktu. Tek gidebileceği yer Kırım'dı. Mithradates, Kafkasya'nın sarp dağlarını aşarak ve oralardaki boylarla dövüşe dövüşe, sonunda Kırım'a vardı.

Pompeius, Mithradates 'i Kolkhis'e (Gürcistan) kadar takip etti. Burada, savaşçı Kafkas boylarının, rahatsız edici saldırıları başladı. İşi bitmiş olan Mithradates 'i takip etmenin bir anlamı olmadığını kavrayan Pompeius, Ermeni krallığını cezalandırmaya karar verdi.

Pompeius, bu görev için seçildiğinde, çok az insan neler olabileceğini kestirebiliyordu. Bu görev kime verilirse verilsin, tam bir desteğe ihtiyacı olacaktı ve işleri kendi bildiği gibi yapacaktı. Pompeius, başkomutan olarak, sınırsız yetkilerle donatılmıştı. Yetkisi içindeki eyaletleri bildiği gibi yönetmiş, kimi valileri görevlerinden almış, yerine yenilerini atamıştı.

Ama şimdi, başarının peşinden, Pompeius'u destekleyenler haklı çıkıyorlardı. Pompeius, sınırsız yetkilerle donatılmak için doğru kişiydi. Mithradates tehlikesini tamamen bertaraf eden Pompeius, gözlerini Armenia krallığına çevirdi. Hesaplaşma zamanı gelmiş ve hatta geçmişti.

Armenia topraklarına girdi, önce Tigranes direnmeyi düşündü, sonra gözü kesmedi, Pompeius'un karargâhına gelerek teslim oldu (M.Ö. 65). Pompeius, Ermenistan'ın teslim koşullarını belirledi. Armenia, daha önce işgal ettiği tüm topraklardan çekilecekti ve Roma'ya 6.000 talen savaş tazminatı ödeyecekti. Armenia, böylece, Roma ile Parth devleti arasında kalan topraklarını muhafaza edebildi.

Pompeius, Anadolu'da Mithradates 'le uğraşırken, rakibi Crassus, Roma'da demokratların sol kanadına iyice yaklaşmıştı. Crassus, çok zengindi ve halk arasındaki lakabı da " zengin " idi. Demokrat parti, Crassus'un desteği sayesinde, M.Ö. 66 seçimlerimde büyük bir zafer kazandı. Partinin iki adayı konsül oldu, Crassus censor ve Sezar da edil oldular. Ancak senato, seçimlere hile karıştırdıkları gerekçesi ile iki konsülün seçimini iptal edip, yerlerine kendi tuttuğu kişileri seçtirdi.

Mithradates 'in, Pontos dağları üzerinde hazinesini muhafaza etmek için kurmuş olduğu kalelerden bahsetmiştik. Bunlara gazofulakia deniyordu. Pompeius, hem hazine için ve hem de stratejik nedenlerle, bir bir, bu kaleleri fethe başladı. Pompeius, Persler zamanından beri biriken Pontos hazinesini toplayarak, Roma'ya götürdü. Bu hazinenin taşınması aylar almıştır. Sadece bir kaleden alınan hazine bile otuz günde ancak taşınabilmiştir.

M.Ö. 64 yılında, Amissos'a gelen Pompeius, burada, senatodan bir heyet istemeden, kendi başına, Anadolu'yu düzenlemiştir. Bundan 10 yıl önce, kendi başına eyalet olan Bitinya, Pontos'la birleşerek, tek eyalet haline gelecektir. Bu eyalete Bitinya – Pontos eyaleti denecektir. Asya eyaletinin toprakları değiştirilmemiş, Kilikya eyaletine biraz daha toprak ilave edilmiştir. Anadolu'da, Asya, Kilikya, Bitinya-Pontos eyaletleri dışında kalan topraklar, Roma'ya bağlı krallar arasında paylaştırıldı. Bu kralların, Mithradates savaşı sırasında takındıkları tavır ölçü olarak alındı. Savaş sırasında en çok zarar gören ve yıkıma uğrayan yer, Kapadokya idi. Bu nedenle yönetimi yine Ariobarzanes'e bırakılan Kapadokya'ya toprak ilave edildi. Fırat'ın doğusundaki Sofene, Kapadokya'ya katıldı. Daha önce, Pontos'un güney ordusunu yenen Galat prensinden bahsetmiştik. Galatların Tolistoag boyu prensi Deiotaros, Roma'ya yaptığı hizmetlerden dolayı kral unvanını aldı ve toprakları içine, kuzey Kapadokya, küçük Ermenistan, Kızılırmak nehrinin denize döküldüğü yerden Trabzon'a (Trapezos) ve Kolkhis'e kadar tüm kıyı kesimi katıldı. İç Paflagonya'da küçük bir toprak parçası Plaimenes soyundan prens Attalos'a bırakıldı. Savaş sırasında, Roma'ya katılan Pontos'lu Arkhelaos'a, Pontos'un kutsal bölgesi olan ve Tanrıça Ma'nın tapınağının bulunduğu Komana başrahipliği verildi.

Anadolu'yu organize eden Pompeius, aynı yıl Suriye'ye indi. Lucullus, Seleukos kralı 13. Antiokhos'a dokunmamıştı. Pompeius, kralı tahtan indirerek, Seleukos hanedanına son verdi. Suriye'yi, Roma eyaleti yaptı.

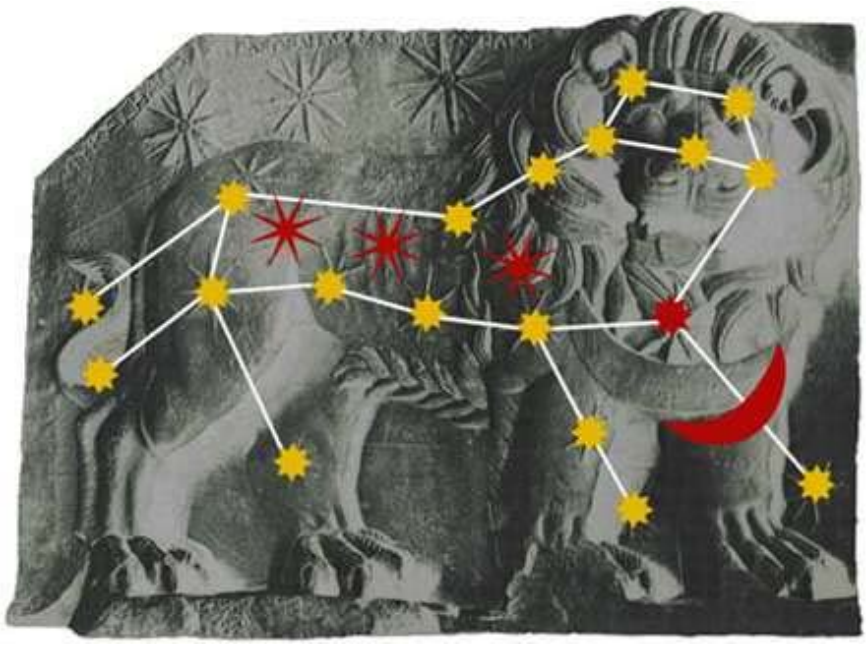
Roma Kudüs'te

Daha önce görüldüğü gibi, Seulokos kralı Antiokhos'un, Kudüs'ü zapt edip, duruma hâkim olduğu zaman başlayan Yahudi direnişi Juda (Yahuda) kabilesinden Makkabeus önderliğinde devam etmiş ve sonunda bağımsız bir Yahudi krallığı oluştu. Başa Hasmoniler sülalesi geçmişti. Baştan birkaç kardeş peş peşe, başrahip ve kralın yerel yöneticisi olarak hükümran olmuşlardı. Nihayet M.Ö. 140 yılında, kardeşlerin sonuncusu olan Şimon'u, bir halk meclisi ulusal önder, general ve başrahip ilan etmişti. Böylece yönetim de süreklilik kazanıp babadan oğla geçmeye başlamıştı.

Bu dönemde Yahudi devleti sürekli güçlenip, büyüdü. Aleksandr Yannai (M.Ö. 103 – 76 arası) dönemine gelindiğinde, fethedilen bölgelere Yahudiler yerleştiriliyor, o bölgelerdeki nüfus zorla Yahudileştiriliyordu. Karşı koyan kent olursa, yok ediliyordu. Yahudilik geniş bir bölgeye yayıldı. O tarihlerdeki dünya nüfusu 170 milyon tahmin edilmektedir. Yahudi nüfusu ise 8 milyondur. Bu 8 milyonun, 2 milyonu Filistin'de (Yahudi ülkesinde), 1 milyondan fazlası da Mısır, Suriye, Anadolu ve Babil'de yaşamaktadır. Kral ve başrahip Aleksandra'nın ölümü üzerine, karısı Salome Aleksandra kraliçe olarak hüküm sürdü. Bu esnada oğlu Hirkanos da başrahiplik yapıyordu. Kraliçenin ölümü üzerine Hirkanos ve kardeşi arasında hükümranlık savaşları başladı. İşe Roma'da karıştı. Roma komutanı Pompeius, Suriye'de idi. İç savaşa karışarak, Kudüs'ü kuşattı ve M.Ö. 63 yılında zapt etti. Kudüs'ün düşüşünden sonra, Romalı generalin, o güne kadar sadece başrahibe ait olan tapınağın iç kutsal sığınağına girmesi, Yahudilerin kafasında hiç silinmeyecek bir etki yaptı. Josephus bunu kısaca şöyle belirtiyor: " Özgürlüğümüzü kaybettik ve Romalıların hükmü altına girdik. ... Eskiden ancak kalıtsal başrahiplere verilen krallık, sıradan halkın eline geçti ".

Bundan sonra, 700 yıl boyunca ülke Romalılar tarafından yönetildi. Romalılar da, eskiden olduğu kadar olmasa da, Yahudileri kendi iç işlerinde serbest bıraktılar. Ancak atamaları Romalılar yaptı ve gerektikçe " Roma sulhunu " korumak için kuvvete başvurdu.

Asırlar boyunca İsrail'in umudu kolektif amaçlara dönüktür. Tanrı'nın sevgilisi olan kavmin maddi zaferleri ve bütün insanlığın mutluluğu önemlidir. Kişilerin önemsiz kaderi ile ilgilenilmemiştir. Faziletli bir tutumun tek mükâfatı, bu dünyada uzun süre yaşamaktır. Ölülerin kaderini ise kimse bilmez. M.Ö. 100 yılında yazılan Vaiz kitabında " Yaşayan bir köpek, ölmüş bir aslandan üstündür. Çünkü yaşayanlar öleceklerini bilirler, ölüler ise hiçbir şey bilmezler "der. Bu asırda (M.Ö. 100), inançlarda bir değişiklik meydana geldi. İyilerin mükâfatlarını bu dünyada görecekleri fikri, gittikçe daha az rağbet görür olmuştu. İnsanlığın ortak aklı ve tecrübesi, bu düşünceyi yalancı çıkarıyordu. Etrafta yaşamaya devam eden çok Tanrılı dinler ise, bu konuda çok daha tatmin edici idi. Etrafta Şamanizm'den, Sümerlerden, Mısır'dan gelen ruh ve öteki dünya yorumları yaşıyordu. Bunun üzerine, söylem değişti. Ruhun ölmezliği, bedenlerin tekrar dirilerek öteki dünyada hayatın devam ettiği, ölülerin yargılandığı inancı kabul edildi. M.Ö. 100 yılına ait olduğu sanılan Daniel'in kitabı şöyle yazıyor: " Ve yerin altında uyuyanlardan birçoğu, kimisi ebedi hayata ve kimisi utanca ve nefrete olmak üzere, tekrar uyanacaklardır ". Ancak Yahudi kamuoyu hiçbir zaman, bu konu üzerinde hemfikir olamamıştır. Hıristiyanlık çağının başlangıcında Ferisiler (yeni ayrılanlar) ölülerin dirilişini ve melekleri kabul etmiş, Sadukiler ise reddetmeye devam etmişlerdir.

Kommegene aslan ve horoskop

Suriye ile Kapadokya arasında Kommagene krallığı olduğunu biliyoruz. Kommagene krallığı Seleukosların vasıllığında bir krallıktı. Başşehri Samosata (Samsat) idi. Kralı ise 1. Antiokhos'du. Pompeius, stratejik Kommagene krallığını, Roma'ya vassal bir krallık şeklinde, 1. Antiokhos yönetimine bıraktı. Kommagene'nin güneyinde, Osrhoene (Urfa) krallığı da Roma vasalı oldu.

Pompeius, Armenia krallığını da vasal krallık haline getirdi. Böylece Roma ile Parth krallığı arasında bir tampon bölge yaratmış oluyordu. Armenia vasal krallığının başında Tigranes kaldı.

Pompeius'un Anadolu'yu yeniden organize ederken, Doğu sınırı olarak Fırat nehrini aldığı bellidir. Fırat'tan sonra, tampon krallıklar kurarak, Roma topraklarını bir ön güvenceye altına almak istemiştir.

Arabistan'ın kuzey batısında, şimdi Ürdün olan topraklarda, uzun zamandan beri Nabataea (Nabatiler) krallığı vardı. Baş şehirleri Petra olan ülke, bir ticaret devleti olarak yaşıyordu. Gazze ve Şam ticaretini ellerinde tutuyorlardı. Ticaret kartellerini kuvvetlendirmek için, tedarikçilerle ve bu arada Himyaritlerle ilişkiler kurdular. Ticaretin Arabistan'ın içinden deve kervanları ile yapılması alternatifini zayıflatarak, Kızıldeniz ticaretini iyice canlandırdılar. Kızıldeniz ticaretinin gelişmesi ve dolayısı ile kervan ticaret yolunun zayıflaması, kervan ticaretine bel bağlamış Arap yarım adasının içinde yaşayan kabilelerin hiç işine gelmiyordu. Bu arada Mekke ve Medine bir anlamda ticaretten elimine olmuşlardı.

Roma'nın da işine doğudan yaptığı ithalatın Arabistan'ın elinde olması gelmiyordu. Roma, Nabataea üzerine defalarca seferler düzenledi, ancak bunlar başarılı olamadılar. M.Ö. 63 yılında Pompeius Petra üzerine yürüdü ama sonuç alamadı. Roma, Kızıldeniz üzerinden yapılan ticareti ele geçiremiyordu.

Cicero

Cicero

Marcus Tullius Cicero (M.Ö. 106 – 43), Roma'nın en ünlü hatibidir. Rodos'un ve Atina'nın en ünlü hitabet hocalarından dersler almıştı. Kitlelerin karşısına çıkmadan önce, plan yapar, söyleyeceklerini düzenlerdi. Konuşma ahengi, vurgulamaları dinleyenleri hemen etkisi altına alırdı. Söylevlerini verdikten sonra bunları yayınlamış olması, hem söylevlerin elimize tam olarak geçmesine ve de tarihi birinci elden izlememize sebep olmuştur.

Cicero, siyasi açıdan, belli dönemlerde demokratlara, belli dönemlerde oligarşinin ılımlı kesimine yakın tavır almıştır. Ama genel olarak, o dönemin aşırılıklarından uzak bir tutum izlemiştir. Pek çok haksızlığa karşı durmuştur. Senatoda verdiği ve dinleyenleri etkileyen söylevleri ile pek çok Roma yöneticisini mahkûm ettirirken, sayısız kişinin savunmasını üstlenerek, onların suçsuzluklarını ispat etmiş saygın bir kişidir. Cicero, hatiptir, yazardır, devlet adamıdır, siyasetçidir, hukukçudur. Hemen her dalda sayısız eser vermiştir. Senatodaki söylevlerinin büyük bir kısmı tarihe ışık tutacak nitelikte tarihsel belgelerdir. De Legibus (Kanun), De Republica (Cumhuriyet), De Amicitia (Dostluk), De Officiis (Ödevler), De Senectute (İhtiyarlık) gibi, burada birkaçını saydığımız sayısız eser bırakmıştır.

Cicero bir stoacıydı. Filozof olarak stoacılığa pek bir şey katmamış olmasına rağmen, önemi neredeyse tüm Yunan felsefesini Romalılara tanıtmış olmasındadır. Bu nedenle Roma felsefe dilinin babası sayılır. Mesela şöyle demiştir: En gerçek kanun, doğru akıldır. Doğru akıl, doğaya uygun, bütün varlıklarda aynı, değişmez, yok olmaz bir güçtür. O, bize görevimizi gösterir. Namuslu adam, onun buyruk ve yasalarına kulak tıkamaz. Bu kanun hiçbir değişme tanımaz, Atina'da başka, Roma'da başka değildir. Bu, bütün zamanlarda ve bütün ulusları yöneten tek ve aynı kanundur.

Bu tarihlerde, Roma, Epikür'ün görüşleri ile de tanışıyordu. T. Lucretius Carus (M.Ö. 99 – 55), De Natura Rerum (Nesnelerin Niteliği Üzerine) adlı Epikürcü (Epicuros'cu) eserini yayınladı. Felsefi poem şeklinde yazdığı eserinde, evrenin temel ilkesi olarak, atomları ve

sonsuz boşluğu gösteriyordu. Doğadaki tüm olayların, atomların hareketinden doğmakta olduğunu anlatıyordu.

Evren sürekli olarak hareket halinde olan maddeden meydana gelmiştir. Başlangıcı ve sonu yoktur, yaratılmamıştır ve yok olmayacaktır. Zaman ve uzay hareket halindeki maddenin dışında var olamaz. Madde, bölüne bölüne en sonunda atoma varılır. Evrenin bütün değişik görünüşlerinin altında bu atomlar vardır. Doğayı açıklamak için yaratıcı bir güçten bahsetmek hem yanlıştır ve hem de yalandır. Evren sonsuzdur ve sayısız dünya vardır. Bu dünyaların hepsi, aynı atomsal maddeden oluşmuştur. Hareket maddenin bir özelliğidir. Hareket hiçbir doğaüstü varlığın ilk hareketi vermesi ile başlamamıştır. Demir gibi en katı maddelerin içinde bile sonsuz hareket vardır.

Evrenin atomlarının yerli yerine yerleşmiş olmaları, bir kafanın hazırladığı bir planın sonucu değildir. Evrenin içinde bin bir türlü değişime uğradıktan sonra, her çeşit hareketleri ve birleşmeleri deneye deneye, sonunda evreni meydana getiren bir düzene ulaşmışlardır.

Yazar, De Natura Rerum adlı eserinde, din nedeniyle insanlara karşı işlenen cinayetleri ve döktürülen gözyaşlarını eleştiriyor; " Dindarlık, başını örterek sık sık bir taş heykel önünde secdeye kapanmaktan ibaret olmadığı gibi… mezbahaları hayvanların kanları ile doldurmaktan da ibaret değildir; asıl dindarlık, bütün olayları sakin bir ruhla seyretmeye denir " diye yazıyordu. Din, insan kurban etmek gibi cinayetler de işler ve sadece bu nedenle bile iğrençtir. " Ruh da bedenin öteki parçaları gibi maddeseldir ve bedenle beraber ölür gider. İnsan, hayvansal durumdan, kendi çabaları ile ve Tanrıların hiç bir yardımı olmadan, uygar hale gelmiştir ".

Carus, Epikür'ün (Epikuros), insanlığı eski boş inançlarından, dinsel saplantılardan, rahiplerin sürdürdükleri ölüm korkusundan ve korkutucu öteki dünya yaşamı düşüncesinden kurtardığı için yüceltir.

Carus 'un eseri, Roma'da süre giden sosyal mücadelenin etkisinde ve taraf tutarak, militan bir Tanrı tanımazlık şeklini almıştır. Ruhsal mutluluğu öğütleyen Carus, Epikür'den bu açıdan ayrılır.

M.Ö. 64 yılında, Roma'da, genç bir halk temsilcisi, Servilius Rullus, geniş kapsamlı bir toprak kanunu tasarısını halk meclisine sundu. Bu tasarıda, latifundialar aleyhine, küçük mülkiyet yaygınlaştırılıyordu. Ayrıca, senatonun elinden, pek çok yetki de geri alınıyordu. Tasarı, büyük toprak sahipleri, mültezimler ve hatta ılımlı demokratlar arasında korku yarattı. Şövalyeler, demokratlarla yaptıkları işbirliğini bozdular. Cicero, tasarıya karşı çıktı ve konsül olarak, Rullus aleyhine söylevler verdi. Sonunda, Rullus, kanun tasarısını geri çekmek zorunda kaldı.

O sıralarda, Roma'da iki ana eğilim ortaya çıkmaktadır. Bir tanesi, " barış, özgürlük ve kaygısız bir yaşam " sloganı ile özetlenen şövalyelerin ve Cicero'nun eğilimidir. Bunlar kendilerini " namuslu kişiler " diye adlandırıyorlardı. Diğeri ise, devletin tüm maddi ve manevi kaynaklarının yoksullar lehine kullanılmasını isteyen görüştür. Bu görüş, L. Sergius Katilina'da temsil ediliyordu. Cicero, bu ikinci görüşü sapıklık diye nitelendiriyor ve halkın huzurunu bozduğunu iddia ediyordu. Julius Caesar, bu ikinci görüşe yakındı ve Crassus ile ilişkileri sürüyordu. Katilina'da, geçmişte, Pompeius ve Crassus gibi, Sylla'nın yakın çevresinden geliyordu. Ama zaman, onu, değiştirmiş, oligarşinin karşısında bir tavıra itmişti.

Değişik eğilimleri temsil etseler de, Cicero, Crassus ve Katilina, hala Demokrat partinin içindeydiler, ama partinin değişik kanatlarını temsil ediyorlardı. Katilina'nın temsil ettiği kanat, borçların affı, yeni toprak kanunu ve iktidarın oligarşiden daha fazla halka mal olmasını isteyerek, daha köktenci bir tavır sergiliyordu. Bu kanat, Katilina'yı konsül seçtirmek için üç sene üst üste uğraştı, ama başaramadı. Bu arada, gün geçtikçe, Caesar'ın yıldızı daha fazla parlıyor ve geniş halk kitleleri onu tutuyorlardı. Caesar, büyük rahip ve pretör seçildi.

M.Ö. 63 seçimlerinde, Katilina'ya karşı, senatonun adayı Murena idi. Murena, seçilebilmek için, o kadar para dağıttı ve o kadar kişiyi satın aldı ki, seçim bir skandala dönüştü. Cicero konsüldü, Murena'dan yana tavır koyuyor ve Katilina'yı " kiralık katiller " diye suçluyordu. Cicero, seçimleri erteletti, senatoya sıkıyönetim ilan ettirtti, mesleki kuruluşları ve halk derneklerini kapattırdı. Cicero, radikal harekete " veba " diyordu, " bu vebadan kurtulmak isteyen herkes Murena'nın tarafına geçsin " diyordu. Para, askeri güç, baskı, türlü entrika ve Cicero'nun etkili nutukları, sonunda seçimleri Murena kazandı.

İtalya'nın ithalat ihracat dengesi sürekli bozuluyordu. İthalatı sürekli büyüyor, ihracat ise sürekli azalıyordu. Bu değer azlığı, mal veya para olarak aldığı haraçlar ve Roma'nın dış ülkelerdeki topraklarından elde ettiği gelirle karşılanıyordu. Zamanla ithal mallar altın ve gümüş külçelerle ödenmeye başlandı. Bu kıymetli maden akışını önlemek isteyen Cicero, konsüllüğü esnasında, gemilere yüklenecek altın ve gümüşe el koyma emri vermiştir.

M.Ö. 63 seçimleri bir skandaldı. Radikal demokratların öfkeli kanadı, silahlı mücadele kararı verdi. Yaptıkları plan, M.Ö. 87'de Cinna'nın giriştiği hükümet darbesine benziyordu. Önce, başına Katilina'nın geçeceği, tarım kesiminden bir ordu oluşturulacaktı. Roma'da plebler ayaklandırılacak, çoban köleler isyana teşvik edilecekti. Ve konsül Cicero öldürülecekti.

Cicero Senatoda konuşuyor

Cicero, ajanları vasıtası ile durumdan haberdardı. O da, orduyu hazır hale getirtti. Senatoda ünlü " Katilina söylevi " ni yaptı. Katilina'yı, Roma kentini terke zorladı. Radikal demokratlar, daha hazırlıkları bitmeden, Cicero'nun tuzağına düşmüşlerdi. Katilina ve 3.000 kişilik ordusu yok edildi. Yandaşları, senatoda sorguya çekilip, öldürtüldü. Hareket bastırılmıştı. Senato, 1 ay sürecek zafer şenlikleri ilan etti. Ama halk ölmüş olan Katilina'yı unutmuyor, her fırsatta ona sahip çıkmaya çalışıyordu. Senato ve Cicero ise, gittikçe sertleşip, aşırılaşıyordu. Caesar, senatonun aşırılıklarına karşı çıkmaya başladı. Cicero'nun, geniş halk kitleleri üzerindeki etkisi bitmişti. Şimdi, halk ona karşı çıkıyor ve artık onu dinlemiyordu. Konsüllüğünün son günlerinde, söylev verirken, üzerine yürüyüp, onu susturdular.

Roma'nın Doğudaki belası, Pontos kralı, Mithradates bin bir güçlükle Kırım'a gelmişti. Mithradates , Kırım'da duruma hâkim oldu. Kendisine ihanet eden oğlu Mahares'i ortadan kaldırdı. Yeni bir ordu kurma hazırlıklarına girişti. Ancak, oğlu Farnakes ve ordusu onu terk etti. M.Ö. 63 yılında, Mithradates , yalnızlığa dayanamayarak intihar etti.

Pompeius, Mithradates 'in ölüm haberini Suriye'de öğrendi. Anadolu'ya geri döndü. Farnakes'in Kırım krallığını onayladı. Mithradates 'in naşı, Kırım'dan Sinope'ye getirilerek, Pompeius'un nezaretinde, büyük bir törenle, kraliyet mezarlığına gömüldü. Mithradates 'in ölümü ve siyaset sahnesinden çekilmesi ile Anadolu'da bağımsız devlet kalmamıştı. Baştan, Roma'ya toprakların bir kısmı doğrudan bağlı idi. Elinde tutulması zor olan topraklar ise vasal krallıklarla yönetiliyordu. Bu krallıkların nezaretinde halk Roma yönetimine alışınca, yönetim doğrudan Roma'ya geçecekti. Sonunda böyle de oldu.

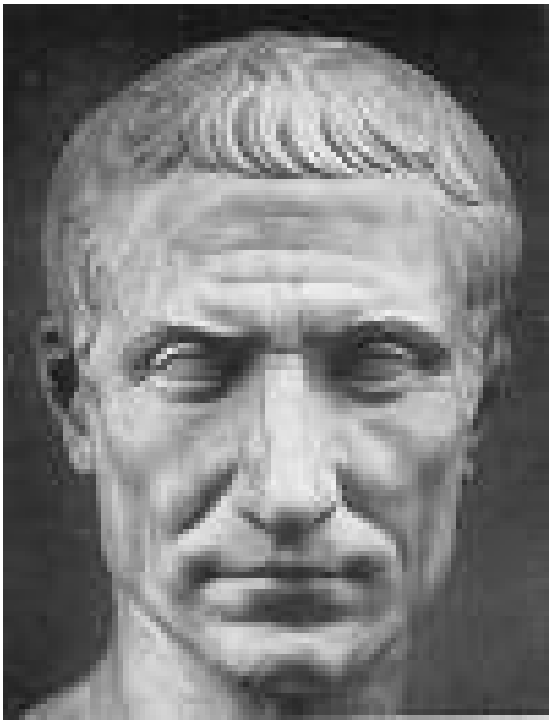
M.Ö. 62 yılında, Pompeius Sinope'den Efes'e geldi. Burada ordusunun tüm fertlerini, o güne kadar hiç görülmemiş bir biçimde ödüllendirdi. Aynı yıl Brundisium limanından İtalya'ya geçti ve burada ordusunu terhis etti.

Bu yıllarda, Roma'nın yetiştirdiği en büyük lirik ozan olan Catullus (M.Ö. 87 – 54) yaşamıştır. Şiirlerinde, Anadolu'da gezip gördüğü yerleri de anlatmıştır. Şiirleri günümüze kadar gelmiştir.

Hunlar Çöküyor

Uzak Doğuda, Hunlarda ise, Tan-hu'nun, devletin üst görevlerinde Çinlileri kullanması sonucu artan sömürü, boyları ayaklandırdı. Ting-ling'ler (Töles'ler), Çin kökenli Hun generali Su Wu'nun koyunlarını yağmaladı ve Hunlara baş kaldırdılar. Töles isyanı büyüdü, Hun ülkesinin kuzeyi Töleslerin eline geçti. Çin kaynaklarına göre, M.Ö. 69 yılında, Wu-huan'lar doğudan, Wu-sun'lar batıdan Hunların üzerine yürüdüler. Bu isyanlar çok etkili oldu. İsyan eden boylar, Hun sürülerini alıp götürdüler. Hunlar nüfuslarının ve hayvan sürülerinin yarıdan fazlasını kayıp ettiler. Bu felaketli yıllarda, Hunlar sadece Tölesler ve diğer boylarla değil, aynı zamanda Çinlilerle de savaşmaktaydılar. Tarım bölgelerinde ve İpek yolu hâkimiyeti için Çin Hun mücadelesi sürüp gidiyordu. M.Ö. 77- 60 yılları arasında, Çinliler tarım bölgesine yerleşerek, askeri garnizonlar kurdular ve İpek Yolu'nu denetimleri altına aldılar. Yine bu yıllarda sadece Wu-huan ve Wu-sun akınları değil, kıtlık veya başka bir doğal afette etkili olmuş olmalıdır. Normal koşullarda Hun (Hiong-nu) larda kişi başına 300 hayvan düşerdi. Bu sayı felaketli yıllarda kişi başına 25 ve daha sonra kişi başına 15 kadar düştü. Kuvvetli olasılık ile doğal bir afetin yaşandığı ileriki yıllarda hayvan sayısı daha da düştü. Tabii bu açlık demekti ve Hunlara bağlı Ting-ling gibi kabilelerin isyan ederek ayrılma nedenini de açıklıyordu.

Julius Caesar

Julius Caesar

M.Ö. 59 yılında Roma'da, Caesar, Pompeius ve Crassus arasında 1. Triumviralık kuruldu. Triumviralığın ilk yıllarında, konsül seçilen Caesar, neredeyse senatoyu hiç toplantıya çağırmadan, işlerini Halk meclisi kanalı ile götürüyordu. Rullus'un tasarısına çok yakın bir toprak kanunu meclisten çıkardı. Daha önce, Pompeius, İtalya'ya ilk döndüğü günlerde, senato tarafından onaylanmamış olan, Pompeius'un Doğu seferinde yaptığı tüm eylemleri onaylandı. Caesar, devlet ihale bedellerini de üçte bire indirdi. Bu sayede, şövalyeler ve iş adamları epey para kazandılar.

Caesar, usta bir politika güdüyordu. Yanında sadece halk yoktu, etrafında değişik kesimlerden oluşmuş yeni bir taraftar kitlesi oluşuyordu. Caesar, üzerine üç eyaletin birden prokonsüllüğünü aldı: Alp berisi Galya (Galia), Narbonnaise ve İlirya.

Halkın gelişmelerden tam ve zamanında haberdar olabilmesi için, " hükümet işlemleri hakkında " yayın büroları kuruldu. Bu yayın tarihte çıkarılan ilk gazetedir. Halk dernekleri ve kulüpler tekrar açıldı. Cicero da, Katilina taraftarlarını kanunsuz ölüme mahkûm etmekten sürgüne yollandı ve Palatina'daki evi yerle bir edildi.

Evin yıkılması, aslında ocağın yıkılması, yani, ata ruhlarının dağılması anlamını taşımaktadır. Bilindiği gibi, Romalılar, atalarının ruhlarının, evin ocağında sembolize edilen bir tarzda, kendileri ile birlikte yaşadıklarına inanırlardı. Roma ailesine güç veren şey, yaşayan ve ölmüş tüm aile bireyleri idi. Ev yıkılınca, bir anlamda aile de bir daha toparlanamaz şekilde dağıtılmış oluyordu. Buna paralel bir âdetin, daha eski dönemlerde, tüm topluluklarda yaşandığı hatırlanacaktır. Kazanılan bir savaştan sonra, cezalandırılmak istenen şehirler, yakılıp, yıkılıp, yerle bir ediliyordu. Böylece kent yakılarak arındırılıyor, kentin koruyucu Tanrı'sı ve o kentte bulunan ruhlar, havaya savrulmuş oluyordu. Birbirinden kopup, göğe dağılan ruhlar, galiplerin Tanrılar panteonuna katılarak, galiplerin daha da güçlenmesine sebep oluyorlardı. Tanrı panteonunu kuvvetlendirmenin ve kentin Tanrılarını kendilerine katmanın garantili yollarından en garantili olanı da, kentin Tanrı'sını alıp gitmekti. Böylece, yakılıp, yıkılan kent ve o kentin sakinleri, bir anlamda, ruhlarından ve Tanrılarından koparılarak, köksüz, ruhsuz bırakılıyorlardı. Bu nedenle, Cicero'nun evinin yıkılması, maddi

bir ceza değil, yukarıda özetlendiği gibi, onu her iki dünyadan da silmeye yönelik manevi bir cezadır.

Julia Caesar'ın kızı

Oluşumundan kısa bir süre sonra, Triumvira, kendi arasında ilişkileri daha yakınlaştırmak için, birbirleri ile hısım olmaya karar verdi. Caesar'ın, 14 yaşındaki kızı Julia elli yaşındaki Pompeius'le evlendi. Caesar'da, Calpirnius Pison'un kızı Calpurnia ile evlendi. Üçlü yönetim, üç yıl kadar ahenk içinde işleri götürdüler. Yönetim, her sınıfın çıkarını kollayarak dengeli bir siyaset sergiliyordu. Demokratik söylem ve fiiller daha önde gibi görülüyordu.

Caesar, ender bulunan devlet adamlarındandı. Zekiydi, çalışkandı, iyi eğitim görmüştü, bilgiliydi, olağanüstü bir hatipti, uzak görüşlüydü, cesurdu, iyi bir yazardı, toplum içinde çok başarılı idi, kalabalıklar ona tapıyorlardı. İçinden çıktığı aristokrasiye, başkanı olduğu demokrasiye, başrahipliğini yaptığı dine bağlanmıyor, kendini bunların dışına çekip, soyutlayabiliyordu. Üçlü yönetimdeki arkadaşlarından, pek çok konuda ilerideydi, ama iki noktada eksiği vardı: Para ve Zafer.

Caesar'ın, parası olmadan ordusu, ordusu olmadan zaferleri olamazdı. Bunları prokonsüllüğünün ilk üç yılında elde etmeye çalıştı. Başlangıç için ona lazım olan ordunun nüvesini damadı ve kader ortağı Pompeius'dan sağladığı söylenir. Orduyu, kızına karşılık almıştır. Caesar ve ordusu, şimdi Galya'dadır. Galya'da yapılanlar, Caesar'ın " Galya Savaşları Üzerine Yorumlar " adlı ünlü eserinde anlatılmıştır. " Bellum Gallicum'u " Caesar, M.Ö. 51, de 7 kitap olarak yazmıştır. Buna M.Ö. 43 de, Caesar'ın komutanlarından A. Hirtius 8'ci kitabı yazarak, eklemiştir. Caesar'ın Pompeius ile yaptığı savaşları konu alan ve 3 kitaptan oluşan, diğer bir eseri " Bellum Civilum " adını taşımaktadır.

Galya'da, göçebelerin içyapısı, yerleşik düzene geçiş koşulları nedeniyle çözülüyordu. Kabile şefleri, topluluklarını neredeyse köle durumuna düşürmüşlerdi. Kabileler kendi aralarında amansızca mücadele ediyorlardı. Galyalıların komşuları, Helvetlerle, Germenler, Galya'yı ağır ağır parçalayıp, yutuyorlardı.

Helvetler, Santones Keltlerinin bulunduğu Saintonge'a doğru göç etmeye başladılar. Böylece, Helvetler, Galya savaşlarının başlamasında belirleyici bir rol oynadılar. Bu göçün nedeni bilinememektedir. Helvetler bir göçebe konfederasyonu idi. Esas olarak Verbigene, Tigurins, Ambrone ve Tugene kabilelerinden meydana geliyordu. Helvetlere, Tulinge ve Latobrice adlı Germen kabileleri ile Boiens adlı Kelt kabilesi katıldı. Dikkat edilmesi gereken nokta, Orta Asya göçebe davranışlarının aynen Batı Avrupa göçebelerinde de görülmesidir. Bir sebeple göç ihtiyacı çıkmış ve kabileler birleşerek bir konfederasyon kurarak, bir şefin yönetiminde harekete geçmişlerdir. Bu konfederasyon, tek bir kökenden gelen halkların değil, değişik kökenli toplulukların birliğidir.

Helvetleri, Julius Caesar'ın lejyonları M.Ö. 58 yılında, Sequanes'da karşıladı. Daha sonra Divico tarafından yönetilen Helvetler ile Julius Caesar'ın lejyonları arasında Bibracte savaşı

yapıldı. Caesar tarafından anlatılana göre, savaş öncesinde 92.000'i savaşçı olmak üzere Helvetler 368.000 kişiydiler. Savaş sonunda sayıları 110.000 kişiye inmişti. Tabii ki bu sayılar çok güvenilir sayılar değildirler. Savaş sonrasında Helvetler, kendi dağlık bölgelerine geri çekildiler. Boiensler ise Galya'da kaldılar. Roma onları Eduens ile Arvernes arasına yerleştirerek sabitledi. Roma, daima, Ren ötesi Germen kabilelerinin Galya Narbonensis'e (Güney Fransa) akmasından korkarak, onları önleyecek tedbirleri almıştır.

Caesar, önce Helvetleri yendikten sonra, Germenleri Ren nehrinin doğusuna sürdü. Sıra, Galyalılara gelince, işe en güçlü kabileleri Beljlerden başladı. Beljler boyun eğdiler. M.Ö. 56 yılına gelindiğinde, tüm Galya Caesar'ın eline geçmişti.

Caesar, Galya'yı bir Roma eyaleti yaptı. Ağır vergiler koydu. Şimdi, o, paraca ve köle sayısı olarak Roma'nın en zengin adamlarından biriydi. M.Ö. 55 yılında, Roma'da, görkemli bir forum inşa ettirmeye başladı.

Caesar, triumvira içinde birkaç adım öne geçmişti. Tabii, bu diğerlerini rahatsız ediyordu. Kimse, kimsenin çok fazla kuvvetlenmesini istemiyordu. Caesar'ın Roma'daki has adamı, Clodius'du. Caesar, Galya'da savaşır ve zenginleşirken, Roma'da Caesar'ı, o temsil ediyordu. Pompeius, seçimlerde, Clodius'un rakibi Milo'nu destekledi. Bu arada Cicero, on altı aylık sürgünden sonra, Pompeius'un önerisi ile affedildi. Pompeius, Cicero'ya yaklaşmaya çalışıyordu.

M.Ö. 56 yılında, üç başkan, aralarındaki sorunları çözmek için bir araya geldiler. Uzlaşarak, aralarında yeni bir denge kurdular. M.Ö. 55 de Pompeius ve Crassus konsül seçilecekti. Daha sonra, Pompeius, İspanya'ya prokonsül olarak gidecekti, Crassus ise Suriye'ye prokonsül olacaktı. Caesar'ın ise Galya komutanlığı beş yıl daha uzatılıyordu.

Anadolu'ya geri dönersek, Lucullus, Ön Anadolu'nun ekonomik durumunu düzeltmek için önlemler almıştı. Ama yeni gelen Roma yöneticileri halkı tekrar soymaya başladılar. Korsan tehlikesi bitmiş ve Roma denizlere hâkim olmuş olmasına rağmen, kentlere, yeni bir savaş filosu yapmak için ek vergiler koydular. Bu vergiler gemi yapımına değil, yöneticilerin cebine gitti.

Bu sırada, Pompeius tarafından yeniden düzenlenen Kilikya eyaleti 6 bölümden oluşuyordu. Bu bölümler, Kilikya Pedias, Kilikya Trakheya, Pamfilya, Pisidya, İsaurya ve Likaonya idi. M.Ö. 56 yılında, Asya eyaletinden Laodikeya, Apameya ve Sinnada (Synnada) alınarak, Kilikya eyaletine ilave edildi. Kıbrıs da Kilikya eyaletine bağlandı. Artık, Suriye'ye inen stratejik bir konumda bulunan Kilikya'ya Roma çok önem veriyordu. M.Ö. 51 yılında, Kilikya valiliğine, ünlü hatip Marcus Tullius Cicero atandı.

Parthlar

Parthlı at üstünde ok atan savaşçı

Caesar'ın, Galia'da (Galya) kazandığı zaferler, Crassus'u kamçıladı. Crassus da Parthlara karşı sefere çıktı. Bundan sonra, yüz yıllarca, Roma doğuda Parthlar ile uğraşacaktır. Parth devleti, son nefesini verene kadar, Roma için baş belası olacak ve Roma ile özellikle, Ermenistan'ın vasallığı konusunda çekişecektir. Parthların ne olduğuna geçmeden önce, okuyucuya bir konuyu hatırlatmakta yarar vardır. Doğu Anadolu, Hazer denizine kadar Fırat nehrinin doğusu, tarih boyunca, Batı Anadolu'ya hükmeden devletlerle, İran'da kurulmuş devletlerarasında hâkimiyet mücadelesinin yapıldığı bir toprak olmuştur. İki taraf ta, Doğu Anadolu'yu kendi doğal uzantısı içinde görmüş, stratejik açıdan vazgeçilmez bulmuş ve daima kendilerine ait saymışlardır. Tarih boyunca, iki tarafın da Doğu Anadolu için akıttığı kanların haddi hesabı yoktur. İşte şimdi de, doğu Anadolu Romalılarla Parhlar arasında gidip, gelecektir.

Pers devleti sırasında, Parthava adı altında bir satraplık olduğunu biliyoruz. İran körfezinin batısında bulunan Hyrcania (Elburz dağları ile İran körfezi arasında kalan bölge), Parthava satraplığının bir parçası idi. Parthava satrapı, M.Ö. 521 yılında isyan etti. Persler isyanı bastırdı ve Darius'un ölümüne kadar, Parthava'yı Hyrcania ile birlikte yönettiler. Daha sonra, Hyrcania'dan ayrılıp, Chorasmia ile birleştirildi. Kserkses'in (Xerxes) Yunanistan üzerine yürüyen ordusunda, Parthlar için kontenjan ayrılmıştı. Parthları, Parth satrapı Farnakes (Pharnaces) oğlu Artabazus yönetiyordu. Kserkses zamanındaki Pers - Yunan savaşında çok sayıda Parthlı asker öldü. Bu ölenler arasında, atlı askerlerin komutanı olan Arsaces isminde biri de vardı. İskender ile Persler arasında yapılan savaşlarda da, Parth askerleri, kendi satrapları komutasında yer aldılar. İskender'in Pers imparatorluğunu yıkıp, topraklarını ele geçirmesinden sonra, İskender, Parth satrapı olarak Amminapses adlı bir Mısırlıyı atadı. İskender'in organizasyonu sonucu, Parthia ve Hyrcania tekrar birleştirildi.

M.Ö. 318 yılında, Media satrapı Pithon, Parthia'yı ele geçirdi ve Parthia'yı kardeşi Eudamus'un yönetimine bıraktı. Fakat bu genişlemeden korkan diğer İran satrapları, kendi aralarında birleşip, Peucestas yönetiminde toplandılar. Bu baskı karşısında tutunamayan Pithon, Media'ya geri çekildi. M.Ö. 316 yılında, İskender'in komutanlarından Stasanor, Parthia'yı Baktriya'ya (Bactria) bağladı. Seleukoslar döneminde, Parthia, Baktriya'ya bağlı bir satraplık şeklinde yaşadı. Seleukosların iyice zayıflamasından sonra, M.Ö. 253 yılında, Baktriya'da Diodotus ayaklandı ve kendini kral ilan etti.

Parth halkının ne ve nereli olduğu pek açık seçik belli değildir. Strabon'a göre, ilk Arsaces, İskit orijinlidir. Kuvvetli bir olasılıkla, İskitler, kuzeyden gelip Parth ülkesini önce işgal etmişler, sonra da oraya yerleşmişlerdir. Bu göçmenlerin Parthlı adını almaları Parthava'ya yerleşmelerinden sonradır.

Baktriya (Bactria) kralı Diodotus ve selefleri, sürekli olarak, Parthları satrap Andragoras'a (M.Ö. 261 – 247) karşı baş kaldırmaya teşvik ediyorlardı. Sonunda, M.Ö. 247 tarihinde, Arsaces ve Tiridates kardeşlerin önderliğinde Parthlar baş kaldırdılar. Arsaces kral oldu ve ondan sonra gelen tüm Parth kralları, onun adını şerefle ve kraliyet unvanı olarak taşıdılar. Bundan sonra onlara Arkamenidler dendi. Parthların ilk başkentleri, Zadrakarta yani bugünkü Hazar gölünün güney kıyısındaki Ester-Âbât kentidir. M.Ö. 230 yılında Parthlar başkentlerini Hekatompylos yani Kuzeydoğu İran'da bugünkü Dâmgaan kentine taşıdılar. M.Ö. 40 yılına kadar Hekatompylos başkent olarak kaldı.

150 yıl boyunca Parthlar sürekli genişlediler, Bactria, Babylonia (Babil), Susiana ve Media'yı hâkimiyetleri altına aldılar. Nihayet, Mithradates II (M.Ö. 123 – 88) zamanında, Ermenistan'dan Hindistan'a kadar tüm topraklara sahip oldular. Mithradates II nin zaferlerinden sonra, Parthlar kendi soy kütüklerini bir taraftan İskender kanalı ile Greklere, diğer yandan Akamenid (Achaemenid) hanedanına bağlama iddiasında bulundular. Akamenid Perscesine benzer bir dil konuşuyorlar, Pehlevi imzasını atıyorlar ve Pers devletinin idari yapısına benzer bir sistem kullanıyorlardı.

M.Ö. 95 ile 57 yılları arası, Parth krallığında tam bilinmeyen ve anlaşılamayan yıllardır. Zaman, zaman, aynı anda birden fazla kral taht üzerinde hak iddia etmiştir. Tahta geçenlerinin bir kısmının adı bile bugün, belli değildir. Hatta Mithradates'in saltanatının son yılları (M.Ö. 95 – 88 yılları arası) açık seçik konuşulamamaktadır.

Crassus, Anadolu'yu, M.Ö. 54 yılında, 40.000 savaşçıdan oluşan büyük bir ordu ile kat etti. Fırat'tan sonra Dicle nehrini geçerken, Karrhai'de, Parthların saldırısına uğradı ve öldürüldü. Parthlara Orodes II kumanda ediyordu. Bu savaşta, Roma'nın zayiatı 35.000 askerdi. Parthlar, M.Ö. 51 yılında, Suriye'yi kontrolleri altına aldılar ve Antiocheia'yı kuşattılar. O sırada Kilikya eyalet valisi olan Cicero'ya yardım için, Galat kralı Deiotaros Kilikya'ya geldi. Galatlar, Kilikya'daki Parth ordusunu yendiler. Sonra da, Fırat nehrini aşmaya çalışan başka bir Parth ordusunu daha yendiler. Deiotaros, Parthları Fırat'ın doğusuna atmıştı. Parthlarla, Roma arasındaki bu mücadele sonunda, Akdeniz'den, Hindistan'a kadar ki tüm halklar, Parthların gücünü anladılar.

Cicero döneminde, Kilikya adil ve iyi yönetilmiştir. Cicero'dan sonra Kilikya valisi olan Appius Claudius Pulcher ise eyaleti soyup sovana çevirmiştir.

Caesar-Pompeius Mücadelesi

Crassus'un ölümünden sonra üçlü yönetim, ikili yönetime dönüştü. Pompeius, gün geçtikçe, demokrat çevrelerden uzaklaşıp, tutucu çevrelere yaklaşıyordu. Pompeius, yönetmesi gereken İspanya'ya gitmemişti. Orayı valilerle yönetmeye çalışıyordu. Roma'da açlık başlayınca, Pompeius, sorunu çözmek için, geniş yetkilerle donatıldı. Cicero, bu yetkilerin alınmasında etkili olmuştu. M.Ö. 52 yılında, seçimler nedeniyle, Clodius taraftarları ile Milo taraftarları arasında çıkan bir sokak kavgasında, Clodius öldürüldü. Clodius'un ölümü, Roma'yı yöneticisiz bırakmıştı. Senato, bu durumdan faydalanıp, Pompeius'u " yardımcısız konsül " seçti.

Şimdi Roma'da, tutucu çevrelerin istediği, desteklediği ve ince ince işlediği, monarşiye dönüş akımı güçleniyordu. Cicero, De Republica adlı eserinde: " Dizginsiz özgürlük, özgür halkı köle yapar "; " Hükümet biçimlerini özleri bakımından karşılaştırdığımızda, monarşi rejimini kötülemek için hiç bir neden olmadığı gibi, bana sorarsanız bütün öteki rejimlerin üstüne onu koymalı " diyordu. Cicero, otoritesini senatodan alacak ve senato tarafından denetlenecek bir Krallık rejimi istiyordu.

Roma demokratik bir rejimdi, tabii ki her türlü fikir tartışılacaktı. Her türlü eğilim, kendine taraftar bulmaya çalışacaktı. Ancak, Roma'da oligarşi mimliydi. Monarşiyi, geniş halk kitlelerine rağmen, zorla ve kanla getirebilirlerdi. Pompeius, Cicero, Milo ve yandaşlarının, bu kadar rahat hareket etmesinde bir amil de Caesar'ın Galya'da çok meşgul olmasıydı. M.Ö. 55 ve 50 yılları arasında, Caesar önce bir Germen istilasını püskürtmüş, sonra İngiltere'yi istilaya kalkmıştı. Tam bu sırada Galya'da, toptan ve büyük bir başkaldırı başlamıştı. Bu başkaldırı, uzun ve çetin mücadeleler sonunda bastırılabilindi. Bu yıllarda M.Coelius Rufus'un Cicero'yu " Lex Scantinia kanununa uymamakla suçlayacağına " dair bir kayıt bulunduğunu görüyoruz.

Toplumda tıpkı şimdi olduğu gibi asılsız söylentiler yayarak özellikle siyasi rakipler yıpratılmak istendiğinde eşcinsellik kullanılmıştır. Tabii burada kastedilen erkeğin çok ayıplanan ve yasaklanan kadın rolünde olması yani pasifliğidir. Örneğin Julius Caesar'ın Bithinya'da iken anal seks yaptığı dedikodusu böyle bir suçlamadır. Suetonius " Elder Cato'nun onun için şöyle dediğini aktarır " Her kadının erkeği, her erkeğin kadınıdır ". İleride Augustus'un da kadın rolünde olduğuna dair dedikodular çıkacaktır Belli ki siyasi rakip pasif cinsel rol için suçlanmaktadır.

Bu sırada İngiltere'de Briton kabileleri yaşıyordu (Brython, Brythonic, British kabileleri, Britonlar). Britonlar Kelt kökenli bir halktı ve bir Kelt diyalektiği konuşuyorlardı. Britonların

tüm Britanya adalarına yayıldıkları genel olarak kabul edilir. Belki İskoçyanın kuzeyinde Pictler denilen halkların yaşadığı yerlerde yoktular. Söz konusu olan Pictlerin lisanı bilinmemektedir.

Bu sırada İskoçya'da yaşayan ve kuvvetli bir olasılıkla Britonların bir parçası olan kabilelere Kaledonlar (Caledonians, Caledonii) denir. Bunlar önceleri daha kuzeyde yaşayan Pictlerle aynı kabul edilmiş, ama sonradan farklı oldukları düşünülmüş bir halktır. Britonların bir gurubu olup olmadıkları veya İskoçya'da yaşayan yerli bir halk olup olmadığı net belli değildir. Tacitus, Kaledonları kızıl saçlı olarak tanımlamıştır. Kaledonlar, bütün Kelt kabileleri gibi tahkimli tepeler inşa eden iyi çiftçiler ve çok iyi savaşçılardır. Romalılar hiçbir zaman tam olarak Kaledonya'yı (İskoçya'yı) ele geçirmeye muvaffak olamamışlardır. Kaledonyalı kabilelerin içinde Vacomagi, Taexali, Venicones gibi kabile adları Ptolemy tarafından sayılmıştır.

Roma senatosu Caesar'ın halkçı tutumundan ve asillere karşı olan tavrından rahatsızdı. Hele onun Galya'da başarılar kazanarak maddeten ve manen güçlenmesi gözlerini korkutuyordu. Yılanın başı küçükken ezilmeliydi. Roma senatosu, Caesar'ın tehlike olduğunu asırlardır süre gelen tecrübelerinin ışığında hücre seviyesinde hissediyordu. Senato, Caesar'ı görevden almak istedi. Pompeius, İtalya'daki tüm orduların komutanı ilan edildi ve Caesar'ın üzerine yürümesi istendi. Halk temsilcileri ve pek çok demokrat, Roma'dan kaçarak, Caesar'ın yanına sığındılar. Caesar, Pompeius hazırlıklarını tam bitirmeden, yani yara ufakken, işi bitirmeye karar vermişti. " Halkın haklarını " bahane ederek, Pompeius ve Roma üzerine yürüdü. Caesar, zamanın en büyük silah olduğunu biliyordu. Ordusunun büyük kısmını almadan, ufak bir birliğin başında, M.Ö. 49 yılında İtalya'ya girdi. İtalya'da, müthiş bir panik çıktı. Herkes sanki paralize olmuştu, hâkim sınıflar can derdine düşmüşlerdi. Pompeius'u aristokrasi dışında kimse desteklemiyordu. Roma'da halk kitlesi Caesar'dan yanaydı. Caesar Roma'ya gelirse, Pompeius, kentte tutunamayacağını anlamıştı. Yanında senatörlerle birlikte Roma'yı terk ederek bir ordu toplamaya çalıştı. Caesar, genel temayüllere uymadan, ordusu ile Roma'ya girdi. O kadar hızlı hareket etmişti ki, Pompeius devlet hazinesini kentten kaçıracak zaman bulamamıştı. Şimdi Caesar'ın elinde ordu, Roma, Roma halkı ve para vardı.

İtalya'da da tutunamayacağını anlayan Pompeius, yanındaki senatörlerle birlikte, direnişi örgütleyebilmek için, daha önce kuvvetli ilişkilerinin olduğu Doğuya çekildi. Senatonun büyük bir kısmı, Scipio, Cato, Cicero ve Brutus gibi çok önemli senatörler Pompeius'la birlikteydi.

Caesar, önce, İspanya ve İtalya'daki Pompeius taraftarlarını yok etti. Buradaki " yok etti " tabirini öldürttü diye algılamamak lazımdır. Caesar, öldürme ve sürgün yöntemleri yerine, rakiplerini bağışlamayı tercih ediyordu. Aslında, bu yöntem, direnişlerin çabuk kırılmasında da Caesar'a yardımcı oluyordu.

Caesar, Batıya ve İtalya'ya kısa sürede hâkim olmuştu. Aynı yıl, yani M.Ö. 49 yılında, Caesar, Roma'nın ilk altın sikkelerini bastırttı. 8,25 gr ağırlığında olan ve Aureus denen bu sikkeler, seri halde basılmışlardır. Önyüzünde Venüs'ün başı, arka yüzünde Galya da kullanılan silahlar ve Caesar'ın ismi vardır.

Caesar, Batıyı ve İtalya'yı kısa sürede düzenledikten sonra, ordusu ile Pompeius'un peşinden Epirus'a geçti. Pompeius, Tesalya'nın (Thesalia) güneyinde ki Farsalos'a çekildi. Roma'nın bu iki büyük generali, eski silah ve siyaset arkadaşları, burada karşı karşıya geldiler. Pompeius'un ordusu Caesar'ın ordusundan 3 – 4 kat kalabalıktı. Ama bu toplama bir orduydu.

Caesar'ın askerleri hem Galya savaşlarında pişmişlerdi ve hem de Caesar'a sonsuz güveniyorlardı. Ayrıca Caesar da ender savaş dâhilerinden biri idi. Savaşı, Caesar kazandı. Pompeius'un mağlubiyetinden sonra aralarında Cicero ve Brutus'un da bulunduğu bazı senatörler, bu iş burada biter diyerek, Caesar'dan af dileyip Roma'ya döndüler. İçlerinde Scipio ve Cato'nun da bulunduğu bazı senatörler ise, Caesar'a karşı mücadeleyi devam ettirme kararı verdiler.

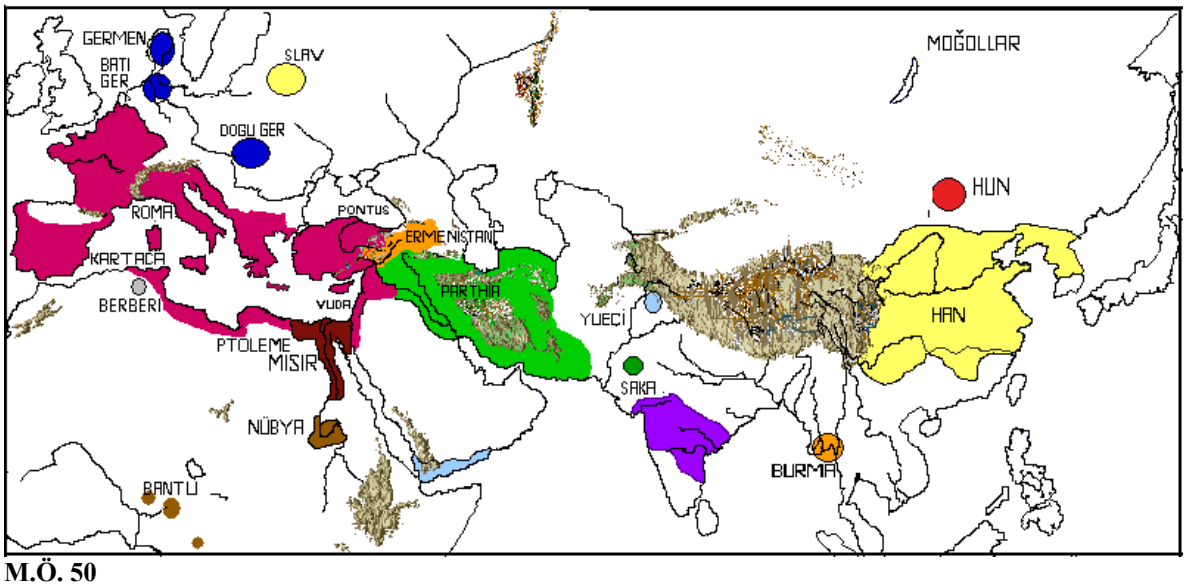
Savaştan sonra, Pompeius, Midilli (Mitylene), Ege kıyıları ve Pamfilya üzerinden Antalya (Attaleia) kentine geldi. Çok ufak bir filosu ve çok az askeri vardı. Antalya'da, Pompeius'e, Caesar ile mücadeleye devam edilmesini isteyen, ama sayıları iyice azalmış olan 60 Roma senatörü katıldı. Pompeius, buradan, Alanya yakınlarındaki, ufak liman kenti, Syhedra'ya geçti. Syhedra'da bir savaş meclisi topladı. Savaş meclisi umutsuz durumu konuşmaya başladı.

Mısır'da, bilindiği gibi, Ptolemaios sülalesi tahtaydı. Ptolemaiosların kendi iç mücadeleleri ve kötü yönetimi, Mısır'ı iyice zayıflatmıştı. Firavun 13. Ptolemaios Auletes, M.Ö. 51 yılında ölünce tahtı 17 yaşındaki kızı Kleopatra (Cleopatra) ile 10 yaşındaki oğlu 14. Ptolemaios'a kalmıştı. İki kardeş, Mısır tahtını paylaşıyorlardı. 7. Kleopatra, Mısır'ın güçlenmesini istiyordu ve bu konuda çalışıyordu. Mısır'ın geleceği açısından Roma'nın yardımına ihtiyacı olduğunun farkındaydı. Caesar ve Pompeius arasındaki mücadelede, Pompeius'un kazanma şansının daha fazla olduğunu düşündü. Ona 60 gemi ile yardım etti.

Syhedra'daki savaş meclisi, bu nedenle Mısır'ın kendilerine yardım edeceğini düşündü. Ve Pompeius, Mısır'a hareket etti. Bu sırada, Kleopatra, kardeşi 14. Ptolemaios tarafından tahttan uzaklaştırılmıştı. Pompeius, İskenderiye'de Mısır'a çıktı. Yeni Mısır yönetimi, Caesar'a hoş görünmek için, Pompeius'u hemen öldürttü.

Pompeius ve yanındaki senatörler baştan beri Caesar'ı cumhuriyeti yıkmak istemekle suçlayıp, cumhuriyet adına savaşmışlardı. Biz ise şu ana kadar, anlatımda, Caesar'ı demokrat ve halkçı olarak, buna karşılık Pompeis ve taraftarlarını daha tutucu olarak anlattık. Roma aristokrasisi için cumhuriyet senato demekti ve cumhuriyeti aristokrasinin bir hakkı olarak görüyorlardı. Caesar'ın senatoyu yıkmak istediği gösteren önemli bir delil yoktur. Ancak Caesar'ın senatonun yetkilerini kısıtlayıp, daha halkçı hareket ettiği de bellidir. Eğer bu cumhuriyeti yıkmak olarak algılanıyorsa, öyle algılanmış demektir. Caesar'ın daha sonraları kral olacağı söylenmişti. Sonunu da bu söylenti hazırlayacaktı. Caesar hakikaten kral olmak istemişmidir, bu sorunun cevabı da net olarak verilemez.

Caesar Anadolu'da

M.Ö. 50

Caesar, Helespontos (Hellespontos) üzerinden Anadolu'ya geldi. Caesar ailesi köklerini Troyalı Aeneas'a bağlıyordu. Caesar, bu nedenle Troya'yı ziyaret etti. İllion kentinin sınırlarını genişletip, kente bağımsızlık verdi ve vergi muafiyeti tanıdı. Bergama'ya geçti, bu kente de bazı özel haklar tanıdı. Caesar, sonra, Efes'e geldi. Burada, onu, eyalet temsilcileri karşıladılar. Eyalet temsilcileri ile yaptığı toplantıda, önemli kararlar aldı. Kendisine karşı, Pompeius'un yanında savaşan tüm Romalıları, İonyalıları, Aiolialıları ve diğer kentleri affetti. Caesar, Asya eyaletinin Roma'ya verdiği verginin fazla olduğunu anlamıştı, bu vergiyi üçte bir oranında azalttı. Ama yaptığı en önemli reform, vergi mültezimleri (publicani) sistemini yürürlükten kaldırması oldu. Bundan böyle halkın verdiği vergiler, doğrudan doğruya kestöre (quaestor: en yüksek mali devlet memuru, pretör 1ci yardımcısı) verilecekti. Artık, vergiler doğrudan devletin elinde toplanıyordu. Halk, vergi mültezimlerinin elinden kurtarılmıştı. Ama daha önce de söylediğimiz gibi, vergi mültezimleri, tefeciler ve bazı Roma aileleri (senatörleri), menfaat çeteleri oluşturmuşlardı. Caesar'ın, vergi mültezimlerini ortadan kaldırmakla, pek çok etkin Romalının ayağına basmıştı. Sonuçları ileride alınacaktı.

Caesar'ın, kendi yapacağı işler için paraya ihtiyacı vardı. Bunu da Pompeius'u destekleyip, şimdi Caesar tarafından affedilenler ödediler. Bu meyanda, Galatya (Galatia) kralı Deiotaros da yüklü bir miktar ödedi.

Efes'te işini bitiren Caesar, buradan Karya'daki Knidos'a, oradan da Rodos'a geçti. Rodos'tan az sayıda gemiden oluşmuş bir filo ile Pompeius'un bulunduğunu sandığı Alexandria (İskenderiye) geldi. Orada, Pompeius'un öldürüldüğünü öğrenip, sorumlulara gereken cezaları vermeye başladı. 14. Ptolemaios'u tahttan indirdi. Kleopatra'yı kraliçe yaptı ve Kleopatra'nın küçük kardeşi 15. Ptolemaios'u tahtta ortak etti. Roma kendi içinde çelişir

ama dışarıya karşı daima tek bir yumruk gibi davranırdı. Roma vatandaşlarını hele asillerini korumak için her şeyi yapardı. Bir Romalıyı hele bir konsülü öldürmek Romalı olmayanların harcı değildi. Romalı kanı yerde bırakılmazdı. Caesar, Pompeius'un öldürülmesine ciddi olarak üzülmüş ve intikamını almıştır. Caesar, Pompeius'un kendisine esir düşmesini ve onu affetmeyi tercih ederdi. Bitirilecek olan Pompeius'un canı değil, siyasi hayatıydı.

Kleopatra

Mısır'da kaldığı sürede Caesar, kraliçe yaptığı Kleopatra ile tutkulu bir aşk yaşamıştı. Kleopatra'nın Caesar'dan bir erkek çocuğu oldu. Caesar da bu çocuğu kendi oğlu ve varisi olarak tanıdı. Bu erkek çocuk Caesar'ın tek erkek çocuğuydu. Bundan sonra Caesar'ın cumhuriyeti yıkarak yerine monarşiyi getireceğine dair söylentiler ve Caesar muhaliflerinin kuşkuları arttı.

Caesar ulien takvimini oluşturdu. Julian takvimi M.S. 16. yüzyıla kadar değiştirmeden kullanılan bir takvimdir. Mısır Takvimi bu takvimin esasını oluşturur. M.Ö. 44'lerde Julius Caesar (Sezar) Mısır takvimindeki bazı zamansal pürüzleri gidermesi için yine Mısırlı olan Sosigenes'e görev verdi. Mısırlılar yılın 365 gün ve altı saat olduğunu dört yılda bir 1 gün hesabıyla 1460 yılda zamanın 4 yıl kaydığını farkında idiler. Sosigenes basit bazı kabullerle sorunu çözdü. Her yıl 365 gündür. Ancak 4 yılda bir yıl 366 gündür. 366 12 ye tam bölünemediğinden 6 ay 31gün, altı ay 30 gün olacaktır. 365 eksik gün yılın son ayından alınacaktır. O çağlarda yılbaşı Mart ayındadır ve Şubat son aydır. Böylece Şubat 29 gün olmuş tabii ki dört yılda bir de 30 gün. Ama sorun bitmemiştir. Temmuz ayına Julius Caesar July adını vermişti. Daha sonra Augustus da Ağustosa kendi adını verecekti.

Roma'daki iç savaş, bu savaşta Anadolu'nun genel olarak yenilen Pompeius'un yanında yer alması, Caesar'ın galibiyeti ve onun Mısır'da meşgul olması, bunların hepsi birden Kırım kralı, Mithradates oğlu Farnakes'i umutlandırmıştı. Kırım'da Fanagoreia'yı ele geçirdi. Kolkhis'e geldi, onu da aldı. Galatya ya hâkim oldu. Farnakes, önce küçük Ermenistan'ı, sonra Kapadokya'yı aldı.

Caesar, Anadolu'daki Roma birliklerinin

başına Graeus Domitius Calvinus'u bırakmıştı. Ama Calvinus sahip olması gereken üç lejyonundan sadece birine sahipti. İkisini Caesar, beraberinde Mısır'a götürmüştü. Galatya kralı Deiotaros, Calvinus'den yardım istedi. Ayrıca, Caesar'a ödemesi gereken parayı da toprakları işgal altında olduğundan ödeyemeyeceğini bildirdi. Daha önce iç savaş sırasında, Galat kralı Deiotaros, Pompeius'la birlikte Yunanistan'da bulunmuştu.

Calvinus, kendi birliklerinin sayısal yetersizliği karşısında, hemen asker toplamaya başladı. Calvinus'un bir lejyonu, topladığı ordu, Deiotaros'un iki lejyonu ve Kapadokya'nın verdiği süvari birlikleri, Pontos Komana'da bir araya geldi. Farnakes ise Nikopolis'de savaş düzenine girmişti. Burası Pompeius'un Mithradates 'i yendiği yerdi. Yapılan savaşta, Roma birlikleri çok ağır zayiat vererek, yenildiler. Farnakes, babasının topraklarına sahip oldu. Ancak, Pontos'da zalimce davrandı ve kimse tarafından sevilmedi. Halk Farnakes'i tutmuyordu ve hatta nefret ediyordu.

Caesar durumu öğrenince, hemen, Mısır'dan Anadolu'ya hareket etti. İskenderiye'den, Tarsus'a (Tarsos) geldi. Kilikya, Külek boğazı, Mazaka (Kayseri) üzerinden Pontos'a girdi. Zela'da (Zile), M.Ö. 47 yılında, Farnakes'in ordusuyla karşılaştı. Caesar, dik bir tepenin üzerinde yerini almıştı. Tepenin önündeki derin vadinin karşısında Farnakes'in ordusu yerleşmişti. Farnakes ordusunu tepeye doğru hücuma kaldırttı. Bu olacak bir şey değildi. Daha sonraları, eski tarihçiler, Farnakes fal mı baktırdı, yoksa Roma ordusunu çok mu küçümsedi diye şaşmışlardır. Roma ordusunun tepeden aşağı yağdırdığı atışlar sonucu, Farnakes'in askerleri tam bir bozguna uğradılar. Her şey dört saatte bitmişti.

Farnakes, çok az bir kuvvetle Sinope'ye kaçarak, kente sığındı. Calvinus, kenti kuşattı. Farnakes de, gemilerle Kırım'a kaçtı. Pontos'un tekrar Roma'nın eline geçmesinden sonra, Caesar, Roma senatosuna yolladığı mektupta, meşhur " Geldim. Gördüm. Yendim. " (Veni, Vidi, Vici) diye yazmıştır.

Kırım'a kaçan Farnakes, orada yaptığı, yönetimi ele geçirme savaşlarında ölmüştür. Farnakes'den boşalan Kırım krallığına, Caesar, kendisine Mısır'da yardım eden, Bergamalı Mithradates 'i atamıştır. Ancak, kısa bir süre sonra Farnakes'in damadı Asandros, Mithradates 'i öldürerek, Kırım krallığını ele geçirmiştir.

Anadolu'da düzenleme

Caesar, Pontos yönetimini iki lejyonla birlikte, komutan Calvinus'a bıraktı. İdari açıdan, Anadolu'yu Farnakes öncesi duruma getirdi. Galat kralı olarak, Pompeius tarafından atanan, Deiotaros, son savaşlarda Roma'ya çok yardımcı olmuştu. Bu tutumunu değerlendiren Caesar, onun krallık unvanına dokunmadı. Ancak Doğudaki Galat boyları, Deiotaros'dan şikâyetçi idi. Caesar, bunu değerlendirerek, Küçük Armenia topraklarını, Deiotaros yönetiminden ayırdı. Karadeniz kıyısındaki kentler Sinope (Sinop), Amissos (Samsun), cezalandırılmadı. Zaten, bu kentler Farnakes ile yapılan savaşlarda çok acı çekmişlerdi. Hatta Amissos'a, Pompeius'un yaptığı gibi bağımsızlığı verildi.

Kilikya eyaleti, daha önce anlattığımız gibi, çok büyümüştü. Yönetimi zorlaşmıştı ve Asya eyaleti, Roma için önem kazanmaya başlamıştı. Kilikya, tüm bu nedenlerle, Caesar tarafından yeniden şekillendirildi. M.Ö. 49 yılında yapılan düzenleme ile eski Frigya topraklarında kalan, Laodikeya (Eskihisar), Apameya (Dinar), Synnada (Şahut) Asya eyaletine bağlandı. Aynı şekilde, Pamfilya, Milyas ve batı Pisidya, Kilikya'dan alınarak Asya eyaletine katıldı. Likya, savaş öncesi durumunu korudu. Likya, Rodos'tan alındığından beri, hep Roma'nın sadık bir müttefiki olmuştu. Caesar, Likya kentlerine ve Likya birliğine dokunmadı. Kapadokya kralı 3. Ariobarzanes'e Kapadokya tekrar verildi. Ayrıca, Deiotaros'dan alınan küçük Ermenistan toprakları da, Kapadokya krallığına katıldı.

Roma'nın önemli sorunlarından biri, Roma'da ve İtalya'da, sayıları gün geçtikçe artan topraksız vatandaşlardı. Buna ilave, emekliye ayrılan eski askerlerin yani veteranların, nereye, nasıl yerleştirileceği sorunu da vardı. Roma, M.Ö. 123 yılında, bildiğimiz gibi, tribün seçilen Gaius Sempronius Gracchus eliyle, İtalya'daki fakir vatandaşların ve Roma müttefiklerinin yerleştirilebilmesi için bir kanun çıkartmıştı. Bu kanuna göre, İtalya dışındaki eyaletlerde, bu amaçla koloniler kurulabilinecekti. Kanun senatonun karşı çıkması nedeniyle genel olarak uygulanamamıştı. Zaman, zaman demokrat hükümetler zamanında kanun kısa sürelerle uygulanmaya çalışılıyordu. Yine, bu kanun nedeniyle, Gaius Sempronius Gracchus öldürülmüştü. Ancak, bu fikir hiç ölmemiş, yaşamaya devam etmişti. Eski askerlerini, veteranlarını, yerleştirmek için, Marius ve Sulla da, bu kanundan yararlanmışlardı.

Bu fikir ve bu kanun, Caesar'ın elinde, çağının sorunlarını çözmek için etkili bir yöntem olarak kullanıldı. Caesar, halkın gereksinmelerini, işte bu fikirden hareketle çözdü. Çok sayıda veteran ve Roma'nın yoksul düşmüş vatandaşları, İtalya dışındaki eyaletlere yerleştirildi. Böylece, sosyal bir rahatlama sağlandı. İtalya'daki kalabalıklaşmanın getirdiği sorunlar aşıldı ve iç barış sağlandı. İtalya dışı eyaletlerde ise, Roma vatandaşlarının, onların

sadık müttefiklerinin ve veteranların yerleşmesi sayesinde, hem eyaletler, Roma açısından daha güvenilir oldu ve hem de, insanlar refaha kavuştular.

Anadolu'da, daha önce gördüğümüz gibi, Pompeius bazı kentler kurmuştu. Ama bu kentler, Roma kolonileri değillerdir. Anadolu'da, ilk Roma kolonileri Caesar zamanında kurulmuştur. Koloni amaçlı seçilen yerlerde, zaten kentler vardı. Caesar, bu yerleşimlere Romalıları yerleştirerek, Roma kent düzenini, bu kentlere sokmuştur. Caesar'ın, Roma kolonileri için seçtiği yerler, Hellespontos (Çanakkale boğazı), Propontis (Marmara denizi), Pontos Eukseinos (Karadeniz kıyıları) dır. Bu kentler, Hellespontos'da Colonia Gemina Lampsacus (Lapseki), Propontis'de Colonia İulia Condordia Apamea (Mudanya), Pontos Eukseinos'ta Colonia İulia Felix Sinope (Sinop) ve Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğlisi) dir. Ayrıca, Colonia Augusta Alexandria Troas (İstanbul) ve Colonia Gemina İulia Pariana (Kemer), kolonileşmesi Caesar zamanında başlayıp, esas Augustus zamanında yerleşilen yerlerdir.

Caesar, Anadolu'dan Roma'ya döndü. Burada hazırladığı ordu ile önce, M.Ö. 46 yılında, Afrika'da Thapsus'da, sonrada, M.Ö. 45 yılında İspanya'da Munda'da Pompeius taraftarlarını yenerek, iç huzuru sağladı. Bu savaşlarda, Caesar'a karşı olan büyük Roma senatörleri Cato ve Scipio da ölmüştü. (Scipio ailesi hakkında bilgi)

Caesar ve Sylla döneminin en büyük benzerliği, askerlerin güçlerinin farkında olmasıdır. Ama Caesar askeri yatıştırmayı biliyordu. Askerler onun sözünü dinliyorlardı. Eski askerlere kolonilerden ve dış eyaletlerden toprak dağıtımı devam ediyordu. Sürgünler, kıyımlar ve mallara el koymalar bitmişti. Caesar, bu tip cezaların uygulanmaması için büyük gayret sarf etti. Caesar da Sylla gibi imparator unvanını aldı. Caesar adına basılan paraların üzerinde, " İmparator Caesar, yurdun babası, sürekli diktatör " yazıları vardı. Başlangıçta, Caesar'ın iktidarı, demokrat hareketin bir başarısıydı. Ama ordunun, askerlerin ve dolayısı ile kendi gücünün farkında olan Caesar, gün geçtikçe tutucu mu oluyordu.

Senatoda Suikast

Caesar'ın ölümü

İç savaş, İtalya'ya büyük bir iktisadi bunalım getirdi. Caesar'ın alacağı önlemler kısa vadeli değildi. Anı kurtaracak ciddi hiç bir önlem alınamadı. Bozulan ekonominin sonucu olan, bazı başkaldırılar, şiddet ve sertlikle bastırıldı. M. Coelius Rufus, borçların affedilmesi ve kiraların ertelenmesi için, halk meclisine kanun teklifinde bulundu diye, görevinden alınıp, Roma dışına çıkarıldı. Roma kentinde sıkıyönetim ilan edildi.

Caesar seçilecekleri ya kendi tayin ediyor veya seçmenlere mektup yazarak kimi seçeceklerini emrediyordu. Devlet organları, basit idari birimler haline gelmeye başladı. Senatonun üye sayısı dokuz yüze çıkarıldı ve bir danışma meclisi hüviyetine büründü.

Caesar'ı, Doğu'da gördüğü yönetimler etkilemiş olmalıdır. Tanrılaştırılan ve sınırsız yetkili krallar, geniş bürokratik örgütlenme her güç sahibi için çekicidir. Hele Mısır monarşisi, geçmişten gelen büyük ihtişamı ile dikkat çekmeyecek gibi değildir. Caesar, Doğu'da gördüklerini, Roma'da uygulamaya kalktı. Senatoda ihtişam içinde, altın bir tahtta oturdu. Ailesinin Tanrısal kökenini vurgulayıp, adlarına tapınaklar yaptırttı. Mısır kraliçesi Kleopatra ile evlenmeye kalktı, ama şiddetli muhalefet nedeniyle, bunu erteledi. Roma'da pek çok insan, Caesar'ın Kleopatra ile evlendiği gün, krallığını da ilan edeceğine inanıyordu. Caesar, Kleopatra'ya, aşık mıydı bilinmez, ama ondan etkilendiği kesindir.

Bu sırada Cicero, köşesine çekilmiş, Yaşlılık üzerine (De Senectute) adlı yapıtını yazıyordu. Bu eserini yazarken 62 yaşındaydı. Cicero eserinde diyordu ki:

" Yaşlılar gençlerin yaptıkları işleri yapamazlar. Bedensel güçleri yetmez. Ama çok daha büyük, çok daha değerli işler yapabilirler. Büyük işler, çeviklikle değil, bilgi ve düşünce

gücüyle yapılır. Yaşlılık bu güçleri arttırır. Yaşlanınca hafızanın yitirildiği kanısı doğru değildir. İşleyen akıl gücünü yitirmez. İşletilmiyorsa veya doğuştan ağır işliyorsa akıl, tabii ki güçsüzleşir. “

“ Ünlerini kollarındaki güce borçlu olanlar, yaşlanınca, hayıflana bilirler. Kafa gücü ise son soluğa kadar sürer. Hiçbir iş yapamayacak yaşlılarda vardır. Ama burada sorun yaşlılık değil sağlıktır. Sağlığını koruyan yaşlı güçsüz düşmez. Zaten, gençler bile zayıf yapılı olabildiğine göre, yaşlıların zayıf düşmesinde şaşacak ne vardır. Çalışkan yaşlı, yaşlılığın geldiğini bile duymaz. Haberi olmadan yaşlanır. Birden çökmez, yavaş yavaş söner. “

“ Yaşlıların aşırı zevkleri yoktur. Bedensel zevk, doğanın insana verdiği en büyük beladır. Şehvet, her kötülüğü göze aldırır. Şehvet ve erdem bir arada olamazlar. Yaşlılık, aklın uzaklaştıramadığını yapabiliyorsa, buna ancak saygı duyulur. Ama normal, aşırılığa kaçmayan zevklerden yaşlılar da yararlanırlar. “

“ Yaşlılık ölüme yakınmış. Hangi genç akşama kadar yaşayacağını söyleyebilir. Gençlerde, ölüme sebep olacak neden, yaşlılardan çok fazladır. Zaten, yaşlıların sayısı az demek, gençler çok ölüyor demektir. Ölüm, ruhu tümüyle yok ediyorsa üzerinde durmaya değmez. Onu sonsuz yaşayacağı bir yere götürüyorsa, ölüm, istenmesi gereken bir şeydir. “

“ Yaşlı, gencin umduğunu ele geçirmiş olduğundan, daha iyi bir durumdadır. Biri uzun yaşamayı umar, diğeri ise zaten uzun yaşamıştır. Aslında, her ömür, kısa da olsa, gereği gibi yaşamaya yetecek kadar uzundur. Elmalar hamken çekilip koparılır, olgunlaşınca kendiliğinden düşer. Gençlerin canını bir güç çekip alır, yaşlılarsa olgunluktan sönerler. “

Bu olgunluk, Cicero’ya öyle tatlı gelir ki, kendini uzun bir deniz yolculuğundan sonra karayı görür gibi hisseder, sonunda bir limana varma kesinliğinin hazzını duyar.

Caesar, şimdi Parthlara karşı bir sefere hazırlanıyordu. Ancak onun cumhuriyeti yıkarak, kral olacağından korkan muhalifleri, M.Ö. 15 Mart 44 de, senato toplantısı için gittiği senatoda, Caesar’ı öldürdüler.

Suikastçılar, orduda yüksek kademelere çıkmış, ileri gelen cumhuriyetçi senatörlerdi. Aynı zamanda Caesar’ın yakınlarıydılar. Bunlar, Pompeius’un yandaşları olup, Caesar tarafından affedilmişlerdi. Roma’nın zengin aileleri işin içindeydiler. Junius Brutus ailesi de, hem zengin bir aileydi ve hem de suikasta katılan iki ferdi, Caesar’ın göz bebeğiydi. Suikast örgütlenirken senatörler Brutus’un kendi aralarında yer almasında ısrarcı olmuşlardı. Brutus ailesi geleneksel olarak cumhuriyetin kurucu ailesi kabul ediliyordu. Aralarında Brutus’un bulunması, suikastçıların işi kendi çıkarları için değil ama cumhuriyet için yaptıklarının kanıtı olacaktı. Marcus Junius Brutus’un annesi Servilia Caepionis uzun zaman Julius Caesar’ın metresi olmuştu. Brutus’un siyasi hayatı, Cato Kıbrıs valiliği yaparken onun asistanı olarak görevlendirilince başladı. Brutus Cato ve arkadaşı Çiçero’nun cumhuriyetçi fikirlerinden etkilenmişti. Brutus’un babası M.Ö. 77 yılında Sylla zamanında Pompeius yüzünden öldürülmüştü. Yani, Brutus’un Pompeius’dan nefret etmesi için önemli bir nedeni vardı. Ayrıca, Brutus, ilk triumvirada, oluşuma muhalefet eden muhafazakâr grup içinde yer almıştı. Bu guruba “ Optimate “ ler deniyordu. Caesar ve Pompeius arasındaki iç savaşta Brutus, nefret etmesine rağmen Optimate’lerin lideri olarak Pompeius saflarında yer almıştı. İç savaştan sonra Caesar hoş görmüş, affetmişti. Daha sonra da Caesar Brutus’u manevi oğlu yaparak, ona ismini vermişti.

Suikast, senatonun suikasta ortak olabilmesi için orada yapıldı. Hakikaten, Caesar'ın çevresi sarıldığında, senato üyeleri yerlerinden bile kıpırdamadılar. Caesar son ve öldürücü darbeyi Brutus'tan aldı. Caesar'ın ölürken söylediği " sen de mi Brutus " sözü, bilindiği gibi çok ünlüdür.

Bir ara Caesar'ın naşının Tiber nehrine atılması bile gündeme geldi. Ama hem halkın tepkisinden ve hem de ordunun tepkisinden korkularak vazgeçildi ve 2–3 gün sonra, Caesar'ın naşı Forum'a kondu. Herkesin huzurunda, vasiyeti açılıp okundu ve görüldü ki, Caesar servetinden herkese bir şeyler bırakmıştı. Halk başkaldırdı. Senatörlerin evleri yakılıp, yıkılmaya başlandı. Caesar'ın iki silah arkadaşı ve ordu komutanları Marcus Antonius ile M. Emilius Lepidus'un işe karışması ve suikastçılarla anlaşması sayesinde, halk hareketi durdurulabilindi.

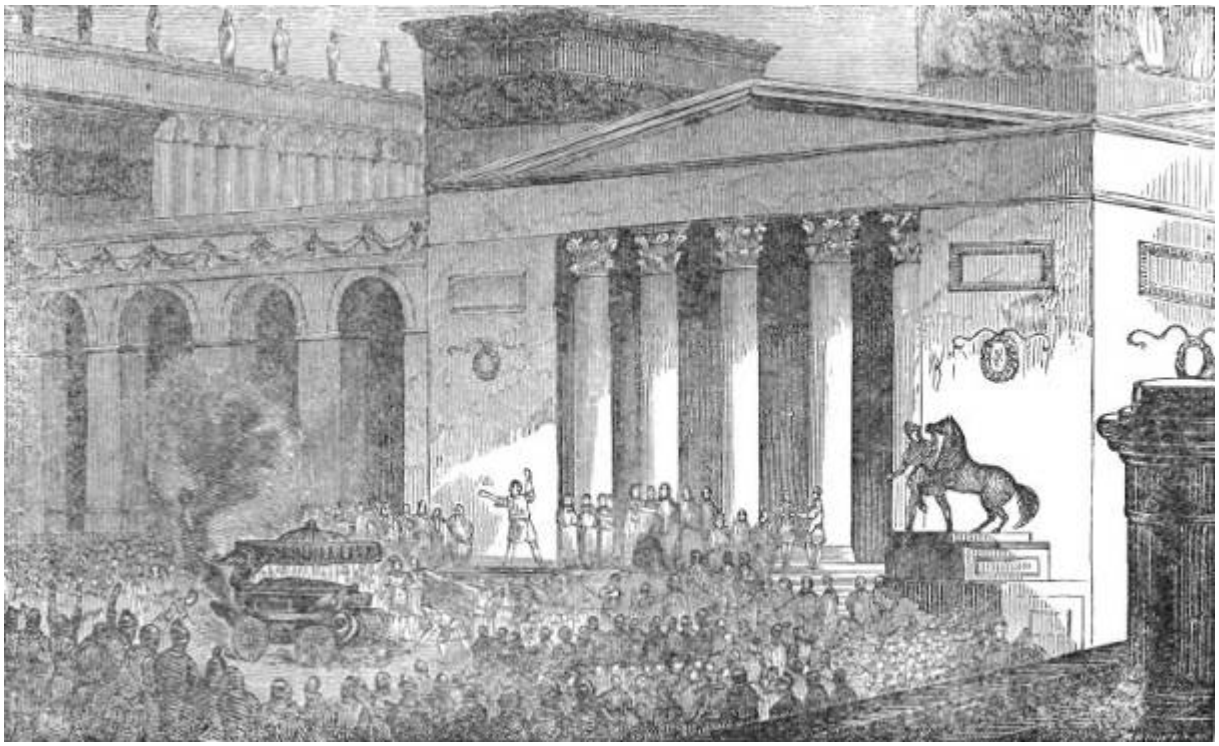
Caesar'ı öldürenler, kısa bir süre Roma'ya hâkim oldular. Ancak, halk Caesar'ı seviyordu. Antonius'un gayretleri sonuç verdi ve kitleler, Caesar'ı öldürenlerin iyice aleyhine davranmaya başladılar. Brutus ve Cassius dışındakiler, Roma'yı terk ederek, dış eyaletlere gittiler. Tillius Cimber, Bitinya eyalet valisi oldu. Gaius Trebonius, Asya eyalet valisi oldu. İç savaşın kaçınılmazlığı belliydi. Herkes buna hazırlanmaya başladı. Cimber filo kurmaya başladı. Trebonius, halktan para toplamaya başladı. Roma gittikçe, Caesar'ı öldürenler için tehlikeli bir yer haline geliyordu. Brutus kendini Makedonya valisi atattı. Cassius ise Suriye valisi oldu. Anadolu'da valilik yapan Caesar karşıtları, para toplamak için, halkı iyice zorlamaya başladılar.

Brutus ve Cassius'un, Roma'dan ayrılmasından hemen sonra, senatodan yeni bir karar çıkarak, aynı eyaletlere Antonius ve Dolabella atandı. Ancak, Brutus ve Cassius, kararı tanımayıp, eyaletlerini bırakmadılar. Dolabella, Suriye'ye gitmeden önce, Anadolu'dan para toplamak istedi. Bergama kapılarını, ona açmadı. Deiotaros ve Bitinya valisi Cimber aralarında anlaşarak, Dolabella'yı Bitinya ve Galatia'ya sokmadılar. Dolabella, Smirna önlerine geldi, Kent ona kapılarını açmadı. Dolabella, Smirna'yı alarak, Asya eyalet valisini öldürdü, kenti önce yağma etti, sonra yıktı. Dolabella, kışı Asya eyaletinde geçirdi. Hem eyalet hazinesini almıştı ve hem de yeni vergilerle para topladı. Bu sırada, Rodos, Likya ve Kilikya'dan yeni gemiler alarak, donanma kurmak istedi.

Batıda, bunlar olurken, Asya'nın doğusunda Çin Hunlara ağır basmıştı. Hunlar artık ekonomik olarak ve askeri olarak güçsüzdürler. Tan-hu (Büyük Kral) Ho-han-yeh (M.Ö. 58 ila 31 yılları arası) maddi yardım alabilmek için Çin himayesine girmeyi önerdi. Sol bilge Elig (sol taraf kralı) Çi-çi (Tsit-ki), Ho-han-yeh'in Tan-hu'luğunu tanımadı ve kendini Tan-hu ilan etti. Hunlar siyasi olarak ikiye bölündüler. Ho-han-yeh, kendine bağlı boylar ile birlikte Çin'in kuzeybatı sınırlarına çekildi. Çin'in desteği ile Orhon bölgesini ele geçirdi. Çi-çi ise kendine bağlı boylar ile birlikte batıya çekildi. Çi-çi, Oğuz, Kırkız, Tales boy ve budunlarını yenerek, tekrar kendine bağımlı hale getirdi. Ağırlık merkezi Çu ve Talas nehirleri arasında bulunan yeni bir siyasi birlik kurdu. Ve burada, M.Ö. 41 yılında, etrafı surlarla çevrili bir başkent kurdu. Ancak, Ho-han-yeh, Çin takviyesi ile sürekli baskı yapıyordu. Sonunda, M.Ö. 36 yılında, bir Çinli General, Çi-çi nin surlarla çevrili başkentini alıp, onu ve yakınlarını öldürdü. Çi-çi'ye bağlı Hunlar, asırlarca, bozkırda sessiz ve hareketsiz kaldıktan sonra, bundan 16 asır önce, tekrar kuvvetlenerek, Avrupa Hunları olarak, ortaya çıktılar.

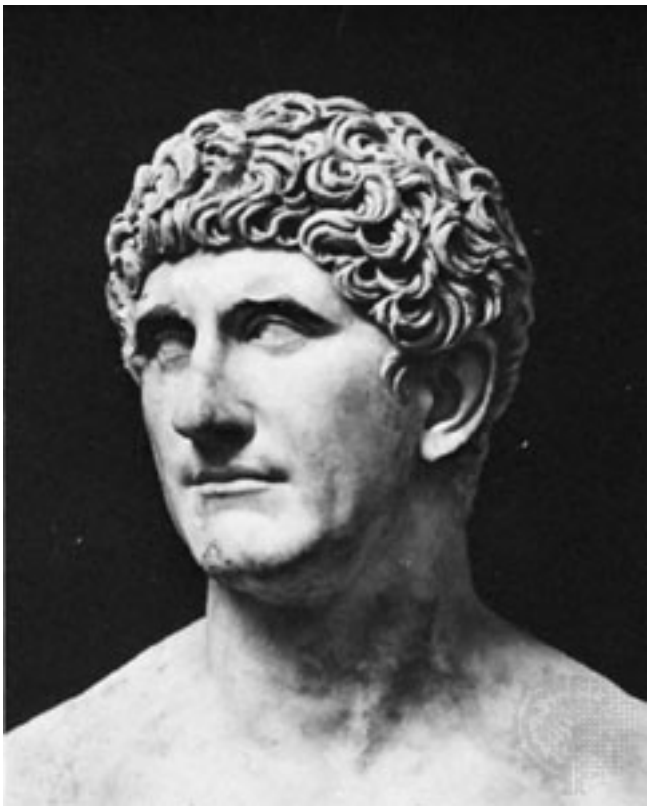
Çi-çi ile beraber gelen Hunların (Hiong-nu) yerleştikleri Balhaş Gölü ile Aral Gölü arasındaki bölgeler M.Ö. III. Yüzyıldan beri kısmen Türkleşmişti. Çinlilere göre o bölgede ve hatta

Hazar Denizi ile Talas ırmağı arasında çeşitli isimler taşıyan göçebeler yaşamaktaydı. Bu göçebelere genel olarak Çi-lo (Tchie-lo) sözünden türeme daha doğrusu bu sözün bozulmasından oluşmuş olan Tö-lo denir. Bu ad Kao-kü (Kao-kiu) ile aynı anlama gelmektedir. Bu büyük tekerlekli arabalar veya ulu arabalar demektir. Bunlar kesinlikle Türkçe konuşan kavimlerdir.

Caesar'ın cenazesinin yakılışı (temsili)

Suikastcıların sonu

Antonius

Roma'da Antonius gittikçe ön plana çıkmaya başlamıştı. Onunla beraber, 18 yaşındaki genç Octavianus'de sivriliyordu. Octavianus, Caesar'ın kız kardeşlerinden birinin torunu idi. Caesar, onu, ölümünden az önce evlat edinmişti. Octavianus, aileden gelme zengindi, ayrıca Caesar'ın bıraktıkları da vardı. Octavianus, tavırları, zekâsı, olgunluğu ve hayat görüşü ile Cicero'yu büyülemişti. Cicero, Octavianus'u yurdun savunucusu ilan etti.

Cicero gibi çok yönlü bir yazarla ve Caesar ile aynı dönemde yaşamış, önemli bir tarihçi Gaius Sallustius Cripus (M.Ö. 86 – 35) dır. Sallustius, pleb bir ailenin çocuğuydu. Genç yaşta siyasete atılmış ve M.Ö. 52 de halk tribunu iken Cicero ve taraftarları ile takışmıştı. Bu çekişme sonucu M.Ö. 50 de senatodan çıkartıldı. Caesar ve Pompeius arasındaki mücadelede Caesar'ın yanında yer almıştı. M.Ö. 46 da, Caesar, Afrika'da, Thapsus'da Pompeius taraftarlarına karşı kazandığı zaferden sonra, Nova eyaletini kurmuş, Sallustius ise, Nova eyaletinin ilk valisi olmuştur.

Valiliği sırasında büyük bir servet elde etmişti. Caesar'ın öldürülmesinden sonra siyasi hayattan çekildi. Roma tarihi için kaynak eserleri vardır. İlk monografisi, Bellum Catilinae'da, M.Ö. 63 deki Catalina isyanını anlatır. İkinci eseri Afrika'da yapılan M.Ö. 111 – 106 savaşını anlatan eseridir. Bellum İugurthinum da karakter tahlilleri ve tasvirleri vardır. Son eseri, Roma'nın M.Ö. 79 – 66 yıllarını anlatan, 5 ciltlik, Historiae (Tarihler) adlı eseridir. Romalı yöneticilerin iyi ve kötü yanlarını da anlattığı eserlerin pek azı bize ulaşmıştır.

Cumhuriyetin son yıllarının, en büyük bilginlerinden biri de M. Terentius Varro (M.Ö. 116 – 027) dur. Varro tam bir cumhuriyetçi idi. Birinci üçlü yönetim için " üç başlı canavar " tabirini kullanmıştır. Caesar'ın iktidarı ele geçirmesi karşısında, ona karşı, kılıç elde, fiilen dövüşenlerden biridir. Sonraki yıllarda, enterne edilince, zamanını Roma'nın geçmişi ile ilgili belgeler toplamaya ayırdı. 70 âdet eser yazmıştır. İçlerinde en meşhuru, ünlülerin yaşamlarını, tanınmış yerlerin tasvirlerini, eski Roma örf ve âdetlerini anlattığı " Roma Halkının İlk Zamanları " adlı kitabıdır. Yaşamının sonlarına doğru, Ansiklopedi hazırlamıştır. Bu kitapta, o zamana kadar bilinen tüm bilimlerin esaslarını anlatıyordu. Bu eserin çok küçük bir parçası günümüze ulaşabilmiştir.

Senatoda, Caesar'ın öldürülmesine karışan veya onların yanını tutan senatörlerin sayısı hiç de az değildi. Hatırlanacağı gibi senato ile Caesar arasında, uzun süredir çelişki ve çekişme devam ediyordu. Aslında, Aristokrasinin büyük bir bölümü ve tabii senato, baştan beri Caesar'a karşı çıkmıştı. Onları dizginleyen ordu ile halkın (pleblerin) Caesar karşı duyduğu sevgi ve bağlılıktı. Senato, halkın tepkisinden çekiniyordu. Bu tepki azalır azalmaz, Caesar taraftarlarına cephe alıyor ve Caesar'ı öldürenleri tutuyordu. Tepki artınca, akıntı yönünde gidiyor, Caesar taraftarlarının yıldızı parlıyordu.

Pleblerin baskısına bağlı yön değiştiren bir senato vardı. Caesar'ın öldürülmesini haksız bulan ve bunu yapanlara karşı mücadele eden Octavianus ile Antonius, senatoyu bir yanlarında, bir karşılarında buluyorlardı. Ama sorun bu kadar değildi. Caesar'ın davasını sürenler de kendi aralarında, çeşitli nedenlerle çelişiyorlardı. Octavianus, plebleri, Caesar'ın onlara bıraktığı paranın dağıtılmasını istemeye teşvik ediyordu. Bir yandan da, kendi parasıyla ordu topluyordu.

Suikaste katılan Decimus Brutus, Caesar'ın ölümünden hemen sonra, senato tarafından Alp berisi Galya'ya vali atanmıştı. Antonius, Decimus Brutus'u Alp berisi Galya'dan silah zoruyla kovdu. Bunun üzerine, senato, Antonius'u yurdun düşmanı ilan etti. Octavianus, kurduğu orduyu senato emrine verdi. Antonius yenildi ve Alp berisi Galya'ya çekildi.

Roma'da havanın değişmesi ve Antonius ile Dolabella'nın halk düşmanı ilan edilmesi ile Brutus ve Cassius görevlerine iade edildiler. Bu sırada, Dolabella, kıyıyı izleyerek Suriye'ye doğru gitti ve Laodikeya (Laodikeia) limanına gelerek, kenti aldı. Cassius, hemen gelerek, kenti kuşattı. Dolabella, dışarıdan hiç yardım almadı, dayanma gücü bitince, kendini bir köleye öldürttü ve kuşatma da bitmiş oldu. Dolabella'nın ölümünden sonra, Cassius, ona yardım eden kentleri cezalandırmaya başladı. İşe Tarsus kentinden başladı. Önce, kente ağır para cezası verdi. Sonra, tapınakları yağmalayıp, buralardan aldığı altın ve gümüşleri eriterek, sikke bastırttı. En son olarak ta, halktan alınacak bir şey kalmayınca, halkı köle olarak satıp, parasını aldı.

Roma senatosunda oligarşi tekrar dirilmeye başlamıştı, bu arada Caesarcılar kendi aralarında didişiyorlardı. Roma'nın esas efendisi olan ordu araya girdi ve üç şefi bir araya getirdi. M.Ö. 43 yılında, İtalya'da Antonius, Octavianus ve Marcus Lepidus, kendi aralarında birleşerek, Caesar'ı öldürenleri yok etmek üzere II. Triumvirliği kurdular.

Bu cumhuriyet anayasası için üçlü yönetim, 5 yıl, M.Ö. 1 Ocak 37 yılına kadar, uygulanacaktı. Roma işgal edildi, hükümet dağıtıldı ve halk meclisi üçlü yönetimi kabul ederek yasallaştırdı. Bu yönetim artık yasal bir yönetimdi.

İlk yapılan iş, hem Caesar'ın öcünü almak ve hem de orduyu mutlu etmek için, İtalya içinde girişilen, Caesar düşmanları avıydı. Oluk gibi kan aktı. Sylla tarzı sürgün listeleri hazırlandı. Yığınla zengin ve senatör ölüme mahkûm edilerek, mallarına el kondu. Cicero da bunların arasındaydı. İtalya yağması bitince, sıra Doğuya gelmiş oldu.

Kartaca savaşlarından yüzyıl kadar sonra M.Ö. 42 de Romalılar yine savaşmaya başlamışlardı. Bu seferki bir iç savaştı. Triumvira hükümdarlığının parasal durumu son derece bozuktu ve vergileri yükseltmek istemekteydi. Ülkedeki 1400 en zengin kadın, vergilerin yükseltilmesini şiddetle protesto ettiler ve böylece bir ilki gerçekleştirirler.

Aralarından ünlü hatip Quintus Hortensius'un iyi eğitim almış kızı Hortensia'yı sözcü seçtiler. Hortensia'yı konuşması için, engel olmak isteyen erkekleri iteleyerek tribün meclisine soktular. Daha önce hiçbir kadın bu meclise girmemişti. Tabii ki bu meclisin hiç kadın hatibi de olmamıştı. Tarihçi Appian bu konuşmayı yazmıştır. Güçlü ve etkileyici ve çok da iyi bir konuşma olduğunu belirtir. Hortensia özetle şöyle seslenir meclisin güçlü erkeklerine " gerekçelerine katılmadıkları ve desteklemedikleri, oğullarını ve eşlerini kaybederek acı çekecekleri bir savaşın vergi yükünü (veya finanse edilmesini) kadınlar taşımak zorunda değillerdir. Kadınlar bu gereksiz savaşı istememektedirler." Hortensia Romalı kadınların, annelerinin, anneannelerinin Roma için yaptıkları fedakârlıkları tarihi örneklerle anlattı. Güçlü hitabeti ve konuşmasının zengin içeriği karşısında meclis üyeleri sesiz bir takdirle kendisini dinlediler. Hortensia'nın bu konuşması kadınların başkaldırmasını başarı ile sonuçlandırdı. Vergi azaltıldı. Ancak bu kalıcı bir başarı olamadı.

Julius Caesar döneminde bir kenara çekilip, kendini tamamen edebiyatla, felsefeye veren Cicero, Caesar'ın öldürülmesinden sonra, yeniden siyaset tutkusuna kapıldı. Bu karışık günlerde, Cicero, Marcus Antonius'a karşı Octavianus'u tutmuştu. Antonius ile Octavianus birleşince, büyük mutluluk beklediği ihtiyarlığını yaşayamadı. Kafası kesilerek öldürüldü.

Savaş yaklaşıyordu. Brutus ve Cassius'un, savaş hazırlıkları yetersizdi. Onlar da, tekrar, para bulmak için, Anadolu'yu yağmalamaya başladılar.

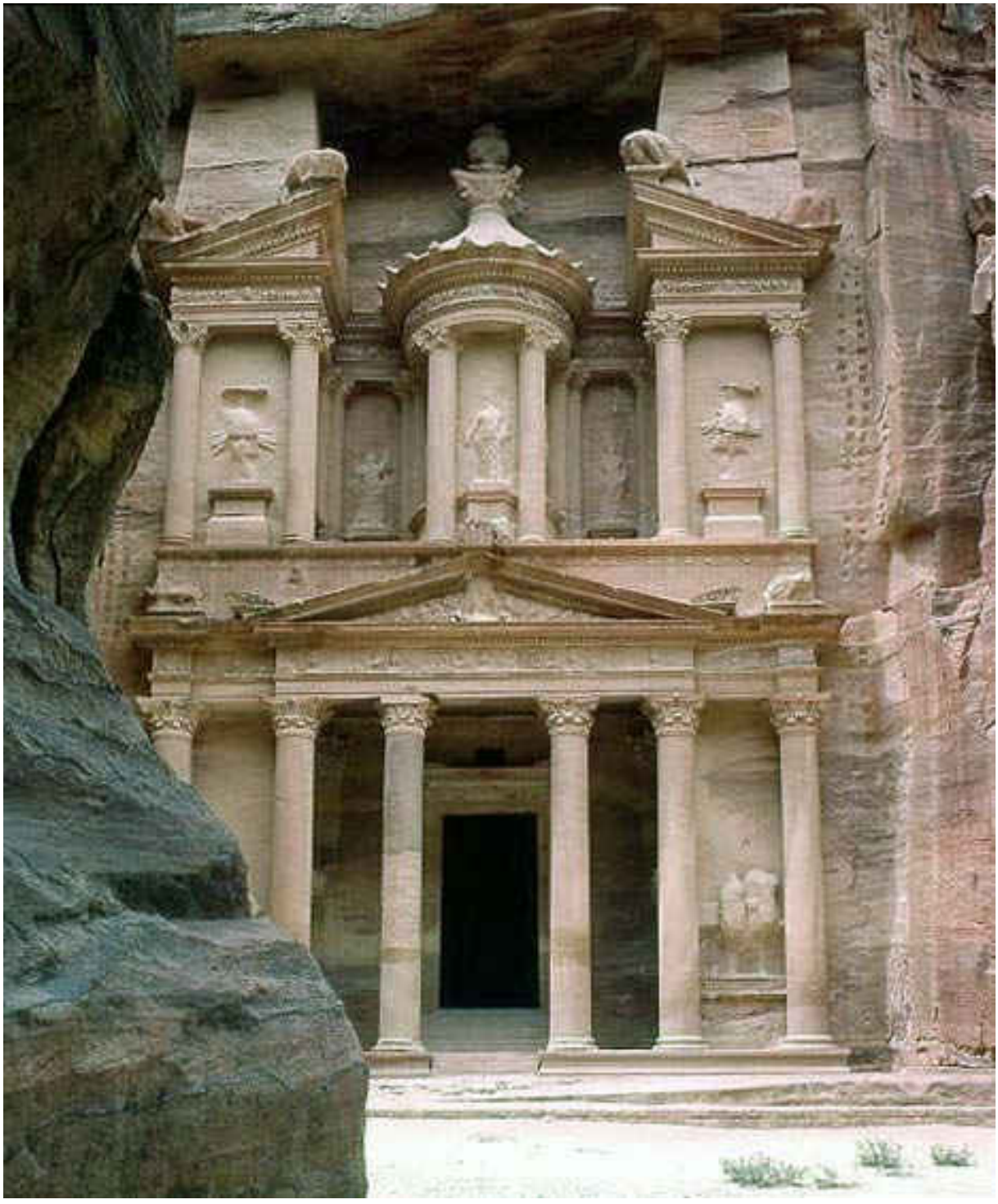
Cassius'un niyeti, Tarsus'tan sonra Rodos, Likya ve Mısır'ı cezalandırmaktı. Ama yeni gelişmeler ve savaşın yaklaşması üzerine, plan değiştirerek Kapadokya'ya girdi. Kral III. Ariobarzanes'i öldürüp, Kapadokya'yı yağmaladı. Brutus da Anadolu'ya geçti. Brutus Bitinya ve Galatya'nın desteğini sağladı. Brutus ve Cassius Smirna'da buluştular. Burada, aralarında, genel bir savaş stratejisi tespit ettiler. Bu plan gereğince, Cassius Rodos, Brutus Likya üzerine yürüdü. Cassius, Rodos'u aldı. Tapınakları yağmaladı. Halkın parasını ve kıymetli her şeyini aldı. Halkı soyması yetmiyormuş gibi, pek çok insanı da öldürdü. Aynı şeyleri, Likya'da Brutus yaptı. Brutus'a karşı, Xanthos kenti sonuna kadar dayandı. Çaresiz kalınca da kentlerini yaktılar, yine de teslim olmadılar.

Anadolu'yu iyice soyup, buradan yağmaladıkları paralarla ordularını düzen, Brutus ve Cassius, Hellespontos'dan Trakya'ya geçtiler. Bu sırada Triumvirlerin ordusu da, Yunanistan'a geçmişti. İki ordu, Trakya'da Filippi'de (Phlippes) karşı karşıya geldi. Savaşı kazanan, Antonius ile Octavianus'un ordusu oldu. Böylece, iç savaş ta çok büyümeden bitmiş oldu. Sonuçta, bu işten en zararlı çıkan Anadolu idi. Yine soyulmuştu.

Savaştan sonra, M.Ö. 41 yılında, Antonius Efes'e geldi. Brutus ve Cassius'a yardım eden ve onların tarafını tutanların büyük bir kısmını affetti. Ancak, yanında çok büyük bir ordu vardı ve bu orduyu terhis etmesi gerekiyordu. Bu da para demekti. Bu nedenle, yine de kentlerden ve vasal krallardan para topladı. Anadolu her koşulda veriyordu. Ordu kurmak için para veriyor, sonra da terhis etmek için yine para veriyordu. Ancak, Antonius, her yerden para toplamadı. Durumu çok kötü olan Likya, Laodikeya, Rodos, Tarsus ve bazı adalar vergiden muaf tutuldular.

Antonius, Tarsus'a geçti. Mısır kraliçesi Kleopatra'nın son savaştaki tutumu garipti. Onu sorgulamak için, Tarsus'a çağırdı. Ama Kleopatra'ya vurulup, devlet işlerini bırakıp, onun peşinden Mısır'a gitti. Bu arada yeni gelişmeler oluyordu. Octavianus, İtalya'da durumunu kuvvetlendirmişti.

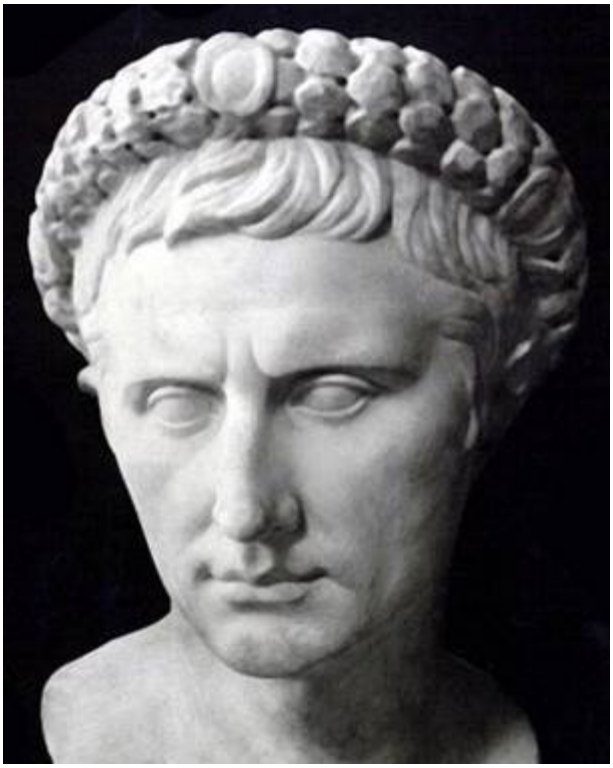
Parthlar Batıya Doğru Genişliyor

Petra

M.Ö. 40 yılında, Parth ordusu, Pacorus ve Labienus'un müşterek komutasında, Fırat'ı geçerek, Suriye'ye girdi. Parthlar, Suriye eyalet valisi komutasındaki Roma ordusunu yenip, Torosları aşıp, Ön Anadolu'yu, Karya'ya kadar, işgal ettiler. Doğrudan Anadolu'nun kalbi olan Asya eyaletine doğru ilerlediler. Pamfilya, Kilikya (Cilicia), ve Suriye'yi ele geçirip, ta Petra'ya kadar geldiler. Bu bölgeler 2 yıl civarında, Parth işgalinde kaldı. Bu bölgeler, İon denizi dâhil, Romalı tüccarlara kapandı. Roma'nın Anadolu ile ticareti ciddi bir şekilde sekteye uğradı. Sonunda, Roma, Ventidius komutasında ordular yolladı ve bu toprakları geri aldı. Antonius, Parth savaşına fiilen katılmamış, savaşı komutanlarına bırakmıştı. Bu dönemde Parthlar başkentlerini de Ktesifon'a (Medâin) taşıdılar. Ktesifon, Dicle nehrinin doğu sahilinde, Seleukosların (Selevkos) başkenti Selevkeia'nın karşı kıyısındaydı.

Parthların, Anadolu'nun bir kısmını ve Suriye'yi işgal edip, bir süre ellerinde tutmaları, sadece Parth silahlı kuvvetlerinin bir başarısı değildir. Caesar'ın öldürülmesi üzerine başlayan iç savaş, Roma'nın dikkatini, Parth işgaline vermesini önlemiştir. Nitekim Antonius'un iç savaşı kazanmasından hemen sonra, Parthlar geri çekilmeye zorlanmışlardır. Parthlar, Mecuzi idiler. Yani Zerdüşt dini ve Mihtra dini Parthların dini idi. Daha önce gördüğümüz gibi, bu dinin yüksek ahlak kuralları, toplumların adil yönetilmesini gerektiriyordu. Emeğe saygı ön plana çıkıyor, rüşvet, irtikâp, suiistimal iyice azalıyordu. Parthların Suriye ve Anadolu'yu bu kadar kolay ele geçirip, bir süre ellerinde tutabilmelerinde, dinin ve ahlaklı yönetimin etkisini unutmamak gerekir. Daha önce de değinildiği gibi, Perslerle Anadolu'ya giren ve özellikle Kapadokya bölgesinde etkisini gösteren Zerdüşt dini, Parthlar nedeniyle Anadolu'ya bir kere daha giriyordu. Bundan sonra Anadolu'da Zerdüşt dini hızla yayılacak ve Anadolu'da şekillenen dinlere ve özellikle Hıristiyanlığa etki edecekti. Yine, daha önce değinildiği gibi, yüz yıl içinde, Anadolu ve Suriye'de bulunan ve Parth savaşlarına katılan Romalı askerler, bu dinden etkilenecek ve Mithra dinini Roma'nın dört bir yanına yayacaklardı.

Octavius

Filipe savaşından sonra, İtalya'ya dönen Octavianus, sürgündekilerin ve Caesar karşıtlarının mallarına el koymaya başladı. Bunlarla ordusunu ödüllendiriyordu. Kişilerin dışında, 16 büyük İtalyan kentinin mallarını da ordusuna dağıttı. Bu politika iktisadi bunalıma, o da başkaldırıya dönüştü. Perugia savaşı kanla bastırıldı. Octavianus, durumunu güçlendirmek istiyordu. Caesar'ı öldürdüler diye, sürgüne yollananlar, ezilenler aslında demokratlardı. Octavianus de mülk ve köle sahipleri ile uzlaşma yollarını aramaya başladı. Daha sonra, zamanla, sürgün ve mallara el koymalar azalıp, durdu. Kaçaklara af çıktı. Bağlılık gösteren İtalyan kentlerine özerklik getirildi.

Antonius-Octavianus

Octavius

Antonius, Parthlara karşı savaşacak yeni lejyonlar kurmak amacıyla İtalya'ya gitti. Ama burada, Brundisium limanında, İtalya'ya girmesi engellendi. Antonius ile Octavianus, aralarında müzakerelere başladılar. M.Ö. 40 yılında, Antonius ve Octavianus yapılan antlaşma ile Roma toprakları, İllyria'dan geçen bir çizgi ile Doğu Batı diye ikiye ayrıldı. Doğu toprakları Antonius'un oldu. Antlaşmadan sonra, Antonius Yunanistan'da kaldı. Parthlar ile devam eden savaşları komutanları yönettiler. Daha önce, komutan P. Ventidius'un, M.Ö. 39 yılında, Parthları yenerek, Anadolu'dan attığını söylemiştik. Antonius, gelecekte yeni bir olası Parth saldırısına karşı, tampon görevi görecek vasal krallıkları yeniden organize etti. VI. Mithradates 'in torunu, II. Farnakes'in oğlu Darius'a Pontus'u, Amyntas'a Pisidya'yı, Polemon'a Kilikya'nın bir bölümünü verdi.

Amyntas, önceden, Galatya kralı Deiotaros'un yanında çalışıyordu. Brutus'a yardıma yollanan Galatya kuvvetlerine komuta etti. Ancak, Brutus ve Cassius'un yapılacak bir savaşta şansları olmadığını görerek, Filippi savaşından önce, Antonius kuvvetlerine katıldı. Pisidya ve çevresi, Roma tarafından hiçbir zaman tam olarak denetim altına alınamamıştı. Amyntas, bölgenin kralı olarak bu denetimi sağlamaya çalıştı. Antonius, Galatya kralının ölümünden bir süre sonra, Amyntas topraklarına Galatya krallığını, doğu Pamfilya ve İssauria'yı da ilave etti. Side kenti, Amyntas sınırları içinde kalmıştı. Bu önemli ve hareketli liman, hem bu krallığa hareket getirdi ve hem de güneye inen ticaret yolunun denetimini sağladı.

Anadolu düzenlemelerini bitiren Antonius, Antiokheia'ya geçerek, burada Kleopatra ile evlendi. Bu evliliğin hediyesi olarak ta, Antonius, Mısır kraliçesine, İsrail, güney Suriye, Kıbrıs adası ve Kilikya'nın bir kısmını verdi.

Antonius, M.Ö. 36 yılında, 100.000 kişilik bir ordu ile doğuya, Parthlar üzerine yürüdü. Bu sırada Parth kralı IV. Fraates di. Roma ordusu, Hazer gölünün güneyinde Fraata (That-ı Süleyman) kalesini kuşattı. Parthlar, vur, kaç taktikleri ile Roma ordusunu iyice hırpaladılar. Antonius, Fraata kalesini alamadı. Daha önceki savaşta, Parthlar tarafından ele geçirilen Roma sancakları ve Crassus'un öcü de alınamadı. Roma ordusu, askerlerinin üçte birini kaybederek geri döndü.

M.Ö. 36 yılında, İtalya'da, Octavianus lehine bir gelişme oldu. Caesar'ın ölümünden sonraki kargaşa yıllarında, Pompeius taraftarlarının bir kısmı, Pompeius'un son oğlu Sextus'un,

Roma'nın başına geçmesini istemişti. Sextus Pompeius, İtalya'da tutunamamış, Sicilya'ya yerleşmişti. Buradan, İtalya'yı hem aç bırakıyor ve daima yeni bir köle ayaklanması tehdidi altında tutuyordu. Ordusu sürgündekilerden ve kölelerden oluşmuştu. Triumvira, Sexus'le başa çıkamıyordu. Ama o da İtalya'ya geçemiyordu. Bu Roma için çok tehlikeli olan denge durumunu Octavianus'un en yetkili komutanı Agrippa bozdu. Önce, Sexus'un korsan donanmasını yok etti, sonra, Sicilya'yı ele geçirdi. 36.000 köle ele geçirildi. Sahibi bulunanlar sahibine iade edildi, sahibi bulunamayan 6.000 tanesi çarmıha gerildi. Senato, Forum'a Octavianus'un altın bir heykelini dikerek bu olayı kutladı. Senato, Octavianus'u yaşam boyu temsilci olarak tanıdı.

M.Ö. 36 yılı, Antonius için kötü giderken, Octavianus için başarılı geçiyordu. Octavianus, aynı yıl başrahiplik görevini de alarak, Lepidus'u saf dışı etti. Şimdi arenada ikisi kalmıştı, Antonius ve Octavianus.

Yenilgi ile sonuçlanan, ilk Parth saldırısından 1 yıl sonra, Antonius, Ermenistan üzerinden Parthlara saldırdı, ama bundan da sonuç alamadı. Bu başarısızlığı, Ermeni vasal kralı Artavasdes'e bağlayan Antonius, M.Ö. 34 yılında, ordusu ile tekrar Ermeni (Armenia) topraklarına girdi. Artavasdes'i yakalayıp, Mısır'a getirtti. Roma ordusu oradan ayrılır ayrılmaz, Parthlar tekrar Ermenistan'a girdiler ve Artavasdes'in oğlu Artaksias'ı kral yaptılar. Doğu Anadolu, Roma ile İran arasında bir alınıp, bir veriliyordu.

Octavianus, Batıda, olumlu politikalar izliyor ve başarılı oluyordu. Doğuda ise, Antonius'un hem başarısı yoktu ve hem de keyfi bir yönetim uyguluyordu. Yavaş, yavaş Octavianus ile Antonius'un arası açılıyordu. Bu sırada, Antonius, ölümünden sonra açılmak üzere, vasiyetnamesini düzenleyip, Roma'daki Vesta tapınağına yolladı. Bu yüzlerce yıllık bir âdetti. Vesta tapınağındaki rahibelerin elinden vasiyetnameyi kimse alamazdı.

Aktium Deniz savaşı

M.Ö. 32 de Octavianus, silahlı adamları ile birlikte senatoya girdi. Antonius yandaşı 400 senatörü kovdu. Antonius yanlısı iki konsül kaçtı. Vasiyetnameyi, Vesta rahibelerinin elinden zorla aldı ve onu halk meclisinde okudu. Bu vasiyetnameye göre, Doğu Roma, Antonius'dan sonra Kleopatra'ya kalıyordu. Meclis, Antonius'un Konsül ve Triumvirlik unvanlarını geri alarak, Mısır'a savaş açtı.

Agrippa

Savaşa iki taraf da çok iyi hazırlandılar. Yunanistan'da Actium'da, iki donanma karşılaşıp, savaşa tutuştu. Mısır gemileri, savaşın en kızıştığı bir dönemde, kaçtılar. Antonius, Kleopatra'yı takip etti. Böylece savaş, Roma amirali Agrippa tarafından kazanıldı. Komutansız kalan, Antonius'un ordusu ise teslim oldu.

Bundan 2030 yıl önce, İskenderiye önlerinde, Antonius son bir kere daha Octavianus ile savaştı ise de bu savaşı da kaybedip, intihar etti. Peşinden Kleopatra da kendini öldürdü. Böylece, Mısır'da firavunluk dönemi biterek, doğrudan Roma yönetimi başladı. Her ne kadar, Ptolemaioslar, Büyük İskender'den arta kalan son Helen devleti idi ise de, bu sayede Mısır bağımsız bir devlet olarak, firavunlar dönemini 6.000 yıldır devam ettirmişti. Artık, bundan sonra bağımsız ve antik Mısır'ın devamı olan bir devletten bahsedilemeyecektir.

Makedonya kökenli Ptolemaioslar (Ptolemaioslar), Mısır'ı yönetirken, bir yandan kendilerini Mısır uygarlığının koruyucusu gibi gösteriyor, diğer yandan Mısır uygarlığı tarafından özümsenme tehlikesini bertaraf etmeye çalışıyorlardı. Bu bakımdan Ptolemaioslar, kendi kültürlerini korudular ve Mısır'ı Yunanlılar eliyle yönettiler. Mısırlı rahipler ise, her ne kadar yabancı yöneticiler ile iyi geçinmeye çabalasalar da, kişisel düzeyde yönetimden uzak kalmaya ve bir ölçüde Mısır ulusçuluğunu korumaya gayret ettiler. Ptolemaiosların ortadan kalkıp, Mısır'ın bir Roma eyaleti haline gelmesiyle birlikte, Mısır, firavununu, tarihini, birliğini ve Mısır'ı Mısır yapan değerleri hızla unutmaya başlayacaktı. Birliği ve inancın simgesi firavunun ortadan kalkması ile birlikte, Mısır dini kısa süre içinde zayıflayarak, yeni ortaya çıkacak dinler karşısında yok olup gidecekti. Ama daha bu noktaya gelinmesine 400 yıl vardı.

Octavianus, Actium zaferi ve Mısır'ın alınmasından sonra, Samos'da eyaletlerin sorunlarını ele aldı. Buradan Asya eyaletine geçti. Antonius'un daha önce kentlerden aldığı sanat eserlerinin yerlerine iadesi kararını aldı. Octavianus, iç savaşı kazandıktan sonra, o muhteşem ordusunun bir kısmını terhis etmek zorundaydı. Ama askerler terhis edilirken, verilecek olan paralar da, çok büyük meblağları buluyordu. Octavianus, altın, gümüş ve bakır sikkeler bastırdı. Sikkelerin bir yüzünde zafer Tanrı'sı Victoria'nın büstü, diğer yüzde ise, deniz Tanrı'sı Neptün bulunuyordu.

M.Ö. 28 yılında, Octavianus, Roma'ya dönerek, Roma dünyasının her yerinde barış döneminin başladığını ilan etti. Senato listesini yeniden düzenledi. Devlete borcu olan vatandaşların, borçlarını bağışladı. Tüm tapınakların onarımına başladı. Roma'nın her yerine barış ve huzur gelmişti. Roma imparatorluğu her konuda yeniden yükselişe geçmişti. M.Ö. 27 yılında, Octavianus tüm yetkilerini terk ederek, Cumhuriyet yönetimini tekrar çalışır hale getirdi. Ancak, senato, Octavianus'un, askeri bir yönetim tarzı ile yönetilmesine ihtiyaç duyulan Kilikya, Suriye ve Kıbrıs gibi eyaletleri, 10 yıl süreyle yönetmesini ondan istedi. Senato, Octavianus'a olan minnetini belirtmek için, ona, Augustus (Kutsal) ünvanını verdi. Böylece Roma'da cumhuriyet dönemi sona ererek, Principatus dönemi başlamış oldu. Bu dönem, M.S. 284 yılına kadar sürecektir.

Roma Edebiyatının Altın Devri

Roma edebiyatı, M.Ö. 100 yılından başlayarak Augustus'un ölümüne kadar altın çağını yaşamıştır. Bizzat Augustus'un hamilik yapması ile edebiyat, tarih ve felsefeyi destekleyen pek çok zengin şahsiyet ortaya çıkmış, bu da özgün eserlerin yaratılmasına yardımcı olmuştur. Edebiyatçıları destekleyen en önemli kişilerden biri de Maecenas'dır.

Maecenas'a Virgil eserini okuyor

Maecenas'ın kültür ortamı içinde kendine yer bulan, Q. Horatius Flaccus (M.Ö. 65 – 8), önemli ozanlardan biridir. Babası bir azatlıydı. Oğlunu, idari hizmetler için yetiştirmek istiyordu. Onu, eğitimini tamamlasın diye Atina'ya yolladı. Tam o sırada yine savaş çıktı ve Horatius, asker olarak orduya katıldı. M.Ö. 40 yılında, Roma'ya dönerek, bir kestörün yanında kâtip olarak çalışmaya başladı. Bu sırada, Triumvira sırasında, babasının ufak olan toprakları devlet tarafından gasp edildi. Horatius, şiir yazmaya başladı. Epodes ve Yergiler gibi ilk eserlerinde, Cumhuriyet ülküsüne duyduğu bağlılığın izleri görülür. Vergilius ile dostluk kurduktan sonra, Maecenas'ın çevresine girdi. Maecenas'la dostlukları gittikçe ilerledi. Maecenas, ona, güzel bir malikâne aldı. Octavianus da özel kâtipliğini önerdi. Horatius da, insanların yaşamdan zevk almaya çağıran, aşk şiirleri yazmaya başladı. M.Ö. 17 de, Augustus'u göklere çıkaran " Yüzyıllık Şarkı " yı yazdı. Horatius'un Odes'leri, Roma lirik şiirinin en tepesinde yer alır. Bunlar birer şaheserdir, ama içlerinde ilerici fikirler bulunmaz.

P. Vergilius Maro (M.Ö. 70 – 19), Roma'nın yetiştirdiği en büyük ozan kabul edilir. Yalnız Roma edebiyatını değil, dünya edebiyatını derinden etkilemiş bir yazardır. Mantova yakınlarında, küçük bir toprak sahibinin oğluydu. İyi bir eğitim görmüştür. Vergilius, kırları, köyleri, doğa gözelliklerini Eclogae (Bucolica) adlı eserinde dile getirmiştir.

Bir ara, P. Vergilius Maro'nun toprağı elinden alındı. O da toprağını geri alabilmek için mücadele etti. Bu mücadele esnasında, Caesar'ı destekleyen partinin ileri gelenleri ile iyice yakınlaştı. O sırada İtalyan tarımının çöküşü herkesi telaşlandırıyordu. Bu nedenle olsa gerek, Çiftçileri ve çiftlik hayatını anlattığı Georgica adlı eserini yazdı. Bu poem, hakiki bir tarımcılık el kitabıdır. Ama onu esas meşhur eden, Aeneas adlı destanıdır. Destan, Troya'dan kaçıp, bir sürü serüven yaşadıktan sonra, Roma'ya gelen ve Roma'yı kuran Aeneas anlatılarak başlar. Roma ruhu ve Roma'nın tarihi olayları çok canlı bir tarzda anlatılır. Sonuç, Augustus'un istek ve düşüncelerine uygun, Roma'nın büyüklüğü ile mütenasip, ihtişamlı bir destandır. Eser üzerinde 11 yıl uğraşmış ve aslında, son noktayı da koyamamıştır. Eser, Augustus'un emri ile yayınlanmıştır. Hala zevkle okunmaktadır.

Latin ozanları içinde en fazla sevilerek okunanların başında P. Ovidius Naso (M.Ö. 43 – M.S. 18) gelir. Amores (Âşıklar), Ars Amatoria (Aşk Sanatı), Medea Trajedisi adlı eserleri vardır. Augustus tarafından sürgüne yollanmış, o yıllarda Trista ve Pontus'dan Mektuplar'ı yazmıştır. En tanınmış eseri Metamorfoses (Değişimler) adlı eseridir. Ovidius, bir şövalyenin oğludur. Bir aşk şairidir. Ama Aşk Sanatı adlı eserini yayınlayınca, kıyamet koptu. Bu erotik poemde, erkek ve kadınlara birbirini ayartıp, baştan çıkarma yollarını ve sevgili olarak kalabilmenin sanatını öğretiyordu. Bu kadarı Roma aristokrasisi ve sarayı için bile fazlaydı, onu yukarıda bahsettiğimiz sürgüne yolladılar. Orada, Augustus'den af dileyen, Acılar ve Pontique adlı eserlerini yazdı. Bu eserlerde, pişmanlık içtenlik ve çetin yaşam koşulları vardır.

Dönemin en önemli tarihçilerinden biri de Strabon (M.Ö. 64 – M.S. 21) dır. Amaseya (Amaseia, Amasya) da doğan Strabon'un ailesi, Pontos (pontus) krallığı içinde yöneticilik ve dinsel görevler yüklenmiş bir ailedir. Strabon iyi öğrenim görmüş, Roma, Mısır ve Anadolu'nun bir kısmını gezmiştir. Onun 47 kitaptan oluşan Tarihsel Araştırmalar adlı eseri günümüze ulaşamamıştır. Bize ulaşan kitabı, 17 ciltten oluşan Geographika (Coğrafya) adlı eseridir. Bu kitaplarında, İspanya, Sicilya, Galya, Britanya, İtalya, Kuzey Avrupa, Doğu Avrupa, Balkanlar, Yunanistan, Karadeniz, Hazerdenizi, Anadolu, Hindistan, İran, Mezopotamya, Filistin, Habeşistan, Arabistan'ı anlatmıştır. Verilen coğrafi bilgilerin yanında, konu edilen ülkelerin tarihi, dinleri, gelenek ve görenekleri de aktarılmaktadır. Strabon'un bu eseri çok önemli bir kaynaktır.

Anadolu Vassal Krallıkları

Bilindiği gibi, Pompeius'dan beri Pontos'un bir kısmı Bitinya ile birleştirilmiş, Bitinya-Pontos (pontus) eyaleti kurulmuştu. Caesar'dan sonrada, Pontos'un kalan kısmı, Roma'ya vasal bir krallık olarak bırakılmıştı. Octavianus zamanında, Pontos (pontus) kralı Polemon idi. Konya (Lykaonia), kral Amyntas'ın topraklarına katılmadan önce, orası da Polemon tarafından yönetiliyordu. Polemon ailesi, var olduğu sürece, Roma'ya tam bir bağlılık sergilemiştir. Her koşulda, Roma'ya defalarca verdikleri hizmetler, ancak sevgi nedeni ile yapılabilir şeylerdir.

Polemon, sıfırlı yıllarda, Karadeniz'in kuzeyine yaptığı bir ziyarette, öldü. Onun ölümünden sonra, Amasya ve yukarı Kızılırmak Galatya'ya bağlanarak, Pontos (pontus) krallığı iyice küçüldü. Kala, kala Karadeniz kıyıları ve Lykos vadisi kaldı. Polemon'un karısı Pythodoris, bu bölgeyi yönetmeye devam etti. Başkenti, Lykos kıyısındaki Kabeira (Niksar) idi. Pythodoris, Agustus onuruna başkentinin adını Sebaste (Agustus'un Yunancası) olarak değiştirdi. Pythodoris'in oğlu, Roma özel yurttaşı kabul edildi ve daha sonra Armania kralı oldu. Kızı Tryphaina, Trakya kralı Kotys ile evlendi. Kotys, ailesinin bir ferdi tarafından, M.S. 19 yılında öldürüldü. Katil Roma senatosu önünde yargılandı ve sürgüne yollandı. Tryphaina, Kyzikos'a çekilerek rahibe oldu. Daha sonra, prenses Tryphaina'nın adına, " Pavlos'la Thekla'nın İşleri " adlı eserde, Thekla arenada ölüme mahkûm edildiğinde, Thekla'nın koruyucusu olarak rastlanmaktadır. Bu sıralarda, kraliçe Pydhodoris, Kapadokya kralı Arkhelaos ile evlendi. İmparator Tiberius zamanında, Kraliçe Pydhodoris öldü (M.S. 34). Tiberius, tapınak kenti Komana'yı, Roma sınırları içine alarak, Pontos (pontus) krallığını daha da küçülttü. Pontos krallığını ise bir süre kralsız bıraktı. Prenses Tryphaina'nın iki oğlu, Kotys ve Polemon, Roma'da yaşıyorlardı. İmparator Caligula, Kotys'ı Pontos kralı, Polemon'u Trakya kralı yaptı. Daha sonra, Kotys ölünce, Pontos krallığından geri kalanlar Galatia eyaletine bağlandılar. Bu hikâye, Roma'nın küçük vasal krallıklarla nasıl oynadığına güzel bir örnektir. Roma, daima, sadece krallıkları değil, ama bir takım aileleri de, canın istediği gibi kullanmıştır.

Pontos'un komşusu Galatya (Galatia) eyaleti, özellikle İncil üzerinde çalışan tarihçilerin, hep ilgisini çekmiştir. İsa'nın havarilerinden Pavlos'un en ünlü mektubu bu eyaletten yazılmıştır. Bu mektup, Hıristiyanlığın ilk yıllarında Roma imparatorluğunu ve Anadolu'nun sosyolojik durumunu yansıtır. Galatya kralı Amyntas öldüğünde, Galatya, Anadolu Roma vasal krallıklarının en büyüğü bu idi. Sakarya ile Kızılırmak arasındaki geleneksel Galatya topraklarına, Likaonya (Lykaonia, Konya ovası), ve buradaki kentler, Derbe (Kertihöyük), Listra (Lystra, Hatunsaray), Laranda (Karaman) dâhil olmuştu. M.Ö. 39 yılında Pisidya

(Göller bölgesi) ve Pamfilya (Pamphylia, Antalya ili), Galatya krallığına bağlanmıştı. Bu dönemde, Galatya krallığı Akdenize kadar iniyordu. Actium savaşından sonra, Mısır'ın olan Kilikya Trakheia (dağlık Kilikya) da Krallık topraklarına eklendi.

Asıl Galatya'da bile Keltler daima nüfus olarak azınlıkta olmuşlardı. Eski yerleşikler, Hititler, Frigler ve diğerleri, kentlerde ve köylerde çoğunlukta idiler. Galatlar buraya geldiklerinde, yönetimi alıp, kalelerde veya etrafı surlarla çevrili köylerde yaşamaya başladılar. Amyntas zamanına geldiğimizde, Galatlar artık yerli halk ile evlenmeye ve topluma entegre olmaya başlamışlardı. Ancak, her şeye rağmen, Galatlara özgü karakterleri ve gelenekleri de, karışık ırklarda yaşamaya devam etti ve onlara özgün bir yapı kazandırdı. Bu yapı ve dilleri, Doğu Roma imparatorluğu zamanında bile epey bir süre yaşamaya devam etti. Roma. M.Ö. 25 yılında Ankyra'yı, eyaletin başkenti yaptı. Ve Ankara, kısa zamanda, bir Roma şehri olup, çıktı.

Kapadokya ise, üzerinden geçen ve kesişen yollar nedeniyle, stratejik bir eyaletti. Bu eyaletin başkenti, Mazaka'nın (Kayseri) adı, Galat Kralı Arkhelaos tarafından Sezarya (Caesarea) olarak değiştirilmişti. Likaonya (Lykaonia, Konya), Melitene (Malatya) yolu; Ankara (Ankyra), Kilikya kapıları (Gülek geçidi) yolu; Sebasteia (Sıvas), Pontos yolu buradan geçer. Erciyas ile Hasan dağı arasında geniş üzüm bağları vardı. Buranın şarabının, döneminin en kaliteli şaraplarından olduğu söylenir. Zeytinlik ve üzüm bağları olmayan yerler ise, gür çayırlardı. Hayvancılık, eyaletin ekonomisinde önemli bir yer tutuyordu. Hatırlanacağı gibi, burası, Perslere her yıl bin beşyüz at, iki bin katır ve elli bin koyun vergi verirdi. Bölgede, bu yıllara gelene kadar, vahşi doğanın çok çeşitli memelilerinin yaşadığı da görülmektedir. Kapadokya, maden bakımından da zengindir. Karadeniz limanlarından, dış ülkelere, kırmızı aşı boyası, su mermeri, sert ve saydam mermerler, mika ve pudra ihraç edilirdi. Maden kazasındaki gümüş madeni de eyalet sınırları içindeydi. Roma eyaleti olmadan önce, Arkhelaos'un vasal krallığı altındaki Kapadokya'nın, zengin, stratejik, sakin ve uyumlu bir krallık olduğu bellidir. Arkhelaos, Pythodoris'le evlendikten sonra, Pontos (pontus) ve Kapadokya beraberce, imparatorluğun kuzeydoğu sınırlarını korudular. Kapadokya, Roma eyaleti olunca, Roma, bu eyaleti mali bir denetmene verdi. Bu denetmen, doğrudan Agustus'a karşı sorumlu idi ve eyalet gelirlerini doğrudan alıyordu. Roma eyaleti olduğu zamanlarda Kapadokya artık, bir serhat eyaletidir. Özellikle, komşusu Armenia'nın bitmek tükenmek bilmeyen taht kavgalarından etkilenmiştir.

Roma, Armenia krallığının kendine bağlı bir kral tarafından yönetilmesini sağlamak istemiştir. Bu siyaset Octavianus'un, II. Tigranes'i koruması ile başlamış ve ardılları tarafından ısrarla izlenmiştir. Ancak, Armenia halkı, ne Roma'nın seçtiği krala uymuş ve ne de Parthlara karşı tampon bir devlet olma rolünü üslenmiştir. Roma, Armenia'ya kral tayin etmiş, o gidince, kral tahttan indirilmiştir. Roma zaman zaman, mecburiyetten Parth prenslerini kral olarak kabul etmiş ve ancak o zaman kral tahtta uzun ömürlü olabilmiştir.

Anadolu'nun bu döneminde, önceki bölümleri okuyanlar, halkların nasıl karıştığını, eski kimliklerin nasıl kaybolduğunu izlemiştir. Sıfır yılına yaklaşırken, Anadolu'nun büyük bir bölümü dil olarak Yunanca'yı kabul etmişti. Sadece Doğu Anadolu'da eski Ermenice ve yer yer çeşitli diller konuşuluyordu. Anadolu'nun büyük bir bölümünde dil olarak Yunanca kabul edilmiş bile olsa, aile içinde veya yerel olan bölgelerde eski Anadolu dillerinin tamamen bittiği daha söylenemezdi. Bununla beraber bu kültür çeşitliliğinin sonu gelmek üzereydi. Artık, inançlar da birbirine karışmıştı. Yerel Tanrıların işlevleri bittiğinden, onlar sahneden çekilmişlerdi. Tanrıların sayısı önemli ölçüde azalmış ve tek bir Tanrı'ya inanmaya doğru giden bir temayül başlamıştı. Sahneye Tanrıça Tyhe çıkmıştır. Tyhe Kibele'nin, İştar'ın,

Tyhe tanrıça

Astarte'nin, İsis'in, Demeter'in özelliklerini taşıyordu. Tyhe, kentlerin, kralların, tüm insanların koruyucusu idi. Kader ve talih onun ellerindeydi. Seleukoslar onu devletin baş Tanrı'sı ilan ettiler. Kısa sürede ünü ve gücü Seleukos topraklarını aştı. Sulla zamanında, Fortuna adıyla, Roma'ya da girdi.

Tyhe'nin yanı sıra, Mısır'da 1. Ptolemaios zamanında tapınılan Sarapis de, Anadolu'da kabul gördü. Zeus, Dionysos, Apollon, Athena, bu dönemde yeniden güç kazandılar. Her kent, her şahıs ağır ağır, inandığı, tapındığı Tanrı'nın etrafında, diğer Tanrıların da özelliklerini birleştirmeye başladı. Gidiş, gittikçe de hızlanarak tek Tanrı'ya doğruydu.

Anadolu'nun bu dönem tarihini öğrendiğimiz, tarihçilerden biri, Akhaialı Polybios' dur. Aslında konu olarak Kartaca savaşlarını anlatmasına rağmen, Roma'nın Anadolu'ya yayılması ile ilgili bilgi de vermektedir. Anadolu hakkında bize bilgi veren bir diğer tarihçi de, Titus Livius (M.Ö. 59 – M.S. 17) dur. Titus Livius, 142 kitap yazmış, ancak günümüze 35 adedi gelebilmiştir.

Sicilyalı Diodoros, Caesar ve Augustus döneminde yaşamıştır. Roma'nın, Caesar dönemine kadar olan tarihini 40 kitaptan oluşan bir külliyede toplamıştır. Diodoros, bu eserini, Miletli Hekataios, Knidoslu Ktesias, Kymeli Eforos, Kardialı Hieronymos, Sicilyalı Timaios, Akhaialı Polybios, Suriyeli Poseidonios gibi tarihçilerin eserlerinden yararlanarak yazmıştır. Diodoros'un yazdığı eserin büyük bir bölümü zamanımıza ulaşmıştır.

Dönemin bir önemli tarihçisi de, Romalı Cornelius Nepos (M.Ö. 110 – 25) dur. Aslında bir biyografi yazarıdır. De Viris İllustribus (Ünlü Adamlar Hakkında) adlı eserinde, tanınmış kral, komutan, hatip, devlet adamı, ozan ve tarihçilerin hayatlarını anlatmıştır. Eserleri toplam 16 kitaptır. Günümüze, sadece 22 komutanın hayatı ile ilgili olan parçalar gelebilmiştir.

Hahamlar

Herodes (Büyük)

Pompeius'un düzenlemeleri ile Yahudi bölgesi çok küçülmüştü. Julius Caesar dönemi, Yahudi ülkesinde iç iktidar kavgaları ile geçti. M.Ö. 40 yılında, Roma senatosu Herodes'i Yahudi bölgesinin hükümdarı olarak atadı. Herodes, Roma'nın yardımı ile Yahudi topraklarına egemen oldu (M.Ö. 40- 4 yılları arası).

Bu dönemde, başrahiplik törensel bir nitelikten ileri gidememiş, Sanhedrin (yüksek meclis) ise siyasal güçten yoksun bırakılmıştır. Yüksek meclis yerine, kraliyet meclisi konulmuştur. Herodes, bir Yahudi'ydi, ama büyük nüfusu Yahudi olmayan, geniş bir toprağı yönetti. Yönetimi acımasızdı. Kendi ailesi dâhil, çevresindeki herkes, kendilerini hayata pamuk ipliği ile bağlı hissediyordu. Ama dönemi, başarılı ve refah dolu bir dönem oldu. Kudüs tapınağını Helenistik tarzda yeniden inşa ettirdi. Caesaria'da önemli bir liman yaptırdı. Herodes, gücünün Roma'dan kaynaklandığının farkındaydı. Yönettiği bölgede daima Roma'nın isteklerini yapmıştır. Herodes'in ölümünden sonra, İsrail Romalı valilerce yönetildi.

Bu dönemde, M.Ö. 30 - M.S. 45 yılları arasında yaşamış, önemli bir Yahudi filozof, İskenderiyeli Philon'dur. Philon bir Platoncu idi, ama aynı zamanda dindar bir Yahudi'ydi. Tabii, bu iki vasıf birleşince, Philon'un Tanrı'sı da Yahova'dan farklı bir Tanrı oluyordu. Philon'un Tanrı'sı insani özellikler taşımıyordu. Onun bir özü vardı ve bir de dünyadaki eylemleri. Philon'da, Tanrı; özü, yeryüzündeki hükümranlığı ve yaratıcı gücü ile birlikte bir

üçlü oluşturur. Philon'a göre, biz, insanlar Tanrıyı tasavvur edemeyiz. O, insan zihnini tamamen aşan bir varlıktır. Ve bunu içtenlikle kabul etmek, insan algılamasının en üst sınırıdır.

Yahudiler, Philon'un Tanrı anlayışını daima biraz yapay buldular. Hâlbuki Hıristiyanlar bu düşünceden çok yararlanmışlardır. Daha sonra göreceğimiz gibi, Hıristiyanlaşan Yunanlılar, Tanrı'nın bilinmez özü ile etkinlikleri arasındaki bu ayrımı baş tacı yapmışlardır. Hatırlanacağı gibi, Platon'un bir form dünyası vardı. Bu formlar, sonradan fiziki evren olarak yeniden doğmuşlardı. Philon da Tanrı'nın bir mastır planı, logosu olduğunu düşünüyordu. Platon, ideale aklımızı kullanarak, yani düşünerek varabileceğimizi söylüyordu. Philon ise, gerçekte olduğu şekliyle Tanrı'ya hiç bir zaman ulaşamayacağımızı söylüyordu. Algılayabileceğimiz en yüksek hakikat, Tanrı'nın, insan zihnini tamamen aşan bir varlık olduğunu kabul etmekti.

Philon, Platon gibi, ruhun, fiziki dünyada bir sürgün hayatı yaşadığını yazar. Ruh, fiziki dünyanın hazlarını bir tarafa bırakıp, mükemmel olana, yani Tanrı katına ulaşmalıdır.

M.Ö. 1ci yüzyılda, Eseniler diye adlandırılan, komüncü bir mezhep kuruldu. Bunlar Yehova'nın belirli vasıflarından biri olan mutlak adalet düşüncesini sonuna kadar götürüyorlardı. Her türlü şahsi mülkiyetten vazgeçilmişti. Altın ve gümüş kullanımı yasaktı. Büyük evlerde hep beraber oturuyorlardı. Kapıları, dışarıdan gelen yabancılara açıktı. Yiyecek, giyecek ve diğer mallar, kolektif ambarlarda saklanıyordu ve herkesin malıydı. Çalışma, yaşam için gerekli olan asgari koşulları tutturmak içindi. Tarım yapıyor, balık avlıyorlardı. Ancak, ticaret kesinlikle yasaktı. Çünkü ticaret, kazanç hırsına yol açıyor; o da, hemcinslerine zarar verme olasılığını meydana getiriyordu. Savaş için silah üretmiyorlardı. Kölelik yoktu. Hepsi hür, hepsi eşitti.

Filistin Yahudileri içinde en yenilikçi olanı, Esenilerin çözümünü fazla ateist bulan Farisilerdir. Farisiler, bütün İsrail'i rahiplerden oluşan bir ulus olarak adlandırmak istiyorlardı. Sonunda bir kastta dönüştüler. Sofraları, Tanrı'nın tapınağındaki sunak gibi olmalıydı. Gündelik yaşamın her ayrıntısına bile Tanrı fikrini yerleştirdiler. Her an Tanrı ile yaşayınca, ruhban sınıfına gerek kalmıyordu. İhtiyacı olan herkese yardım etmeliydiler. Günahları, komşularına gösterecekleri sevgi ve nezaketle silinebilirdi. İki veya üç Yahudi, Tevrat üzerinde beraber çalışıyorsa, Tanrı onlarla birlikte demekti.

Herodes devrinde iki doktrinci birbiri ile çatıştı: Biri, ahlak kurallarının çok sıkı uygulanmasını savunan Şammay, diğeri daha geniş düşüncelere sahip olan Hillel idi. Hillel derdi ki: " Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma. Bütün şeriat bundan ibarettir. Geri kalanı onun yorumundan başka bir şey değildir ". İleride göreceğimiz gibi, Hıristiyanlığın olgunlaşmasını sağlayan, Esenilerin yaşam tarzı ile Hillel'in geniş açılı görüşüdür.

Babil sürgünü sonunda biten peygamberler döneminin yerini, hahamlar devri almıştı. Hahamlar dönemi, bundan sonra sürüp gidecektir. Hahamlar Musevi dinini ve kutsal kitap Tevrat'ı geliştirerek, son haline getireceklerdir.

Yahova, insanları uzaktan ve yukarıdan yöneten bir Tanrıydı. Hahamlar onu, insanoğlunun içinde, yaşamın en küçük ayrıntısında var olan bir Tanrı'ya dönüştürdüler. Bu Tanrı her yerde ve her şeydeydi. Neredeyse elle tutulabilir kadar gerçekti. Ancak, onun algılanması insandan insana değişiyordu. Bu herkes için aynı olan standart bir Tanrı değildi. Herhangi biri için ve

hatta peygamberler için bile Tanrıyı tam anlamıyla kavramak ve tasavvur etmek mümkün değildi. Onu tanımlayacak her şey eksik kalırdı.

İşte bu nedenle, Yahudilerin Tanrı'nın adını ağızlarına almaları yasaklanmıştır. Bu anlaşılamayan varlığın, dünya ile ilişkisi de tanımlanmıştır. " Tanrı yeryüzünün mekânıdır, ama yeryüzü Tanrı'nın mekânı değildir ". Tanrı dünyayı, tıpkı ruhun vücudu doldurduğu gibi dolduruyor, onu bilgilendiriyor, ama aynı zamanda onu aşıyordu. Hahamlar tarafından geliştirilen fikirde, İbrani Tanrı'sı kendini Kudüs'ten kurtarmış, tüm dünyayı sarmıştı. Ona, bu vasfına atfen, Şekina dediler. Şekina imgesi altında, sürgündeki Yahudiler, her bulundukları yerde, Tanrılarını da buluyorlardı. Hahamlar, İsraillilerin kendilerini tek vücut ve tek ruh olan bir halk olarak görmeye teşvik ediyorlardı. Hahamlar, halklarını umutsuzluğa düşmekten kurtarmışlardı.

Hahamlar, Tanrı'nın insanların acı çekmesini istemediğini vazetmişlerdi. Tanrı'nın suretinde yaratıldığı için, vücuda saygı gösterilmeli idi. Hatta şarap ve seks gibi zevklerden uzak durmak günah bile sayılırdı. Çünkü Tanrı bunları insanlığın mutluluğu için yaratmıştı. Tanrı'ya, izdirap veya inziva ile ulaşılamazdı. Peygamberler, Tanrı'nın yeryüzünde işitilmesini sağlamışlardı. Şimdi, Hahamlar, yeni bir hukuk düzeni oluşturuyorlardı. Yaptıkları işi hem Tanrı'nın ve hem de kendilerinin işi olarak gördüler. Onlar dünyada Tevrat'ın sayısını arttırarak, Tanrı'nın dünyadaki varlığını genişletmekte ve etkinleştirmekteydiler. Halk, Hahamlara, Tevrat'ın kendilerinde vücut bulduğu insanlar olarak saygı gösterdi.

Hahamlar, gün be gün insanı daha da kutsallaştırdılar. Komşunu kendin gibi seveceksin. İnsana hakaret, Tanrı'ya hakaretti ve hatta Tanrıyı inkârdı. Cinayet en büyük suç idi. Tanrı suretinde yaratıldığı için herkes eşitti. Tek bir insanın hayatına kasteden, bütün dünyaya kastetmiş gibi cezalandırılmalı idi. Tek bir hayatı kurtarmak, tüm dünyayı kurtarmak demekti. Bu temel bir hukuk ilkesiydi. Bir goyim (Yahudi olmayan), ya da bir köle, kimse aşağılanamazdı. Özgürlük en önemli haktı. İnsan özgürlüğü ancak Tanrı tarafından sınırlanabilirdi. Tanrı, her insanın içindeydi.

Eski Ahid

Ön Masoretik tekst ihtiva eden Nash Papüsü M.Ö. II yüzyıl

Eski Ahit, Kitap-ı Mukaddes'in birinci bölümüdür, ikinci bölüm ise Hıristiyanların Yeni Ahitleri yani İncil'dir. Eski Ahid'i meydana getiren kitaplar İbranice yazılmıştır, bazı bölümleri ise Aramca yazılmıştır. Eski Ahid'in Massoretik denilen, İbranice yazılmış geleneksel nushası bundan 14 ila 11 yüzyıl önce yazılmıştır.

Kutsal kitabın hiçbir İbranice, orijinal, el yazması nüshası bugüne gelememiştir. Ama Yunanca ve Latince çevirilerin el yazmaları oldukça eski tarihlere dayanmaktadır. Ayrıca Süryanice ve Gotca çeviriler de bulunmaktadır. Ancak en eski olanlar 2000 yıldan daha yenidir. Eski Ahid'in Şeriat kitabı yani Tevrat, 5 kitaptan meydana gelmiştir. Bunlar Tekvin, Çıkış, Sayılar, Levililer, Tesniye (ikinci şeriat kitabı) dir. Yunanlıların Pentateuque dediği bu beşliye sonradan Yeşu'nun kitabı da eklenerek, Eski Ahidin birinci kısmı 6 kitaba çıkarılmıştır (Hexateuque). Eski Ahid'de ayrıca Peygamberlerin kitapları ile Neşideler Neşidesi (türküler türküsü), Meseller (atasözleri), Eyüb'ün kitabı, Vaiz kitabı vs... vardır.

Beş kitabın yazar veya yazarları, iki ayrı hikâyeyi, birbiri ile karıştırmadan, yanyana anlatmışlardır. Bunların birinde, Tanrı, Elohim (Eloh = ruh; Elohim = ruhlar) diye adlandırılır. Elohim yani ruhların tümü, çünkü çoğul olan Elohim'den sonra gelen fiil tekildir. Diğer hikâyede ise, Tanrı, Yehova (varolan) diye adlandırılmıştır. Elohist diye adlandırılan metin Tekvin'in ilk bölümünü ve 2 ci bölümün ilk üç ayetini içine alır. Yehova metni diye adlandırılan metin ise, 2 ci bölümün dördüncü ayetinden başlar. Elohist metine, kısaca E diye ad vermek âdet olmuştur. Yahova (Juda) metnine ise J demek âdet olmuştur.

Genel olarak, bu yanyana metinlerin, M.Ö. 800 yılında bittiği düşünülür. Yazarlardan J, Juda (Yahuda) krallığında yaşamıştır. Yazarlardan E ise kuzeydeki İsrail krallığında yazmıştır. J ve E, komşu ülkelerin mitlerinden tabii ki etkilenmişlerdir. Ancak, M.Ö. 800 yılına gelindiğinde, artık İsraillilerin kendi özgün bakış açılarını geliştirdikleri görülür.

E metninde (Elohist metinde) insanın yaradılışı bitkilerin yaradılışından sonra gelmekte, J de ise (Yahova metninde ise) insan bitkilerden önce yaratılmıştır. Elohim insanı kendi suretinde yaratarak onu aynı zamanda erkek ve dişi olarak yaratmıştır. Yehova ise ilkin erkeği yaratmakta, sonra " Erkeğin yalnız olması iyi olmaz; bir de ona uygun kadın yaratacağım " diyerek, erkeğin kaburga kemiğinden kadını yaratmıştır. Elohist metinde Âdemin günahından bahis edilmez, bundan Yehova metninde sözedilmektedir.

J'nin insan ile Tanrı arasında ortaya koyduğu ayrım çok önemlidir. İnsan (adam), Tanrı'sı ile aynı kutsal özden oluşmak yerine, yeryüzüne (adamah) aittir.

Yine J derki: Yahova İbrahim'e kendini özel bir kaderin beklediğini söyledi. İbrahim bir gün gökteki yıldızlardan daha kalabalık bir milletin atası haline gelecek ve torunları Filistin topraklarını ele geçirerek, kendilerine yurt edineceklerdi. Marduk, Baal ve Anat veya diğer daha önce gördüğümüz Tanrılar, insanların sıradan dünyasına karışmazlardı. Hâlbuki İsraillilerin Tanrı'sı, güncel olaylarda da gücünü kullanıp, etkili olmaktaydı.

İlk vahiy, bir emir içeriyordu: İbrahim, Filistine göçecek.

J derki: Âdemin torunlarından beri insanlar Yahova'ya tapar. P ye göre ise (P metni az ilerde anlatılacak), yanan çalılıkta Musa'ya görünene kadar İsrailoğulları Yahova ismini hiç duymamışlardır. Tanrı Musa'ya, İbrahim'in kendisini El Şadday (dağların El'i) olarak çağırdığını ve Yahova ismini bilmediğini söyler.

Biz, şimdi İbrahim'i, Musa'yı ve diğerlerini, tek bir Tanrı'ya inanan tek Tanrıcılar olarak düşünüyoruz. Gerçekte, ilk dönem İbranileri, diğer Tanrılara da inanıyorlardı. Marduk, Baal gibi tanınmış Tanrılara da tapmış olmalılar. Hatta hepsi farklı Tanrılara tapmış bile olabilirler. İbrahim'in Tanrı'sı, Kenan ülkesinin yüce Tanrı'sı El olabilir. El oldukça yumuşak ve ılımlı bir Tanrı'dır. O, İbrahim'e insan şeklinde ve arkadaşça yaklaşmıştır. E nin anlatımında ise, Tanrı ile İbrahim'in ilişkilerine daha mesafeli yaklaşılır. E de Tanrı İbrahim'le doğrudan konuşmaz, bir melek aracılığı ile görüşür.

Yakup ile Tanrı arasında da benzer bir iletişim oluşur. Yakup, bir yolculuğunda uyurken, gece rüyasında, göğe uzanan merdivenin üstünde (Ziggurat gibi) El'i görür. El, Yakup'un torunlarının güçlü bir millet olup, Kenan ülkesini ele geçireceklerini söyler. El, Yakup'a önemli bir şey daha söyler: Filistin topraklarını terk edip, yabancı topraklarda dolaştığında dahi onu koruyacaktır. Ancak, o zamana kadar Tanrılar yereldir. Herkesin gücü kendi bölgesinde geçer. Bu nedenle bir yere gidildiğinde, bir önlem olarak, oranın yerel Tanrı'sına da tapılır. El derki: " Her zaman seninleyim, nereye gidersen git seni koruyacağım ". Yakup, bu rüya gördüğü yeri Beth-El (Tanrı El'in evi) olarak adlandırır. Yakup, Beth-El'i terketmeden önce, orada karşılaştığı Tanrı'yı kendi Elohim'i yapmaya karar verir. Bu, bir Tanrı'nın insanların gözünde temsil ettiği herşey demektir. Sonra birgün, Yakup, daha sonra Tanrı El olduğunu anladığı biri ile sabaha kadar güreş tutar.

Başlangıçtaki Tanrı, J nin Yahova dediği Tanrı El, eski Tanrılardan daha alçak gönüllü bir Tanrı'dır. Sonra birden bu Tanrı gittikçe zalimleşmeye başlar. İbraniler, Mısır'dan kaçarken, onlara firavun çıkış izni versin diye: Mısır'a veba salar, Nil'den kan akıtır, ülkeyi karanlığa boğar, Mısırlıların en büyük erkek çocuklarını öldürür. Bu Tanrı, son derece zalim, tarafgil ve katil bir Tanrıdır. Orduların Tanrı'sıdır, bir savaş Tanrı'sıdır. Bu savaşçı Tanrı, kendi yandaşları dışında hiç kimse için en ufak bir merhamet kırıntısı taşımaz. Bu Tanrı sanki bir kabile Tanrı'sıdır.

Şu anda, biz bu tarihi okurken, aklımıza pek çok soru gelir: El mi? Yahova mı? El Yahova mı?, İlk Tanrı hangisi? Vs... Ancak, bugün bizim için önemli olan bu problem, o gün hiç önemli değildi. Antik çağlarda, Tanrılar sık sık birbirine karıştırılır, birleştirilir ve bir bölgenin Tanrı'sı, başka bir halkın Tanrı'sıyla özdeş kabul edilirdi.

Kökenini tam anlamasak da, emin olunacak tek şey, sonunda Yehova'nın İsrail'in egemen Tanrı'sı haline gelmesidir. Musa, İsraillilere, İbrahim, İshak ve Yakup'un inandıkları Tanrı olan El ile Yahova'nın, tek ve aynı Tanrı olduğuna ikna etmeyi başarmıştır.

Daha önce kısaca anlattığımız gibi, Musa, Mısır'dan kaçıp, kayınpederinin koyunlarını güderken, tutuşturmadan, bir dış etki olmadan yanan bir çalılık görmüştür. İncelemek için yaklaştığında, Yahova onu adıyla çağırmış ve Musa buradayım (bineni) diye bağırmıştır.

Tanrı " Daha yakına gelme " demiştir, " ayakkabılarını çıkar, çünkü üzerinde durduğun yer kutsaldır. Ben atalarının, İbrahim'in, İshak'ın ve Yakup'un Tanrı'sıyım ".

Her ne kadar Yahova, ben atalarının Tanrı'sıyım dese de, o, İbrahim ile oturup yemek yiyen, sohbet eden Tanrıdan farklı bir Tanrıdır. Musa'nın karşılaştığı Yahova şiddet çağrıştırmakta, araya mesafe koymaktadır.

Musa, ona ismini ve delillerini sorar. Cevap Kimsem oyum (Ebyeb aşer ebyeb) olur. Bu İbranicede belirsizlik bildiren bir deyimdir. Yani, Tanrı Musa'ya " bu seni ilgilendirmez " veya " sana ne " demiştir. Tanrı adını vermez, göçebelerde ad kabile içinde geçerlidir. Aynı kabileden olmayan için, adı olmak bir şey ifade etmez ve zaten kendinden olmayana ad verilmez. Adını bilmek yakınlaşmak demektir. Yahova, insandan çok yukarıda bir varlıktır. Neredeyse Sümer Tanrıları gibi, ayrı bir dünyadandır. Ona koşul ileri sürülemez. Kendi ne isterse tam tamına o olur.

Musa tek başına dağa çıkmıştı, burada Kanun tabletleri kendisine verilmişti. Eskiden, ahenk ve adalet bizzat nesnelerin doğasındayken, şimdi Kanun yukarıdan iniyordu. Burada Tanrı ile (İsrail halkı adına) Musa arasında bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmayla, İsrailliler, diğer bütün Tanrıları görmezden gelerek, Sina dağı Tanrı'sı Yahova'yı biricik Tanrı olarak tanıyacaklarına söz veriyorlardı.

Ancak, uzun bir zaman diliminde, İsrailliler bu anlaşmaya pek sadık kalmadılar. Diğer Tanrılara tapmaya devam ettiler. Hele Kenan ülkesine yerleştikten sonra, Baal kültürüne geri döndüler. Musa'dan sonra gelen peygamberler, sık sık onlara verdikleri sözü tutmalarını hatırlatmışlardır. Bu peygamberler, kendilerinin Elohim'i olarak yalnızca Yahova'ya tapacakları sözünü vermişler, karşılığında Yahova da, İsraillilerin kendisinin seçilmiş halkı olacağına ve onları koruyacağını vaat etmiştir.

Beş kitabın yazılmasında sadece Elohist ve Yahova okulları etkili olmamıştır. Daha sonraki tarihlerde başka okullar da etkili olmuşlardır. Üçüncü bir okul, özellikle Tesniye'yi (İkinci Şeriat Kitabı; Deuteronome) meydana getirmiş olduğundan, deuteronomist okul diye adlandırılır (D okulu). Ayrıca ruhani okul da beş kitabın yazılmasına katkıda bulunmuştur. Buna da Priestly (P okulu) denir.

Daha önce gördüğümüz, Babil sürgününden sonra kaleme alınıp, Tesniye'ye de giren P metinlerinde, Babil sürgününün ve sürgünden dönüşüş, bu esnada yeniden gelişen tek ve

biricik Tanrı fikrinin, nasıl bir değişim gösterdiğini izleyebiliriz. P metinlerinde, E ve J de anlatılan olaylar farklı bir şekilde yorumlanmıştır. P, daha yüceltilmiş ve karmaşık bir Yahova anlatmaktadır.

P ye göre kimse, J de anlatıldığı gibi Tanrıyı göremez. Kişinin Tanrı anlayışı ile gerçeğin bizzat kendisi arasında bir fark vardır. P ye göre, insanlar Tanrısal varlığı ancak, batan güneşin son ışıkları gibi, ardında bıraktığı etkisinden görebilirler. P'nin Tesniye'ye en büyük katkısı, Enuma Eliş'e dayanan yaradılış öyküsünü ilave etmesidir. Babillilerin öyküsünde, bildiğimiz gibi, insan bir son dakika kararı ile yaradılışa dâhil olur. Burada ise, insanın yaradılışı, yaradılışın zirve noktasıdır. Tanrı insanı kendi suretinde yaratmıştır. Dolayısı ile insanlar onun yaratıcı görevini sürdürmelidirler. Enuma Eliş'deki gibi, yaradılışın altı gününü bir günlük dinlenme günü takip eder. P, yedinci güne özel bir önem kazandırmıştır. Yedinci gün Tanrı'nın taklit edilmesi ve onun dünyayı yaratışının bir anısı haline gelmiştir. Sabbat, artık, çok daha önemlidir.

Augustus

Augustus

Octavianus, Roma'da tekti. Actium savaşından sonra, daha Yunanistan'da iken, ordusunu küçülttü. Kendine en güvenilir ve disiplinli askerlerinden 28 tümen (yaklaşık 150.000 asker) bırakarak, geri kalanları terhis etti. Bu 28 tümeni, iktidarı boyunca korudu. Askerlerine toprak ve bol para dağıtıyordu. İmparatorluğun çeşitli yerlerinde koloniler kurarak, terhis ettiği askerlerini buralara yerleştirdi, Octavianus ordusuna ve askerlerine iyi bakıyordu. Askerler de ona çok bağlı idiler.

Yukarıda söz konusu edilen 28 tümen, Roma'nın ilk ücretli ve sürekli ordusudur. Her asker, 20 yıllığına askere alınırdı. Her yıl askerlere belli bir ödeme yapılır, ayrıca 20 yıl bitip, tekaüt olunca, onlara toprak ve toplu bir para verilirdi. Askerler, askerlik hizmetleri süresince aile kuramazlardı. Orduların karargâhları, Roma'dan uzakta, sınırlardaydı.

Roma ordusu üzerinde tam bir denetimi olan Octavianus'u, zaten baştan beri, büyük toprak sahipleri ve oligarşi destekliyordu. Sonunda, senato da, Octavianus'un bir dediğini iki etmez oldu. Bu durumda halk meclisinin fonksiyonları kendiliğinden önemini kaybetti. Artık yöneticilerin seçimi, kanunların oylanması sadece Octavianus'un kararlarının formalite olarak onaylanması idi. Daha önce, geniş halk kitleleri, halk meclisi ve forumlar sayesinde, zinde bir şekilde siyasetle iç içe idiler. Bu yeni durum, halkın siyasete olan ilgisinin azalmasına ve küllenmesine neden oldu.

Kitlelerin siyasi bilinci, ekmek dağıtımı ve eğlencenin daha da örgütlenmesi ile iyice geri plana atıldı. Halkın günlük buğday tayını 300.000 'e çıkarıldı. Buğdayın nakliyesini bizzat Octavianus denetliyordu. Halka sık sık para dağıtılmaya çalışıldı. Ve arenalar, halkın ilgisini çekecek sahne düzenlemeleri yapmaya başladılar. Kitleler, ekmek ve eğlenceyi, meclislerde ne işe yaradığı tam belli olmayan, hükümranlık iradesine tercih eder oldular.

Octavianus, senatoyu, biraz daha şekillendirdi. Senatoya seçilebilmek için gerekli mal varlığını, zengin ve soylular için, 100.000 sestesi taşınmaz mülk olmak üzere, toplam 1.000.000 sestese çıkardı. Şövalyelerin senatoya seçilebilmesi için gerekli mal varlığını ise, 400.000 sestese yükseltti. Senatonun toplam üye sayısı 600 olarak saptandı. Senato içinde majistralık yapanların kontenjanı arttırıldı. Senatör olan zengin ve soylu azınlığa, orduda ve devletin idari mekanizmalarında, üst düzey görevler için, önemli ayrıcalıklar tanındı. İkinci sınıf sayılan şövalyelere de, ordu ve devlette, yapabilecekleri görevler tanımlandı.

Herkes hayatından memnundu. Bütün yazarlar, hatipler Octavianus'u övüyorlardı. Aslında, bulunduğu yere gelmesinde, eski demokratik güçlerin önemli katkısı olmuştu. Şimdi, yönetimde büyük ve orta mülk sahipleri vardı, yoksul sınıflar ise durumdan şikâyetçi görülmüyorlardı. Roma'da hala, cumhuriyetçi gelenek ve düşünceler çok güçlüydü. Octavianus gibi, zeki ve yetenekli bir yöneticinin bunu fark etmemesi düşünülemezdi. O da, sınıflar arasında bir çeşit uzlaşmayı örgütledi.

Yeni rejime principatus dendi. Bu, yönetim gücü, hoş görüsü, adaleti ve merhameti ile en önde gelen yurttaşın, cumhuriyet içinde özel bir ağırlığının olması demekti. Aslında, bunun monarşiden bir farkı yoktu. Ama terim yumuşaktı, cumhuriyet rejimini küçümsemiyordu, yani halk tarafından sevgiyle karşılanabilirdi.

M.Ö. 13 Ocak 27 tarihinde, Octavianus senatoda bir söylev verdi. Söylevinde, düzeni yeniden kurduğunu; elindeki tüm yetkileri geri verdiğini; özel yaşamına geri dönmek istediğini söylüyordu. Senato yerinden oynadı. Ona akla gelmez teklifler yapıyorlardı. Ancak o, bu tekliflerin çoğunu reddetti. Tanrısal olarak nitelendirilmeyi reddetti. Kendine verilmek istenen tüm unvanları reddetti. Ben diyordu, cumhuriyeti yıkmak değil, daha da güçlendirmek istiyorum. Ama senatonun ve halkın ricaları bitmiyordu. Sonunda, şöyle bir ara çözümde taraflar uzlaştılar. Octavianus, sulh ve sükûnun daha geri gelmediği bütün sınır eyaletlerinde prekonsül oluyordu. Böylece imparator unvanı ve komutanlık yetkileri onda kalıyordu (imperium infinitum). Eski topraklar, Korsika, Sardunya, Sicilya, Afrika, Asya, Bithynia-Pontos (pontus) senatoryal eyaletler oluyordu. Yani, buralara senato prekonsüller atayarak yönetecekti. Böylece, Octavianus, eski toprakları yönetme yükünden kurtuluyordu. Ancak, yine de bu topraklara, asker toplama savaş vergisi alma, malların yönetimi gibi görevlerle temsilci ve valilerini yollayabilecekti.

Roma, Octavianus'a princeps diyordu. Şimdi geriye bakıldığında bunun krallıktan olan farkı pek anlaşılamaz. Roma, daha sonra kendisine Augustus yani ulu dedi. Ve o Roma'nın babasıydı.

Agustus kabartmalı Aureus

Senato, bu gelişmelerin peşinden, para basma hakkını Augustus'a devretti. Augustus'un portresi, Aureus üzerine konuldu. Augustus'dan sonra gelen imparatorlar da, bu âdeti devam ettirdiler. Böylece, imparatorların gerçeğe yakın portreleri günümüze kadar ulaşabildi.

Eyalet yönetiminin imparator ve senato arasında bölünmesi, iki ayrı kasanın oluşmasına sebep oldu. Senato, eski devlet kasasını yani aerarium populi'yi yönetiyordu. Bu kasada, senato eyaletlerinden ve İtalya'dan gelen gelir birikiyordu. İmparator ise, imparatorluk eyaletlerinin gelirlerini alırdı.

İmparatorların kendilerine ait kasaları ancak, 40–50 sene sonra, Claudius zamanında olabildi. Buna Fiscus Caesaris dendi. Augustus, terhis olan askerlere ödenecek paraları karşılamak üzere üçüncü bir kasa kurdu. Aerarium militaire'in gelirleri, ayrım gözetmeksizin eyaletlerden alınan dolaylı vergilerden oluşuyordu.

İmparatorun gelirlerinin bir kısmını sayarsak: açık arttırmalardan 1/100; satılan tahıldan 1/100; köle satışlarından 1/25; mirasın gerçek değerinden 1/20; bekârlardan alınan vergi; devlete ait tuz, şarap, maden ve orman işletmelerinden elde edilen gelirler vs… sayılabilinir. Görünüşte, İmparatorun gelirleri, senatonun gelirlerinden fazlaydı. Ama İmparator ordu ve donanma giderleri ile memur maaşlarını ödüyordu. Augustus, ayrıca, sık sık senato kasasına yardım etti.

Augustus yönetimini üstlendiği eyaletlerde, eski konsül ve senatörler arasından seçtiği kişileri vali olarak atıyordu. Bunlara legati Augusti propraetore deniyordu. Bu vali, eyaleti, Augustus'un talimatlarına uygun yönetirdi. Aynı zamanda, eyaletin askeri birliğinin de komutanı olurdu.

Anadolu Eyaletleri

Bu esnada ön Anadolu'da üç eyalet vardı. Asya ve Bithynia-Pontos (pontus) eyaleti senato yönetimindeydi. Asya eyaleti diğerlerinden üstün tutuluyor ve buraya eski bir konsül atanıyordu. Anadolu dışında Afrika eyaleti de, üstün tutulan eyaletlerdendi. Asya ve Afrika eyaletleri valilerinin 12 liktor'u vardı. Diğer eyalet valilerinde ise, liktor sayısı 6 idi. Senato eyaletleri, valilerini, 1 yıllığına tayin ederlerdi. Adli ve yönetim yetkileri vardı. Senato valilerinin, askeri yetkisi olmazdı, bunlar kılıç da taşımazlardı. Bu valilerin, biri Kestkör (quaestor) olmak üzere 4 yardımcısı olurdu.

Anadolu'daki üçüncü eyalet Kilikya idi. Burası hem sınırdaydı ve hem de içinde asker vardı. Bu nedenle, Augustus'a bağlı olarak yönetiliyordu. İmparatora ait eyalet yöneticilerinin görev süresi tanımlanmamıştı, Augustus'un kararına bağlı idi. Bu eyalet valileri yanlarında 6 liktor ve kılıç taşırlardı. Eyalet içinde bulunan lejyonun komutanı idiler. Bir lejyon yaklaşık 4.200 ila 6.000 arası askerden oluşurdu. Aynı eyalette birden fazla lejyon olması durumunda, diğer legionun komutasını imparator başka bir komutana verirdi. Bu eyaletlerde, vali, vergi toplama görevinden muaf tutulmuştu. Vergi toplama procurator denilen ayrı bir memurca yürütülürdü.

İster senato eyaletleri olsun, ister imparator eyaletleri olsun, görevliler devletin maaşlı memuru idiler. Bu, eskiye göre çok önemli bir değişiklikti. Bu şekilde, valilerin, halkı aşırı vergilendirerek, kendilerini zengin etmeleri önlenmiş oluyor, vergi üzerindeki keyfi davranışlar bitiriliyordu. Ayrıca, imparator veya senatonun yazılı emri olmaksızın, hiç bir valinin asker toplama ve halktan para isteme yetkisi yoktu. Bu köklü reformlar sayesinde, Romalı memurların, uzun zamandan beri halkı ittikleri yoksulluk ve sefalete bir son verilmiş oluyordu. Bu reformlardan sonra, eyaletlerde halkın ekonomik durumu düzelmeye başladı.

Hızlı haberleşmenin önemi, Persler tarafından anlaşılmış ve uygulanmıştı. Posta teşkilatının, Pers yönetimine sağladığı faydalar tartışmasızdır. Roma da bunun bilincindeydi. Roma, Eyaletlerle Roma arasında, Pers uygulamasına çok benzeyen bir haberleşme sistemi kurdu. Yollar, etaplar, etaplarda koşulu atlar ve menzile en kısa zamanda ulaşan posta görevlileri, Pers posta sisteminin bir uygulamasıydı.

Daha önce, Galatya krallığının Antonius tarafından Amyntas'a verildiğinden bahsetmiştik. İç savaş sırasında, Amyntas, Antonius'a yardım etmek üzere ordusu ile Yunanistan'a geçmişti. Ancak, Actinium savaşından önce, durumu gören Amyntas, Antonius'un kazanma şansı olmadığını anlamış ve Octavianus tarafına geçmişti. Bunun sonucu olarak, iç savaş bitiminde,

Augustus tarafından görevinde bırakıldı. Topraklarına, M.Ö. 30 yılında, 6 yıllık Mısır hâkimiyetinden sonra geri alınan Kilikya Trakheia (dağlık Kilikya) da katılmıştı.

İzorya (İsauria), her çağda, kolay kolay kimseye boyun eğmemiş ve kendi sistemi içinde yaşamıştı. Amyntas, İsauria halkının direncini kırmak için, kenti yok edip, yerine etrafı surlarla çevrili saray yaptırdı. Peşinden Likaonya'yı (Lykaonia) ele geçirdi. Pisidya'nın doğusunda oturan Homanadlar üzerine yürüdü. Homanadlar mustahkem kalelerde oturuyorlardı. Bu kalelerin tek tek ele geçirilmesi gerekti. Sonunda, Homanad ülkesi de Amyntas'ın eline geçti. Ancak, Amyntas, öldürdüğü bir Homanad şefinin karısı tarafından, suikasta uğrayarak, M.Ö. 25 yılında öldürüldü.

Kral Amyntas, hükmettiği topraklarda sükûneti sağlamıştı, ama onun ölümünden hemen sonra bu vahşi topraklar tekrar kaynamaya başladılar. Augustus, kralın ölümünden sonra, bu topraklarda Galatya eyaletini (provincia Galatia) kurdu. Bu eyalete dâhil olanlar şunlardı: Galatların üç boyu, yani başkentleri Ankyra (Ankara) olan Tektosaglar, başkentleri Pessinus (Anadolu Ana Tanrıçasının kültüne bağlı, tapınaklar kenti) olan Tolistoaglar, başkentleri Tavion olan Trogmeler; Pisidya; Frigya'nın doğu kesimi; Likaonya (Lykaonia); İsauria; Paflagonya'nın iç kısmı; Küçük Ermenistan.

Galatya eyaleti, metropolislere bölündü ve her metropolis kendine has özel yönetim örgütüne sahip oldu. Bu bize, bölgenin o günlerde, kültür ve köken olarak çok karışık olduğunu ve birbirine benzemediğini gösterir. Bölgenin başlıca metropolisleri, Pisidya'da Sagalassos, İsauria'da İsauria, Paflagonya'da Pompeipolis, Galatikus'da Amasya, Polemoniakus'da Neokaesaria (Niksar) dı. Eyalet valisinin oturduğu, yönetim merkezi Ankara idi. Ayrıca, eyalette iki tane özerk kent yönetimi bulunuyordu. Termessos ve Sagalassos, " civitates liberae " konumundaydı. Bu bölge, İskender'in generalleri birbiri ile boğuşurken, krallıklar döneminde, korsanların hükmettiği zamanlarda, yani sonuçta tarih boyunca, hiç bir zaman tam bir kontrol altına alınamamıştı. Otorite burada geçerli olamıyordu. İtaat sağlanamıyordu. Geçtiğimiz üç asır boyunca, ön Anadolu'daki halklar kimliklerini kaybederken ve bir anlamda kişiliksizleşirken, bu bölge çok az etkilenmişti. Ama Roma, kendine muti bir halk yaratmaktan vaz geçemezdi. Ve eyaletin kuruluşunun ilk yıllarında, otoritenin sağlanması için sürekli savaşlar yapıldı, eyaletin nüfus yapısını değiştirecek önlemler alındı.

Eyaletin bildiğimiz ilk valisi, Marcus Lollius'dur. M.Ö. 22 yılına kadar görevde kalmıştır. Valinin, eyaletin kuruluşundan sonra, eyaleti idari olarak organize ettiği düşünülmektedir. Sükûneti sağlamak için yapılacak olan savaşların ön hazırlıklarını yapmıştır. Bölgenin Romanlılaşması için önlemler almış, yeni kurulacak kolonilerin yerlerini seçmiştir.

Roma, bölge huzurunun sadece askeri güç ile sağlanamayacağı bilincine, geniş deneyimleri sonucunda varmıştı. Roma lejyonları, etrafı düşmanlarla sarılı topraklarda ne emniyette olurlardı ve ne de görevlerini tam yapabilirlerdi. Roma'nın halkın Romalılaşması için geçmesi gereken zamana da tahammülü yoktu. Kimse, nesiller sürecek ve sürekli eğitim gerektirecek ve sonucu her zaman pozitif olamaya bilecek bir çabada bulunmak istemiyordu. Huzursuzluk yuvalarının ortasına koloniler kuruldu. Bu girişim hem etkili ve hem de barışsever bir girişimdi. Savaşmak, zor kullanmak yerine, nüfus kompozisyonu değiştiriliyordu. Koloniler aynı zamanda ileri bir askeri ve kültürel karakoldular. Kültürel olarak, bu güne kadar, hiç bir kültürün etkileyemediği Torosların bu bölgesini Romalılaştıracaklardı. Bu bölge halkı, Roma uygarlığı içine alınarak, Roma barışının bir parçası haline getirilecekti.

Ön Anadolu'da, Parthlar ile savaşabilmek için Antonius, büyük miktarda yerli halkı askere alarak lejyonlarını kurmuştu. Şimdi, iç savaş bittikten sonra, bu 52 lejyonluk muazzam kuvvet ne yapılacaktı. Bunlar, terhis edilerek, Romalılaştırılması düşünülen bölgelerdeki kolonilere yerleştirildiler. Böylece hem veteranlara yer bulundu, hem Roma dil ve uygarlığının yayılması sağlandı ve hem de bölgenin güvenliği emin ellere teslim edildi.

Daha önce, özellikle Doğuda kurulan Caesar ve Augustus kolonileri ya kıyıdaydılar veya kıyıya yakındılar. Şimdi, ilk defa, Ön Anadolu'da, Pisidya'da, kurulan koloniler kara kolonileri oluyordu. Bunlardan bazıları, Caesar tarafından kurulan Antiokheia ve Augustus tarafından kurulan, Olbasa, Komama Kremna, Parlais, Lystra, Germa, Ninica'dır.

Lex Julia

Caesar (Sezar) yurttaşlık haklarını yaygınlaştırmıştı. Augustus döneminde, yurttaşlık hakkı, çok seyrek, kişiye dönük ve olağan üstü bir hizmet karşılığında bahşedilir oldu. Roma hukuku adına, yani başka halkların sömürülmesi adına, Romalılarla, Romalı olmayanlar arasına kesin bir çizgi çekildi. Eski Roma halkının egemen durumunu vurgulamak için tarih yeniden, yarı resmi bir şekilde yazdırılmaya çalışıldı. Tarihçi, Titus – Livius'a eski anıt ve belgelerin bulunması görevi verildi. Vergilius, Aeneas'ı yayımladı ve bunun için ödüllendirildi. Halikarnas'lı Denys, Roma arkeolojisini yayınladı. Roma'nın geçmişi ülküleştiriliyordu.

Eski âdetlerin canlanması ve Roma ailesinin korunması için bir dizi kanun yayınlandı. Aile babasının, kişiler ve köleler üzerindeki yaşatma ve öldürme hakkı yeniden yürürlüğe kondu. Julia kanunu çıkarıldı. Buna göre, üç ve daha fazla çocuğu olanlar, idari işlerde ayrıcalıklı durumda oluyorlardı; bekârların hakları kısıtlanıyordu; Düzensiz yaşam süren çiftlere devlet müdahale ediyor, mallarına el koyup, sürgüne yollayabiliyordu. Augustus'un kızı ve torunu da böyle bir cezaya uğradı.

Erken Cumhuriyet zamanındaki Lex Scantinia kanununun cinsellik üzerindeki etkisinin çok az olduğunu söylemiştik. Kanun tefsircilerine göre bu nedenle Lex Julia, Zina vs konularında uygulanan ilk kanun (M.Ö. 17) olarak kabul edilir. "…evli kadınlara rahatsız etmek (zina) cezalandırılır. Ceza ölüme kadar gidebilecek ağırlıkta olabilir."

Julia kanunlarında zina topluma karşı işlenmiş suç olarak kabul edilirdi. Burada topluma karşı işlenmiş suç kavramı önemlidir. Antik çağlarda vatana ihanet gibi suçlar bu kapsamda iken ferdi gibi görünen zina suçu da artık topluma karşı işlenmiş suç olarak ele alınmaktaydı. Doğacak çocuğun " genus " un saflığının da korunmaya çalışıldığı bu kanun demetinde ilginç bulduğumuz bir maddeyi alıntılıyoruz.

" Kocanın ölümünden itibaren bir yıl, boşanmadan itibaren 6 ay kadınlara evlenme yasağı vardır."

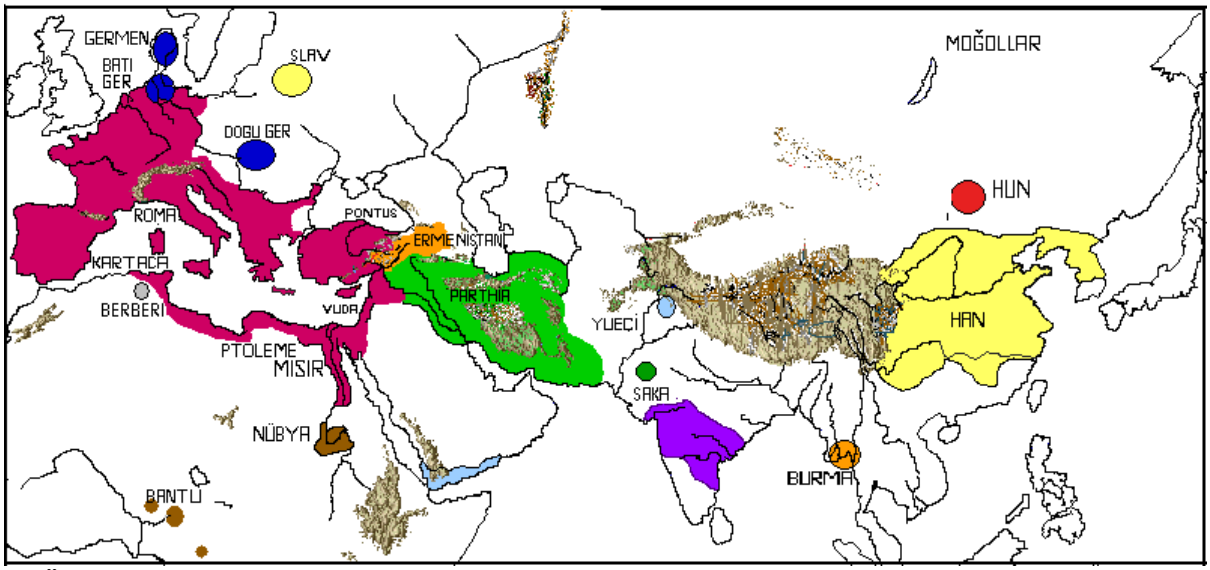
Sosyal sınıflar arasındaki evlenmelere sınır konulur. Bu da dolaylı bir biçimde de olsa metreslik müessesesini yaratacaktır.

Geçmişte tarafların tercihine (babalar izin verir ve kocalar uygulardı) bağlı olarak ölümle veya boşamakla sonuçlanan ihanet (zina) olaylarını Augustus sürgün cezasına çevirdi. Bu

durumda taraflar (kadın ve erkek) farklı adalara sürgün edilirlerdi. Augustus kendi kızına da bu cezayı uygulamıştı.

Din duygusu ve dini inanç öne çıkarıldı. Sofu olmak en önemli yurttaşlık erdemi olarak görülmeye başlandı. Eski tapınaklar onarıldı, yenileri yapıldı. Sunaklar günlük hayatın içine iyice çekildi.

Augustus dış politikası, klasik Roma, saldırgan dış politikasıydı. İspanya ve Galya'daki, Roma egemenliği pekiştirildi. Augustus'un iki evlatlığı, Drusus ve Tiberius komutasında ordular Alpleri fethettiler. Alp dağ geçitleri, Roma garnizonları tarafından korunur hale getirildiler. Orta ve Aşağı Tuna ele geçirildi. Roma etkisi Karadeniz'in kuzeyine kadar yayıldı. Ren ve Elbe arasındaki tüm Germen boylarına boyun eğdirildi. Ele geçen kuzey batı Almanya'da Germenia adlı yeni bir eyalet kuruldu.

M.Ö. 1

Augustus Dönemi Anadolu

Agrippa

Augustus, doğu eyaletlerinin öneminin bilincine çoktan varmıştı. Roma'nın başına geçer geçmez, doğu eyaletleri yönetimine, Actium zaferi mimarlarından Marcus Agrippa'yı atadı. Agrippa bu görevde, M.Ö.24 ve 23 de iki yıl kaldı, daha sonra M.Ö. 16 da, yine bir süre için geldi. Augustus, büyük idari yetkilerle ve sınırsız askeri yetkilerle donattığı bu vekili ile bir süre imparatorluk erkini paylaşmıştır. Agrippa, geçen dönemde kentlerin gördükleri zararları onardı. Böylece Anadolu yavaş, yavaş baskısız bir döneme girmeye başladı. Anadolu, Agrippa'yı sevmiş ve saymıştı.

Augustus Kızıldeniz ve Arap yarımadası üzerinden yapılan ticareti kontrolu altına almak istiyordu. Bu nedenle, Roma ordusu M.Ö. 26 yılında Nabataea üzerine yürüdü. Ancak Pompeius zamanında olduğu gibi yine başarılı olunamadı. Başkenti Petra olan Nabataea bağımsızlığını korumaya ve Kızıldeniz üzerinden yapılan ticareti elinde tutmaya devam etti. Roma ise kontrolu eline alma isteğinden hiç vazgeçmeyerek, her yolu denmeye devam etti.

Bu sırada, Roma ile Yemen arasında da savaş olmuştur. Tarihi kayıtlar Yemen ordusunun güçlü olduğunu söyler. Afrika kıtasında yayılmacı siyasetle topraklar elde etmiştir. Devrin süper gücü Aelius Gallus'u (o zaman Mısır vb Roma Eyalet Valisi?) M.Ö. 24 de yenmişti. Aslında ticaret nedeniyle uzlaşma yanlısı olan Yemenliler gerektiğinde kullanmak üzere ordularını güçlü tutmayı isterlerdi. Zaten bölge komşularını da uslu tutmanın yolu güçlü orduları ve ticari zekâlarıydı.

M.Ö. 21 yılında, Augustus, Anadolu'yu ziyarete geldi. Amissos (Samsun) kenti sorunlar yaşıyordu. Amissos'a, Caesar bağımsızlık vermişti. Ancak, Antonius, bu bağımsızlığı geri alarak, onu, Pontos vasal kralına bağlamıştı. Şu anda, kente Straton adlı bir tiran hükmediyordu ve kent izdirap içindeydi. Augustus'un Anadolu'ya gelmesi ile tiran kentten uzaklaşmış ve Amissos'a tekrar bağımsızlığı verilmiştir. Ayrıca, kentin kalkınması için yardımda bulunulmuştur.

Augustus, Kapadokya kralı Arkhelaos'a, Küçük Ermenistan'ın bir bölümünü vererek, toprak ayarlaması yapmıştır. Bu sırada Parthlarla, Roma arasındaki topraklarda yer alan Ermeni kralı Artaxias Roma'ya düşmandı. Kardeşi 2. Tigranes, gençlik yıllarını Roma'da geçirmiş ve Roma kültürünün etkisi altına girmişti. M.Ö. 20'de, Artaxias öldürüldü ve yerine 2. Tigranes kral oldu. Yine, bu sıralarda Parthlarla anlaşma sağlanarak, Parthlar tarafından Crassus'dan ele geçirilen Roma sancaklarını geri alındı. Parthlarla yapılan anlaşmada, Augustus'un oğlu (evlatlığı) Tiberius'un büyük katkısı olmuştu.

Artık, Parthlar da Roma'dan korkuyorlardı. Parth kralı 4. Fraates (M.Ö. 37 – 2), Roma ile arasının açılmaması için, rehin olarak dört oğlunu da Roma'ya gönderdi. Fraates'in M.Ö. 2 de ölümünden sonra tahta, Roma'ya giden bu dört oğlundan biri geçti.

Pompeius'un Pontos seferinden sonra, Kırım (Bosporos) vasal kralı olan Farnakes öldüğünde, Caesar burayı Assandros'a vermişti. M.Ö. 17 yılında, Mithradates 'in soyundan geldiğini iddia eden Scribonios isyan etti. Bu isyan sırasında Asandros öldü. Kırımın yeni hâkimi, Roma'nın teyidi olmaksızın, Scribonios idi. Roma için kıymetli bir tahıl yatağı olan Kırım'ı Roma gözden çıkarmazdı.

M.Ö. 14 yılında, Pontos (pontus) vasal kralı Polemon, Scribonios'u ortadan kaldırdı. Augustus'un damadı Agrippa da, Suriye'den donanma ile Sinop'a kadar geldi. Kırım, böylece tekrar Roma'ya bağımlı hale dönüşmüş oldu.

Yayılış ve genişleme beraberinde kontrol imkânının azalmasını ve isyanları getirdi. Panonya ve Dalmaçya halkları başkaldırdılar. Tiberius, bu isyanı ancak üç yılda bastırabildi. Germenler, General P. Quintilius Varus komutasında bir orduyu, bir kişi sağ kalmayacak şekilde yok ettiler. Augustus, aylarca saçını, sakalını kesmeden, başını duvarlara vura vura dolaştı. Durmadan haykırdı : " Quintilius Varus. Bana askerlerimi geri ver ".

Ren ötesi tüm Germanya Romanın elinden çıktı ve bir daha alınamadı. Roma, artık Ren'in sol yakasını savunuyordu.

Galata eyaletinde yaşayan Homanadlar (Homanadeis), daha önce sözünü ettiğimiz gibi, kontrol altına alınması çok zor bir halktı. Doğu Pisidya ve İsauria'da yerleşiktiler. Bölgede ulaşım, neredeyse imkânsız denecek kadar zordu. Roma, Homanadlar üzerine sefer yapmaya kararlıydı. Bunun için, ilk iş, ulaşımı sağlamaya çalışmaktı. Eyalet valisi C. Arrutius Aquila, M.Ö. 6 yılında, Pisidya'nın kuzeyinden, doğuya doğru geçen, Via Sebaste yolunu inşa etmeye başladı. Bu yol, Efes'ten başlayarak, Tralles (Aydın), Laodikeya (Eskişehir), Apameya (Dinar) dan geçen eski yola bağlanıyordu. Yol bittiğinde Homanad toprakları çevrilmiş oldu. Homanadlar, Torosların geçit vermez, yüksek yerlerinde yaşadıklarından, onları savaşarak alt etmek uzun ve zorlu bir işti. Roma da Homanad topraklarını kuşatma altına alarak, Homanadları açlığa mahkûm etti. Uzun süren bir ablukadan sonra, Roma komutanı P.S. Quirinius Plinius, Homanadların, sarp yerlere inşa edilmiş tahkimli kalelerini tek tek ele geçirmeye başladı. Bunların sayısının 44 olduğu söylenir. M.Ö. 3 yılında, başşehirleri Homana'ya Roma ordusu girdi. Bu zorlu bölgede Romalılarca kazanılmıştı.

Anadolu'da, Hititler zamanından beri belli bir yol ağı vardı. Anadolu'nun coğrafi yapısı, yolların, coğrafi yer şekillerine uygun yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bugün de böyledir. Yani, tarihin ilk zamanlarından beri, Anadolu yol güzergâhları çok fazla değişmemiştir. Lidyalılar, Persler ve krallıklar döneminde ticari ve askeri amaçlı yollar yapılmıştı.

Seleukoslar, yeni kurdukları kentleri, bir yol ağı ile birbirine bağlamışlardır. Ancak, yine de, Anadolu'da yol yapımında esas atılım Roma döneminde gerçekleşmiştir. Sıfır (0) yılına geriye gittiğimizde, Anadolu'da mevcut ana yolları aşağıdakiler olarak sayabiliriz. Efes'ten başlayıp, Dinar (Apameya, Apameia), Yalvaç (Antiokya, Antiocheia), Aksaray (Archelais), Kayseri (Caesareia), üzerinden Malatya (Melitene) ve oradan Fırat vadisine uzanan yol, ana batı- doğu yoludur. Bu yoldan ayrılan bir kol, Aksaray'dan güneye dönüp Tarsus'a (Tarsos) iner, oradan Suriye ve Mezopotamya'ya ulaşır. Bu iki yol, tarihin bundan sonraki safhalarında hem ticari ve hem de askeri olarak çok önemli olacaktır. Karadeniz'i, Akdeniz'e bağlayan yol ise, Samsun'dan (Amissos) başlar, Kayseri üzerinden İssos ve Suriye'ye gider. Anadolu'nun bir diğer önemli yoluda, Marmara limanlarından başlar, Eskişehir (Dorileon, Dorylaion) ve Ankara üzerinden Sebasteia'ya uzanır. Bu yol, Sebasteia'da iki kola ayrılıp, Fırat vadisine girer.

Augustus'a senatonun verdiği haklar, onun ömrü ile sınırlıydı. Augustus, kendinden sonra, devleti yönetecek bir hanedanı kurmak istedi. Augustus'un kızı Julia'nın Agrippa ile evli olduğunu daha önce söylemiştik. Augustus kendine veliaht olarak, Julia ile Agrippa'nın oğlu Gaius Caesar'ı seçmişti. Augustus, M.S. 1 yılında, Gaius Caesar'ı Suriye'ye konsül atadı. Gaius, daha 19 yaşındaydı. Yanında yeterli sayı ve nitelikte danışmanlar vardı. Bu sırada Parth kralı V Fraates iktidarda idi ve Parth orduları Armenia içlerine girmişlerdi. Parth ordularının Armania'dan çekilmesi konusunda bir uzlaşma sağlamak üzere Gaius ve Fraates bir araya geldiler. Fırat nehri üzerinde küçük bir adada görüşmeler başladı. Nehrin iki yakasında, iki ordu karşı karşıya duruyorlardı. Gaius ve Fraates, bu koşullarda, Armenia tahtına kimin geçeceği sorununu çözerek, anlaşma imzaladılar. Gaius sorunu dostça çözerek önemli bir başarı sağlamıştı.

Bir yıl sonra, üzerinde anlaşılan aday, taç giyecekti. Gaius, taç giyme merasiminde bulunmak üzere Ermenistan'a gitti. Ama gördüğü manzara farklıydı. Taç üzerinde hak iddia eden taraflar birbirine girmiş, kan gövdeyi götürüyordu. Savaşa katılmak zorunda kaldı. Dövüşürken ciddi şekilde yaralandı. Tedavi için İtalya'ya götürülmeye çalışıldı ise de ancak Likya'da Limyra'ya kadar dayanabildi. Orada öldü. Augustus ve Roma, belirlenen ilk varisten yoksun kalmıştı.

Şimdi Asya'nın öbür ucuna gidelim. Çin'de Han hanedanı zor durumdaydı. M.Ö. 6 ile M.S. 1 arasında Han İmparatoru Lui Xin iktidardaydı. Resmi tarihçiler, Han Sülalesi zamanında imparatorların ve önemli kişilerin (bakanlar, devlet memurları vb.) erkek sevgilileri olduğunu ve bunun saklanmadığını yazarlar.

İmparator Lui Xin'in (İmparator Ai) birçok erkek sevgilisi içinde Dongxian'a çok düşkündü. Bir gün Dongxian başını İmparatorun omzuna koymuş ve uyuyakalmıştı. İmparatorun bu esnada bir ziyaretçisi gelmiş, Dongxian'ı uyandırmaya kıyamayan İmparator, İmparatorluk Giysisinin kolunu keserek kalkabilmişti. Böylece tarihe " Yen veya elbise kolu kestiren " veya " kesik yen " tabiri geçmişti. Kesik kol gibi eşcinsel aşkı ifade eden daha üstü kapalı (allied Brother) bağımlı–kardeşler, öfkeli-ejderha gibi terimlere de rastlanır.

Han Sülalesinin geniş hoşgörüsü nedeniyle homoseksüeller evlenip, aile kurup, Çin geleneklerinin olmazsa olmaz şartı olan çocuk sahibi olma şansına erişmişlerdir. Böylece evlat sahibi olabilen bu insanlar da ailelerine karşı " iyi bir evlat olma " şansını yakaladıklarını zamanın tarihçileri not düşmüşlerdir.

Antik Çin'de kadın - erkek arkadaşlığının önemli örnekleri vardır. Bu bağlılık daha çok platoniktir ve savaş yoldaşlığı şeklindedir. Bilindiği gibi Çin'de kadınlar da savaşçı olabiliyorlardı.

Çin İmparatoru Lui Xin ölümünden sonra, dul karısı başbakan Wang Mang'la beraber hüküm sürmeye devam etti.

Han Hun savaşları

Augustus’un ölümü

Ankara Augustus Tapınağı

Augustus, M.S. 14 yılında öldü. Senato onu Tanrı ilan etti. Naaşı, daha önce hazırlanan bir anıt kabire kondu. Öldüğü aya Augustus (Ağustos) dendi. Augustus, M.Ö. 36 yılından başlayarak, yaşam boyu halk temsilcisi idi. M.Ö. 23 yılında, dokunulamaz ve senato ile halk meclisinin kararlarını veto eder bir durumdaydı. M.Ö. 19 yılında sürekli konsül seçildi. Yanında 12 Liktor bulunuyor, Senatonun her yıl seçtiği iki konsüle ilave, o da konsüllüğe devam ediyor, meclisleri toplantıya çağırabiliyor, seçimleri yönetiyor, istediği emirleri verebiliyordu. M.Ö. 12 yılında, unvanlarına büyük rahiplikte eklendi. Kişisel serveti, Roma hazinesinin kat be kat üzerindeydi. Augustus, Roma’nın babasıydı.

Augustus, yaşamının son yıllarında, başarılarının ayrıntılı bir öyküsünü kendi kaleme almıştır. Bu yazıt, Roma’da mezar anıtın dışına konmuş madeni levhalara yazıldı. Ölümünden sonra, Galatya yönetimi, bu yazıların, Ankara’da ki tapınağa da konmasına karar verdi. Metnin Latincesi, tapınağın pronaosunda iki anta duvarının iç yüzüne kazındı. Sonra, okuyanların anlayabilmesi için, Yunancaya tercüme edildi ve cella’nın bir duvarının dış yüzüne kondu. Adına " Monumentum Ancyranum " denen bu yapıt, halen Ankara’da dır ve çok etkileyicidir.

Monumentum Ancyranum

Bu döneme kadar ve bu dönemde dâhil olmak üzere, Roma'da eğitim için ilk bilgiler, litterotorilerden alınırdı. Bunlar, sokaklarda, ufak bir ücret karşılığı, okuma yazma ve hesap öğreten kişilerdi. Ortaöğretim için okullar vardı. Burada Latin ve Yunan edebiyatı, geometri ilkeleri ve müzik öğretilirdi. Yüksek öğretim bilgisi, genel olarak, Roma'ya yerleşmiş Yunanlılar tarafından verilirdi. Orta öğrenim okulları sadece Roma'da değil, ülkenin her yerinde vardı. Bu okullara, azat edilmiş köle çocukları ve asker çocukları da gidebilirdi.

Eğitim ve öğrenimin yaygınlaşması ile başlangıçtaki şiir türü yazıya, düz yazı da eklendi. Buradan da edebi çevreler doğdu. Kitaplar önce buralarda okunur, daha sonra, yayıncılara verilirdi. Yayıncılar, köle kâtipler sayesinde, kitabı nüsha nüsha çoğaltırlardı. Forum ve çevresinde, kitapçı dükkânlarından oluşmuş sokaklar vardı. Yazılan nüshalar, bu kitapçı dükkânlarında satışa çıkarılırdı.

Roma hukuku, dünya tarihinde çok önemli bir rol oynamıştır. Bugün bile pek çok devletin hukuk temelini Roma hukuku oluşturmaktadır. Roma hukuku, Roma tarihi ile iç içe, tarih süreci içinde, adım adım şekillenmiştir. Siyasi çatışmalar, siyasi oluşumlar, sınıf mücadeleleri, ezen ve ezilen sınıfların iktidar savaşları, bu hukukun bu denli temel bir hukuk olmasını sağlamıştır. Ancak, Roma köleci bir toplum bile olsa, Halkının büyük çoğunluğu açlık ve sefalet içinde bile bulunsa, çok kısıtlı olmasına rağmen, uzun süre cumhuriyetle yönetilmiştir. Ve zaman zaman demokratik atılımlar, bugün için bile takdir edilecek atılımlardır. İşte bu cumhuriyet ve demokrasi ortamı, Roma hukukunun oluşması için uygun ortamı hazırlamıştır. Roma hukuku bu uygun ortamdan doğmuştur.

Roma hukuku Roma'nın demokratik şartlarından doğarken, Hukukun kendisi de, Roma'nın bir kent devletinden, büyük bir imparatorluk olmasına çok önemli katkılarda bulunmuştur.

Daha önce anlattığımız Roma siyasi tarihi aynı zamanda Roma hukuk tarihidir de. Bu tarihi, burada bir kere daha topluca özetliyelim. Krallık döneminde yasalar krallar tarafından yapılmıştı (leges regiae). Cumhuriyetten sonra yasa yapma yetkisi halk meclislerine verildi. Comitia Curiata, Comitia Centuriata, Comitia Tributa çeşitli halk meclisleridir. Kanun yapma yetkisi zaman zaman bunların birinde, ikisinde veya hepsinde olmuştur. Bu halk meclislerinden biri, zaman zaman diğerine göre önem kazanmıştır. Roma tarihinde bilinen en

eski yazılı yasa, M.Ö. 451 – 449 yılları arasında çıkarılan XII Levha kanunlarıdır. XII Levha kanunları, daha önce özellikle patricilerce bilinen ve yazılı olmayan kanunların derlenerek, yazılı halde Form'a konmasıdır. Bundan sonra, tarihi gelişim içinde pek çok yasa çıkarılmıştır. Roma yasalarının önemli bir bölümü, özel hukuk ile ilgili olan, praetor beyannameleridir. Birer devlet memuru olarak, bir yıllık seçimle gelen praetorlar, Roma vatandaşları arasında ki hukuk davalarına bakarlardı. Roma genişledikten sonra, ele geçirilen topraklardaki insanlarla, Roma vatandaşları arasındaki davalara bakan bir diğer Praetorlar görevlendirilmişlerdir. Praetorlar sadece yargıç değildirler. Onlar aynı zamanda, birer konsül yardımcısı olan yüksek memurlardı. Görevlerinin önemli bir parçası, değişen koşullar altında hukuku geliştirmekti. Praetorlar, bu görevi, resmi olarak yayınladıkları beyannamelerle (edictum praetoris) yerine getirirlerdi.

Principatus döneminde (M.Ö. 27 – M.S. 284), yasa çıkartma açısından senato daha etken olmuştur. Senato kararları yanında, imparatorların constitutio denilen kararname ve emirnameleri, yasalara eşdeğer görülmüşlerdir.

Roma hukuku amme hukuku ve özel hukuk olarak ikiye ayrılır. Yine, medeni hukuk ve kavimler hukuku diye de ikiye ayrılır. İlerki yıllarda, imparator Hadrianus zamanında (M.S. 117 – 138) itibaren, Roma yasaları biraraya getirilmeye çalışılmıştır.

Augustus'un ölümü ile Roma'nın edebiyat alanındaki, altın çağıda kapanmıştır. Bundan sonra gelen döneme, Roma edebiyatının gümüş çağı denir. Tabii, ilerde göreceğimiz gibi, gümüş çağda da bir sürü özgün eser verilmiştir.

Augustus zamanında Julian takvimi de değişti. Augustus adı Temmuz'dan (July) sonraki ada verilince, ortaya ayın kaç gün olacağı sorunu çıktı. July (Temmuz) 31 günken Augustus'un (Ağustos) 30 gün çekmesi pek uygun görülmemiş olacak ki yine son ay olan Şubattan bir gün alınıp Ağustos da 31 güne yükseltilerek, çağın moral değerleri korunmuş oldu. Böylece Şubat ayı, 4 yılda bir 29 gün olmak üzere 28 güne inmiştir. Artık yıl hesaplamalarındaki bazı farklar nedeniyle 128 yılda oluşan bir günlük kayma da düzeltilmiş Takvim Gregoryen takvimi olarak adlandırılmıştır. Bu arada yılbaşının İsa'nın doğumu kabul edilen Ocak ayına alındığını da söylemeliyiz.

Augustus'un Mozelesi

Roma Yeniden Şekillendi

Panteon

Augustus dönemine kadar, Roma çoşkun bir sosyal hayat yaşamıştır. Çeşitli sosyal sınıfların birbiri ile olan mücadelesi, zaman zaman şiddetli baskılar söz konusu olsa bile edebiyat ve kültürel yaşam, bu uygun ortamın sonucunda yaratıcı ve verimliydi. Ancak, Augustus yönetimi sonuçta askeri bir diktatörlüktü. Kitlelerin sosyal yaşamları durgunluk ve giderek uyuşukluk içine girdi. Kültür, yön değiştirdi, üst sınıfların yararına hizmet etmeye ve onların amaçlarına katkıda bulunmaya başladı. Dış görünüşü itibarı ile iyice parlamış, altın çağını yaşıyordu, ama içerik olarak düşüşe geçmişti.

Augustus, Roma için, " tuğla halinde buldum, mermere çevirdim " diye öğünürdü. Augustus zamanında yapılan tüm yapılar, Roma'nın gücünü simgeliyorlardı. Bir diğer yandan da, Augustus'un kutsal yaşamını vurguluyor, belleklere kazıyorlardı. Örneğin, Apollon tapınağı

Actium zaferi adına yapılmıştı. Gürleyen Jüpiter tapınağı, Augustus'un önündeki kölenin vurulup Augustus'un hayatını kurtardığı için, Jüpiter adına inşa edilmişti. Artık halk meclisi toplantılarının yapılmadığı, Form, pırıl pırıl, mermerle süslü, bir sanat eseri haline getirilmişti. Agrippa, yeni su kemeri, hamamlar yaptırmıştı. Yapılan her şey şaşaa doluydu. Agrippa, Roma dünyasında ki tüm halkların Tanrılarına hizmet eden, Panteon'u yaptırmıştı. Yuvarlak yapı, kubbesi ile ve tümüyle, bir mühendislik harikası idi. Bugün bile herkesin hayran kaldığı bir yapıdır.

Augustus döneminde, düşünce özgürlüğü ortadan kalkmaya başladı. Hitabet sanatı, filozofik ve sınıfsal içeriğini kaybederek, içi boş süslü sözler söyleme haline dönüştü. Sansür, devletin kendi çıkarları için kullandığı bir araç haline geldi. Asinius Pollion, Augustus'un Antonius'a karşı uyguladığı politikayı eleştirdiği için, Roma iç savaşları üzerine yazdığı kitabı bitiremedi. Tarihçi Cassius Severus, Girit'e sürüldü. Cumhuriyetci olan T. Labienus'un eserleri, senato kararı ile yakıldı. Tarih, Roma'yı öven ve yücelten, yarı resmi bir niteliğe büründü.

Daha önce, Roma'da ithalat ve ihracat arasındaki dengenin tutturulamadığını ve buna bağlı olarak, para miktarının sürekli dalgalandığından bahsedilmişti. Roma, para miktarını dengeli tutmayı hiç bir zaman başaramamıştır. Ama çok önemli birşey yapmıştır. Birleşik sermaye şirketleri yaratmıştır. Aslında, birleşik sermaye şirketleri, vergi iltizamının sonucu olarak vücut bulmuştur. Yine daha önce bahsettiğimiz gibi, vergi toplama orduyu besleme gibi görevler, en fazla para verene veriliyordu. Devlet, bazen, bu işler için büyük paralar istiyordu. Böyle zamanlarda, bir kişinin gerekli ödemeyi yapacak kadar çok parası çıkmıyor, sermayesi yetişmiyordu. O vakit, mültezimler bir araya gelip, teşebbüsten hisseler alıyorlardı. Sonra, bu hisseleri yatırım yapmak isteyen halka ve özellikle doğrudan doğruya, kanun tarafından vergi iltizamından men edilmiş senatörlere satıyorlardı. Böylece, ticari teşebbüs hisselerinin satılarak, sermaye elde edilmesi metodu ortaya çıkmış oldu.

Roma, kapital biriktirme ve yatırım için önemli ekonomik müesseseler kurmuştur. Böylece, Roma'nın endüstrileşme imkânını arttırmış, ticaretini geliştirmiş ve tarımın karakterini değiştirmiştir. Roma tarihine bakıldığında, siyasi, hukuksal, ekonomik ve askeri açıdan meydana gelen gelişmeler muhteşemdir. Ama Roma, insani ilişkilerde çok gerilerde kalmıştır. Roma'da sınıflar arası çelişkiler ve düşmanlık o denli büyüktür ki, bu olgu herşeye rağmen Roma'yı hep tehdit etmiş ve riske atmıştır. Sınıflar arasında küçük toprak sahiplerinin büyük toprak sahiplerine besledikleri kin, kölelerin sahiplerine karşı duydukları kin ve kölelikten kurtulma isteği, kent pleblerinin yaşadıkları kötü koşullar ve zenginlere duydukları kıskançlık, patricilerle, şövalyeler arasındaki çelişki önemli çelişkilerdi.

Bunlar ve bunlara ilave pek çok çelişki yaşanır ve mücadeleler verilirken, son mücadele, yağmadan aslan payı alabilmek için devlet üzerinde kontrol kurmak isteyen ordu komutanları arasında yaşandı. Pompeius, Caesar, Antonius arasında, daha önce gördüğümüz mücadeleyi, bu kapsamda da değerlendirmek gerekir. İç savaşlar böyle devam etse, Roma orduları birbiri karşısına dikilse, sonunda bundan eyaletler yarar görürdü. Eyaletler başkaldırabilir, Roma'dan ayrılmak isteyebilirlerdi. Göz göre göre, altın yumurtlayan tavuk elden gidecek miydi? İşte, Augustus'un ortaya çıkıp, güçlenmesini ve onun etrafında o güne kadar görülmeyen genel bir mutabakatın sağlanmasını böyle değerlendirmek gerekir.

Augustus, daha önce gördüğümüz gibi, Roma otoritesini ve hükümet mekanizmasını öyle şekillendirdi ki, İtalya dış eyaletlerin mallarına sahip olmaya devam etti. Bu politika, tüm sınıfların işine geldi. Augustus'da iç dengelere daima dikkat etti ve bunları hassasiyetle korudu. Senatonun tüzel kudretini azaltırken, senatörlerin kişisel imtiyazlarını arttırdı. Eskiden

ücretsiz yapılan hükümet görevlerini ücretli hale getirdi. Hem de o kadar yüksek paralar verdi ki, rüşvetin hemen hemen tamamıyla önü alındı. Tabii buna, cezaların çok ağır olması da olumlu etki etmişti.

Konu rüşvete gelince bunu biraz daha işlemek gerekir sanıyorum. Sümerlerden beri, yani ilk kent devletleri ortaya çıkıp, örgütlendiğinden beri, daha önce gördüğümüz gibi rüşvet vardı. Rüşvet, kişisel vergi şeklinde ve gerekçesi ile ortaya çıkmıştı. Ve din, ahlaki konularda geri kaldığından rüşvetle mücadele edememişti. İnsan beyninin, amacına varmak için kısa bir yol olarak bulduğu rüşvet ile beynin içinde mücadele etmek gerekirdi. Ama bu yapılamamıştı.

Zerdüşt dini, ahlaksızlıkla mücadele eden, batı dünyasının ilk dini idi. Ve bu nedenle, Persler, rüşvetle mücadelede, önemli başarılar sağlamışlardı. Ancak, Zerdüşt dini, Perslerin yönetici kademelerinde yaygın olduğu kadar, halk topluluklarında yaygın değildi. Mücadele yine beyinde değil, beşer içinde verilen cezalarla yapılmıştı. Sonuçta da, yaygın ve uzun vadeli, rüşvetten arınmış bir dünyaya ulaşılamamıştı.

Sıra Roma imparatorluğuna geldiğinde, kanunlar, düzenlemeler ile rüşvete önlem alınmaya çalışılmış, ama hiç bir zaman başarılı olunamamıştır. Bir Romalı, Roma vatandaşı olmayan birini kale almaz ve hatta onu insan yerine bile koymazdı. Romalı için dünyanın merkezinde o vardı ve her şey onun etrafında dönerdi. Kölelere yapılan davranışları, eyaletlerdeki tutumu, yağmaları, vergi mültezimlerini, kişisel zenginliği arttırmak için halkın nasıl soyulduğunu görünce Roma'da rüşvetin olmasından daha doğal bir şey olamıyacağı belli olur. Patrici için, zengin bir pleb için, rüşvetin, yağma gibi, talan gibi, tefecilik gibi Romalının doğal hakkı olan bir şey olduğundan şüphe yoktur. Yani bir Romalı rüşveti hiç bir zaman, içinde mahkûm etmemiştir.

Bu nedenle de Augustus, rüşveti durdurabilmek için dış önlemlere başvurmuştur. Devlet memurlarına yüksek ücret ödemek ve rüşvete ağır cezalar koymak, birlikte, bir süre rüşveti hiç olmazsa azaltmış görülmektedir. Ama bu da geçicidir. Bir döneme mahsusdur. Augustus'dan sonra rüşvet yine almış başını gitmiştir. Augustus'un, geçicide olsa, rüşveti azaltabilmiş olması, iyi para kazanan devlet memurunun rüşvete tenezzül etmeyeceği gibi veya devlet memuruna bakmadığı için rüşvet varmış gibi, yanlış bir teşhisin pekişmesine sebep olmuştur.

Augustus, vergi iltizamını ortadan kaldırmıştı, bununla birlikte, sağladığı barış ve güvenlik ortamı ticaretin yolunda gitmesini sağlıyordu. Ayrıca, zengin ve asillere biraz daha imtiyaz kazandırınca, onlar da vergi iltizamını sineye çekebildiler. Kent pleblerine gelince, onlara buğday, para dağıtılıyor ve bedava eğlenceler düzenleniyordu. Kent plebleri de düzenin tadını çıkarıyorlardı. Dış eyaletler ise, belki en mutlu olanlar onlardı. Barış vardı, vergi mültezimleri yoktu, valiler eyaleti soymuyorlardı.

Augustus orduyu da dengeledi. Askeri komutanlar doğrudan kendisine sorumluydular. Komutanların yerleri sık sık değiştiriliyordu. Ordu, tehlikeli sınır boylarına yerleşmişti ve her an eylem içindeydi. Ordu içindeki asker ağırlığı tekrar İtalya içine geçmişti, ordu İtalyan vatandaşlarından oluşmuş bir ordu olmuştu.

Romalılar, genel olarak, verileri gözlemek, sınıflandırmak ve düzenlemek işlemi ile pek uğraşmamışlardır. Fizik dünyaya bakarak, gözlemlere uyan genel hükümler çıkartmakla da pek ilgili değillerdir. Onlar, deneme yanılma metodu ile pratik sonuçlar aldıklarında, bununla yetinip, genel prensipler bulmaya uğraşmıyorlardı. Bilgilerin büyük kısmı, Sümerlerden, Babil'e ve oradan Greklere, Mısırlılardan Greklere geçmiş bilgilerdi. Roma döneminde,

bilimsel ilerlemeler Roma'da değil, o dönemde Grek etkisinde olan İskenderiye'de başarılmıştır.

Roma

Roma, resmi dininden daha önce bahsetmiştik. Bu din oldukça sığ bir dindi. Sıkı kurallı ve yeknesak ritüelleri vardı. Buna karşılık, doğunun fethi ile birlikte, Romalılar bayramları, şarkıları ve müzikleri ile insanın içini ısıtan ve manevi tatmin veren dinlerle karşılaştılar. Evren üzerinde yüce görüşler anlatılıyordu. Müminler arasında onları birbirine bağlayan tatlı bir kardeşlik vardı. Böylece, bazı Romalılar, doğu dinlerine yöneldiler. Bu dinler özellikle kadınlar, köleler ve yabancılar üzerinde etkili oldu. Bunların içinde, Kibele kültü, Oziris ve İsis kültü, daha sonra Serapis, Mithra kültü sayılabilinir. Zamanla, bütün bu tapınışlar birbiri içinde eriyerek, mistik bir karışım oluşturdular. Kibele'nin metragyrtoi denilen ana Tanrıça rahipleri (hadım rahipler), toplumda büyük bir saygı görüyorlardı.

Doğu dinlerinin, Roma dini üzerindeki etkileri, muhafazakâr Romalıları endişelendiriyordu. Onlar da, Roma dinini yüceltmeye çalıştılar. Augustus ve ondan sonra, din hükümdarlara tapınışı da içerecek hale gelecektir. Bir süre sonra da, daha önce gördüğümüz Tanrı krallar durumuna ulaşacaktır. Bodrum'da (Halicarnas) bulunan bir yazıtta, savaşlara son verip, her yanda dirlik ve düzeni hâkim kıldığı için Augustus övülmektedir. Yazıtta " bizim ve bizden sonrakilerin kurtarıcısı… bütün insanların kurtarıcısı " denip, " Tanrı'nın doğum günü, dünya için onun getirdiği müjdelerin başlangıcı oldu ", diye devam etmektedir. Bu yazıtta kullanılan müjde sözü, Yunanca " euaggelion " sözü, ilerde Evangile (İncil) olacaktır.

Augustus halkı ahlaken zapt-ı rapt altına almak için Lex Julia kanunlarını çıkararak kızını bile sürgüne yollamıştı. Aynı Agustus, tarihçi Suetonius'un yazdığına göre yakın arkadaşlarının her türlü cinsel taşkınlığına göz yumuyordu. Suetonius " Kendisi ve arkadaşları kanunlara karşı korunuyordu. Bizzat Augustus erişkin bir adam olduğu halde kız çocuklarının kızlığını bozuyordu " diye anlatıyordu.

Birçok araştırmacı üst sınıfın moral değerlerinin hiçbir yerde Roma'daki kadar vurgulanmadığı konusunda hemfikirdir. Sosyal merdivenin en üstünde bulunan İmparatorların ve taşkınlıklarına izin verdikleri yakın çevrelerinin her türlü cinsel ve moral taşkınlığı yapmaları mubahtı.

Roma'da yalnızca roller konusunda bir katılık vardır. Roma'da seksüel davranışlarla sosyal sınıfın da sıkı bir ilişkisi vardır. Cinsiyetlerin ve cinselliğin üst sınıflara ait ifadeleri halka genelde mal edilmemelidir. Tıpkı kadın ve erkeğin, hür ve kölenin, şehirli ve köylünün veya şehirde yaşamakla kırda yaşamanın uygulamalı farklılıkları gibi sosyal statünün de birçok adet ve kanun uygulamalarında farklı olduğu bir gerçektir. Bu günümüzde de böyledir.

Lex Scatinia (Scantinia) ve Lex Julia kanunları sosyal sınıfa göre uygulanıyordu. Erkek vatandaşların fahişeler ve kölelerle gönül eğlendirmesi kanuna uygunken, hür kadınların ve erkek çocukların peşinden koşmak yasaktı. Ama pratikte kanun pek uygulanabilir değildi ve üst sınıf için de genelde işlemiyordu.

Özellikle üst sınıf içinde kölelerin seksüel amaçla kullanılması yaygındı. Ama hür doğan insanlarla bu tür ilişkiler yasaklanıyordu. Erkek homoseksüelitesi bir şekilde tolere edilirken, Lesbianism pek yaygın değildi veya genel olarak söz edilmeyen ama en azından kınanan bir durumdu.

Bazı tarihçilere göre ilk 16 İmparatordan 15 biseksüeldi.

Lex Papia Poppaea M.S. 9 da bekârlığa ve zinaya karşı çıkarılmış olan kanunlar olarak bilinirler. Evliliği özendirmek amaçlıdır. Bu kanunlar, Augustus'un Lex Julia kanunları ile benzer amaçları güden kanunlardır. Lex Julia tekrar bir düzenleme yapılarak kuvvetlendirilmiştir. Lex Popia'da kocanın ölümünden sonra kadına konmuş olan evlenme yasağı bir yıldan iki yıla çıkarıldı. Boşanmadan itibaren öngörülen 6 aylık evlenmeme süresi ise aynı kaldı. Erkeklere altmış, kadınlara elli yaşından sonra evlenmede bazı kısıtlamalar getirdi vs. Hür insanların çocukları için bazı uygulamalar vazedildi.

Roma kanunları
Sınıf Mücadelesi

Roma kanunlarına ve Roma hukukuna ayrı bir başlık açmak zorundayız. Çünkü bu günün özellikle Batı Dünyasına hâkim olan Hukukun temeli Roma hukukuna dayanır.

Roma halkı, o dönemin bütün diğer halkları gibi çiftçi-asker kökenli bir halktı. Siyasal örgütlenmelerini bir hukuk sistemine dayandırdıklarını için, siyasette ve devlet yönetiminde çok başarılı olmuşlardır. Romalılar, hukukta gösterdikleri bu başarılarını felsefe, sanat, bilim vb gibi alanlarda gösteremedikleri de belirtilmelidir. Ama önemli yapıtları Latinceye çevirerek, Yunan düşünce tarzının Avrupa'da tanınmasında çok önemli bir görev görmüşlerdir.

Pratik, soyutlamalara yer vermeyen, anlaşılabilir, dili Latince olan bu hukuk özgündür. Roma'da yazılı hukukun ilk örneği bilindiği gibi On İki Levha Kanunlarıdır. On İki Levha kanunlarını oluşturmakla görevlendirilen heyetin, bazı Yunan kolonilerinde ve Yunanistan'da incelemeler yaptıkları söylense de Roma Hukukunda Yunan etkisinin olmadığı Roma Hukukunun özgün (orijinal) olduğu konusunda uzmanlar hemfikirdirler.

Roma hukuku M.Ö. 754- M.S 565 yılına kadar uzanan uzun bir süreci kapsar. Romalılar, hukuku (genelde), soyut kavramlar üzerinde oturtulmuş, önceden planlanmış bir hukuk politikasına dayanan bir sistem olarak görmediler ve hukuk düzeninin çok da müdahale edilmeden kendi tabii akışı içinde oluşacağını düşündüler. Bu Roma'nın genel pratik yaklaşımının bir sonucu idi. Romalılar sadece hukukta değil, tüm işlerinde pratiktiler. Roma hukukunu özgün ve uzun ömürlü kılan da bu yaklaşım olsa gerek.

Başlangıçta yani Roma'nın kuruluşu kabul edilen M.Ö. 753 den M.Ö. 452 de oluşturulan On İki Levha Kanunlarına kadar yazılı olmayan ve daha ziyade teamüllere dayalı, genellikle de aşırı cezalar içeren bir hukuk olmalıdır. Bu, en eski hukuk bir kanun koyucunun iradesi ile oluşmamış örf ve adetlerin belirlediği kurallar toplamıdır. Ama her örf ve âdete dayanan hukuk da kanun olmamış, kanun olabilmesi için geniş tabanlı bir desteğinin bulunması kuralı genelde göz önüne alınmıştır.

Efsaneler Roma krallığının başlangıcı olarak M.Ö. 753 ü verirler. M.Ö. 753 öncesine tarihlendirilen dönemde, kent devletlerinde, seçimle iş başına gelen krallar aynı zamanda en yüksek komutan, yargıç ve din adamı idiler. Pontifex'lerin yani rahiplerin esas görevinin, dini merasimleri idare etmek ve bayram günlerinin tarihlerini tespit etmek olmasının yanı sıra

onların Roma'nın ilk hukukçuları olduğunu da biliyoruz. Rahiplerin başında Pontifex Maximus (başrahip) bulunmaktadır. Rahipler kurulu adeta hukuki danışma teşkilatı gibiydi. Yani başlangıçta hukuk din adamlarının elinde idi. Daha sonraki yıllarda bile gerek fertler gerekse magistralar hukuki sorunlar için rahiplerin görüşlerini almaya devam ettiler. Rahipler hukukun her alanına yönelik bu geleneksel faaliyetlerini M.Ö. 300 yıllarına kadar sürdürebilmişlerdir.

Latin halkının zamanla güçlenen aristokratları M.Ö. 509 da ayaklanarak, Etrüsk kralını kovmuşlardır. Etrüsk kralını kovarak yönetimi ele geçiren, Latin aristokratları yani Patriciiler (Patriciler) (Babalar) kendilerini Roma cumhuriyetinin esas kurucu unsuru olarak kabul ederler. Roma nüfusunun %10 nu oluşturan patriciler iyi örgütlenmiş büyük toprak sahipleriydi. Yani %10'luk " babalar " veya patriciiler, nüfusun %90'nını oluşturan ama sınırlı vatandaşlık hakları olan pleblerle " aristokratik bir cumhuriyet " kurmuş oldular.

Zengin plebler kentsoylular takımını oluştururken yoksullar da proletaryayı teşkil ediyorlardı. Roma köleci bir toplumdu. Zaman içinde Roma plebleri, patricii sınıfıyla açık veya kapalı biçimlerde çatışarak yönetimde daha fazla söz sahibi olmayı başarmışlardır.

Bilindiği gibi cumhuriyet döneminde muhtelif magistralıklar vardı. Konsüller en tepedeydiler ve aynı yetkiye sahip iki kişiydiler. Halk Meclisince seçilirlerdi imperium (görevleri ile ilgili emretme yetkisi) ve veto yetkisine sahiptiler. Tüm devlet işlerini yürütmek, orduya kumanda etmek, en yüksek yargılama organı olmak, hazineyi yönetmek, halk meclisini ve senatoyu toplantıya çağırmak hatta şehirdeki asayişi temin etmek çarşı pazarı denetlemek vs gibi akla gelecek her bir işin de sorumlusu idiler. Tabi ki tüm bunları muhtelif yetkilerle donatılmış ve konsül adına işleri yöneten daha alt magistralıklar yardımıyla yerine getirebilirlerdi. Örneğin günümüzün belediyesi ve belediye zabıtası gibi çalışan " aedilis curulisler " şehrin asayişi, düzeni, çarşı pazarın denetlenmesi erzakın dağıtılması gibi daha gündelik işlere bakan (iki kişilik) en küçük magistralık makamı idi

M.Ö. 494 de Patriciilerden istediklerini alamayan Plebler Roma'yı terk edip gitmek Roma'nın burnu dibindeki Mons Sacer tepesinde kendi devletlerini kurmak istediler. Bu pleb direnişi toplumsal bir kırılma ve hukuksal bir sıçrama noktasıdır. Babalar yürüyüşe geçen pleblerin borçlarını affedip köle durumuna geçenleri bağışladı. Patriciilerin senatosuna karşılık Pleb Meclisi kuruldu ve tribün denilen memurlar aracılığı ile de Plebler Roma yönetimine katılma hakkını elde ettiler. Bir cins pleb magistrası olan Tribunus Plebis'in dokunulmazlığı vardı ve başlıca görevi Pleblerin Roma'daki menfaatlerini korumaktı. İmperium yetkisi olmamasına karşılık Tribunus Plebislerin veto yetkileri vardı. Bu yetki ile gerektiğinde devlet mekanizmasını durdurabilecek bir güç elde eden pleb magistraları zaman içinde iki sınıfın hakları arasındaki uçurumun giderilmesinde büyük görevler yaptılar. Dokunulmazlıkları onları güvence altına almıştı. Bu dokunulmazlığa herhangi bir şekilde tecavüz etmenin cezası ölümdü.

Artık toplumun ihtiyaçları daha ziyade aristokratik sözlü geleneğe dayanan bir hukuk sisteminden fazlasını gerektiriyordu. Yazılı bir yasa ihtiyacı vardı çünkü sözlü gelenekler ve örfler zaman zaman keyfiliği de davet edebiliyordu.

M.Ö. 452 halkın sadece patriciilerden seçtiği on kişi iki yıl çalışarak kullanılan hukuku yazıya geçirmişlerdi. Araştırmacı- kaynaklar Patriciilerin On Levhayı hazırladığını bunu takiben Plebllerin de bulunduğu bir diğer heyetin de diğer iki levhayı hazırladığını ve tümü 12 levhaya yazılan bu kanun metinlerinin halk meclisince kabul edilerek kanunlaştığını yazmaktadırlar.

12 levha kanunları patricilerle pleblerin hukuk önünde " temsilde eşit " olduğunun bir ifadesidir. Ayrıca pleblerin bazı isteklerini patricilere kanun aracılığı ile kabul ettirebildiklerini göstermesi bakımından da önemlidir. Levhaların bronz veya tahta olduğu ve Forum Meydanına asılarak herkese ilan edildiği ancak (altmış yıl kadar sonra) Galyalıların Roma'yı yağmalamaları esnasında yok edildikleri bilinmektedir.

.

Özetle On İki Levha kanunları, uygulamaların ve teamüllerin kayda geçmesinden ibarettir. Gayesi sınıfların haklarını olabildiğince birbirlerine karşı korumak, suçları önlemek, suçluyu cezalandırmak vb gibi toplum düzenini olabildiğince korumaktır. Örnek vermek gerekirse:

Asil sınıflarla halk arasındaki evlilikler yasaklanmıştır.

Borçlu borcunu ödeyemezse alacaklının onu zincirlemesi, köle yapması, köle olarak satması ve hatta öldürmesi, birden fazla alacaklı varsa cesedin parçalara bölünmesi… mümkündür.

Devlete ve halka karşı işlenen suçların cezası ölümdür. Vatana ihanet, baba ve/veya anneyi öldürmek, kundakçılık bu kapsamdadır ve ölümle cezalandırılır.

Şahsa karşı işlenen suçlarda dişe diş göze göz mantığı ile şahsi öç alma geçerlidir. Suçlu zarar görenin takdiri ile ama ölçüsünde cezalandırılır. Örneğin gece hırsızlık yaparken yakalananı zarar gören kişi öldürebilir ama hırsızlık gündüz yapılmış ise zararın iki misliyle ödenmesi kâfidir…

Aile reisi tartışmasız babadır. Aile fertlerinin ölümlerine bile karar verebilir. Mallarını dilediğine bırakabilir ama bu işlemi döl verme yaşına ermiş (buluğ) beş Roma vatandaşının ve bir de devlet görevlisinin önünde yapmalıdır…

Pleb Patrici mücadelesi kesintisiz sürmüştür. Plebler, M.Ö. 447 de " pleb meclisini " " halk meclisi " durumuna getirmeyi, M.Ö. 445 de pleblerle patriciilerin evlenmesini yasaklayan kanunu kaldırtmayı, M.Ö. 421 de yalnızca patriciilere açık olan Roma yüksek memurluklarına girebilme hakkını elde ettiler. M.Ö. 326 da ise borç köleliğine son verdirdiler. M.Ö. 287 de plebler bir kez daha Roma'yı terk ederek kendi başlarının çaresine bakmak üzere yürüyüşe geçtiler. Çaresiz kalan patriciiler halk meclisinin senatoya eş gücünü kabul etti.

M.Ö. 493 de kurulan otuz Latin kentin ticari " Latin Birliği " üyeleri de M.Ö. 340 da ayaklanarak Roma vatandaşlık haklarını elde ettiler. Roma hukuku daima bu iç çatışmalarla şekillendi ve giderek gelişti.

Roma kanunları
Magistralar

Bilindiği gibi M.Ö. 509- M.Ö. 27 arasına tarihlendirilen Cumhuriyet döneminde Magistralar devletin icra organı olarak faaliyet gösteren yüksek dereceli ve ücret almaksızın sadece onur için çalışan hatta cebinden para harcayan kimselerdi. Tabii bu harcadıkları parayı defalarca fazlası ile yaptıkları işin nimeti olarak kazanırlardı. Cumhuriyet döneminin konsülleri, diktatörleri, preatorleri tribunusları v.b magistralardı. Konsüller imperium yetkisine sahiptiler. Tüm devlet işlerini yürütür aynı zamanda da orduya kumanda ederlerdi ve en yüksek yargılama organı idiler. Kanun yapma yetkileri yoktu ama kanun teklif edebilirlerdi. Roma büyüdükçe ve konsüller daha çok savaşlar ve devlet işleri ile meşgul olmak zorunda kalınca M.Ö. 367 de konsülün yerine bakması ve şehrin yargı işlerini de yürütmesi için praetorlük makamı oluşturuldu. Zaman içinde ve ihtiyaca bağlı olarak Preatorlerin sayıları değişse de faaliyet alanları hiç değişmemiştir. Preator (praetor), tarafların katılımı ile kendi seçtiği hâkimin anlaşmazlıklarda uygulayacağı kuralları belirlerdi. Klasik dönemde hâkim Preatorün son şeklini verdiği yazılı dava programına uyarak davayı karara bağlardı. M.Ö. 367 de oluşturulan bu makam yalnızca şehirler ve Romalılar arasındaki itilaflarda iş görüyordu. Preatorler bir cins hâkimdiler ama hâkim ve adliye memurundan daha fazlası idiler. Çünkü Konsülü ve dolayısı ile Roma devletini temsil ederlerdi. Başlangıçta yani On İki Levha Kanunlarına göre, davacının iddiaları jüri tarafından dinlenir ve preatora jürinin kararını uygulamak düşerdi. Zaman içinde kanunlar kifayet etmemeye başlayınca tarafların anlaşıp uzlaşması şartıyla bazı uygulamalar oluşmaya başladı. İyi niyete dayalı birçok muamele oluştu. Ortaya hukuksal tutarsızlıklar ve düzensizlikler çıkmaya başladı. Bu dağınıklığı gidermek için bir ara formül bulunmuştur. Buna göre dava başlamadan taraflar kendi aralarında uzlaşamazlarsa, Preatorün dava ile ilgili olarak önerdiği anlaşma ve/veya uzlaşma paketine itibar edeceklerini baştan taahhüt etmeyi kabullendiler. Böylece Preatorler günümüzün içtihatları denilen uygulamaları başlatarak, hukukun gelişmesine katkıda bulundular.

Preatorler zamanla ceza davalarına da başkanlık etmeye başladılar. Usul hukukunun gelişmesine ve Roma Hukukuna evrensel normlar getirilmesine katkıda bulundular. Roma hukukunu değiştiren ve geliştirenler şehir Preatorleridir. Preatorler daima şehirde bulunmak zorunda olduklarından " Preator Urbanus " olarak da bilinirler. İlk zamanlar yalnızca patriciilerden seçildiler. M.Ö. 337 den itibaren Plebler arasından da seçilmeye başlandılar. M.Ö. 242 de ikinci bir Preatorlük daha oluşturuldu. Bu yabancılar içindi (Preator Pregrinus). Sadece yabancılarla Romalılar arasındaki anlaşmazlıklara bakıyordu. Yabancılar Preatorlüğü

sayesinde bir " kavimler hukuku " oluştu. Gerek Romalılar arasındaki ve gerekse Romalılarla yabancılar arasındaki hukukun oluşması esnasında, aslen hukukçu olması gerekmeyen Preator ve hâkimlerin sıkı işbirliği yaptığı ve bu bakışın hep korunmaya gayret edildiğinin belirtilmesi gerekir. Başka önemli olan bir diğer şey de bu insanların sık sık saygın, bilgili ve güvenilir kişilerle fikir alışverişlerini yaptıkları, hukuku bir yaşam rehberi kabul etmeleri ama değişebilir gelişebilir bir olgu olarak algılamalarıdır. Zaman içinde Preatorlerin sayısı artarak on sekize kadar çıkmıştır.

Zamanla Preatorler bu kabilden uygulayacakları formülleri her yıl bir levhaya yazarak ilan etmeye başladılar. Preatorün uyacağı prensiplere içeren bu levhalara beyanname anlamında " edictum " dendi. Böylece bu edictumlar daha sonraki Preatorler tarafından da tatbik edilebiliyorlardı. Edictumların hukukun gelişmesine çok büyük katkısı olduğu açıktır.

Göreve gelen preator görev süresi boyunca düzeni sağlamak üzere yargı işlerinde uygulayacağı programı ve kuralları Edictum denilen bu beyannameler aracılığı ile ilan ederdi. Bir yıl görev süresi olan preatorlar genelde bir öncekinin beyannamesine ufak ekleme ve çıkarmalar yapıyorlardı. Zaman içinde bu edictumların değişmeyen maddeleri oluşarak hukuka yerleştiler. Edictumlar hem hukukun devamlılığını hem de ihtiyaca göre şekillenmesini sağlayarak çok önemli bir işlevi yerine getirmişlerdir.

M.Ö. 67 de Preatorlerin beyanname çıkarma yetkileri iptal edildi. Çünkü preator beyannameleri imparatorların mutlak iktidarlarının pekişmesinde engel olmaya başlamışlardı. İmparatorlar birçok tartışılmaz yetkilerinin yanı sıra kanun yapma kaynaklarını da ele geçirdiklerini böylece tescil etmiş oldular. Bundan böyle de İmparatorluk kararnameleri en önemli hukuki kaynak olarak Roma Kanunlara damgasını vuracaktı.

Nihayet M.S 130 da İmparator Hadrianus devrin çok önemli bir hukukçusu olan Savius Iulians'a değişmeyecek bir edictum hazırlattı.

Roma'da tarafların anlaşmasından doğan ve tarafları bağlayan kurala " Lex " denilirdi. " Lex Publica " halkın muhatap olduğu kaide anlamında idi ve günümüzdeki kanun sözcüğü bu sözcüğün tam karşılığıdır. Lex Publicalar iki taraflı anlaşmalar gibiydiler. Önceleri Magistra bir kanun teklifi hazırlardı. Bu teklif oy vereceklerin tasarıyı iyice anlayıp incelemesi için tahta levhalara yazılarak Romanın büyük meydanına asılır ve oylama günü de bu taslakta ilan edilirdi. Oylama gününde ise tasarı hakkında bir konuşma yapılmaksızın doğrudan oylamaya geçilirdi. Tasarının ilanı ve oylama arasında geçen bu aradaki süreçte tasarıda yapılması gereken değişiklikler yapılabilirse de, değişiklikler yalnızca magistranın teklifi ile olabilirdi. Oy verme işlemi oy verme hakkına sahip " halk meclisi "nde yapılırdı. Roma daha işin başında yani On İki Levha kanunlarını kabul ederken, kanun tekliflerinin halk meclislerince kabulü yöntemini de benimsemişti.

Roma kanunları genellikle teklifi sunanın adı ile anılır: Lex Oppia, Lex Julia v.b gibi.

İmparatorluk dönemine doğru Senatonun önerilerinin önem kazandığı görülür. Zaten Halk meclislerinin kabul ettiği kanunlar genellikle Senatodan gelen tekliflere uygun olurdu. Julius Caesar kanun yapma konusunda Senato ile çoğu kez açıkça mücadele etmiştir. Ama Augustus Senatoya ve Halk Meclisine hürmetli davrandığı izlenimini ustalıkla vererek ve açık bir çatışmaya girmeksizin onları etkisizleştirmiş ve Roma'yı çıkardığı etkin kanunlarla olağanüstü değiştirmiştir.

İmparatorluk döneminde yeni bir hukuk kaynağı olarak İmparatorluk Kararnameleri ortaya çıkmıştır demiştik. Bu emirnamelerle Preatorün yetkileri daralırken İmparatorların güçlerinin artığı görülür. Bu süreçte yani İmparatorluk döneminde hukuki konularda uzmanlar yetiştiğini belirtmeliyiz.

Cicero (M.Ö. 106- M.Ö. 43) devletin amacının " Toplumsal düzeni koruyarak vatandaşlarının mutlu bir hayat sürmelerini sağlamak " olarak tanımlamıştı. O'na göre " Anayasa; Monarşi, Aristokrasi ve Demokrasinin unsurlarını taşıyan karma bir anayasa ve yönetim şekli de cumhuriyet olmalıdır. Çünkü böylece halkın tümüyle siyasal yaşamın dışına itilmemesi sağlanır ve gerilimler azaltılır, hem de Cumhuriyet rejimi, azınlık iktidarının kolay ve güvenli bir şekilde yürütülebileceği en ideal yönetimdir." Bu tanım önemsenmeli ve üzerinde durulmalıdır.

Peş peşe birçok olay Cumhuriyeti tehdit etmeye başlayınca Cicero güç durumlarda Halkı ve Cumhuriyeti ancak " yüce bir yurttaşın " koruyabileceğine inanmıştı. Belli bir yetkiyle donatılmış ve herkese örnek olabilecek böyle erdemli, bilge bir yurttaşın devleti güçlendireceğini ve bozulmayı engelleyeceğini düşünmüştü. Halkın zor günlerinde ihtiyaç duyduğu bu kişi, ne bir tiran ne de bir kraldır. Roma anayasasında ona diktatör denir. Cumhuriyetin hizmetinde olduğu için O " birinci yurttaştır " (princeps). İşte Cicero'nun geliştirdiği bu " princeps " kavramı İmparatorluğun temeli olarak kullanılmıştır.

Roma'da İmparatorluk dönemi senato kararı ile Octavianus'a Augustus (Yüce) Unvanının verildiği M.Ö. 27 de başlarsa da, gerek topraklarının büyüklüğü ve gerekse eyalet sistemi bakımından Roma zaten bir İmparatorluğa dönüşmüştü.

Octavianus (Augustus) Roma tarihinde en önemli İmparatorlardan biridir. Dinden toplumsal yaşayışa birçok düzenleme yaparak ve Roma'yı, halkı ve tüm kurumları ile İmparatorluğa uygun bir hale getirdi. İmparatorluk ideolojisi, Polybios ve Cicero tarafından kaleme alınmış olan cumhuriyet ideolojisinin fikri malzemelerini kullandı. Bunda amacına uygun değişiklik ve düzenlemeleri yaptı. İmparatorluk döneminde, bireye özgür olduğu inancını verecek bir ideoloji arayışı içine girildi. Bu da Stoacı felsefede bulundu.

Dönemin en önemli Stoacı düşünürü Seneca'dır. Seneca, siyasetten çok ahlak üzerinde durmuştur. " İnsanın yazgısının doğduğu anda belirlendiğini dolayısıyla başına gelen en kötü olaylara bile metin bir biçimde katlanması gerektiğini savunmuştur." " Başına her ne gelirse gelsin, sanki tam da onun olmasını istemişsin gibi, ona katlanmalısın. Çünkü bu Tanrının iradesidir " der. Bu sözler Seneca'ya aittir. Birçok dinde de karşımıza çıkan bu motif hiç de yabancımız olan bir motif değildir.

Seneca Cumhuriyeti savunmaz. Monarşinin dönemin gerekli yönetim biçimi olduğunu ileri sürer. Seneca kölelik kurumunun olmasını ama kölelere iyi davranılması gerektiğini de savunur. Seneca'nın bu görüşü savunmasında, Stoa felsefesinin " bütün insanların bilge ve erdemli davranmasının hayattaki esas belirleyici unsur olduğu " düşüncesinin yanı sıra, kendilerine iyi davranılan kölelerin düzeni yıkmaya kalkışmayacakları inancının da etkisi vardır. Seneca, kölelerin her an patlamaya hazır potansiyel bir tehlike olduğu bilincindedir. M.Ö. 73 - M.Ö. 71 deki Roma tarihinin Spartaküs önderliğindeki meşhur köle ayaklanmasının anıları henüz çok tazedir ve Roma bunu daima hatırlamalıdır.

Augustus, Senatoyu disipline sokarak işe başladı. Forumu türlü mekanizmalarla etkisiz kıldı. Tribunus'u tamamen etkisizleştirilmek üzere kapattı. Muhalif guruplaşmaların ortadan

kalkması ve zaman içinde tekrar güçlenememeleri için, birçok önlem aldı. Törelerin rahatsızlık veren unsurlarını sansürlendi. Cumhuriyete özlem duyanların seslerin bu önlemlerle de kesilemediğinde veya kendisine herhangi bir nedenle itaatsizlik gösterilme ihtimalinde, insanları çekinmeden sürgüne gönderdi. Buna karşın halkı hayatından memnun kılacak çok sayıda iş de başardı. Sınırlardaki lejyonların sayısını arttırdı, denizlerde donanmayı büyüttü güçlendirdi. Ticareti düzene soktu, ekonomik tedbirlerle bolluk ve refah getirdi. Kaplıcalar, tiyatrolar sirkler vb. ile Seneca'ya göre " kentlerin tembel bir köleliğe bürünmesini " sağladı.

Roma’da kadın ve erkek

Yunan saraylarında ve varlıklı evlerinde olan yalıtılmış kadınlar bölümü veya daha açık bir tabirle “ harem ” geleneği Roma’da bilinmiyordu. Roma geleneklerinde yoktu. Romalıların cinsellik anlayışı oldukça faydacıydı. Bu ahlak kuralına göre Romalı kesinlikle aktif ve etkin olmalıdır. Hayatın hiçbir alanında bir Romalı için “ zayıflık ” kabul edilemez. Duygusallık yüz kızartıcıdır. Hele kendisini başkasının yerine koyarak merhamet etmek ise düpedüz deliliktir. Bir erkek etkin olduğu sürece yeterince edeplidir. Aşk da zayıflık olduğundan yaşanması gerekmeyen ve istenmeyen bir durumdur. Baba Seneca Konsül Quintus Haterius’un ağzından şu öz deyişi aktarır ” Özgür doğmuş bir erkek için pasif davranışta bulunmak suçtur, köle için mutlak görevdir, özgürlüğünü kazanmış kişi için de efendisine karşı yerine getirilmesi gereken bir hizmettir ”.

Roma’da sosyal yapıya ait kuralların ve adetlerin uygulanmasında statü çok etkindi. Bu hususu daha önce de belirtmiştik. Bir soylunun pasif davranışları, bir ev kadınının aşk yaşaması ve en az eşini aldatması kadar büyük bir suçtur. Hür bir kadının köleler gibi saçını kestirmesi de suçtur. Karısı saçını kestiği için Augustus bir oyuncuyu sürgüne yollamıştır. Çünkü bu davranışıyla oyuncu ve eşi statüye baş kaldırmış sayılmışlardır.

Roma’da ne kadar kabul görmese de aşklar olmuştur. Bazı Romalı şairler aşk ve karşılıklı hazza ilişkin şiirler yazdılar. Ovidius en fazla ileri giden oldu. Kadınların cinsel haz malzemesi olmaktan fazlasını hak ettiklerini vurgulayan, kadın-erkek için karşılıklı zevkin olması gerektiğini savunan, aşkı yücelten yazılar yazmaya başladı. Augustus’un toplumu mutlak itaate yöneltme ve cinselliği zaptı rapt altına alma politikasına çok ters düştü. Üstelik Agustus’un kızının aşk macerasına da dokundurmalar yaparak Agustus’u çok kızdırdı. Bilindiği gibi eski eşinden olan kızı Julia duldu. Augustus Tiberius’u eşinden boşatarak Julia ile evlendirmişti. Bu evlilik sonunda iki tarafı da mutsuz olmuştu. Julia babasının eski politik rakibinin oğluna (Marcus Antonius’un oğlu Lullus’a) aşık olunca da ipler iyice gerilmişti. Julia’nın bu ilişkisine dokundurmalar yapan ve bir Romalı erkek için kabul edilmesi mümkün olmayan zayıflık göstergesi tezlerini açıkça dile getiren “ Arts Amatoria ” (Aşk Sanatı) yayınlanınca bardak taşmıştı. Augustus, Şövalye Ovidius’u “ dünyanın öbür ucuna “, Tuna Irmağı kıyısındaki Tomi’ye (bugünkü Köstence) sürdü. Bu sürgünü Tiberius da onayladı. Roma edebiyatının en ünlülerinden olan büyük üstat Ovidius M.S 17 yılında, tıpkı daha sonra babası tarafından sürülen Julia gibi, sürgünde öldü.

Romalı için baba ile oğul arasında tanrısal bir sevgi “ pietas” vardır. “ Pietas ” gençlerin yaşlılara karşı yerine getirmek zorunda oldukları görevdir, evladın babaya göstermek zorunda olduğu koşulsuz saygı, gerektiğinde karşılıksız sevgidir, itaattir. Bir evlat Kuruluş mitindeki Agkhises'i sırtında taşıyan Aeneas gibi olmalıdır. Var olan en önemli sadakat oğlun babaya sadakatidir. Pietas tüm Romalıları bağlayan bir harçtır. “ Roma ” sevgisi baba sevgisinin cisimleşmiş halidir. Her Romalı için Roma vatandan fazla bir şeydir. Bu sevgi ileride karşımıza muhtelif adlarla çıkacaktır. Erkek dayanışmalarının, vaftiz babalığının, Roma Katolikliğinde papazların katı ülküsel bağlarının, Sicilya mafyasının ortaya çıkışında bu sevgi ve geleneğin rolü büyüktür.

Matrona

Buna karşılık karı koca arasında insani bir bağ vardır. Roma'da evlilik soyun sürdürülmesi için gerekli olan sosyal bir olgu idi. Bir anlaşmaydı sevgi ile ilgisi yoktu. Roma'da evlilik kararı el sıkılarak verilirdi. Tarafların beklentileri doğurganlık, kadının sadakati kısaca genus'un saf tutulması ve çoğalmasıydı yani tamamen dünyevi çizgilerle belirlenirdi.

Anne her zaman belli, baba ise asla belli değildir. Irza geçme, döllenme yeteneğinin dolayısıyla soyun lekelenmesine neden olur (Kan kirlenmesi). Sadakat aileye özgü bir duygu değil, soy güvencesinin gereğidir. Bir matrona (asil aileye mensup evli kadın), döllenmemiş olduğu durumda bile patronus'a (kocaya) sadakatsizlik edemez ve ırzına geçilmesine de olanak vermemek zorundadır. Irzına geçilecek olursa, bunu yapan kişi yakalandığında cezalandırılır (genelde öldürülür) ama ırzına geçilmiş kadının cezası ölümdür ve hatta bunu kendi yapmalıdır. Toplumun beklediği budur. Çünkü ırzına geçilmiş bir evli kadın namussuzlukla suçlanır. Buna karşılık evlenmemiş veya dul kadınlar veya bir nedenle çocuğu olamayan kadınlar her türlü cinsel özgürlüğe sahiptirler. Evlilikte aranan şey bekâret değildi. Sadece soyun yüceliği ve saflığının korunmasıdır.

Matronalar doğuş adlarını muhafaza ediyorlardı Yüksek tabaka için evlilik, matronaların, çocuk emzirme de dâhil olmak üzere her türlü kölece işten muaf tutuldukları bir kurumdur. Yalnızca yün eğirme ve özel dokumaları yapmaya izinleri vardı. Kişisel servetlerini evlerinin yönetilmesi için gerekli köle vb harcamalarda kullanmaları gelenekti.

Romalılarda, yedi yaşına basıncaya kadar çocuklara hiçbir konuda sorumluluk yüklenemezdi. Yedi ile on iki yaş arası erişkinliğe hazırlık devresi olarak kabul edilirdi. Erişkinlik öncesi dönem ve bu dönemin getirdiği cinsel zevklerin genç kızları eğittiği ve ailesinden daha kolay ayrılarak kendi ailesini kurmaya hazırladığı düşünülürdü. Bu yaştan sonra çocuk doğurmaya, yani evlenmeye hazır oldukları ve hatta cinsel çekiciliklerini kaybetmeye başladıkları düşünülürdü.

Roma'da kızların evlenme yaşı 14–15 civarıydı. Kız çocukların 7–14 yaş arasında seksüel aktiviteleri teşvik edilirdi. Genusun saflığını korumak ve yüceltmek, statü adına çocukların daha beşikte iken evlilik anlaşmaları yapılabiliyor ve çocuk çağda kızlar evlilik öncesinde alışması için evleneceği erkeğin ailesinin yanına yollanabiliyor orda seksüel açıdan olgunlaşması ve ev yönetme adabını öğrenmesi beklenebiliyordu. Roma'da şimdilerde müstehcenlik diyebileceğimiz her türlü görsel malzeme ve konuşma dili teşvik görürdü. Çünkü müstehcenliğin evlilikte üretkenliği arttırdığına erkeği daha erkek kadını daha kadın yaptığına inanılırdı.

Vesta rahibesi

Roma halkının evlerinin, aile ocağının ve fetişlerinin bekçileri olan Vesta rahibeleri, sertleşmiş erkek organını kutsal sayıyorlardı. Velia Tepesi'nde yer alan Tanrı Mutunus (evlilik tanrısı) evli kadınların gelip üstüne oturdukları, taştan yapılmış, sertleşmiş erkek organı ile sembolize edilmişti. Onuruna her yılın 17 Mart'ında çılgınca kutlamaların olduğu festivaller yapılırdı. Evliliğin verim dili olan müstehcenlikten utanç duymak yasaktı. Bu insanı kısırlaştırabilirdi. Antik Roma'da kadınları doğurgan yapan, zafer ve refah getiren, Tanrılar rızası için yapılmış ve hemen her yerde karşımıza çıkan, yığınla çıplak, erotik tasvirli heykelcikler, kabartmalar, freskler bu inanışın dışa vurmuş halinden başka bir şey değildir.

Augustus dini şekillendiriyor

Romalıların günlük yaşamında ve Devlet hayatında dinin önemi büyüktü. Tarihi olayların sonuçları (yükselişler, başarılar, çöküşler, yenilgiler) bile dini öğelere dayanılarak izah edilebiliyordu. Titus Livius'un (kesin olmamakla beraber M.Ö. 59 - MS 17) Roma'nın kuruluşundan (ki yaklaşık M.Ö. 753) Augustus dönemini de kapsayarak yazdığı Ab Urbe Condita (Roma Tarihi) adlı eserinde bu dini öğeler açıkça görülmektedirler.

Neredeyse her şey için bir tanrı veya tanrıça vardı. Tohum ekerken, yabani ot temizlerken, hasatta vs bu tanrılar yardıma çağrılırdı. Ama yalnızca o iş için uzmanlaşmış bu Tanrıcıkların etkinlikleri sınırlıydı. Bu tanrıcıklar Tanrıdan çok İlahi Ruh veya melek kavramına daha yakındılar. Roma'da gelişmiş ruhban sınıfı ve ayin kültürü vardı. Tanrılar-Tanrıçalar için adlarına adanmış ufaklı büyüklü yaklaşık 30 adet dini festival düzenlenirdi.

İlk panteonun başında Jüpiter, Mars, Quirinus üçlemesi ile Janus ve Vesta bulunuyordu. Juno, Jüpiter'in karısı Mars'ın annesiydi. Mars, Roma'nın kurucusu Romulus'un efsanevi babasıydı. Romalılar Atalarının Mars olduğuna inanırdı. Mars bir ihtimal Etrüsk ziraat tanrısı Maris'le ilgilidir. Quinurus ise kökeni Sabin olan bir tanrıdır. Biraz muğlâk olsa da, Romulus'la karıştırılsa da, devletin, halkın askeri ve ekonomik gücün ifadesi olan bir devlet tanrısıdır. Quirinus " kabile binasının " yani senatonun koruyucusudur. Kimine göre de Tanrılaşmış Aeneas'tır. Aeneas ise, kuruluş mitine göre, Romalıların kökü kahraman Troyalılara dayanan ve onları İtalya'ya getiren büyük büyük atadır. Tabii ki bu inanışlar, kökleri çok daha eskilere dayanan Tanrı-Ataya tapma geleneğinin uzantılarıdır.

Aeneas, Agkhises ile Venüs'ün, Remus ile Romulus da Mars'ın Rea Silvia ile birleşmesinin meyvesiydi. İmparator Augustus'un, Roma tanrılarının yeniden değerlendirilmesi sırasında aldığı politik karar, Mars ile Venüs'ün birleştirilmesini İmparatorluğa benimsetmek oldu. Romulus'un babasını Aeneas'ın annesiyle birleştirmekle, olanaksız bir ilksel mit (kuruluş miti) yaratmıştı. Bu miti betimleyen çok sayıda görsel malzeme üretildi ve olabildiğince İmparatorlukta dağıtıldı. Gün ışığına çıkarılan fresklerin çoğunda bu cüretli birleşmenin canlandırılması buradan kaynaklanır. Augustus'un, Roma'nın panteonunu yeniden düzenleyerek ilginç atalar ve tanrı çiftleri yaratması, bilinçli bir şekilde efsaneleri düzene sokması Latin, Sabin, Etrüsk tanrılarının ve atalarının harmanlanmasıdır. Tanrıları bir potada birleşen halkların benzer şekilde bir potada eritilerek imparatorluğa uygun tebaanın oluşturulması sürecidir. Bugünkü deyimle toplum mühendisliğidir.

Romalıların kendileri M.Ö. 200 yılına kadar tarihsel yazılar yazmamışlardır. Bu tarihlerde Q. Fabius Pictor eski özel arşivleri, Yunan tarihçilerinin eserlerini ve benimsenmiş halk efsanelerini, o güne ulaşabilmiş eski birçok dokümanı, anıt ve diğer tarihi eserleri de göz önüne alarak Roma'nın kuruluşunun hikâyesini yazmıştır. Romanın kuruluş öyküsünde, bütün mitler gibi masallar, tahminler, yakıştırmalar ve hakikatler vardır.

Augustus'un isteği ile Vergillius, Ovidius ve Livius'un elindeki Roma'nın kuruluş efsaneleri yeniden harmanlanarak, yeni bir kuruluş öyküsü yaratılmıştır.

Artık Romalıların Latin Sabin ve hatta Etrüsk mitlerini harmanlayan yeni bir kuruluş miti ve tüm halkların mitoloji ve tanrıları ile kaynaşmış yeni bir Tanrılar Panteon'u vardı. Yunan Tanrılarının Romalılaştırılmış hali de diyebileceğimiz bir Panteon'da İmparatorlar da Tanrı ilan edilmeye başlandı. Venüs'ün oğlu olduklarını ilan ettiler. Vergilius " Enéid " adlı eserinde bunu anlatır.

Kavimlerin dik başlılıkları, Augustus'un politik kararları doğrultusunda, İnanç sistemleri ve adetleri ile oynanarak, ehlileştirilmeye çalışıldı ve büyük ölçüde de başarılı olundu. Artık bir Latin veya bir Sabin olmaktan çok Romalı olmaktan gurur duyuluyor, Roma vatandaşı olmanın ayrıcalıkları yaşanabiliyordu. İmparatorluk ömründe bir defa bile Roma Şehrini görmemiş gururlu ve etkin Roma Vatandaşları ile yüceliyordu.

Augustus hüküm sürdüğü elli altı yıl içinde bir toplumun inanç, adet ve geleneklerini bıkmaksızın yeniden yapılandırdı ve bir İmparatorluğa uygun vatandaşlarını adeta yarattı. Bir toplumun bu kadar kısa zamanda bu kadar değişebilmesi tarihte sık rastlanan bir durum değildir

Roma'yı bir İmparatorluğa uygun bir şekilde yeniden çeki düzene sokan Augustus'tan önce coşku, neşe ve doğallıkla yaşanan cinsellik artık kuralları olan bir eylem olacaktır. Augustus M.Ö. 18 yılında vatandaşların cinsel yaşamını düzen altına aldı. Bu düzenlemeyi (Lex Julia de Adulteriis Coercendis) adı verilen yasayla yaptığını görmüştük.

Matronaların yani evli kadınların âşık olmasının cezası bundan böyle ölüm değil, " relegatio in insulam " yani sürgündü. Cinsel ve sosyal baskıların başlangıcı olan bu günler için, daha sonra, Tacitus: " Denizler göçmenlerle ve adalara gönderilen sürgünlerle doluydu " diyecektir. Hemen belirtmeliyiz ki bu baskı döneminin meyvelerini iki asır sonra Hıristiyan dünyası fazlasıyla toplayacaktır. Yüzyıllar sonra İmparator Constantinus döneminde, Zinada ölüm cezasına yeniden dönüldü

İki yüz yıl süren tiranlık döneminde, klan şeflerine yapılan telkinlerle ve kaleme alınan yasalarla, itaatkârlık, erkeklerin uysallaştırılması v.b yeni toplum kurallarına dayalı yaşam yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Halk uysallaştıkça yani İmparatorluğa duyulan itaat artıkça barış güçlendi zenginlik arttı.

Halka uygulanan cinsel birçok yasak ve kısıtlamaya karşılık İmparatorlar her türlü yasak ve töreyi hiçe sayan davranışlarda bulunabiliyorlardı. Çünkü tüm Roma'da veya o zamanların tabiri ile tüm Dünya'da " yasalara uymama hakkı " bir tek ona tanınmıştı.

.

Kanunları ile öne çıkan Roma ne yazık ki Tahta geçmeyi bir kurala bağlayamamıştı. On iki İmparatordan sekizi şiddet kullanarak öldürüldü.

Anadolu Kent Örnekleri

Anadolu, Roma eyaletlerine bölündüğünde, Anadolu'da hala krallıklar, tapınak devletleri, kent devletleri, doğuda aşiret düzenine uygun yerleşimler vardı. O dönem, Anadolu yaşamını daha iyi gözümüzde canlandırabilmek için, kent devletlerinin birkaçına geri dönelim.

Cilicia Campestris'ten (Çukurova) başlayıp, kıyıları takip ederek, Karadeniz'in en uzak kesimlerine gidene kadar, neredeyse her nehir vadisinde bir kent bulunuyordu. Bu kentler, dengeli bir ekonomiye sahip, ortak bir siyasi bilinç ile kurulmuş yerleşimlerdi. Kentlerin dış görünüşü neredeyse birbirinin aynıydı. Bir tepenin üzerine kale yerleşmiş, eteklerinde, tiyatro, agora, gymnasion, stadion ve tapınaklar toplanmıştı. Bunlara Roma zamanında birde Roma hamamları eklenmişti.

Buna rağmen, detaya girildiğinde, her kentin kendine özgü olduğu görülüyordu. Bu kentlerde, doğa ve kentin kendisi çok güzeldi, sanki birbirini tamamlıyorlardı. Önde masmavi bir deniz, arkada karlı dağlar, etrafta koylar, dik kayalıklar, yemyeşil ormanlar ve bunlar arasında sütunlu, estetik, beyaz mermerli, heykellerle süslenmiş peri masalı kentler.

Bugün, Anadolu kıyılarında, şöyle bir baktığımızda, her yerde gördüğümüz ve çoğunun adını bilmediğimiz, bu kentlerin konumu bizi şaşırtır. Hepsi, kıyıdan kilometrelerce uzakta, bir ovanın içindedir. Bu kentlere ne olmuştur da, hepsi terkedilmiştir. Nerededir bu kentlerin, zamanının en medeni insanları.

Hâlbuki kentlerin yazgısını, daha ilk defa yerleşilirken, ilk yerleşmeciler yazmıştır. Ağızlarına yerleştikleri nehirler, senelerce ve hiç bıkıp, usanmadan alüvyonlarını denize taşımışlardır. Zamanla, nehirlerin ağızları kapanmış, seller ve su taşkınları ard arda gelmeye başlamıştır. Çamur her yeri sarmıştır. Çamur üzerine, çamur gelmiştir.

Başlangıçta insanlar, bununla mücadele etmeye çalışmış ama sonunda her yerde yenilmişlerdir. Sonunda, denizlerden uzaklaşan, ticari niteliğini ve kolay ulaşım imkânını kaybeden kentler de kaderlerine terk edilmişlerdir. Tabii, bu önceden belirlenmiş kadere depremler ve savaşlar da çok yardımcı olmuştur. Kentler yavaş yavaş toprağa gömülmüşlerdir. Bu kentlerin, birkaçına, şimdi, bir daha bakalım.

Ephesos (Efes), Kaystros nehrinin (Küçük Menderes) denize döküldüğü yerde kurulmuştur. Şimdi, denizden 8 Km içerde kalmıştır. İonlar geldiklerinde, Anadolu ana Tanrıçası adına kurulmuş bir tapınağın etrafında Karyalılar ve Lidyalılar yerleşmişlerdi. Daha öncede anlatıldığı gibi, İonlar (başlarında Atina'nın destanlara konu olan kralı Kodros'un oğlu Androklos vardı) yerli halk ile dostça ve beraberce yeni bir kent kurdular. Yerli ana Tanrıça ile

kendi Tanrıları Artemis'i sentezleyerek, benimsediler. Artemis tapınağı başlangıçta mütevazı bir tapınaktı.

Efesos

Zamanla, Efes, büyüyüp, geliştikçe, Artemis tapınağının da ünü ve görkemi arttı. Sonra, Efes artık bir anakent iken, tapınak da büyük bir tapınak olmuştu. Yine, bilindiği gibi, İskender'in doğduğu yıl M.Ö. 356 da, tapınak yanıp kül oldu. Sonraları Efesliler bunu, Artemis'in, İskender'in doğumuna hazırlanan Olympias ile ilgilendiği için, kendi tapınağına göz kulak olamadığı tarzında yorumlamışlardır.

Yıkılışından 22 yıl sonra, tapınak, dünyanın 7 harikasından biri olarak gösterilecek ölçüde, güzel olarak tekrar yapıldı. Efes'in çamurla dolma süreci, tapınağın tekrar yapılması ile hem zaman olşmuştur. Lysimakhos zamanına geldiğimizde, kent denizden uzaklaşmış ve ticari önemini kaybetmişti.

Lysimakhos, Artemis tapınağından 1.5 Km ilerde, deniz kıyısında, kenti yeniden kurdu. Ancak, halk yeni yerleşim yerine gitmemekte ısrar ediyordu. Strabon, Lysimakhos'un, kanalizasyonları tıkayarak, kent halkını, yeni yerleşime göçmeye nasıl razı ettiğini anlatır. Efes'in nüfusu azalmıştı, Lysimakhos, komşu Lebedos ve Kolophon liman kentlerini yıkarak, nüfusunu Efes nüfusuna kattı. Bundan sonra, uzun bir süre, kent Anadolu'nun baş şehri rolünü oynadı.

Aziz Yohanna'nın, İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra, Meryem anayı Efes'e getirdiği söylenir. Aziz Paulus da (Pavlos) bu kente gelmiştir. Aziz Paulus, büyük tiyatroda vaaz verirken, kent halkı tarafından yuhalanmıştır. M.S. 431 yılında, Kiliseler meclisi bu kentte toplanmıştır.

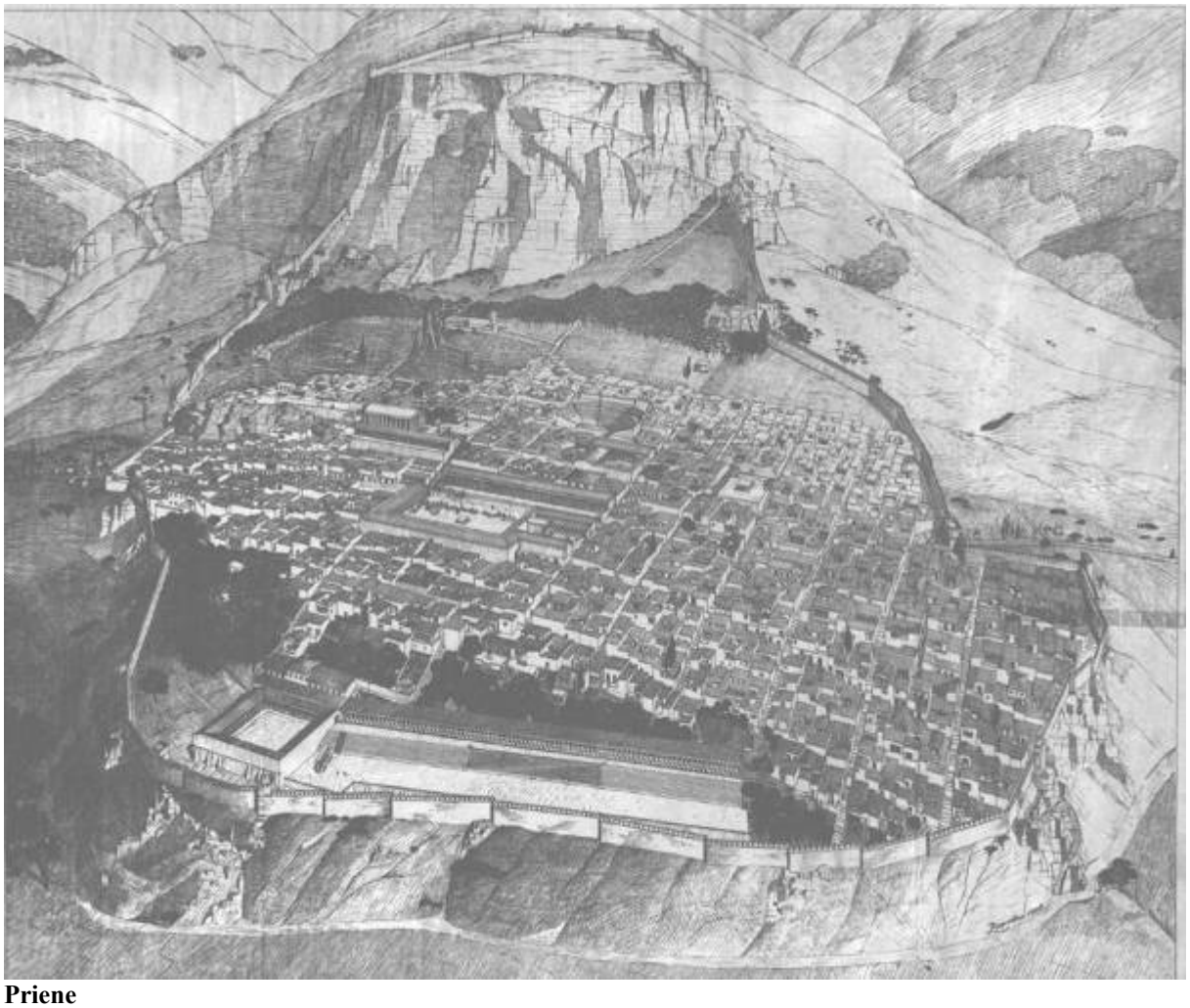

Bergama

Bergama (Pergamon), kıyıdan epey içerde, Kaikos'un (Bakırçayın bir kolu) üzerinde kurulmuştur. Limanı ise Elaia dır. Bir kent tasarımı olarak, en gösterişli, en başarılı uygulamalardan biridir. Bugün bile böyle bir kent kurulacak olsa, binaların ve diğer sanat yapıtlarının bundan daha güzel yerleştirilebileceği düşünülemez. En göz alıcı yapılar, yerden 300 metre yükseklikteki, dik kaya bloklarının üzerine yerleşmiştir. Aşağıdan, yukarıya doğru bakarken etkilenmemek ve günün her saatinde farklı bir izlenim edinmemek mümkün değildir. Önce Bergama krallığına ve daha sonra Roma'nın Asya (Asia) eyaletine baş şehirlik etmiş kent, bir ihtişam kaynağıdır.

Bir polisin bütün özelliklerini taşıyan, minyatür bir liman kenti Priene dir. Priene, ufacık bir alana her şeyi ile sığdırılmış, sanki bir maket şehirdir. Menderesin bir kolu, kuruluşundan itibaren, limanı doldurmaya başlamıştır. Prienelilerin, bununla mücadele etmiş, ama doğal olarak sonunda kaybedip, kentlerini muzaffer çamura bırakıp, göçmüşlerdir. Bugün, Latmos körfezi bir ovadır, eskiden körfez girişindeki Lade adası ise, ovanın ortasında bir yükselti olarak kalmıştır. Priene, denizden 15 Km uzaklaşmıştır.

Bu kentlerdeki agora, amfiteatr, hamam, büyük tapınaklar gibi anıtsal yapıların nasıl yapıldığı kadar nasıl finanse edildiği de merak edilen konulardan biridir. Genelde kentin zengin aileleri veya belli meslek gurupları bir anıtsal yapının bir bölümünü finanse etmeyi üstlenirlerdi. Yapı bittiğinde, o bölümün kimin tarafından finanse edildiği bölümün üzerine yazılır, böylece finansörü ölümsüzleştirilirdi.

Priene

Wang Mang

Wang Mang

Batıda, Augustus Roma'yı babasız bıraktığında, Orta Asya'da ilk Türk devleti olan Hun İmparatorluğu dağılıyordu. Büyük Hun devletinin zayıflamasından istifade eden Çinliler, Tarım bölgelerini ve İpek Yolu'nu ele geçirdiler. Fakat Hunlarla bozkırda yapılan savaşlar, Çin ekonomisini de çökertmişti. Savaş giderleri devleti, ağır vergiler de köylüleri fakirleştirmişti. Bundan 20 asır önce Han sülalesi iktidarı kaybetti. Çin içten içten kaynıyordu, hazine sıfırı tüketmişti, ama taht değişimi sarayın içinden geldi.

İmparatoriçe Lu'dan sonra, imparatoriçelerin politik gücü ve etkisi çok büyük olmaya devam etmişti. M.S. 9 tarihinde, Hsin hanedanını kuran Wang Mang da zamanın İmparatoriçesinin kuzeniydi. İmparatoriçe ve harem ağalarının yardımı ile tahtı ele geçirdi. İlginç bir kişi olan Wang Mang 14 yıl tahta kaldı. Hsin'lerin iktidar ömrü 14 yıl sürmüştü.

Ch'in döneminde Konfüçyus'un kitapları yakıldıktan sonra, Han döneminde eski klasikler tekrar toparlanmaya başlamıştı. Bu sırada, Konfüçyus'un evinin duvarları içinde eski metinler bulundu. Bu tarz insana hiç de inandırıcı gelmiyor. Bunlar eski yazı ile yazılmış metinlerdi ve bununla uğraşanlara " eski yazı okulu " deniyordu. Metinler şüpheliydi. Wang Mang ve hizbi, bu metinleri yeniden neşrediyorlardı. Ancak, Wang Mang yanlıları, bu eski metinleri yeniden yayınlarken, içlerine kendi planlarına uygun ilaveler yapıyorlardı. Metinler tahrif ediliyor, İmparator da, metinlere uygun davranan eski zaman imparatorları gibi gösteriliyordu. Buna benzer bir gelişme yayınlanan kanunlarda da görülüyordu. Eski kanunlar alınıp, değiştirilip, yeni imiş gibi yayınlanıyordu. Yani, yapılanlar kitabına uyduruluyordu. Enteresan olan bir husus da, zamanla, iktidardakilerin, kendi yalanlarına inanmalarıdır. Wang Mang da zaman içinde, yapılan tahrifatın tahrifat olmadığına inanmaya başladı.

Wang Mang iktidarı ele geçirir geçirmez, eski imparator ailesinin hepsini bertaraf etti, sadece uzak eyaletlerde, önemsiz görevlerde bulunanlara ilişmedi. Hukuki olarak toprakları devletin malı saydı. Toprakları, kullanım açısından, ailelere tekrar dağıttı. Özel köle bulundurma hakkını sınırlandırdı. Artık, bütün köleler devlet kölesi idiler. Şarap, tuz, demir aletler ve sikkeler devlet tekeline alındı. " Göller ve Dağlardan " sadece devlet yararlanabiliyordu. Yeni tasarımlanmış paralar basıldı. Devlet, halka düşük faizli kredi açtı. " İstikraz büroları " açıldı. Piyasada mal fazlalaşıp, fiyatlar düşmeye başlayınca, mal satın alınarak fiyat dengesi tekrar kuruluyordu. " İstikraz büroları " piyasaya müdahale ederek, ekonomik istikrarı koruyorlardı.

Yapılanlara bakılınca, fakir halkın selameti için elden gelen yapılıyormuş gibi görülür. Ancak, işin aslı, boşalmış devlet hazinesini doldurmaktır. Yeni basılan paralarda, maden azdı, yani devlet, halktan piyasaya sürdüğünden daha fazla maden topluyordu. " Göller ve Dağlar " fakir

halka ciddi bir darbe olmuştu. Eskiden, en fakir halk balığını tutar, odununu dağdan temin ederdi. Şimdi ise, bütün bunları para vererek alabiliyordu. Ama halkın bunları alacak parası yoktu. Halka açılan kredi de, ters çalışıyordu. Krediyi ödeyemeyen halk toprağını kaybedip, devlet kölesi haline geliyordu. " İstikraz büroları " da devlet hazinesini doldurmak için kullanılıyordu. Piyasayı dengelemek yerine, malları ucuz alıp, pahalı satarak, spekülasyon ve sömürü uyguluyorlardı. Toprağın devletleştirilip, tekrar dağıtılması ise, diğer hiziplerin güçsüzleştirilip, dağıtılması için bir araç olarak kullanılıyordu.

Han dönemi dansçı kız

Burada sırası gelmişken bir noktaya dikkati çekmek gerekecektir. Kanunları, uygulamalarından kopuk düşünmemek gerekir. Yasaları yasa yapan ve bunların kimin yararına olduğunu belirleyen uygulamalardır. Uygulama ise, iktidarın niyetine, gelenek ve göreneklere, uygulayıcıların ahlakına ve dünya görüşüne göre biçimlenir. Asıl olan, ahlaktır, adaleti hazmetmiş bir toplumdur. Ve bunun gelenekleşmesidir. Sadece, kanun çıkararak, bu çıkabilecek en doğru kanun bile olsa, sonuç alınamaz.

Çin'e geri dönersek, sosyal görünüşlü ve adil görülen, ama aslında devlet kasasını doldurmak için yapılan bu kanunlar, hazinenin de işine yaramıyordu. Memurlar, kanunların getirdiği avantajları, kendi lehlerine kullanıyorlardı. Hâsılat, merkeze kadar gelmeden, ufak memurların cebinde eriyordu. Wang Mang'ın ise çok paraya ihtiyacı vardı.

Wang Mang, Hunları tamamen yok etmek, Çin içinde eritmek istiyordu. Hunlar üzerine yürümek için büyük bir ordu topladı. Bu savaş aynı zamanda, iç sorunların da gündemden geri plana çekilmesine vesile olacaktı. Hun toprakları alınacak, bir Çin eyaleti haline getirilecekti. Ancak, bu sırada iç kargaşalar gittikçe artıyordu. M.S. 12'de Wang Mang, yürürlükteki sözde sosyal kanunları geri çekti. Buna rağmen, devlet alacaklarını, ölçüsüz ve insafsızca tahsil ediyordu. Köylülerin yaşam standardı düştükçe düştü. İktidara ortak sınıflar, durumdan zaten memnun değillerdi. Bunlara bir de köylülerin başkaldırısı eklendi. " Kızıl kaşlar " köylü isyanı başladı (M.S. 18).

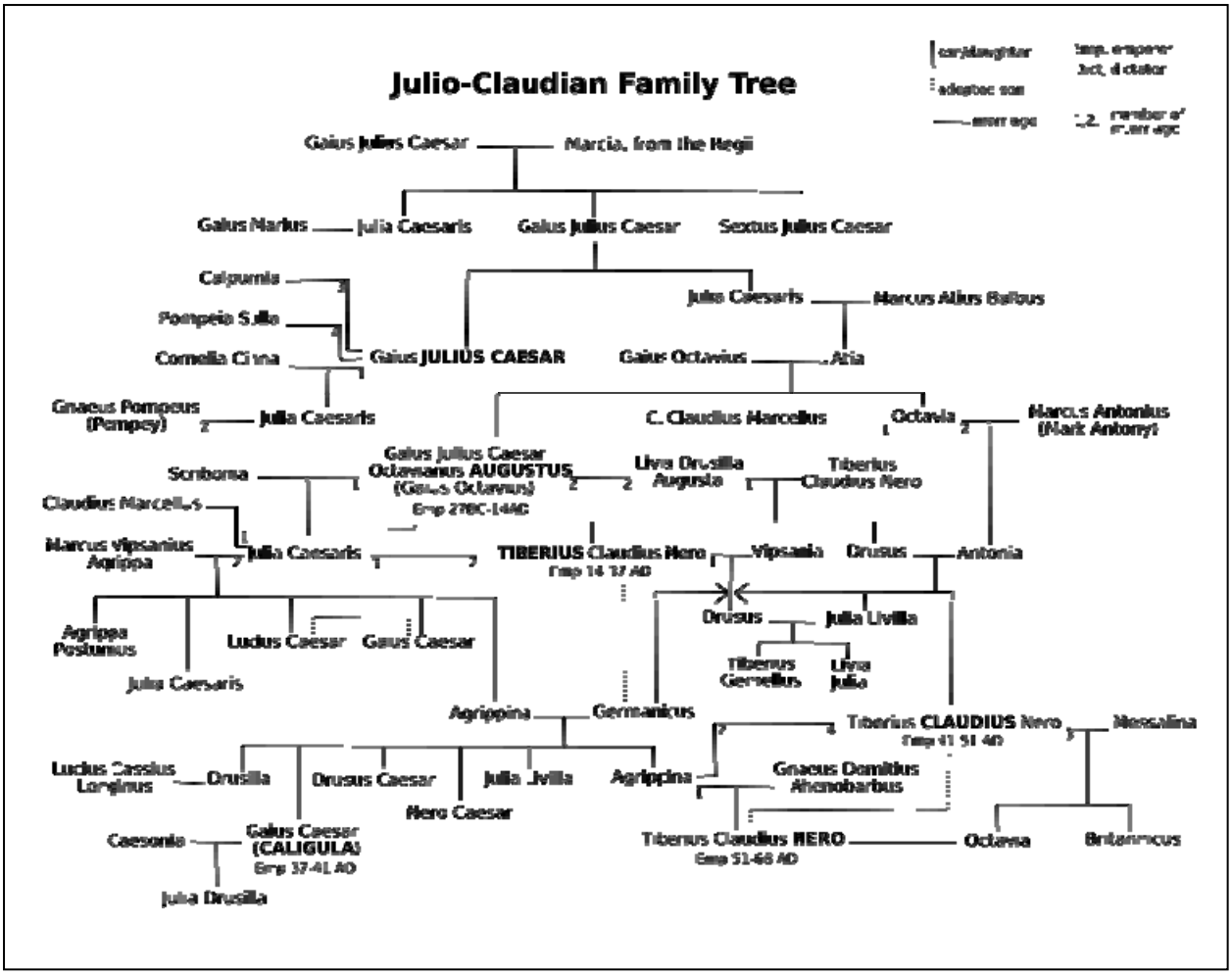
İhtilalciler, işaret olarak, kaşlarını kırmızıya boyuyorlardı. Köylülerden oluşan büyük halk kitleleri, her yerde, memurları ve ileri gelenleri öldürerek, başkente doğru yürüyordu. İsyancılara karşı yollanan hükümet kuvvetleri de, kızıl kaşlılar gibi davranıp, memurları öldürüyor, rasgele yağma yapıyorlardı. Hunlara karşı yollanan ordu da, Hunlarla savaşmak yerine, katliam ve yağmaya karıştı. Böylece Çin ordusu dağılarak, yok oldu. Türkmenistan, Çin hâkimiyetinden çıktı. Ancak, Hunlar kendi iç kargaşaları nedeniyle, bu fırsattan istifade edemediler.

Çin'in iç kargaşası, Han prenslerinin tekrar toparlanıp, ordular kurmasına imkân vermişti. Ama bu orduların da diğerlerinden farkı yoktu. Onlar da yağma ve katliamları, savaşmaya tercih ediyorlardı. Bu kargaşa içinde Han prensi Liu Hsiu biraz daha becerikli çıktı. Başkenti ele geçirdi. Wang Mang kendi kutsiyetine inanarak kaçmadı. Resmi elbiselerini giymiş olarak, taht salonunda oturup, eski metinleri okuyordu. Söyleyecekleri ile hasımlarını etkileyip, yola getireceğinden emindi. Bir asker onun kafasını kesti (M.S. 22). Bu kafa 200 yıl imparatorluk hazinesinde muhafaza edildi.

İç kargaşa devam ediyordu. Prensler hem kendi aralarında ve hem de kızıl kaşlarla savaşıyorlardı. Bu kargaşa döneminde milyonlarca insan ölmüştür. Nihayet, M.S. 24 yılında, Liu Hsiu, nispi bir başarı kazanarak, tahta geçti. Taht tekrar Hanlara geçmişti.

Hemen peşinden, başlarını kırmızıya boyadıklarından, kendilerine kırmızı başlı (Kızıl baş) denilen köylü isyanı başladı. Köylüler, tüm Çin'de memurları ve ileri gelenleri öldürerek, başkente doğru ilerlediler. Çin ordusu da yağma yapmaya başladı. Milyonlarca insan öldü. Bu fırsattan yararlanan Ho-han-yeh'e bağlı Hunlar kendilerini biraz toparladılar. M.S. 18 - 46 arasında, Mançurya'dan Kaşkar'a kadar uzanan bölgeyi yeniden Hun denetimine aldılar. Buradaki ufak devletçikler, Çin'den yardım istese de, Çin yardım edemedi. M.Ö. 45 yılında meydana gelen çok şiddetli bir kuraklık ve çekirge hücumu, Hunların sürülerinin büyük bir kısmını yitirip, iyice zayıf düşmelerine neden oldu. Kişi başına hayvan sayısı 2 ye kadar düştü. Bu sayının M.Ö. 100 yıllarında kişi başına 350 olduğunu hatırlayalım. Sien-pi'ler ve Wu-huan'lar, Hunları bastırmaya başladılar. Hunlar bu baskılara karşı koyamayıp, sonunda, M.S. 48 yılında, Güney ve Kuzey olmak üzere ve bir daha birleşmemek üzere, ikiye bölündüler. İç Moğolistan'daki Güney Hunları Çin egemenliğine girerek, Kuzeye karşı Çin'in ileri karakolu haline dönüştüler. Kuzey Hunları ise ardı arkası kesilmeyen Çin ve Sien-pi saldırılarına duçar oldular. Ünlü Çin generali Pan Çao (Pan Ch'ao), Çin imparatorunun karşı çıkmasına rağmen, Hunları silmeye kararlıydı. Sonunda kuzey Hunları silindi. Bir kısmı batıya giderek Çi-çi nin Batı Hunlarına katıldılar. Ama esas büyük bölümü, yüz binden fazlası, Sien-pi boylarına katılarak, onların içinde eridiler. Sien-pi'lerin Türk mü, Moğol mu, Tunguz mu olduğu tartışmalıdır. Bunların da çeşitli topluluklardan meydana gelmiş bir konfederasyon olma olasılığı fazladır.

Roma İmparatorluk Ailesi

Caesar, kıllı baş demektir. Julius Ceaser, Octavianus'u (Augustus'u) evlat edinmişti. Julius Caesar'ın kız kardeşinin adı Julia dır. Julia'nın kocası Marcus Atius Balbus'den Atia adlı bir kızı olmuştu. Atia kocası Gaius Octavius'dan bir oğlan, bir kız çocuğu (Octavianus ve Octavia) doğurdu. Octavia severek, ilk kocası Marcellus ile evlendi. Ama annesi Atia'nın zoru ile boşanmak zorunda kaldı.

Atia'nın Roma tarihinin şekillenmesinde önemli rolü olmuştur. Zaten, Roma aile düzeninin her dönemde, ailenin kadınları özellikle iç siyasetin şekillenmesinde etkendirler. Ancak, tarihi erkekler yazdığından ve genellikle kadınların etkisi entrikalar ile söylentiler şeklinde (belki dedikodular) oluştuğundan, bunlar hakkında net tarihi kayıtlar yoktur. Caesar'ın kız kardeşinin kızı (yeğeni) Atia'nın etkisi sadece Augustus'un annesi olmasından ileri gelmemektedir. O, Brutus ailesi ile çekişerek ve bir kadınlar arası iktidar savaşına yol açarak, Julius Caesar'ın öldürülmesine zemin hazırlanmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca, Julius Caesar'ın, Pompeius zamanında ordusu ile Roma'ya girmesinde de etkisi vardır. Atia'nın Antonius'un aşığı olduğu da söylenir.

Atia

Roma İmparatorluğunda ama sadece Roma'da değil tüm dünya devletlerinde, pek çok zamansız ölüm, zehirle yapılan suikastlara bağlanmıştır. Tabii bunlar hiçbir zaman ispatlanamamıştır ve ispatlanamaz. Zamanında dedikodu olarak kalmışlar, sonra da söylencelere konu olmuşlardır. Ancak, iktidar mücadelesi sırasında her yol mubahtır. Özellikle, geleceği şekillendirmeye çalışan kadınların bu yola başvurmaları bizim tarafımızdan yadırganmamaktadır.

Augustus'un üçüncü karısı (belki ikinci karısı), eskiden beri âşık olduğu sanılan Livia'dır. Augustus'da Livia'nın ikinci evliliğidir. Livia'nın ilk kocası Drusus Nero'dan iki erkek çocuğu olmuştur. Bunlar Tiberius ile Drusus dur. Tiberius Livia'nın ilk oğludur. Livia, Roma'nın en eski ailelerinden olan Claudian ailesine mensuptur. Daha önce, Attius Clausus'un Roma'ya göçtüğünden ve Appius Claudius adıyla senatoya kabul edilip, " Claudius " gens'inin atası olduğundan bahsetmiştik. Claudian ailesi hem güçlüdür ve hem de çok zengindir. Bu aileden pek çok Consul, praetor (preator) ve senatör çıkmıştır. Livia'nın ilk kocası Drusus Nero'da Claudian ailesindendir. Livia'nın kocası Julius Caesar'ın Roma'ya barış ve güvenlik getireceğine inanıyordu, Caesar taraftarları arasına en baştan beri katılarak, Caesar için elinden geleni yapmıştı. Daha sonra Caesar'ın diktatör olup, cumhuriyeti rafa kaldıracağından korkmaya başladı. Caesar aleyhtarları arasına katılmadı, suikastçılar içinde yoktu ama Julius Caesar'ın öldürülmesinden sonra, suikastçılar lehine konuşmalar yaptı. Ve tabii, bu tavrı, Marcus Antonius'un düşmanlığını çekti.

Octavia

Bir ara Antonius Roma kentine hâkim olduğunda, intikam alacağından korkarak kaçtı. İç savaş sırasında, haklı gördüğü tarafı tutarak ama sık sık taraf değiştirerek, biraz şaşkın yaşadı. Bir ara Antonius'un kardeşiyle birlikte Augustus'a karşı çarpıştı. Ama sonunda, Augustus'un haklı olduğu kanaatine vararak, onun tarafına geçti. Livia ve oğlu Tiberius'la birlikte Roma'ya dönüp, siyaseti bırakıp, sadece dini görevlerle ilgilenmeye başladı.

Caesar'ın ölümünden sonra, bazen aralarında çelişkiye düşen ve bazen de beraber hareket eden Antonius ile Octavianus (Augustus), aralarında ki bağları kuvvetlendirmek istediler. Augustus kız kardeşi Octavia'yı çok severdi. Octavia'yı Antonius ile evlendirmek istedi. Buna baştan karşı çıkan ama Roma gelenekleri uyarınca evlenmek zorunda kalan Octavia, kısa bir süre sonra kocası

Antonius'a âşık oldu. Octavia Antonius'dan iki kız çocuğu doğurdu.

Livia

Livia, ta baştan beri cumhuriyet fikrine karşı bir tutum almıştır. Bir süre kocasını, mücadeleye katılıp, herkes birbirini yerken aradan sıyrılıp, imparatorluğu ele geçirmesi için teşvik etti. Ama Drusus Nero'nun o tarakta bezi yoktu. Kocasından umudu kesince, Augustus'u yani o zaman ki adıyla Octavianus'u kendine âşık etmeye çalıştı. Livia çağının en güzel kadınlarından biri idi. Güzelliğinin yanında, akıllı, kültürlü, çekici, kurnaz ve planlıydı. Müthiş bir iktidar hırsına sahipti. Livia'nın genç Octavianus'u kendine âşık etmesi hiç de zor olmadı.

Roma'da kadın erkek her iki tarafın da boşanmayı isteme ve boşanma hakkı vardı. Hatta babanın ve İmparatorun evliliği bozma gücü vardı. Augustus Livia'yı eşinden boşatmış ve ikinci oğluna 6 aylık hamile iken onunla evlenmiştir. Roma kanunlarına göre boşanan kadının ikinci bir evlilik yapması için gereken bekleme süresi, o zaman için on aydı. Bu bekleme süresi, Augustus Livia evliliğinde, eski eş Drusus Nero'nun muvafakati ile aşılmıştı. Livia güzel güçlü bir kadındı. Baba ve Anne tarafından Claudius ve Livii patricii (kurucu babalar) ailelerinin çok soylu kanını taşıyordu. Agustus'un Livia'ya aşık olduğu söylense de bu evlilikte politika ve güç ağır basmış olmalıdır.

Evlendikten 3 ay sonra da, Livia Drusus Nero'dan olan ikinci oğlu Drusus'u doğurdu. Tiberius ve Drusus babalarının evinde büyüdüler. Çocuklarının eğitimi ile Drusus Nero bizzat ilgilenmiş ve onlara Roma ideallerini aşılamaya çalışmıştı. M.Ö. 33 yılında, verdiği bir ziyafette, sofrada, Drusus Nero aniden öldü. Sofrada Augustus ve Livia'da vardı. Drusus Nero vasiyetinde çocuklarının vesayetini Augustus'a bırakmıştı. Tiberius ve Drusus anneleri Livia'nın yanına taşındılar.

Kleopatra ve Antonius

Klopatra

Antonius Mısır'da kendinden 8 – 9 yaş büyük olan Kleopatra'ya âşık olmuştu. Antonius, Octavia'ya bir boşanma mektubu yolladı. Livia'nın yardımı ile Vesta tapınağındaki rahibelerin muhafaza ettiği Antonius'un vasiyetini eline geçiren ve bunu Roma senatosuna okuyan Augustus, senatodan Antonius'a karşı savaş kararını çıkarttı.

Actium deniz savaşında Antonius, savaş meydanından kaçan Kleopatra'nın gemisini takip ederek, donanmasını başsız bırakınca, top yekûn bir yenilgiye uğradı. Kaçmasa idi, yine yenilir ama tüm kuvvetlerini kaybetmezdi. Kleopatra ve Antonius, kaçtıkları İskenderiye'de intihar ettiler. Antonius'un Kleopatra'dan bir kızı ve iki oğlu olmuştu. Antonius'un ölümünden sonra, artık Roma dünyasının sahibi Augustus idi.

Octavia, Antonius'dan olan kendi iki kızı yanında, Antonius ile Kleopatra'dan olan bir oğlan, iki kıza sahip çıktı. Bu çocukları hep beraber büyütmeye başladı. Soylu Octavia, soylu davranmış ve Roma'nın hayranlığını kazanmıştı.

Augustus dünyayı yönetiyor, Livia'da onu yönetiyordu. Augustus, Livia'ya büyük bir tutku ile bağlıydı. Augustus'un ilk Scribonia'dan kızı Julia doğmuştu. Livia'nın da iki oğlu vardı. Ama çiftin birlikte çocukları olmadı. Her ikisi de evlendikten sonra bir birlerine sadık kaldılar. Ancak, Livia'nın Augustus'u değil ama iktidarı sevdiğini söylemek daha doğru olur.

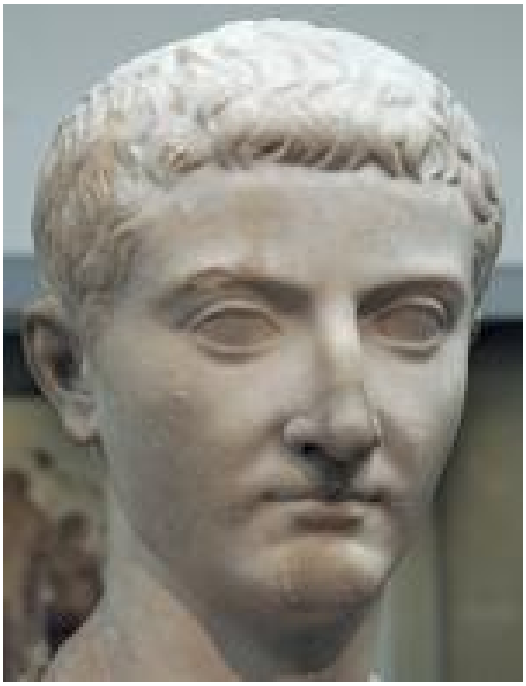
Augustus'un iki yakın arkadaşı Agrippa ve Maecenas idi. Agrippa, Augustus'dan sonra Roma'nın en önde gelen kişisiydi. Başarılı bir general ve amiraldi. Antonius'a karşı yapılan Actium deniz savaşında donanmayı o yönetmişti. Soylu bir aileden gelmiyordu, Augustus'a sonuna kadar bağlıydı, Augustus'la iktidar savaşına girmeyi hiç düşünmezdi. Agrippa gerek halk arasında gerekse senato da çok popülerdi. Halk için Agrippa her hangi bir zorbalık eğilimine karşı bir kale olarak görülüyor ve güveniliyordu. Agrippa ile halk arasında ki güven duygusu öyle gelişmişti ki, Agrippa'nın göz yumduğuna, halk da göz yumar olmuştu.

Augustus, kız kardeşi Octavia'nın ilk kocasından olan oğlu Marcellus'u çok seviyordu ve onu evlat edinerek, kızı Julia ile evlendirdi. Augustus, Marcellus'a yaşının çok üzerinde görevler veriyordu. Genel kanı, Augustus'un Marcellus'u varisi yapacağı yolunda idi. Livia,

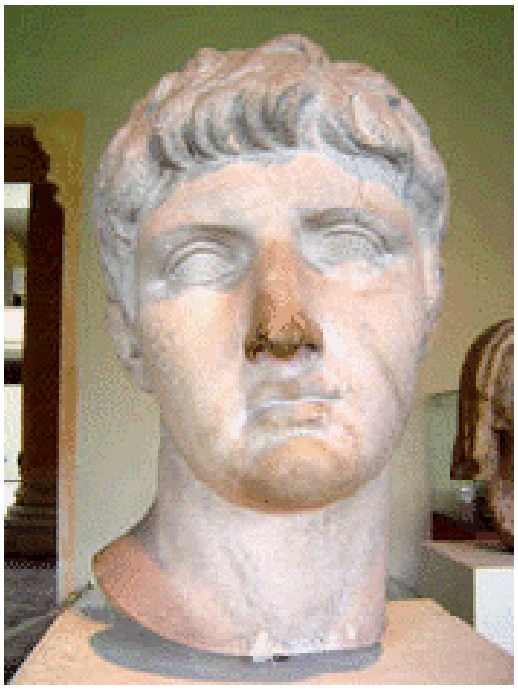
Augustus'un Marcellus'a karşı tavrına destek oluyor ve o da Marcellus'u seviyor görünüyordu. M.Ö. 23 yılında, Augustus birden çok hastalandı. Herkes öleceğini düşünüyordu. Augustus ölümle pençeleşirken, Livia'nın ısrarı ile konsüllerini yanına çağırarak, onların yanında mühür yüzüğünü Agrippa'ya verdi. Böylece ölümü halinde yerine geçmeye aday olarak Agrippa'yı işaret ediyordu. Bu olaydan kısa bir süre sonra, Augustus hızla iyileşti.

Marcellus, Roma 'da yargıçlığa seçildi. Bunun şerefine düzenlediği şenlikler sırasında, Augustus gibi aniden hastalandı ve tedaviye cevap vermeyerek, öldü. Bu ölüme Augustus ve Octavia çok üzülmüş ve perişan olmuşlardır. Bu tip ani ölümlerde, hep bir suikastten şüphelenilir. Bu ölümden de Livia'yı sorumlu tutan çok kişi olmuştur. Ama Marcellus'u Livia'nın zehirlediğine dair herhangi bir kanıt hiç olmamıştır.

Agrippa'nın karısı Marcellus'un kız kardeşi, Octavia'nın kızı Marcella idi. Marcella ile Agrippa birkaç yıldır dargındılar, ayrı yaşıyorlardı. Augustus, Agrippa ile daha yakın ilişkiler kurmak ve bağlarını daha da kuvvetlendirmek istiyordu. Agrippa ile Marcella boşandılar, Agrippa, Augustus'un dul kalan kızı Julia ile evlendi. Roma halkı bu evliliği çok benimsedi. Şenlikler düzenlendi ve iç problemler unutularak, iyimser bir hava yayıldı. Agrippa ile Julia'nın beş çocuğu oldu. Bunlar Gaius, Lucius ve Postumus erkek, Jullilla ve Agrippina kız çocuklarıydı. Julia ile evlendikten 9 yıl sonra M.Ö. 12 yılında, Augustus Yunanistan'da iken, Agrippa, yazlık evinde ölü olarak bulundu. Augustus daha çocuk yaşta iken Gaius ve Lucius'u evlat edinmişti. Agrippa'nın ölümünden sonra, Agrippa'nın adını devam ettirmesi için Postumus'u evlat edinmedi.

Tiberius

Drusus

Livia'nın Drusus Nero'dan olan oğlu Tiberius, Agrippa'nın önceki bir evliliğinden olan kızı Vipsania ile evliydi. Karısına âşıktı ve çok seviyordu. Ancak Augustus'un kızı Julia, Tiberius'a âşık olmuştu. Agrippa ölüp de Julia dul kalınca, Julia babasına Tiberius'la evlenebilmek için çok baskı yaptı. Augustus önce kızının baskılarına göğüs gerdi ise de

sonunda razı oldu. Bundan sonra Tiberius, karısından boşanmak istemedi. Livia ve Augustus'un tehdit dolu çabaları sonucu, Tiberius karısından boşanarak Julia ile evlendi.

Antonia küçük

Tiberius ile Drusus, kardeş olarak oldukça zıt karakterlere sahiptiler. İkisi de güçlü, yakışıklı ve cesurdular, iyi eğitim almışlardı. İkisi de farklı yöntemleri olan liderlerdi, iyi birer hatip ve çok iyi komutandılar. Tiberius, tüm yetki ve sorumluluğu kendi elinde tutan, dediğim dedik bir liderdi. Drusus, yetki ve sorumluluğu dağıtan, demokrat bir liderdi. Yönetim tarzları o kadar farklı idi ki, birinde savaşanlar diğerinin ordusuna geçince yabancılık çekiyorlardı. Tiberius, Augustus'un pozisyonuna karşı çıkmaz, Roma'nın yönetim tarzını eleştirmezdi. Drusus, cumhuriyetten yana tavır alır, Augustus'un daha önce Sylla'nın yaptığı gibi, köşesine çekilmesini ister ve bunu dillendirirdi. Augustus, Drusus'a " özgür Romalı " diye takılırdı. Karakter farklarına rağmen iki kardeş hem birbirini sever ve hem de birbirine yardım ederdi. Drusus, Octavia'nın Antonius'dan olma kızı Küçük Antonia ile evliydi. Çiftin Germanicus ve Claudius adlı iki oğlu ile Livilla adlı bir kızı olmuştu. Drusus, Almanya içlerinde yaptığı bir savaşta bacağından yaralandı ve kangren olarak öldü. Drusus'un yakılarak yapılan ölüm töreninde, uğurlama konuşmasını yapan Augustus " evlatları Gaius ve Lucius'un Drusus kadar erdemli olmasını ve kendinin de Drusus kadar onurlu bir ölümle ölmesini " tanrılardan dilemişti.

Julia ve Tiberius çifti mutlu olamadı. Evlenirlerken zaten, eski karısına âşık olan ve zorla evlendirilen Tiberius, Julia'yı sevmiyordu. Çiftin bir süre sonra seks hayatı bitti. Kocasına âşık olan Julia ise uzun bir süre uğraştıktan sonra, Tiberius'dan umudunu kesip, başka erkekler ile sevişmeye başladı. Julia'nın erkeksiz yapamamasını üvey annesi Livia'nın ona verdiği afrodizyaklara bağlayan dedi kodular vardır. Tiberius bu duruma içerliyor ama elinden bir şey gelmiyordu. Hayat onun için çekilmez olmuştu. Durumu ispatlayamadığı için Augustus'a da açamıyordu. Sonunda çareyi Roma'dan uzaklara gitmekte buldu. Roma'dan ayrılması fikrine Augustus'u razı etmek kolay olmamıştı. Olup bitenleri bilmeyen Augustus, Tiberius'un Roma'dan gitme arzusunu, kendi ile birlikte olmak istemediğine yorumluyordu. Sonun da Tiberius'a gitme iznini verdi ama bir daha onu arayıp, sormadı. Tiberius Rodos adasına gidip, etraftan soyutlanmış bir tarzda yaşamaya başladı.

Veraset kimin olacak

Bu arada Augustus'un evlat edindiği torunları Gaius ve Lucius büyüyorlardı. Augustus, Gaius'u da, Lucius'u da çok seviyor ve şımartıyordu. Konsül olma yaşı 43 dü. Augustus, Gaius'u 14 yaşında Konsül seçtirdi. Sonra aynı şeyi Lucius için yaptı. Gençler, Roma'da, Tiberius aleyhine gittikçe kuvvetleniyorlardı. Augustus'un Gaius'u kendine veliaht yapacağı konuşulmaya başlanmıştı. Livia ise, görünüşte Gaius ve Lucius'u destekliyor görünüyordu. Bu sırada, Julia, Tiberius'un yokluğunda işi iyice azıtmıştı. Şimdi tüm Roma Julia'nın yaptığı edep dışı partileri konuşuyordu. Gaius ve Lucius, bu duruma daha fazla tahammül edemeyip, annelerini büyükbabalarına şikâyet ettiler. Durumu herkes biliyor ama Augustus bilmiyordu. Şaşırdı, üzüldü ve dondu kaldı. Sonra Livia'yı çağırıp, olayları bir de ondan dinledi. Julia yaşam boyu, Campania açıklarında, ufacık ve kayalık bir adaya sürgüne yollandı. Sürgünden 5 yıl sonra da, cezası biraz hafifletilerek, Messina boğazında Reggio'da sürgün cezası devam etti.

Bu sırada Tiberius, Rodos'da sade ve sıradan bir vatandaş gibi davranıyordu. Resmi muhafız birliğini yanına almadan, tek başına dolaşıyordu. Edebiyat çalışıyor, Yunanca mersiye türünde şiirler ve düz yazılar yazıyordu. Klasik mitolojiyi inceliyor, önemli felsefe, tarih öğretmenleri ile tartışıyordu. Ata biniyor, beden hareketleri yaparak formunu muhafaza ediyordu. Keyifli bir hayatı vardı. Doğuya gidip gelen yüksek devlet memurları geçerken onu ziyaret ediyorlarsa da, o sade yaşantısından memnun görülüyor ve bu yaşantıya devam ediyordu. Roma'dan haberleri ise Livia'nın mektuplarından öğreniyordu. Ama Tiberius'un antipatik bir kişiliği vardı. Rodos halkı onu hiç sevmemişti. Tiberius'un geceleri uygunsuz kişiler ile fahişeler, sapıklar ve büyücüler ile ilişki kurduğu ve memnun olmadıklarını gizlice öldürttüğü söyleniyordu.

Gaius, vali olarak Anadolu'ya yollandı. Gaius, geçerken yolda Tiberius'a uğramadı. Tiberius ise, herhangi bir tatsızlık çıkmaması için, kendinden çok küçük yaşta olan üvey oğlunu giderek ziyaret etti. Bu davranışı her kademede çok eleştirildi. Bu sırada Tiberius da Rodos'dan bıkmıştı, Roma'ya geri dönmek istiyordu. M.S. 2 yıllarına gelindiğinde, İspanya'ya gitmekte olan Lucius, Marsilya'da aniden öldü. Livia, Augustus'a defalarca ricacı olarak, Tiberius'un Augustus'a ne denli bağlı olduğunu her fırsatta anlatarak, sonunda Tiberius'un Roma'ya dönme müsaadesini Augustus'dan aldı.

Gaius ise Anadolu'da Ermenilerle ve Parthlarla uğraşıyordu. Parthlarla barış yapıldı. Ermenistan'da ise barış görüşmeleri yapılırken, bir Ermeni general tarafından arkadan bıçaklanarak yaralandı. Ağır yaralı olmamasına rağmen, doğru tedavi uygulanmaması sonucu olsa gerek, durumu gittikçe kötüledi. Gaius Roma'ya dönerken yolda öldü.

Bir anda, Augustus'un bütün varisleri ortadan çekilmişlerdi. Ortada sadece Tiberius ve Agrippa'nın son oğlu Postumus kalmıştı. Augustus bu ikisini oğlu ve varisi olarak nüfusuna

geçirdi (M.S. 4). Tiberius artık Julian ailesinin bir ferdiydi. Bundan sonra Tiberius, Almanya'ya sefere gitti.

Augustus, Tiberius'dan, Tiberius'un Kardeşi Drusus'un Octavia'nın kızı Küçük Antonia'dan doğan oğlu Germanicus'u evlat edinmesini istemişti. Tiberius, Germanicus'u, kendi öz oğlu Castor'un varlığına rağmen, evlat edindi. Böylece, Germanicus Claudian ailesinden Julian ailesine geçmişti. Claudian ailesini reisi olarak ta, Germanicus'un kardeşi Claudius kalmıştı.

Livia, hiçbir zaman ispatlanmamış olmasına rağmen, pek çok insan tarafından, İmparatorluk kendi ailesinde kalsın diye sürekli komplolar kurmakla suçlanmıştır. Bunların ne kadarının doğru olduğunu veya yalan olduğunu tarih yazmıyor. Onun için Livia hakkındaki iddialar spekülasyondan ileri gidememiştir. Augustus'un yaşayan iki varisinden Postumus ve Tiberius den hangisinin imparator olacağına zaman karar verecekti. Postumus çok dik başlı ve sözlerini doğrudan söyleyen biriydi. Livia onu sevmiyordu. Zaten, Livia ağırlığını koyacak ise kendi oğlu Tiberius lehine koyması da normaldi. Postumus'a komplo kuruldu. Postumus, Germanicus ile Claudius'un kız kardeşi Livilla'ya âşıktı. Livia ise Livilla'yı Postumus yerine Castor ile evlendirmişti. Bir gece, Postumus'un Livilla'ya cinsi saldırıda bulunduğu iddiası ile Augustus'a şikâyet edildi. Livilla'nın, Livia'nın ve başkalarının şahadeti karşısında, Postumus kendini müdafaa edemedi. Augustus bu ahlaksızlığa çok kızmıştı. Postumus, Elbe'den 12 mil açıkta, kayalık ve ufak bir adaya sürgün edildi. Şimdi tek varis olarak Tiberius kalmıştı. Onun da varisleri Castor ve Germanicus du.

Roma Kartalı

Bu sırada, Almanya savaşı Tiberius'un zaferi ile bitmişti. Ama tam bu sırada Dalmaçya'da isyan başladı ve yayıldı. Tiberius isyanı bastırmaya gitti. Ama Dalmaçyalılar gerilla savaşı yaparak Roma ordusunu durmadan yıpratıyorlardı. Germanicus'da yardıma gitti. Tüm gayretlere rağmen savaş sürüyor, Roma bir türlü sonuca gidemiyordu. Germanicus çok cesurdu ve kahramanca savaşıyordu. Ordu Germanicus'u seviyordu. Savaş üç yıl sürdü, tüm Balkanlar yakılıp, yıkıldıktan sonra ancak bitti. O biter bitmez de Almanya'da isyan başladı. Germen kabileleri, Roma ordusunu tamamen yok edip, Kartallarını ele geçirdiler. Roma Ren nehrinin batısına atıldı.

Kartallarını kaybetmek Augustus'a çok zor gelmişti. Kartallarım diyor, başka bir şey demiyordu. Bu sırada, Augustus'un sürgünde olan kızı Julia'nın kızı, Augustus'un torunu Julilla gebeydi. Julilla zina yapmakla suçlanarak ve doğacak çocuğun bir zina çocuğu olduğu iddia edilerek, o da annesi gibi sürgüne yollandı.

Augustus, Almanların Ren nehrinin batısına geçmesini önlemek ve kartallarını geri alması için yeni bir ordu kurarak Tiberius'u Almanya'ya yolladı. Augustus artık 70 yaşından fazlaydı ve işleri Livia, Tiberius ve Germanicus idare ediyorlardı. M.S. 14 yılının 19 Ağustos'unda, Napoli yakınlarındaki Nola'da, yakalandığı ishal sonucu, kısa bir hastalık döneminden sonra Augustus öldü. Kimilerine göre de zehirlenerek sinsice öldürüldü.

Tiberius

Tiberius

M.Ö. 27 yılında, Roma'da cumhuriyet dönemi sona ererek, Principatus dönemi başlamıştı. Augustus, M.S. 14 yılında ölene kadar, imparator olarak Roma'nın başında kalmıştı. Yukarda, Augustus dönemi anlatıldı. Bu dönem, hem Roma için, hem tüm Batı dünyası için ve hem de Anadolu için çok önemli senelerdi. Bu dönemde oluşan yapısal değişiklikler, yeniden organize edilen sistemler, dünyanın aldığı yön yine, daha önce anlatılmaya çalışılmıştır.

Augustus döneminde, yine dünya için çok önemli bir olay başlamıştır. İsa'nın doğumu ile başlayan bu yeni dönem daha sonra anlatılacaktır.

Augustus'un ölümünden sonra, M.S. 14 – 37 yılları arasında, 23 yıl Roma'yı ve dolayısı ile Anadolu'yu Tiberius yönetmiştir. Tiberius Claudius Nero, Augustus'un üvey oğludur ve daha Augustus'un sağlığında önemli yetkilerle donatılarak, imparator olmaya hazırlanmıştır. Augustus'un ölümünden sonra, herhangi bir kargaşa olmaksızın, Tiberius Roma tahtına çıktı.

Tiberius, boşalan iktidar makamını kabul etmek istemedi. Vellius Paterculus onun, kayınpederinin kurduğu düzeni koruma konusunda kaygılı olduğunu, mutlak iktidardan korktuğunu ve onu başkalarıyla paylaşmak istediğini anlatır. Dion Cassius onun, iktidar sorumluluğundan kaçmak için, elli altı yaşında olmasını gerekçe gösterdiğini, geceleri çok iyi gördüğü halde, gündüzleri iyi göremediğini ileri sürdüğünü söyler. Tarih 17 Eylül 14 olduğunda Tiberius Senato'nun önünde hala duraksıyordu. İsteksizce ve zorlamalarla nihayet Augustus'un yerine 14 yılının Eylül ayında Tiberius geçti. Tiberius Roma tarihinde oldukça önemli ilklerin de sahibidir.

Tiberius (kendi hegemonyalarını sürdürebilmek için) bir bakıma kendisine dayatılan İmparatorluk makamını tasvip etmiyordu. Cumhuriyet'e inanıyordu. Cumhuriyetin yok edilmiş olmasından adeta utanıyordu. Ona göre " Romalılar mutlak iktidarı ve tanrılaştırma gücünü tek bir kişiye vererek kendi köleliklerini onaylamışlardı."

Tiberius sonunda, en kısa sürede kurtulmayı umarak İmparator olmayı kabul etti; ne var ki bu yükü nasıl taşıdığını soranlara yaşamı boyunca hep aynı yanıtı veriyor, " bir kurdu kulaklarından tuttuğu " (lupum se auribus tenere) izlenimi içinde olduğunu söylüyordu. Her fırsatta Roma'dan kaçmaya çalıştı. Bir bakıma Tiberius, kendi isteğiyle mutlak iktidardan (her fırsatta çekilen) tek imparatordur.

İktidara gelmeden önce, yedi yıl (M.Ö. 6'dan M.S. 2 yılına kadar) Rodos Adası'na çekildiğini hatırlayalım. Yedi yıllık imparatorken, 21 yılının Ocak ayından 22 yılının ilkbaharına kadar, bir yılı aşkın bir süre Campania'ya çekildi. İktidarlık dönemini de, Kapri Adasındaki on bir yıllık (26'dan 37 yılına kadar) bir inziva veya kendi kendine uyguladığı bir sürgünle bitirdi.

Tiberius çok iri ve sağlam yapılıydı. Suetonius şöyle der: " Çok iri gözleri vardı ve tuhaftı, gece karanlığında bile görünüyordu " Plinius ise şöyle yazıyordu: " Tiberius ölümlüler arasında, gecenin ortasında uyandığında çevresini kısa bir süre için gündüz gördüğü gibi görebilen tek kişiydi." Bazıları da bu söylentiyi, gece saldırısına uğramamak için kendisinin yaydığını söyler.

Şarabı çok severdi. Roma halkı onun şarabı çok sevdiğini, çünkü bu içkinin ona benzediğini söylerdi. Tiberius büyük bir şarap uzmanıydı. Cinsel birleşme ile sarhoşluğun insanlara, onları

bir anda ölüm uykusuna yatırmak için bahşedildiğini söylerdi. Batıl inançlara tutku ile bağlıydı. Yanında her zaman bir müneccim bulunurdu. Saçlarını kestirmek için ayın yeniden doğmasını beklerdi. Kendisini eğilmeye zorladığı için uzun boyundan nefret ederdi. Kadın olsun, erkek olsun hapşıran kişilere büyük içtenlikle, " Çok yaşa! " derdi. Yunanca yazılmış metinleri, güzel konuşan hatipleri dinlemeyi, felsefe tartışmalarını çok severdi. Yaşamı boyunca çevresinde her zaman okumuş yazmış kimseler bulundu.

İmparator seçilince ilk iş olarak, Senato kararı ile Augustus'u Tanrılaştırdı ve Augustus kültünü kurdu.

Bu Tanrılaştırma (divus), bundan sonra gelenek haline gelerek, diğer Roma imparatorları da Tanrılaştırılmış, onlara da tapılmıştır. Baştan beri tarihi takip edenler için, bu sıradan bir olaydır. Tanrı kral, doğunun tüm eski krallarının durumudur. Ayrıca, atalarının ruhlarına tapmayı gelenek haline getirmiş olan Romalıların hiç de yadırgayacakları bir yenilik değildir.

Daha önce anlatıldığı gibi, Augustus'un ölümünden önce yazdığı " Res Gestae Divi Augusti " veya buluntu yerine izafeten söylenen " Monumentum Ancyranum "adlı eser Augustus'un yaşamı boyunca yaptıklarını özetlemektedir. Bir tür siyasi vasiyet niteliğindeki metin, sağlığında Vesta tapınağına teslim edilmişti. Ölümünden sonra, isteği doğrultusunda Senatoda okunmuş ve Tiberius tarafından Roma'daki Augustus tapınağının önüne dikilen iki sütuna yazılmıştı. Metnin kopyaları, eyaletlerdeki pek çok tapınağa da konmuştu. Buna paralel, Galatya'da Ankara'da bulunan Augustus tapınağının duvarlarına Latince ve Grekçe olarak yazdırılmıştı. İşte metine adını veren, ilk bulunduğu yer olan Ankara'dır (Ankara Hacı bayram camii yanındaki Augustus tapınağı duvarında). Vasiyetname, daha sonra, iki küçük Pisidya kentinde daha bulunmuştur. Latince metin Antiokya (Antiokheia, Yalvaç) ve Grekçe metin Apolonya'da da (Apollonia, Uluborlu) mevcuttur. Şimdiye kadar, Roma dâhil, başka bir yerde kalıntısına rastlanmamıştır.

Augustus'un ölümünden önce, mirasçılık (halef anlamında) ilkesi henüz belirlenmemişti. Cumhuriyetçi Roma, bu yeni ilkeyi yabancı ve anlamsız görüyordu. Aslında tam olarak ta algılayamıyordu. Bu yüzden Tiberius, saltanatının her safhasında, ama özellikle başlangıçta, ordudan, senatodan ve büyük ailelerden sert eleştiriler aldı ve muhalefet ile karşılaştı.

Tiberius imparator olur olmaz, Roma'nın iki önemli ordusu, Pannonia ve Ren orduları aynı zamanda baş kaldırdılar. Ordu, kendi seçmediği birinin iş başına gelmesinden rahatsızdı. Bunu dışa farklı şekilde vuruyorlardı. Askerler, subaylara kötü davranıyor, askerlik hizmet süresinin azaltılmasını ve ücretlerinin arttırılmasını istiyorlardı.

Aslında, ordu, Germanicus'un tahta geçmesini istiyordu. Germanicus bu isteğe açıkça direndi. Ve sonuna kadar amcası ve babalığı Tiberius'un yanında yer aldı. Tiberius, Pannonia'ya öz oğlu Castor Drasus'u yolladı. Ren ordusunda ise Germanicus vardı. Onlar, çeşitli ödünler vererek, ikna ederek ve zaman zaman elebaşılarını yok ederek, askerleri yatıştırdılar. Ancak, asker, tahta karışmıştı ve ordu artık kendini Roma'nın esas sahibi sayıyordu. Roma'yı kimin yöneteceğine, sadece onların karar verebileceğinin bilincine ulaşmıştı. Ren ordusu yola getirildikten sonra, Germanicus ve Ren ordusu Almanlarla savaşmaya başladı. Roma kartallarını geri almak istiyordu.

Weser savaşı

Okuyucunun gözünde canlabilmesi ve Roma ordusu ile Germenler arasında yapılan savaşlara (diğer göçebe guruplarla da) örnek olsun diye, Germanicus komutasında ki Ren ordusunun, M.S. 16 yılında, Weser nehri kıyısında yaptığı bir savaşı anlatacağız.

Sabah güneş doğarken, Germanicus askerlerine, savaş öncesi söylevini verdi. Bu söylevi vermek, genel bir âdetti. Bu söylevde her komutanın kendine mahsus bir sitili vardır. Örneğin Julius Caesar açık saçık şakalar yapardı. Germanicus, Almanların asker olmadığını söyledi. Kalabalık iken iyi savaşırlar ve hayvani bir kurnazlığa sahiptirler, dedi. Onlar ile savaşılırken daima tedbirli olunmalıydı. Askeri disiplinleri yeterli olmadığından, ilk saldırıdan sonra, çabuk duraksarlardı. Almanlara komuta etmek çok zordu, komutanlarının isteğinin ya fazlasını veya azını yaparlardı. İşler iyi giderken küstahtılar, ama yenilirken korkaklaşırlardı. Germanicus askerlerine Almanlara arkalarını dönmemelerini öğütledi. Yüz yüze gelin ve yüzlerine nişan alın dedi.

Savaş Weser nehri kıyısında, gittikçe darlaşan ve etrafı ormanlarla kaplı bir ova da yapılacaktı. Almanlar üçe ayrılmışlardı. Birinci gurup, Roma öncüleri ovaya girince, onlara cepheden saldıracaktı. Bu sırada Roma birlikleri öncülere yetişince, birinci gurup paniğe kapılmış gibi kaçacaktı. Roma ordusu, kaçakları kovalayarak ormana yaklaşınca, Alman merkez kuvvetleri, saklandıkları yerden çıkıp, Roma ordusuna yandan saldıracaklardı. Roma ordusu karışınca da, birinci gurup, üçüncü gurupla takviye edilmiş olarak geri dönecek ve saldıracaktı. Amaç, Roma ordusunu nehre döküp, bire kadar kırmaktı.

Roma ordusunun savaş düzeni şöyle sıralanmıştı: Önde Galya askerlerinden oluşan 2 alay ağır piyade ile hemen yanlarında Roma'ya bağlı Almanlardan oluşmuş 2 alay; onların arkasında yaya okçular; sonra 4 Roma alayı; arkalarında 2 muhafız taburu, Germanicus ve Roma süvarileri; sonra Galyalı atlı okçular; sonra Galyalı hafif piyadeler.

Almanların ilk saldırısında, aralarında bir kopukluk oldu, birinci gurubun bir kısmı saldırırken, bir kısmı bekledi. Bunlara karşı Germanicus, Roma süvarilerini yollandı. Geri çekilmelerini önlemek içinde Galyalı atlı okçular mevzilendiler. Saldırıya geçen Almanlar, taktik icabı değil ama hakikaten panik halinde kaçmaya başladılar.

Almanların esas gücünü oluşturan üçüncü gurup, kaçanların yolunu keserek onları durdurup, birleşmek istedi. Kaçanlar, Roma süvarilerinden öyle korkmuştu ki, kendi kuvvetlerini yarıp geçerek kaçmaya devam ettiler. O sırada, gürültüden ürken 8 kartal, ormandan havalanarak, yukarılarda dönmeye başladılar. Bu olay Romalı askerleri büsbütün yüreklendirdi. Roma kartallarını izleyin diye bağırarak şiddetli bir saldırıya geçtiler. Bu arada, Alman merkezi kuvvetleri yandan hücum ederek, gafil avladıkları yaya okçuların pek çoğunu öldürmüşlerdi. Galyalı ağır piyade alayının bir tanesi geri dönerek, yaya okçuların yardımına gitti.

Almanların yaya okçulara saldıran merkez kuvvetleri 15.000 askerden oluşuyordu. Galyalı ağır piyade alayını yenebilirlerdi. Ama nedeni bilinmez bir tarzda kaçtılar. Belki, ağır piyadenin kalkanlarından yansıyan güneş, havadaki kartallar, Roma ordusunun düzgün ve düzenli hareketleri onları bozmuştu. Bu sırada işe Roma süvarileri de karıştı, kaçanların yolunu kesti.

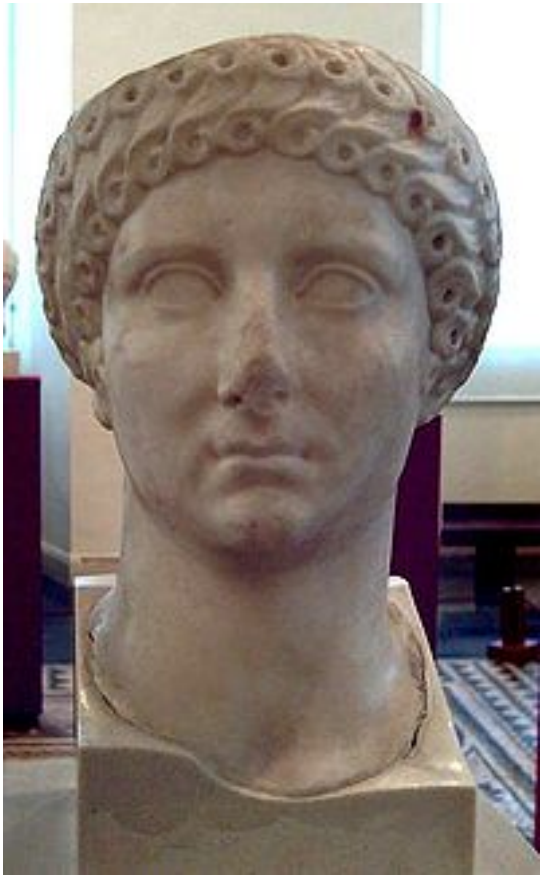
Bundan sonrası savaş değil katliamdı. Alman ordusunun büyük bir bölümü sarılmış ve nehre doğru sürülmüştü. Bir kısmı yüzerek nehri geçip kaçabildiler. Büyük bir kısmı ise, ya boğularak veya Roma kılıçları altında can verdiler. Roma askerleri ormana dalmış, orada burada buldukları ufak Alman topluluklarını öldürüyor, kaçmaya çalışanları, ok ile avlıyorlardı. Temizlik hareketi sabah 9 dan akşam güneş batana kadar sürdü. Sadece savaş meydanı değil, 10 – 15 Km çevre, orman Alman cesetleri ile doluydu.

Germanicus, ele geçen Alman silahlarından büyük bir zafer anıtı yaptırdı. Üzerine şöyle yazdırmıştı: " Tiberius Caesar'ın Ren ile Elbe arasındaki Germen kabilelerine boyun eğdiren ordusu, bu zafer anıtını Jüpiter'e, Mars'a ve Augustus'a adar ". Germanicus kendinden söz etmemişti. Bu savaşta Roma ordusu ölü ve yaralı 2.500 çıvarında telefat vermişti. Almanların kaybı ise 25.000 den fazlaydı.

Germanicus'un Almanya seferi bu savaşla bitmedi, Roma orduları Almanya içlerine pek çok başka sefer yaptılar. Bu seferlerden birinde, Augustus zamanında Germenlerce ele geçirilen üç Roma kartalından ikisi, bir tapınakta bulunarak, geri alındılar. Bu Germanicus'a ek bir şeref daha getirmişti. Germanicus, Almanya da kalıp üçüncü kartalı da ele geçirmek istiyordu. Ama Tiberius ısrarla onu Roma'ya geri çağırdı.

Tiberius, yapısı gereği, karamsar, geçimsiz ve kuşkucu idi. Başlangıçta, cumhuriyetin kurumlarına karşı saygılı davrandı. Zaten, halkın ve senatonun hizmetinde olduğunu ilan etmişti. Sonra, zamanla, önemli işleri, kendi özel konseyine havale etmeye başladı. Senato, yönetimden uzaklaşmadan korkar oldu. Bu sırada buğday dağıtımı durduruldu, genel eğlenceler kaldırıldı. Vergiler de arttırıldı. Plebler öfkelenip, söylenmeye başladılar. Bu da Tiberius'u halk meclislerini kaldırmaya ve bütün seçim görevlerini senatoya verilmesine kadar götürdü. Bu arada, Tiberius tahta çıktıktan kısa bir süre sonra, Tiberius'un karısı ve Augustus'un tek kızı Julia sürgünde öldü.

Germanicus

Agrippina major (yaşlı)

Tiberius'un tahta çıkışından 3 yıl sonra, Parth kralı 3. Artabanus'un Ermenistan'ın iç işlerine karışması sonucu, doğu Anadolu'da kargaşalar çıktı. Tiberius başlangıçta, sınır komutanları aracılığı ile sorunu çözmeye çalıştı, daha sonra da yeğeni ve üvey oğlu Germanicus'u doğu genel valisi olarak Doğuya yolladı. Germanicus, Roma'da çok sevilip, sayılıyor ve taht varisi olarak görülüyordu. Anadolu'ya geniş yetkilerle donatılmış olarak gelmişti. Dağarcığında, Germen boyları ile yaptığı başarılı seferler vardı.

Germanicus, Augustus'un kızı (sürgüne gönderilen) Julia'nın Agrippa'dan olma kızı Agrippina ile evliydi. Çift çok sevişirdi ve Agrippina, her sefere veya Germanicus nereye gitse onunla giderdi. Germanicus ve Agrippina'nın Nero (ilerde imparator olan Nero bu Nero değil), Drusus, Drusilla, Gaius Caligula, Agrippinilla ve Lesbia adlı altı çocuğu oldu. Germanicus'un komuta ettiği Ren ordusu, o sıralarda çok ufak yaşta olan Gaius'un uğuruna inanmıştı ve her savaşta Gaius'u yanlarında istiyorlardı. Gaius'a asker çizmesi anlamında Caligula diyorlardı. Kısa sürede, Caligula'nın ünü tüm İmparatorluğa yayıldı. O daha üç yaşındaydı ve her gittiği yerde alkışlarla karşılanıyordu.

Gaius'a, Livia çok meşgul olduğu için, amcası Claudius'un evinde bakılmaya başlandı. Gaius Caligula çok şımarık büyümüştü, onu disipline almaya çalışan babaannesi Antonia'ya bir gün çok kızarak, Claudiusların baba evini yakacağını söyledi. Ev de birkaç gün sonra hakikaten yandı. Yanan evden Gaius Caligula'yı zor kurtarmışlardı. Claudiusların baba evlerinin neden yandığı bilinemedi.

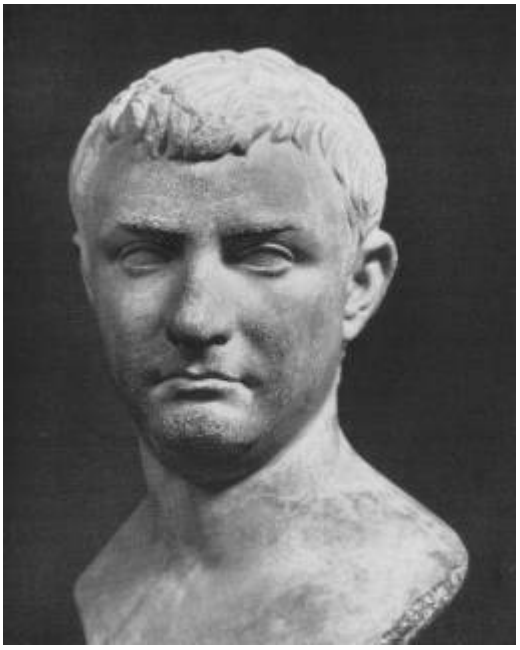
Daha önce bahsettiğimiz gibi, Tiberius zamanında, Kapadokya Roma eyaleti haline gelmişti. Tiberius, Kapadokya kralı Arkhelaos'u Roma'ya çağırdı. Arkhelaos ölene kadar Roma'da kaldı. Ölümünden sonrada, Tiberius'un emri ile Kapadokya bir Roma eyaleti olarak yeniden düzenledi.

Germanicus, Anadolu'da Ermeni meselesi ile uğraşırken, Kappadokia'nın vergi oranlarını düşürüp, buraya şövalye sınıfından bir vali atadı. Germanicus, doğrudan Ermenistan üzerine

yürüyerek, bu toprakları denetimi altına aldı. Eski Pontos kralı 1. Polemon'un oğlu Zenon'u " Artaksias " adı altında, Ermenistan'a vasal kral olarak atadı. Bu sırada Kilikia kralı ölmüştü, Krala ait olan doğu Kilikia topraklarını Suriye valisine bağladı (M.S. 17).

Strabon'dan öğrendiğimize göre, M.S. 17 yılında, Asia eyaletinde çok şiddetli bir deprem olmuş ve pek çok kent yıkılarak, oturulamaz hale gelmiştir. Tacitus, harabeye dönen kentler arasında Sardeis (Sardis), Efesos, Magnesia (Manisa), Myrina, Kyme ve Kibyra'yı saymaktadır. Deprem gece olmuş ve insanları uykularında vurmuştur. Germanicus ve dolayısı ile Tiberius, çok büyük yıkım ve acıya uğrayan kentleri 5 yıl vergiden muaf tutmuş ve para yardımı yapmıştır. Özellikle, Sardeis'e önemli ölçüde maddi yardım sağlamıştır.

M.S. 19 yılında, aniden hastalanan, Germanicus, Antiokheia'ya (Antakya) ya, evine döndü ve burada karısı Agrippina'nın bütün ihtimamına rağmen, günden güne kötüleyerek öldü.

Seianus

Germanicus'un zamansız ölümü şüpheliydi. Onu Tiberius ve Livia'nın bir yakınının zehirlendiği iddia edildi. Zaten, Livia'nın Tiberius'un İmparator olabilmesi için, Julian ailesinde pek çok kişiyi ve hatta kendi evladını ve torunlarını zehirleterek öldürdüğü hep söylenirdi. Germanicus'un karısı Agrippina, Tiberius ve Livia'yı yüksek sesle suçluyordu. Kocasının nasıl adım adım öldüğünü görmüş ve evinde pek çok kara büyü bulmuştu. Germanicus'un şüpheli ölümünü araştırmak için yapılan senato soruşturması bir sonuç vermeden kapandı. Şurası bir gerçektir ki Germanicus, amcası ve babalığı Tiberius'a hep sadık kalmış, buna karşılık Tiberius onun tahtı ele geçireceğinden hep korkmuştu. Germanicus varlığı, Tiberius'un hesapsız hareket etmesini önleyen bir garantiydi.

Germanicus'un ölümünden sonra, Tiberius halktan, zenginlerden, neredeyse herkezden daha da koptu. Başlangıçtaki yumuşaklığını yitirdi ve zalim bir despot oldu. Artık bu rejim, bir terör rejimiydi. Bu sırada Tiberius, Roma'daki askeri birliklerin sayısını arttırdı. Roma'daki askeri birliklerin komutanı, devletin ikinci adamı haline geldi. İlk ikinci adam, L. Aelius Seianus idi. Seianus, M.S. 19 ve 31 yılları arasında Roma'yı tiril tiril titretti. Cumhuriyetin son kalıntıları da silindi. Yığınla insan, mesnetsiz iddialarla tutuklandı, sürüldü ve işkenceye tabi tutuldu. Öldürülenlerin haddi hesabı tutulamaz oldu.

Germanicus'un ölümünden sonra tek resmi varis olarak Tiberius'un ilk karısından olan oğlu Castor kalmıştı. O da M.S. 23 yılında, öldü. Şimdi İmparatorluk varissizdi. Tiberius, Seianus ikilisinin Roma'ya yaptıkları anlatılamaz. Anlatılsa akla mantığa sığmaz, böyle bir şey olamaz denir. İftiralar, yalanlar, herkesin yarınından emin olamadan yaşaması, iliklere işleyen bir korku, insanların çare olarak intiharı seçmesi, intiharın bile aileleri kurtaramaması, işkence derken sonuçta Roma sindi. Roma'nın bütün köklü aileleri yok oldu veya politikaya olan ilgilerini kaybedip, gününü gün etmeye başladılar. Romalılık ruhunun ölüşü Tiberius ile başlamıştır.

Livi’dan sonrası

Livia

Livia, M.S. 29 yılında, 86 yaşında, öldü. Livia Augustus ile birlikte, Roma İmparatorluğunun kaderine sahip olan bir Claudian di. Ama Julian ailesinin tartışmasız lideriydi. Tiberius’un ilk saltanat yıllarında da perde arkasından iktidara ortak olduğu söylenebilinir. Sonra, yavaş yavaş Tiberius Livia’nın kuvvetini önce eşitledi, sonra da bağımsızlaştı. Livia öldükten sonra, Tiberius’un gücünü ve arzularını frenleyebilecek kimse kalmamıştı.

Livia’nın ölümünden hemen sonra, Seianus ve Tiberius iş birliği içinde, Caligula hariç Germanicus’un oğullarını ve karısı Agrippina’yı etkisiz hale getirdiler. Agrippina, Nero (bu sonra İmparator olan Nero değildir), Drusus, Gallus önce sürgüne yollanıp, sonra doğal bir tarzda ölmüş gibi öldürüldüler. Agrippina, annesi Julia’nın sürgüne yollandığı adaya sürgün edildi.

Tiberius’un son 6 yılı, daha da gaddar ve zevk sefa içinde geçmiştir. Öldürülmekten zaten korkuyordu, bu korku had safhaya ulaştı. Devlet işlerini ihmal etti, zalimce davranışlarda bulundu. Tiberius, Roma'yı terk ederek, Kapri'ye (Capri) yerleşti. Kapri, Napoli körfezinden üç mil uzaklıkta bir adadır. Kuşkulandığı kişileri, Kapri'ye çağırtarak, korkunç işkencelerle öldürttüğü söylenir. Romalılara yapmadığını bırakmayan Seianus'da bu sondan kurtulamadı. İktidarı elinden almak istediği suçlaması ile küçük çocukları dâhil tüm ailesi ile birlikte yok edildi.

Şimdi Tiberius’un yanında sadece Germanicus sağ kalan tek oğlu Gaius Caligula kalmıştı. Aile de bir de Germanicus’un sakat kardeşi Claudius vardı. Gaius, Tiberius’un suyuna gidiyor, hatta Tiberius’un zevk ve safa hayatına çeşni katıyordu. Gaius, çoğu zaman Kapri’de Tiberius’un yanında kalıyor, ama gerektikçe onunla senato arasında ilişki ve iletişim kuruyordu.

Derken sıra, Tiberius'a geldi. Tiberius ağır hastalandı ve hastalıktan yeni çıkıyordu. Bir ara öldü sanıldı, sonra tekrar dirildiği görülünce, muhafız kuvvetleri komutanı ve yakınları, birlikte, yatağında onu yastıkla boğarak öldürdüler.

Ölüm nedenini Stetonius şöyle anlatır. “ Arenada güçlü bir yaban domuzuna mızrak fırlattı. Böğrüne saplanan ağrıya rağmen yedi içti. Kendini kötü hissetti. Öldü sandılar. Caligula kendini İmparator ilan etti. Ama Tiberius kendine geldi ve yemek istedi. Sonra yığıldı öldü. Ama Baba Seneca’ya göre istenmedik bir biçimde dirilince, yastıkla yatağında boğarak öldürdüler.

Tiberius doktorlardan nefret ederdi. Hastalandığında doktor çağırmak istediler. Kızdı, Tactus’tan yapılan alıntıya göre “ ölürken, içinde bunca yıl geçirdiği bedenini bir saatlik ziyaretçiden daha iyi bileceğini söyleyerek Doktoru geri yolladı ”. Öldüğünde 73 yaşında idi. Ayrıca inanılmaz bir seçim rekoruna da sahipti. Otuz yedi yıl süreyle tribunus’luk yapmış, on üç kez konsül olmuş, yirmi bir kez imparator seçilmiştir.

Modern dünyanın pornografi ve oral seks dediği şeyler bugünküne yakın bir anlamla Tiberius’la tarih sahnesine çıktı. Hatırlatmak gerekirse oral seks ayıplanan ve aşağılık kabul edilen ve bir köleden bile istenemeyecek tabu olan bir şeydi. Tiberius’un Kapri adasındaki malikânesinin sekse yönelik teferruatı ve işin içine çocuk, genç kadın ve erkekleri dâhil ettiği seks fantezileri ise burada yazmak istemeyeceğimiz kadar abartılı idi.

Pornographia, sözcüğü tam olarak “ fahişe-resmi “ demektir. Ephesos’lu Yunan ressamı Parrhasios, fahişe Theodote’ye âşık olmuştu. Theodote, çok güzel bir kadındı. Sokrates’e göre ressam Parrhasios (M.Ö. 410-) tensel zevklere düşkündü ve bunu saklama gereği de duymuyordu. Theodote’nin birçok çıplak resmini yaptı.

İmparator Tiberius, Parrhasios’un pornografi diye adlandırılan bu fahişe resimlerini biriktirmişti. Tarihçi Suetonius, İmparator Tiberius’un bu kıymetli koleksiyonuna ilaveten, Yunanlı Elephantis’in seks el kitabına da sahip olduğunu ve bunu başucu kitabı olarak kullandığını yazar. Tarihin ilk seks el kitaplarından biri olan Elephantis’in kitabı şematik resimler de içeriyordu.

İmparator Tiberius’un seks hayatı ve fantezileri en az politik sıra dışılığı kadar ilginçtir.

Tiberius’un ölümünden az önce, Ermeni kralı Artaksias ölmüştü. Parth kralı 3. Artabanus, Ermenistan’ı işgâl ederek, buraya kendi oğullarından birini kral yaptı. Parthlar, zamanında Perslere ait olduğunu ileri sürerek, Anadolu üzerinde hak iddia etmişlerdir. Bu iddiaya dayanarak, Parth orduları batıya doğru yürüyerek, Roma eyaleti Kapadokya’yı ele geçirdiler. Roma’nın Parthlar üzerine yolladığı askeri kuvvetler ise başarı sağlayamadılar.

Tiberius öldü, ama monarşi devam etti. Roma, cumhuriyeti unutmuştu. Vatandaşlar, sisteme alışmışlardı, şimdi artık tek düşünülen, kimin başa geçeceğiydi. Anlatılanlardan Tiberius döneminde İmparatorluğun dayanılmayacak kadar kötü yönetildiği izlenimi çıkabilir. Oysa durum hiç de böyle değildir. Tiberius, zamanında yeni bir kamusal düzenlemeye girişilmemiş ama Augustus zamanında başlayan işler bitirilmiştir. Ordu ve donanma güçlü ve etkin bir durumda tutulmuştur. Memur aylıkları düzenli ödenmiştir. İtalya’nın tahıl stokları sağlama alınmıştır. Ticaret teşvik edilmiştir. Yollar ve su kemerleri onarılmış, bakımları yapılmıştır. Her türlü savurganlık sınırlanmış ve önlenmeye çalışılmıştır. Yiyecek fiyatları sabitleştirilmiştir. Korsanlar ve eşkiyalarla etkin mücadele yapılmıştır. Devlet kasası doluydu ve büyük bir para rezervi oluşmuştu.

Aslında, Tiberius'un terör rejimi, esas, sarayda, soylularda ve Roma şehrinde etkiliydi. Verilen zarar eyaletlere kadar uzanmamıştı. Roma'nın artık temeli eyaletlerdi ve onlarda, Tiberius'dan zarar görmek bir yana, eskisinden de iyi yönetilmişlerdi.

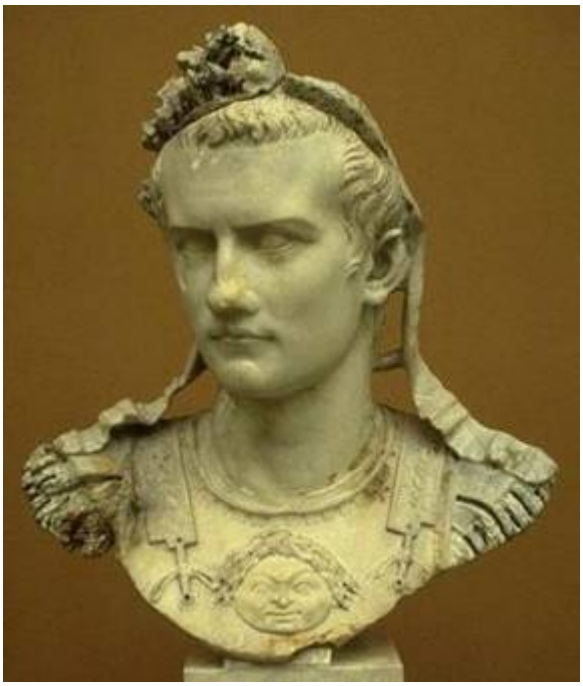
Eyalet yöneticilerini, doğrudan kendi seçiyordu. Özel görevliler vasıtası ile valileri ve yöneticileri sıkı bir şekilde denetliyordu. Kötü yöneticiler hemen değiştiriliyor, iyiler ise, uzun yıllar hizmet veriyorlardı. Bu süreçte, bir sürü eyalet de, geçmişten gelen ve hala var olan göçebe topluluk ilişkileri çözüldü. Kölelik, eyaletlerde, daha da gelişti.

Tiberius'un sert ama barışçı bir dış siyaseti vardı. Dış politikasını, ekonomik gereksinmelere dayandırıyordu. Genelde, uzun bir barış dönemi yaşanıyor gibi görülüyordu. Augustus'dan sonra, şimdi Tiberius döneminde de, Anadolu, muhtaç olduğu huzuru yaşıyordu. Bu sayede eyaletler yaralarını sarabildiler, ekonomik durumlarını kuvvetlendirdiler.

Tiberius dönemine gelene kadar, eyaletleri Roma'ya askeri güç bağlamıştı. Tiberius zamanında, bu bağlılık organik bir hale dönüştü. Roma imparatorluğu, tutarlı bir siyasi birlik haline geldi.

İmparatorluğa bir bütün olarak bakıldığında, genel olarak, Tiberius dönemi adil ve bilge bir yönetimin hüküm sürdüğü bir dönem olmuştur. O tarihlerde 5 milyon çıvarında olan Romalı yurttaştan sadece iki yüz veya üç yüzü Tiberius'un kıskançlık ve korkularının kurbanı oldular. Köleler, taşralılar, müttefik ülke halkları Augustus ve Livia ile başlayıp, Tiberius tarafından devam ettirilen İmparatorluğun yararlarından istifade ettiler. Ama yine de merkezde ve Roma'yı Roma yapan köklü ailelerde kırılma, güç kaybı, umursamama ve siyasetten soğuyarak, gününü gün etmeye doğru bir gidiş başlamıştı ki bunun mimarı da Tiberius'du.

Caligula

Caligula

M.S. 37 de Tiberius ölünce yerine Gaius Caesar Germanicus geçti. Tiberius'un ölüm haberi, Roma kentinde, coşkunlukla karşılandı. Halk gömülmesine karşı çıkıp, Tiber nehrine atılmasını istedi. Germanicus'un oğlu Gaius (Caius) iktidara gelişi büyük coşkunlukla karşılanmıştı. Halk ona " güneş " diyordu, askerler ise Caligula (asker ayakkabısı, Caliga) diyorlardı. Gaius'a Caligula demekle, imparatorun seferde doğduğunu vurguluyorlardı. Sonuçta, bu imparatoru Caligula diye tanımak âdet oldur. Ama İmparator olarak ömrü fazla sürmedi. Sadece dört yıl tahtta kalabildi.

Bu arada, Tiberius'un ölmesinden sonra, tekrar cumhuriyet yönetimine dönüle bilinebileceğinin kimsenin aklına gelmemesi enteresandır. Bir, iki nesil içinde toplumların politik görüşünün değiştiği ve eski isteklerden ortada bir şey kalmadığı, tarihte, çok görülen bir durumdur. Yeni bir yaşam tarzı ve örgütlü bir politika genç nesilleri çabuk değiştirir. Toplum hafızasının uyanık kalması için, yakın tarihin ve mevcut görüşlerin, gençlere defalarca anlatılması gerekir. Ritüellerin en önemli tarafı budur. Din de, bir aidiyet duygusu olarak ve bir inanç olarak, nesilden nesile böyle yaşar. Dini ritüeller, esas, bu nedenle, din açısından yaşamsaldır. Cemaatini kaybetmiş bir Tanrı, Tanrılığını da kaybeder.

Tiberius yönetiminden, Caligula'ya miras olarak deneyimli bir kadro kalmıştı. Caligula'nın iktidarının ilk ayları iyi geçti ve halkın sevgisi arttı. Genel af uygulandı, insanların takip edilmeyeceği ve casusların kullanılmayacağı duyuruldu, buğday dağıtımı ve eğlenceler tekrar başlatıldı. Caligula, senatoya saygılı davranıyordu, devletin durumunu gösteren bültenlerin tekrar yayınlanma çalışmalarına başlanmıştı. Eyaletler dikkatle ele alınıyor, ihtiyaçlarının giderilmesine çalışılıyordu. Her şey yolunda gidiyor gibiydi.

Ancak, deneyim eksikliği, geçirdiği hastalık nedeniyle oluşan dengesizliği, kısa sürede, Caligula'yı, kendi başarılarını abartmaya yönlendirdi. Caligula, Mısır krallığına hayrandı. Firavunlar gibi ülkeyi tam bir mutlakıyetle yönetmenin yollarını aramaya başladı. İmparatorluğun merkezini, İskenderiye'ye taşımayı düşündü. Tiberius zamanında, yasaklanan İsis kültü, yeniden serbest bırakıldı. Mısır firavunları gibi, kız kardeşi ile evlenme hazırlıklarına başladı (Zaten kendi kız kardeşi Drusilla ile aşk yaşıyordu). Kendini ve kız kardeşini, sağlığında Tanrı ilan edip, Jüpiter görünümünde dolaşmaya başladı. Artık iyice çıldırmıştı. Çok sevdiği atına lüks bir villa yaptırdı, atını konsül seçtirmeye hazırlandı. Paha

biçilmez incileri sirke de eriterek içtiği ve misafirlerine altından ekmek ve yemek yedirttiği söylenir. Diğer iki kız kardeşi Agrippinilla ve Lesbia'yı da saraya aldırdı.

Saray, çılgınca para harcıyordu. Vergiler sürekli arttırılıyor, parası olanlardan zorla para alınıyordu. Caligula, Tiberius'un metotlarına geri dönmüştü, ama daha gaddarca ve daha kural tanımaz şekilde uyguluyordu. Bu sırada kız kardeşi ve aşkı, tanrıça ilan ettiği Drusilla öldü.

Halk da kıpırdanmalar başladı. Bunu, sarayın kurduğu baskı izledi. Baskı tepkiyi, tepki baskıyı getirdi. Caligula artık etrafında, onu öldürmek için kurulmuş komplolar görüyordu. Kız kardeşleri Lesbia ve Agrippinilla'yı, fahişelik yaptıkları gerekçesi ile sürgüne ıssız ve kayalık adalara yolladı. Agrippinilla'nın Gnaeus Domitius adlı asil bir kocası vardı. Agrippinilla'nın kocasından, ilerde Nero adı ile İmparator olacak olan bir oğlu olmuştu. Bu çocuğa Lucius Domitius adı verilmişti. Agrippinilla'nın kocası, Caligula'nın komplo teorisi uydurup, kız kardeşlerini sürmesinden önce ölmüş veya öldürülmüştü. Agrippinilla sürgüne giderken, oğlu da taşraya bir aile büyüğünün yanına yollandı.

Sonunda, Caligula, M.S. 41 yılında, sarayın koridorlarında, muhafız birliği subaylarınca öldürüldü, Öyle bir kin oluşmuştu ki, yalnız kendi değil, karısı ve bir yaşında ki kızı da öldürüldü.

Evet, Caligula, işin en başı hariç, devlet işleri ile hiç uğraşmamış, sebepsiz yere veya kendi aklına uygun sebeplerle pek çok insanı öldürtmüş, pek çok kişinin malına da el koymuştu. Kilikia kıyılarının bir kısmı Kommagene kralı Antiokhos'a vermiş, fakat kısa bir süre sonra geri almıştı. Pontos (pontus) kraliçesi Pythodoris'in ölümünden sonra da Pontos'un başına Pythodoris'in oğlu Polemon'u geçirtmişti (M.S. 38).

Augustus Lex Julia Adulteriis ile seksüel suçları vs tanımlamış olsa da toplumsal hiyerarşinin en tepesinde oturan İmparatorlar bunu uygulamamışlardı. Augustus kendi ve yakınları için uygulamamıştı. Bunun istisnası, durumları çok ayyuka çıkan kızı ve torunudur. Onları sürgüne yollamıştı. Tiberius uygulamamıştı. Şimdi Caligula uygulamamıştı. Yakın gelecekte Nero uygulamayacaktı. Nero ve Gaius Caligula kınanan ve hatta kanunlarla suç sayılan tüm eylemleri, törensel bir şekilde peş peşe uygulamaktan çekinmemişlerdi ve çekinmeyeceklerdi
.
Bilindiği gibi Lex Scantinia ve sonra Lex Julia sosyal sınıfların seksüel hayatlarındaki aşırılıklarına bir çekidüzen vermeye çalışılmışlardı. Özetle erkek Roma vatandaşları, etkin olmak şartıyla kendi köleleri ve fahişeleriyle istediğini yapabilirdi. Ama hür doğan kadınlar, kızlar ve oğlanlar ile bu yasaklanmıştı. Ama bu kuralların pratikte ne kadar uygulandığı tartışmalıdır. Her zamanki gibi güçlüler ve bizzat İmparatorlar bu kanunların üstünde olmuşlardır.

Buna rağmen gelecekte toplumun seks hayatı bir düzene konmaya çalışılmaya devam edilmiştir. Julia kanunları daha sonraki yüzyıllarda yenilenmiştir. Daha doğrusu yeni hazırlanan kanunlarda Julian kanunlarına atıf yapılmış ve veya onlar baz alınmıştır.

Claudius

Claudius

Caligula'nın öldürülmesinden sonra, ordu Claudius'u imparator ilan etti. Claudius, halk ve ordu tarafından çok sevilmiş olan Germanicus'un küçük kardeşi ve Caligula'nın amcasıydı. Halk da Claudius'u başta görmek istiyordu. Claudius, Caligula'nın öldürülmesi sırasında çok korkmuş, bir köşeye saklanmıştı. Öldürülmeyi beklerken imparator ilan edildi, senatoda çaresiz bunu onayladı.

Her şeyin değiştiği doğada herhangi bir şeyin değişmeden kalması olanaksızdır. Bu nedenle, insan yapısı kanunlar, kurallar, ön yargılar, kurumlar velhasıl her şey, gününün koşullarına uymak zorundadır. Bunların, değişmeden kalmasına uğraşmak beyhudedir ve o zaman devletler toplumlarının gerisinde kalırlar. Ve toplumlarda çeşitli nedenle, statükoya bağlı kalırlarsa, o zaman, tümüyle ülke, krallık, demokrasi, cumhuriyet, imparatorluk, adına ne denirse densin geri kalır ve yok olur. İşte, şimdi Roma'da da olan buydu.

Augustus'un yaptığı " principatus " uzlaşması eskimiş ve yıpranmıştı. Mücadeleler, artık, iktidar alanı için değil, iktidara geleni kimin ve nasıl seçeceği konusunda yapılmaktaydı. Claudius'u ordu seçti, halk istedi, senato mecburi kabul etti. Claudius, M.S. 41 ile 54 yılları arasında 13 yıl tahtta kaldı.

Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus, Livia'nın Drusus Nero'dan olan oğlu Drusus ile Augustus'un kız kardeşi Octavia'nın Marcus Antonius'dan doğan kızı Antonia'nın evliliğinden olma ikinci oğluydu. Tiberius'un yeğeni ve Germanicus'un erkek kardeşiydi. Caligula'nın amcasıydı.

Claudius doğduğundan beri hastalıklı, zayıf ve silik bir tiptir. Çocukken önce sıtma, sonra kızamık, sonra yılancık, sonra kalınbağırsak iltihabı ve en sonda çocuk felci olmuştu. Bir kulağı az duyuyordu, bir bacağı aksıyordu, kekemeydi, kalbinde de bir problem vardı, sık sık kalp ağrısı çekerdi. Ailecek, Julian ailesine uygun olmadığı düşünülür ve hiç sevilmezdi. Aslında çok zeki olmasına rağmen, geri zekâlı zannedilirdi. Zaman içinde, ailenin önemli fertlerinin birbiri ardına, çeşitli entrika ve suikastlerle öldüğünü görünce, sakatlıklarını bile bile ortaya çıkaran bir hayat yaşamış ve böylece canını kurtarabilmişti. Livia'dan, Tiberius'dan ve Caligula'dan böyle kurtuldu. Onun İmparator olacağını düşünmek bir yana kimse onu adam yerine koymazdı. O, bu ailenin zavallı, sakat, yarı akıllı, yaşamasına göz yumulan bir ucubesiydi.

Elleri sürekli kıpırdardı, başı sağa sola kesik hareketlerle dönerdi, kekelerdi, ağzından sürekli salyalar akardı. Kardeşi Germanicus hariç, kimse tarafından sevilmedi. O da kendini okumaya ve tarihe verdi. Yunanca'ya ilave birkaç dil daha bildiği söylenir. Onu anlayıp, ona değer verenler etrafındaki iyi eğitilmiş köle ve azatlılar ile çok iyi eğitim görüp, kendini okuma ve araştırmaya vakfetmiş birkaç Romalıydı.

Claudius zamanında İmparatorluk tekrar toparlanmıştır, Caligula ve Tiberius zamanının yaraları sarılmıştır. Claudius İmparator olunca ilk işlerden biri olarak, sürgündekileri geri getirttirdi. Caligula tarafından senatörlere, ailelerine ve şövalyelere verilen cezaları durdurttu. Bu meyanda sürgündeki yeğeni Agrippinilla da geri döndü ve oğlu Lucius Domitius'a (Nero) kavuştu.

Roma'nın iaşesi iyi temin edilemiyordu. İaşenin temini açısından, tüccarlara büyük ayrıcalıklar sağlandı. Tiber nehrinin döküldüğü yerde bir liman inşa edildi. Roma'nın su kemerleri onarıldı, yenileri yapıldı. Büyük bataklık alanları kurutularak, tarıma açıldı.

Claudius, köleler ve azatlılar arasından, yetenekli kişileri seçerek, onları idari, askeri ve mali işlerde kullandı. Bu değişiklik, cumhuriyet kurumlarının daha da geri plana itilmesine sebep oldu. Senato ve bütün eski majistralıkların yerlerini ofisler aldılar. Ofisler, eskimiş kurumlardan daha etken çalışıyorlardı. Böylece yönetim, daha da merkezileşti.

Daha önce görüldüğü gibi Roma'nın bütün önemli aileleri ve kişileri, Tiberius ve Caligula zamanında ya yok edilmiş veya pasifize edilmişti. Ortada doğru dürüst, Romalılık ruhuna sahip insan kalmadığı gibi, genel olarak fakirleşilmiş ve asil ailelerin mal varlıkları ve servetleri yok olmuştu. Yani istese de, Claudius yeterli sayıda uygun kişiyi bulamazdı. Diğer taraftan çocukluğu köleler arasında geçtiğinden, köleler ve azatlılar arasında çok iyi niteliklere sahip insanlar bulunduğunu kendi deneyimlerinden biliyordu. Onlara mevcut Romalılardan daha fazla güvenmiş olması da mümkündür.

Önemli görevler söz konusu olduğunda, yetkinin Roma doğumlulardan alınması veya eski Roma kurumlarının pasifleştirilmesi, buna karşılık, azat ve kölelerin çalıştığı ofislerin daha yetkili hale getirilmesi, önemli politik değişikliklere yol açtı. Yurttaşlık hakkı bol bol dağıtılmaya başlandı. Kısa bir süre sonra, eyaletlerde yaşayan pek çok kişi ve eyalet kentlerinin pek çoğu, vatandaşlık hakkını almış oldu. Böylece hem vatandaşlık, Romalı olma yaygınlaştı ve hem de, kendi keyfine bakmaya başlayan ve politikadan elini ayağını çekmiş olan Roma zenginlerinin yerine alternatifler türemeye başladı. Bu aynı zamanda, Roma kenti karşısında, eyaletlerin güçlenmesinin de başlangıcı idi.

Claudius zamanında eyaletler iyi yönetilmiştir. Caligula zamanında alınmış olan Kommegene (Kommagene) kralının hakları geri verilmiştir. Kırım, Pontos krallığından ayrılarak, Pontos kralları soyundan gelen Mithradeades (Mithradates) adlı bir kişi Bosporos (Kırım) tahtına oturtulmuştur. Claudius, M.S. 43 yılında, Likya'nın bağımsızlığına son vererek, burayı Pamfilya ile birleştirmiş ve kendine ait bir eyalet yapmıştır.

Roma, baştan beri Trakya'nın doğusundaki, Trakya krallığını vasal bir krallık haline getirip, tampon devlet olarak kullanmıştı. Thrakia'nın biraz batısında yaşayan Thrak boylarından Odrysler ve müttefik boyları, M.S. 21 yılında isyan ettiler. Roma bu isyanı bastırdı. Roma, Thrakların iyi savaşçılar olduğunu gördüğünden, Thrak kabileleri içinde zor kullanarak kendine asker devşirmeye başladı. Bu durumdan mutsuz olan Thrak boyları bir daha isyan ettiler (M.S. 36). Thrakia kralı 2. Roimetalkes, isyana katılmadı ve Roma yanında yer aldı. İsyan bastırıldı. Caligula, bir çocukluk arkadaşını Thrakia tahtına 3. Roimetalkes adı ile kral yaptı. Claudius döneminde çıkan bir isyan sonucu, bu kral öldürüldü. Roma isyanı bastırıp, Thrakia'yı, M.S. 46 yılında, imparatora bağlı bir eyalet haline getirdi.

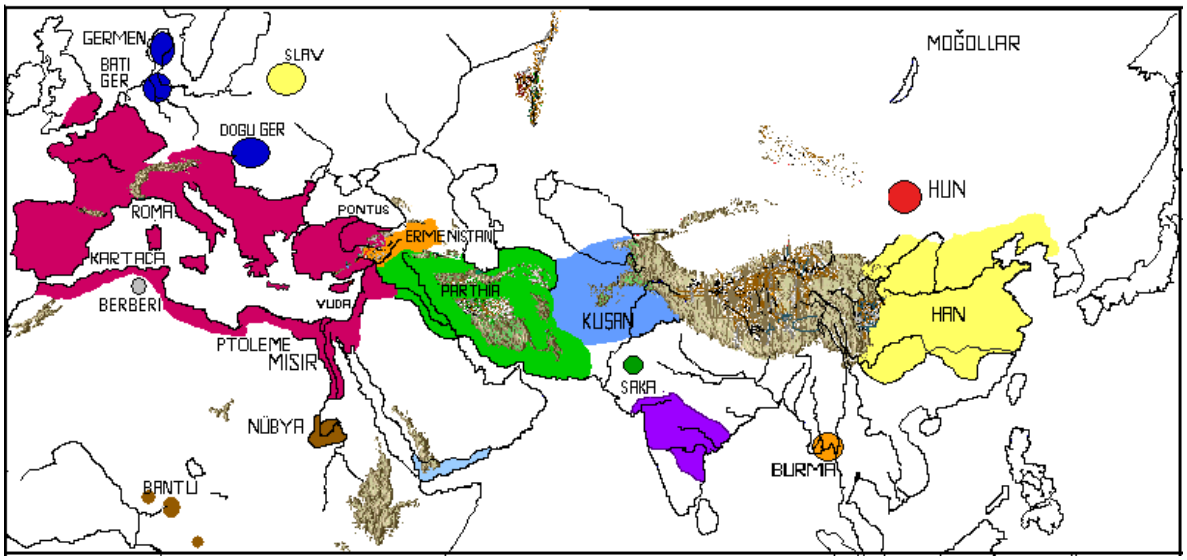
M.S. 38 yılında, Parth kralı 3. Artabanus öldü. Ülkede iç karışıklıklar çıktı ve taht kavgaları başladı. Roma, bundan yararlanarak, doğuda durumunu kuvvetlendirdi ve güç dengesini yeniden kurdu. Ancak, Parth devleti M.S. 51 yılında, iç sorunlarını çözdü. Parth tahtına Vologases oturdu. Vologases, kaybedilen toprakları geri alıp, kardeşi Tridates'i Ermeni kralı yaptı.

Claudius, her şeye rağmen, senatonun etkisini tam kıramamıştı. Cumhuriyetin bu eski kurumunun gücü ve özellikle manevi gücü çok fazlaydı. Bunun dengelenmesi gerekiyordu. Claudius, ordudaki yüksek rütbeleri şövalye sınıfına açtı. Bu, aslında çok önemli bir sürecin, imparatorluk halkının aynı seviyeye getirilme sürecinin başlangıcıydı. Eyaletlerde oturanlar, Romalılara yaklaşıyor ve toplumun farklılaşmasını yaratan nedenler ortadan kalkıyordu.

Claudius dönemi dış politikada da faal bir dönemdir. İmparatorluk tekrar yayılmaya başladı. M.S. 43 de, daha önce Caesar'ın iki defa teşebbüs ettiği, İngiltere'nin fethine başlandı. Tuna sınırlarında önemli başarılar kazanıldı. Anadolu'da olanları yukarda görmüştük, Juda, tekrar eyalet haline getirildi. Afrika'da iki eyalet oluşturuldu.

Augustus'dan sonra, saray, entrikalar ve giderek de skandallar içinde çalkalandı. Claudius'un eşi Messalina, önüne gelenle yatıyordu. Doymak bilmez bir aşk hastasıydı. Bir günde seviştiği erkeklerin sayısı sayılamaz, bilinemez hale gelmişti. Sonunda öldürüldü. Messalina'dan sonra, Claudius, Caligula'nın kız kardeşi, sürgünden geri getirttiği genç ve tutkulu Agrippinilla ile evlendi. Agrippinilla, ilk evliliğinden olan oğlu Nero'nun (Lucius Domitius), Claudius tarafından evlat edinilmesini sağladı. Nero (Neron), Claudius'dan sonra imparator olma hakkını elde edince, Agrippinilla, Claudius'u zehirleyerek öldürdü.

Claudius iyi bir İmparator, iyi bir devlet adamı ve Roma'ya tekrar nefes aldıran kişi olmuştur. Onun kurduğu kurumlar sayesinde, Roma, İmparator Nero'nu ve ondan sonraki kargaşayı atlatabilecek güce erişmiştir. Claudius, kadınlardan başkası ile seks yapmayan ender imparatorlardan biridir.

GERMEN
BATI GER
SLAV
DOGU GER
MOĞOLLAR
HUN
ROMA
PONTUS
ERMENISTAN
KARTACA
BERBERI
PARTHIA
KUSAN
HAN
VUDA
PTOLEME
MISIR
SAKA
NÜBYA
BURMA
BANTU

M.S. 50 1

4. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar

. Adontz N., Histoir de l'Armenie, Paris 1946

. Alinge Curt, Moğol Kanunları, Ankara Üniversitesi

. Armstrong Karen, Tanrı'nın Tarihi, Ayranç

. Avcıoğlu Doğan,Türklerin Tarihi, Tekin yayınevi

. Anadolu Uygarlıkları Cilt 1, 2, 3 Görsel yayınlar

. Bowker J., The Religious Imagination and the Sense of the God, Oxford, 1978

. Bowker J., Problems of Suffering in Religions of the World, Cambridge, 1970

. Blunder Caroline, Evlin Mark, Çin, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi

. British Museum, An Introduction to Ancient Egypt, London 1979

. Bury J.B., Meigs R.,A History of Greece to the Death of Alexander the Great, London 1952

. Bury John Bagnell , A History of the Roman Empire from its Foundation to the death of Marcus Aurelius, 1913

. Campbell Joseph, Tanrının Maskeleri, İmge

. Challaye Felicien, Dinler Tarihi, Varlık yayınları

. Chamoux F., La Civilisation Grecque, Paris 1963

. Chamoux F., La Civilisation Hellenistique, Paris, 1981

. Cornell T. Matthews J., Roma Dünyası, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İletişim yayınları

. Culican W.,The Medes and Persians, London, 1965

. Diamond Jared, Tüfek, Mikrop ve Çelik, TÜBİTAK, Popüler Bilim Kitapları

. Dinçol Ali M.,Anadolu Uygarlıkları, Görsel yayınlar.

. Dudley Donald R. , The Civilization of Rome, 2nd ed. 1985,

. Eberhard Wolfram, Çin Tarihi, Türk Tarih kurumu, Ankara 1995

. Encyclopedia of Homosexuality ilgili bölümler

. Encyclopedia Mythica

. Fernand Le Quenne, Galat'lar, TTK 1991

. Freeman, Charles. The Greek Achievement: The Foundation of the Western World. 1999, New York: Penguin.

. Gaarder Jostein, Sofi'nin dünyası, Pan yayıncılık,

. Galinsky, Karl., Augustan Culture, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998

. Grant Michael, The History of Rome, Faber and Faber, 1993,

. Graves Robert, Ben, Claudius, Adam yayınları

. Hamilton Edith, Mitologya, Varlık yayınları

. Hançerlioğlu Orhan, Düşünce Tarihi,

. Hançerlioğlu Orhan, Felsefe sözlüğü, Varlık yayınları.

. Hançerlioğlu Orhan, Özgürlük düşüncesi, Varlık yayınları.

. Hoffner A. İncest, Sadomy and Bestiality in the Ancient Near East, Verlag Butzon and Becker, 1973

. İnan Abdülkadir, Şamanizm, Türk Tarih Kurumu

. James William, The Varieties of Religious Experience, New York 1982

. Jewish Encyclopedia, New York, 1901 Macic ve diğer başlıklar

. Leroux Gabriel, Eski Akdeniz ve Yakın Doğu uygarlıkları, Varlık yayınları

. LE Quenne Fernand, Galatlar, TTK Ankara 1991

. Levi Peter, Eski Yunan, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İletişim yayınları

. Lloyd Seton, Türkiye'nin Tarihi, TÜBİTAK

. Mommsen, Theodor, The History of Rome, http://www.gutenberg.org/etext/10704

. Nicholas de Lange, Yahudi Dünyası, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İletişim yayınları

. Olmstead A.T., History of the Persian Empire, Chicago 1969.

. Onurkan S. Doç. Dr., Anadolu'da eski Yunan ve Roma arkeolojisi, Anadolu Uygarlıkları Cilt 2, Görsel yayınlar

. Örs Hayrullah, Konfuçyus, Remzi kitabevi 1964

. Osgood, Josiah., Caesar's Legacy: Civil War and the Emergence of the Roman Empire, New York: Cambridge University Press (USA), 2006

. Özsait Mehmet Doç. Dr., Anadolu'da Roma egemenliği, Anadolu Uygarlıkları Cilt 2, Görsel yayınlar

. Petit P., Histoire Generale de L'Empire Romaine, Paris 1974

. Piganiol A., Histoire de Rome, Paris 1954

. Roma dünyası, iletişim yayınları

. Roux Jean - Paul, La religion des turcs et des mongols, Payot et Rivages, 1984

. Roux Jean - Paul, Histoire des Turcs, Fayard 2000

. Sencer Oya,Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi,

. Sevin Veli, Anadolu Uygarlıkları Cilt 1ve 2, Görsel yayınlar

. Shepard B. Clough, Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Şener Cemal, Şamanizm, Türklerin İslamiyet'ten Önceki Dini, Etik Yayınları, 2001

. Tanilli Server, Yüzyılların gerçeği ve mirası, Adam yayınlar

. Wells H.G., Kısa dünya tarihi, Varlık yayınları

. Zeldin Theodore, İnsanlığın Mahrem Tarihi, Ayrıntı Yayınları 1999

. http://en.wikipedia.org

. http://www.dunyadinleri.com

. http://heritage-key.com/

. http://www.livius.org/

. http://nabataea.net/nab6.html

. http://www.sevivon.com/jewish_history.asp?id=24

. http://timelines.ws/